

Daniel Guérin

Fascism och storfinans

Översättning (från engelska): Jesper Sydhagen (2013-14)

Första upplagan (på franska) av denna klassiska bok var klar och publicerades 1936. Den kom senare ut i flera upplagor och på flera språk. Huvuddelen av boken var oförändrad i de följande upplagorna, men kompletterades med nya förord och ett par tillägg (speciellt markerade). Detta är lämpligt att ha i minnet vid läsning av boken.

Boken är nu komplett, dvs översatt i sin helhet!

Författaren på ett möte med franska folkfronten 1936

Innehåll

Förord till 1945 års franska upplaga	1
Förord till 1965 års franska upplaga	7
Förord	8
I. Storfinansens finansierar fascismen	9
II. Medelklasserna som fascismens massbas.....	23
III. Fascistisk mysticism: Ödets man och faderlandet.....	37
IV. Fascistisk demagogi: ”Antikapitalistisk” kapitalism	47
V. Den fascistiska strategin under marschen mot makten	63
VI. Plebejernas uppgång och fall	82
VII. Fascismens verkliga ”lära”	100
VIII. Fascismen vid makten: Tämjandet av proletariatet	108
IX. Fascismen vid makten: Ekonomisk politik	128
X. Fascismen vid makten: Jordbrukspolitik	158
Slutsatser: Några illusioner som måste skingras	173

Förord till 1945 års franska upplaga

Fascism och storfinans påbörjades 1934, strax efter 6 februari, och publicerades i juli 1936. Var det nödvändigt att trycka om boken i dess nuvarande form eller fortsätta efterforskningen fram till början av 1945?

Utan tvekan slutade vi att skriva alltför tidigt. Fenomenet fascismen var då fortfarande under full utveckling (framför allt i Tyskland). Vissa av dess egenskaper hade ännu inte avslöjats tillräckligt. Det var nödvändigt att fortsätta undersökningen.

Men kanske var det felaktigt att tränga in alltför djupt. Syftet med denna bok, om vi kan uttrycka det så, är studien av fascismen *i dess rena form*.

Efter 1939 tenderar fenomenet fascismen att blandas samman med det imperialistiska krigets stora omvälvning. Ingenting liknar ett land i krig som ett annat land i krig. Fascismens karakteristiska drag har till stor del (inte helt) suddats ut av dessa numera välbekanta drag, nämligen den universellt lössläppta militarismen och krigsekonomin. Otvivelaktigen bör en materialistisk förklaring av kriget ges, liksom en materialistisk förklaring av fascismen. Men den som greppar efter för mycket mister ofta hela stycket. Vi lämnar den uppgiften åt andra. Vi har medvetet begränsat omfattningen av detta arbete till enbart en studie av fenomenet fascism.

En invändning kan möjligen göras att fascism och krig är oskiljaktiga, att det nuvarande kriget är fascismens ohyggliga resultat. Men det är precis detta vi förnekar. Det finns förvisso en direkt koppling mellan krig och fascism. De växer ur samma dynghög; de är, var och en på sitt sätt, det fruktansvärda resultatet av det nedåtgående kapitalistiska systemet. Båda härrör från systemets grundläggande styggelser: för det första oförenligheten mellan produktivkrafternas enorma utveckling och det privata ägandet av produktionsmedlen; för det andra uppdelningen av världen i nationalstater. På olika vägar strävar båda efter att bryta den järnring av motsättningar i vilken detta system hädanefter är innesluten. Båda strävar efter att återställa de hotade kapitalistiska vinsterna. Och samtidigt som dessa båda fenomen strävar efter att förlänga systemets livstid, påskyndar de slutligen i själva verket tidpunkten för dess kollaps. Utöver dessa allmänna band kan dessutom en mer direkt koppling märkas mellan fascism och krig i Italien och Tyskland: eftersom dessa två länder saknar råvaror och marknader, eftersom de faller inom kategorin "hungriga nationer" i motsats till "mätta" nationer, så får krisen som skakar hela det kapitalistiska systemet i deras fall en särskilt tillspetsad karaktär, och påtvingar dem, *före de andra*, en "stark stat". De agerar som "aggressiva" makter med målet att lägga beslag på en del av bytet från de "mätta" nationerna. De strävar efter en ny världsuppdelning genom vapenmakt, medan deras motståndare motsätter sig denna omfördelning, och ger sig ut för att vara "fredsälskande" makter.

Fascism och krig är således helt klart besläktade. Men sambandet är *inte av typen orsak och verkan*. Om fascismen elimineras (förutsatt att det kan göras) så betyder det inte alls att orsakerna till rivaliteten och imperialistiska krig därmed försvinner. Under fyra år, från 1914 till 1918, slogs två stormaktsgrupper om världsmarknaden. Det fanns inget "fascistiskt" land i något av lägren. I själva verket är fascism och krig påföljder, *olika* påföljder, som har samma grundorsak: även om de två fenomenen korsar varandra, och ibland kan förväxlas med varandra (och det görs alla möjliga medvetna ansträngningar att blanda ihop dem), så har båda likväl en särskild existens som kräver en separat studie.

Kastar händelserna efter 1939 nytt ljus på fenomenet fascism? Med risk för att göra läsaren besviken, svarar vi nekande. Med risk för att verka förmättna eller att klamra oss fast vid ståndpunkter som överlevt sig själva, så kommer vi säga att de senaste årens händelser, enligt vår mening, inte i någon påtaglig grad ändrar vår boks slutsatser. Det enda som fascismen har kommit med sedan 1939 är nya bevis på sitt barbari. Men vem kan bli förvånad över detta,

efter att ha bevittnat hur den krossade de italienska och tyska proletariaten innan den krossade Europa? Och kan detta barbari, som är ”fascistiskt” i dess mest vedervärdiga drag, anses vara endast ”fascistiskt”? Hela kriget är barbariskt.

Bortsett från detta så har kriget och den tyska ockupationen, genom att ge oss möjlighet att observera fenomenet närmare, lärt oss, vilket vi redan hade misstänkt, att den fascistiska regimen trots sina ”totalitära” anspråk inte är homogen. Den lyckades aldrig upplösa de olika grundämnena som den bestod av i en enda legering. Dess olika hjul fungerade inte utan friktion. Trots Hitlers årtal långa försök att finna en kompromisslösning mellan partiet och armén, Wehrmacht å ena sidan, och Gestapo och SS å den andra, så fortsatte de att slåss som hund och katt. Denna konflikt döljer en klassfråga. Trots sin framtoning, som den fascistiska regimen gladeligen framhöll, tämjde den aldrig bourgeoisien. När vi för flera år sedan försvarade tesen att fascismen är ett instrument för storfinansens, så invände man att storfinansens i såväl Italien som i Tyskland (Tyskland framför allt) marscherar i takt. Detta är inte helt sant.

Bourgeoisien kvarstod som en autonom kraft, som eftersträvade sina egna mål inom den totalitära staten. Den drev andra till att ta på sig brunskjortan, för Hitlers skaror var outhärliga för att kunna krossa proletarietet, men hittills har bourgeoisien själv inte tagit på sig brunskjortan (eller, om den har gjort det, så har det bara varit ett spel för gallerierna). Hermann Rauschning missledde oss med sin tes att den härskande klassen slogs ut av de nazistiska plebejerna, människor som inte respekterade någonting, ”nihilister”. Det har otvivelaktigen förekommit enstaka fall där storkapitalister har behandlats illa eller tvingats emigrera. Men storfinansens, betraktad som helhet, uppslukades inte av det bruna tidvattnet. Tvärtom.

I alla tider har armén varit den härskande klassens instrument framför alla andra. Arméns relativa oberoende i förhållande till regimen, dess vägran att låta sig grundligt nazifieras, visar storfinansens (och de stora jordägarnas) självständighet från den fascistiska regimen, dess vägran att upptas i leden. Vi kommer att få höra: Hitler utdelade några hemliga slag inom sin generalstab, olydiga generaler eliminerades successivt. Tveklöst, men denna ständiga ”utrensning” var bara en bekräftelse på det motstånd som armén, med stöd från storbourgeoisien, gjorde mot en fullständig nazifiering.

Men hur ligger det till med 20 juli, med de generaler, de storkapitalister, de godsägare som hängdes eller sköts efter mordförsöket på Hitler? 20 juli 1944 i Tyskland, liksom 25 juli 1943 i Italien (dagen då marskalk Badoglio och kungen lät arrestera Mussolini), utgör slående bevis på att den kapitalistiska härskarklassen aldrig absorberades av den självutnämnda totalitära staten. Efter att ha understött fascismen och hjälpt fram den till makten, tolererade bourgeoisien, trots mindre olägenheter, de nazistiska plebejernas övertagande av staten: detta överensstämde med dess intressen. Men från den dagen då det framgick att olägenheterna med regimen vägde mer än fördelarna, tvekade inte bourgeoisien att med stöd från armén kasta den överbord.

Redan 1936 framförde vi denna hypotes i vår boks slutsatser. Åtgärden lyckades i Italien. Den har misslyckats i Tyskland, till dags dato. Men sedan mordförsöket den 20 juli, är det praktiskt taget över för Hitler. Storfinansens och de högsta kretsarna inom armén följer honom inte längre. Han lever bara vidare på konstgjord väg, genom den oerhörda terror som polisen och Himmlers SS utövar mitt ibland armén och befolkningen som helhet. Han överlever bara därför att planerna på en uppdelning av Tyskland, som det talas om i utlandet, har väckt en desperat reflex av självbevaringsinstinkt hos massorna. Trots att folket har övergivit regimen har denna för tillfället kunnat dra nytta av detta. Han överlever bara därför att den härskande klassen är rädd för att utlösa ett öppet inbördeskrig medan det utländska totala kriget pågår. Detta sista kapitel visar att det fruktansvärda förtryckarinstrument som smidits av fascismen kan förlänga dess livslängd för en kort tid, även efter att den har övergivits av storfinansens. Den kula som är avsedd för arbetarna kan också användas för att göra hål i

skinnet på ett fåtal kapitalister. Men inte under en längre tid.

Ingen politisk regim kan regera mot den klass som innehar den ekonomiska makten. Även om det kanske inte behagar vissa naiva människor, så har de gamla lagarna som alltid reglerat klassförhållandena inte slagit fel den här gången heller. Fascismen har inte upphävt dem genom att svinga ett magiskt trollspö. Kopplingen mellan fascismen och storfinansen är så intim att den dag som storfinansen drar tillbaka sitt stöd är början på slutet för fascismen.

I slutsatserna till denna bok poängterade vi fascismens enastående *vilja att leva vidare*. Den desperata iver med vilken den idag försvarar sig, även om den själv vet att den är förlorad, överträffar uppenbart alla förväntningar. Ändå är fenomenet begripligt om man kommer ihåg att fascismen inte bara är ett instrument till gagn för storfinansen, utan *samtidigt* den utarmade och missnöjda småbourgeoisien mystiska omvälvning. Även om en stor del av medelklassen som hade hjälpt fascismen till makten idag är grymt bedragen, så gäller inte detta den *militanta* delen. Det finns många playboys och korrupta människor i den fascistiska statens enorma byråkratiska apparat, men det finns också en del *riktiga fanatiker*. Dessa försvarar inte bara sin sociala ställning och sina liv genom att försvara regimen, de försvarar också en idé som de stadigt håller fast vid till döden. (Låt oss i förbigående notera: det är inte genom råstyrka, och ännu mindre genom utländska bajonetter, som man förlorar tron. Endast den proletära revolutionens kraftfulla vind i Tyskland skulle kunna rena deras hjärnor.)

I de länder där fascismen har förvärvat makten har den en möjlighet att leva vidare av en annan anledning: under sin nedgång, liksom vid sitt tillblivande, har den mycket att tacka sina "motståndare" för: den "demokratiska" stat som efterträder den kommer att förbli helt smittad av det fascistiska viruset (precis som den "demokratiska" stat som hade föregått den var helt smittad av det fascistiska viruset). "Utrensningen" är ingenting annat än en skamlig komedi, eftersom det är nödvändigt att förstöra den borgerliga staten för att verkligen desinficera den. De administrativa topparna, armén, polisen, rättsväsendet, bemannas av assistenter och medhjälpare från den tidigare regimen, i stort sett samma personal som för en kort tid sedan levererade maktens nycklar till fascismen. I Italien är marskalk Badoglio mannen som en gång ställde arméns kadrer och resurser till "svartskjortornas" förfogande. Vem skulle bli förvånad om han, som Mussolinis efterträdare, låter il Duce fly från fängelset?

Kanske finns det en punkt i denna boks slutsatser som inte har betonats tillräckligt: klasskampens underjordiska utveckling under den fascistiska slöjan. Vi betonade, och det var nödvändigt att betona, de fruktansvärda metoder som de totalitära regimerna begagnade för att bryta upp, "atomisera" arbetarklassens rörelse, för att vetenskapligt förfölja den, om man kan uttrycka det så, och för att förstöra varje form av opposition i sin linda. Men gradvis och i den mån som den fascistiska slöjan har lyfts ser vi att klasskampen, som antogs vara förstörd för alltid, fortsätter precis åt rätt håll. När vi skriver dessa rader har norra Italien ännu inte blivit befriat. Men vi har redan hört många ekon från den extraordinära kampförmåga som under de senaste åren uppvisats av arbetarna i Milano, i Turin, inom de stora industrikomplex över vilka den röda flaggan vajade 1920. Mer än tjugo år av fascistisk diktatur har inte lyckats förändra den italienska arbetaren.

I Tyskland har regimens och polisens terrorgrepp varit oändligt mycket starkare. Men trots den brutala munkavle som satts på det tyska folket, ser vi än en gång spår av en revolutionär förtrupp, särskilt i koncentrationsläger och fängelser. Fascismen har inte stoppat mänsklighetens kontinuerliga marsch mot frigörelse. Den har bara fördröjt den temporärt, om alls.

Är det nödvändigt att återutge den här boken vid en tidpunkt då Mussolinis och Hitlers öde tycks avskräcka deras efterföljare i andra länder? Behåller den sin aktualitet utöver sitt tillbakablickande intresse?

Vid omläsningen av boken imponeras vi av det faktum att dess verkliga tema är *socialismen* i högre grad än *fascismen*. För vad är fascism, i grunden, om inte ett direkt resultat av miss-

lyckandet att uppnå socialism? Bakom fascismen är socialismens skugga ständigt närvarande. Vi har bara studerat den första i förhållande till den andra. Mer än en gång har fascismen på dessa sidor helt enkelt tjänat som en motsats med vilken vi genom skillnader bättre har kunnat definiera vissa av socialismens väsentliga aspekter. Vi hoppas att när den dag kommer då ingenting av fascismen återstår, som annat än ett dåligt minne, så kommer den här boken att förbli ett försök att ställa socialismen mot vad som en gång var dess mest fruktansvärda motståndare. Av den anledningen kanske *Fascism och storfinans* inte kommer att föråldras allt för snabbt.

Men, uppriktigt talat, är det absolut säkert att den fascistiska epidemin en gång för alla har tyglats? Vi kan bara hoppas det, men vi kan inte alls vara säkra på det. Det är en utbredd illusion att "axelmakternas" nederlag innebär dödsstöten för fascismen över hela världen.

De stora "demokratierna" säger inte alltid sanningen. De bekämpade Hitler, men inte, som de påstår i dag, på grund av den nationalsocialistiska regimens auktoritära och brutala form, utan därför att den tyska imperialismen, vid en given tidpunkt, vågade ifrågasätta världshegemonin. Alltför många har glömt bort att Hitler lyftes till makten med den internationella bourgeoisins välsignelser. Alla bevis visar att den angloamerikanska kapitalismen, från den brittiska aristokratin till Henry Ford, under de första åren av hans styre gav honom sitt stöd. De såg honom som "den starke man" som ensam kunde återupprätta ordning i Europa och rädda kontinenten från bolsjevismen.

Antisemiten Henry Ford stödde Hitler ideologiskt och ekonomiskt. Här får han på sin 75-årsdag (juli 1938) utmärkelsen Tyska örns orden (storkorset) som tack. Utdelare är tyska diplomater.

Först långt senare, när kapitalisterna i de "demokratiska" länderna fann sina intressen, sina marknader, sina råvarukällor hotade av den tyska imperialismens oemotståndliga expansion, började de predika mot nationalsocialismen, fördöma den som "omoralisk" och "okristlig". Men till och med då fanns det kapitalister och kardinaler som var mer angelägna om att avvärja den "röda faran" än den tyska faran, och därför även fortsättningsvis var förtjusta i Europas polisman.

Idag utropar de stora ”demokratierna” sig själva till ”antifascister”. Det är det ord som de alltid använder. I själva verket blev antifascismen nödvändig för dem som en plattform för att besegra den tyska konkurrenten. De kunde inte få full lojalitet från folkmassorna i kampen mot hitlerismen genom att enbart väcka nationella känslor. Trots allt yttre sken är vi inte längre kvar i de nationella krigens tidsålder. Kampen mellan klasserna, det sociala kriget, dominerar vår epok. De arbetande massorna skulle inte ha drivits till att uppoffra sig för att befria Europa om inte någon slags sociala tankar väcktes hos dem, om det inte vädjades till deras klassinstinkt. De fick höra att det var nödvändigt att göra slut på fascismen. Och eftersom de mer eller mindre tydligt förstod att fascismen är en förvärrad form av den avskydda kapitalismen, så gick de med på alla uppoffringar. De parisiska barrikaderna i slutet av augusti 1944, maquisardernas bedrifter, kommer att leva vidare som beundransvärda exempel på proletär hängivenhet.

Men imorgon kan de stora ”demokratierna” mycket väl ställa tillbaka *antifascismen* på hyllan. Redan betraktas detta magiska ord, vilket inspirerade arbetarna att resa sig mot hitlerismen, av dem som icke önskvärdt, så snart det blev den samlande punkten för det kapitalistiska systemets motståndare. Redan har de allierade i Belgien och Grekland inte tvekat att brutalt krossa samma motståndsrörelse som de gärna utnyttjade för sina egna syften. För att återupprätta ”ordningen” kommer de förr eller senare att tvingas (vilket redan är fallet i Grekland) att finna stödpunkter mitt ibland de befriade befolkningarna. Mot folkets förtrupp kommer de att stödja formationer av klart fascistisk karaktär. Naturligtvis kommer dessa att ges ett annat namn, eftersom ordet *fascist* definitivt är ”utspelat”. Men under den nya etiketten kommer de gamla varorna att förbli desamma. Kort sagt kommer fascismen, oberoende av vilket namn den går under, att förbli den ruttande kapitalismens reservarmé.

Således verkar vår grundläggande slutsats bekräftas av den senaste utvecklingen, nämligen att fascismen, ett resultat av misslyckandet att uppnå socialismen, effektivt kan bekämpas och slutgiltigt besestras endast genom den proletära revolutionen. All ”antifascism” som förkastar det är endast fruktlöst och bedrägligt babbel. Det olyckliga är att vi har låtit de borgerliga demokraterna lägga beslag på antifascismen. Dessa herrar fruktar den fascistiska knutpiskan för sina egna skinn, men de fruktar den proletära revolutionen minst lika mycket. De trollar fram en bastardlösning för att förena dessa två rädslor, ”folkfronterna”. ”Folkfronterna” orerar mot fascismen, utan att vidta en enda genomgripande åtgärd för att attackera dess materiella rötter. De avstår från att göra något mot kapitalismen, trots sina demagogiska tirader mot de ”två hundra familjerna”, mot ”trusterna”, och ett ännu allvarligare brott, genom sin ekonomiska och sociala politik, som fördjupar spänningarna mellan proletariatet och medelklasserna; och driver därmed de senare mot samma fascism som de påstår sig vilja avleda dem ifrån.

Det fascistiska hotet har fått många människor att upptäcka problemet med medelklasserna. Alldeles nyss såg vänsterpartierna dem som bara ett enkelt, troget och stabilt valklientel. Men från den dag då medelklasserna under loppet av sina pendlingar, som förstärks av den ekonomiska krisen, visade att de kunde gå över till det motsatta lägret, att de kunde gripas av kollektiv galenskap, att de kunde ta på sig den fascistiska uniformen, har dessa partier känt den ångest som en hönsamma har när hon riskerar att förlora sina kycklingar; frågan har blivit en besatthet för dem – *hur kan man hålla kvar medelklasserna?*

Tyvärr har de inte förstått (och vill heller inte förstå) problemet. Vi måste be om ursäkt för att i denna bok bara ha skummat ytan av detta problem. Det har inneburit att logiken i vår analys i mindre utsträckning har fått oss att undersöka hur socialismen skulle kunna vända medelklasserna bort från fascismen, än att visa varför och hur fascismen lyckades erövra dem. Läsaren kommer därför tillåta oss att göra en kort utvikning här.

Medelklasserna och proletariatet har gemensamma intressen mot storfinanserna. Men det

handlar om mer än gemensamma intressen. De är inte ”antikapitalistiska” på samma sätt. Otvivelaktigen utnyttjar och förstärker bourgeoisien dessa intresseskillnader godtyckligt, men den har inte skapat dem. Det är därför omöjligt att samla proletariatet och småbourgeoisien runt ett gemensamt program, som skulle kunna tillfredsställa båda till fullo. En av de två parterna måste göra eftergifter. Proletariatet kan naturligtvis gå med på några. När möjligheten finns måste det se till att de slag som det riktar mot storfinansen inte samtidigt slår mot de små investerarna, hantverkarna, köpmännen, bönderna. Men på vissa viktiga punkter *måste det förbli omedgörligt*, för om det ger sig på dessa punkter för att behålla inflytandet över medelklasserna, för att lugna de små butiksägarna eller bönderna, då skulle det avstå från att dela ut de avgörande slagen mot kapitalismen.

Och varje gång som det misslyckades i sitt uppdrag att förstöra kapitalismen, varje gång det inte har drivit sin fördel till vägs ände, så har medelklasserna, fångade mellan den hotfulla storfinansen och en aggressiv arbetarklass, blivit rasande och vänt sig till fascismen.

Kort sagt, proletariatet kan inte vinna över medelklasserna genom att avstå från sitt eget socialistiska program. Proletariatet måste övertyga medelklasserna om sin förmåga att leda in samhället på en ny väg, med styrka och fasthet i sina revolutionära handlingar. Men det är just detta som uppfinnarna av ”folkfronterna” inte vill förstå. De har bara en tanke i huvudet: att fånga medelklasserna med bete och krokarna, och de gör det med sådan stor skicklighet att de så småningom kastar dem tillbaka mot det fascistiska betet.

När de står inför dilemmat, fascism eller socialism, blir dessa ömtåliga demokrater röda av ilska. Vilken rätt har någon att störa det rena vattnet i deras ”antifascism”? Men den dagen kommer, då (så var det sorgliga ödet för några bland dem) de själva faller för den fascistiska knutpiskan. Låt oss hedra deras minne och samtidigt fördöma deras bankrutt.

Antifascismen kan aldrig segra så länge den fungerar som svansen på den borgerliga demokratis drake. Varning för ”anti”-formler. De är alltid otillräckliga eftersom de är rent negativa. Man kan inte besegra en princip om man inte mot den ställer en annan princip – en överlägsen princip. Mitt under sina omvälvningar, söker världen av idag inte bara efter en egendomsform som motsvarar den moderna produktionens kollektiva karaktär och gigantiska omfattning; den söker också en regeringsform som kan ersätta kaos med en rationell ordning, när människan befrias. Den borgerliga parlamentarismen erbjuder bara en karikatyr på demokrati, mer maktlös och korrupt än någonsin. Lurad och nedslagen vänder världen sig till den starka staten, till mannen sänd från himlen, till ”ledarprincipen”.

På idéplanet kommer fascismen att besegras först den dag då vi för mänskligheten uppvisar och genom exempel gör en ny sorts mänsklig styrelseform segerrik, en äkta demokrati, komplett, direkt, under vilken alla producenter deltar i förvaltningen av tingen. Denna nya typ av demokrati är inte en chimär, ett andligt påfund. Den existerar. Som vi kommer att visa i ett annat arbete lät den stora franska revolutionen oss bevittna dess första födelse. Kommunen 1871 var det första försöket att tillämpa den, som Marx och Lenin har visat på ett mästertligt sätt. De ryska sovjeterna 1917 gav modellen till världen på ett oförglömligt sätt. Sedan dess har sovjetdemokratin gått igenom en lång nedgångsperiod i själva Ryssland, av allt för många skäl för att kunna beskrivas här. Denna tillbakagång sammanfaller med fascismens uppkomst.

Idag ligger fascismen förlamad. Vi kommer att ge den det slutliga slaget genom att i handling bevisa att en sann demokrati, kommunens demokrati eller demokrati av sovjetisk typ, är genomförbar och överlägsen alla andra mänskliga styrelseformer. *All makt åt sovjeterna*, sade Lenin. Mussolini karikerade skamligt detta slagord, och gjorde om det till den totalitära statens slagord: *all makt åt fascismen*.

Den totalitära staten är ett raglande monster. Vi ska bli av med den för evigt genom att försäkra antitesens seger: Arbetarrådets republik.

Förord till 1965 års franska upplaga

Efter att Hitler kom till makten i början av 1933, och efter den misslyckade fascistkuppen i Paris den 6 februari 1934, lät jag mig övertalas av vänner, och framför allt av Simone Weil, att bekämpa fascismen genom ”lärd” forskning. För att visa den fascistiska segrans verkliga orsaker; för att skoningslöst avslöja de besegrade arbetarpartiernas fel och brister, vilka andra envist mörklade; för att övertyga läsaren om att fascismen inte kunde bekämpas genom att gripa efter den borgerliga demokratins halmstrå, att man därför måste välja mellan fascism och socialism – det var min plan.

Men för att fullfölja detta åtagande var det först och främst nödvändigt att diagnostisera fascismens *sanna natur*. Enligt min uppfattning var fascismen en sjukdom. För att beskriva en ny och föga känd sjukdom har läkaren ingen annan utväg än att noggrant jämföra de symptom som observerats hos olika patienter. Detta är vad jag försökte göra. Mina patienter var passande nog Italien och Tyskland. Genom att ogiltigförklara de särskilda avvikande dragen hos de två studerade länderna försökte jag frilägga endast de gemensamma dragen för det fascistiska fenomenet.

I denna genomgripande jämförelse som jag företog mig var Leo Trotskijs skrifter om Tyskland och Frankrike vägledande.¹ De hjälpte mig att förstå det komplexa problemet med medelklasserna, som vacklade mellan proletariatet och bourgeoisien, och som drevs, av den ekonomiska krisen å ena sidan och arbetarklassens brister å den andra, i riktning mot ultrahögerns gangsters. Dessa skrifter lotsade mig likaledes mot min beskrivning av hur fascismen, när den väl sitter vid makten, eliminerar sina mest vänsterradikala ”plebejer”, och, efter att ha genomfört denna utrensning, åtminstone i viss utsträckning slutar som en klassisk militär och polisiär diktatur.

Två andra verk har varit till stor hjälp för mig. Det första var en teoretisk analys av den italienska fascismen – anmärkningsvärd för sin precision, klarhet, stil och faktarikedom – som Ignazio Silone under sin exil i Schweiz publicerade på tyska under titeln *Der Faschismus*. Det andra var ett verk av Trotskijs spanska lärjunge Andres Nin: *Les dictatures de notre temps* (Vår tids diktaturer), som Pierre Naville hade översatt till franska och som han anförtrott mig i manuskriptform (fortfarande opublicerad). Det var Nin som lärde mig den lätta och tunga industrins respektive roller i fascismens marsch till makten och anledningarna till att ”storfinanserna” behöver den fascistiska ”starka staten” mer än andra ekonomiska påtryckningsgrupper.

När det gäller de otaliga fakta som jag var tvungen att insamla under den fascistiska sjukdomens utveckling, så hämtade jag dem från spalterna i dagstidningen *Temps*, konservativ men välinformerad, och från två rikligt dokumenterade tidskrifter, en ”stalinistisk” och en ”reformistisk”: de månatliga bulletiner som publicerades av ”Institutet för fascistiska studier” i Paris under titeln *Etudes sur le Fascisme* och det nyhetsbrev som Internationella transportarbetarefederationen (under ledning av generalsekreteraren Eddo Fimmen) publicerade i Amsterdam under namnet *Fascism*.

¹ Trotskij, *Mot nationalkommunismen! (Lärdomar från den ”röda folkomröstningen”)*, *Arbetarkontroll över produktionen, Vändningen i Kommunistiska internationalen och situationen i Tyskland, Den enda vägen, Vad härnäst? Det tyska proletariats ödesfrågor, Bonapartism och fascism, Vart går Frankrike, Sovjetunionens klasskaraktär*. [Samtliga texter ingår i samlingen [Kampen mot nazismen i Tyskland – Red](#)]

Förord

För att definiera fascismen – hur kan detta göras bättre än genom att studera detta fenomen i de länder där den har visat sig i den fulla karaktäristiska formen, de länder där den så att säga har antagit sin klassiska form – i Italien och i Tyskland?

Denna bok är inte en historik över fascismens i något av länderna. Inte heller är det en *jämförelse* av de två exemplen – dvs. en balansräkning av deras likheter och olikheter. Sådana distinktioner har avsiktligt åsidosatts till förmån för ett försök att utöver de tillfälliga faktorer som är utmärkande för den ena eller andra nationen definiera ett visst antal allmänna drag. Om vetenskapliga termer vore giltiga i politiken, skulle man kunna skriva: ett visst antal lagar.

Men ”lagar” är av politiskt intresse endast i den mån praktiska slutsatser kan dras från dem. Förhoppningen är att läsaren kommer övertygas om att det bara finns ett sätt att spärra vägen för fascismen, nämligen genom att störta kapitalismen. ”Fascismen”, skrev Clara Zetkin så långt tillbaka som 1923, ”är straffet som lades på proletariatet för att det inte fortsatte den påbörjade revolutionen i Ryssland...”¹

Fascismen skulle kunna bli vårt straff i morgon om vi låter socialismens timme gå oss förbi.

¹ Citatet från Clara Zetkin är hämtat från en rapport som hon lämnade till plenarsessionen för Kommunistiska internationalens exekutivkommitté i Moskva juni 1923.

I. Storfinansen finansierar fascismen

Staten har alltid varit det instrument genom vilket en samhällsklass härskar över andra samhällsklasser. När en stat ändrar sina yttre egenskaper, när en politisk regim ger vika för en annan, är den första tanken: vad händer bakom kulisserna? Är det en ny klass som kommer till makten? Men när ett antal entydiga tecken pekar på att samma klass sitter i sadeln, blir frågan i stället: *vilka av den härskande klassens intressen tjänas genom denna omvälvning?*

Fram tills nu var de politiska systemen i de flesta utvecklade industristaterna ”demokratiska” – dvs. pseudodemokratiska, dvs. inte direktdemokratiska utan parlamentariskt demokratiska, inte proletärt demokratiska utan borgerligt demokratiska, inte rent demokratiska utan falskt demokratiska. Vid närmare granskning visar det sig ofta också vara en halvt fullgånge caesarism. Men på det hela taget kan man även i dag säga att det är den vanligaste politiska formen i de utvecklade länderna.

I två stora västeuropeiska makter, Italien och Tyskland, har demokratin ersatts av ett nytt politiskt system, som är annorlunda beskaffat än demokratin: nämligen *fascismen*. Eftersom det först dök upp i Italien brukar detta nya system kallas vid sitt italienska namn.* Men det är ingalunda särskilt italienskt. Det hot som det innebär är universellt. Sedan kapitalismens uppgång har den härskande bourgeoisien sett demokratin som det mest önskvärda politiska systemet. Nu har bourgeoisien i två länder, och på inget sätt de minst viktiga, ändrat mening. Varför?

Revolutionärer har en helt naturlig benägenhet att se allting hur det står i relation till dem själva. De föreställer sig att bourgeoisien tillgriper fascismen bara för att krossa det överhängande hotet från den proletära revolutionen. Det finns ett korn av sanning i denna förklaring, men den är alltför förenklad. De förmögna fruktar förvisso revolution och finansierar gangstergång för att lära arbetarna att uppföra sig. Men det är inte främst för att kväva revolutionen som de överlämnar statsmakten till fascisterna. Varken i Italien eller i Tyskland var revolutionen i antågande vid den tidpunkt då fascismen tog statsmakten. Bourgeoisien tillgriper fascismen i mindre grad som svar på oroligheter på gatan än som svar på oroligheter i det egna ekonomiska systemet. Sjukdomen som de försöker förjaga sitter inuti, inte utanpå.

Kapitalismens hörnsten är vinst. Så länge kapitalismen växte kunde bourgeoisien utnyttja nya vinstkällor genom den outhärliga produktionsutvecklingen och den ständiga expansionen av inhemska och utländska marknader. Efter första världskriget började kapitalismen som helhet att förfalla. Till det förflutnas periodiska ekonomiska kriser har lagts en kronisk kris som omfattar hela systemet och hotar den kapitalistiska vinsten vid dess själva källa.

Fram till kriget passade demokrati kapitalismen perfekt. Alla kan den gamla refrängen: Demokrati är den billigaste regeringsformen ... Den fria företagsamhetens anda kan endast blomma i frihetens gynnsamma klimat ... De politiska rättigheter som demokratin beviljar massorna fungerar som en slags säkerhetsventil och förhindrar våldsamma sammandrabbningar mellan de styrande och de styrda ... Demokrati utvidgar den kapitalistiska marknaden genom att sporra massorna att vilja ha fler varor och genom att i viss mån ge dem medlen för att tillgodose deras behov. Nog så sant – när festen är överflödande kan folket säkert tillåtas plocka upp smulorna.

Under den nuvarande perioden av kapitalistisk nedgång är den härskande klassen dock nödgad att

* I antikens Rom föregicks vissa offentliga tjänstemän av officerare som kallades ”liktorer”, vilka bar knippen av videpinnar knutna kring en yxa som en symbol för makt. I modernt italienskt politiskt språkbruk applicerades namnet *fascio* (pl. *fasci*) på olika militanta politiska och sociala grupper, av vilka många var politiskt mycket utvecklade. Men sedan tog Mussolinis fascistiska rörelse över ordet.

lägga demokratin i vågskålen, att noga väga dess fördelar mot dess nackdelar. Liksom Buridans åsna ser den två höttappar – och tvekar. Grymma dilemma! I vissa länder och under vissa förutsättningar tycks nackdelarna väga tyngre än fördelarna. Tycks – för på denna punkt är det ännu inte säkert att bourgeoisien har beräknat sina egna intressen korrekt. Bara tiden kan avgöra.

När den ekonomiska krisen blir akut, när profitkvoten sjunker mot noll, kan bourgeoisien bara se ett sätt att återfå sina vinster: den tömmer folkets fickor till sista öret. Den tillgriper det som monsieur Caillaux, en gång finansminister i Frankrike, uttryckfullt kallade ”den stora botgöringen”: brutal sänkning av löner och sociala utgifter, höjning av tullavgifter på konsumentens bekostnad, etc. Dessutom räddar staten handelsföretag på randen till bankrutt och tvingar massorna att betala notan. Sådana företag hålls vid liv med subventioner, skattebefrielser, beställningar för offentlig verksamhet och försvarsmateriel. Kort sagt, staten kastar sig själv i den lucka som de försvinnande privatkunderna lämnat.

Men sådana manövrer är svåra att genomföra under en demokratisk regim. Så länge demokratin överlever har massorna, trots att de blivit grundligt lurade och plundrade, vissa försvarsmedel mot den ”stora botgöringen”: pressfrihet, allmän rösträtt, rätten att organisera sig i fackföreningar och att strejka, osv. Visserligen klena försvar, det är sant, men ändå i stånd att sätta en viss gräns för penningmaktens omätliga krav. I synnerhet gör den organiserade arbetarklassens motstånd det ganska svårt att helt enkelt sänka lönerna.

Och därför kastar bourgeoisien, i vissa länder och under vissa förhållanden, sin traditionella demokrati överbord och frammanar med sina besvärjelser – och sina subventioner – den ”starka staten”, som ensam kan beröva massorna alla deras försvarsmedel, som kan binda händerna bakom deras ryggar, så att man desto bättre kan tömma deras fickor.

Frasen ”i vissa länder under vissa förhållanden” är viktig. Det är de nationer som har gjort anspråk på en plats i solen för sent, och som därför upptäcker att de saknar råvaror och marknader. I rikare och mer lyckligt lottade länder verkar bourgeoisien ha lyckats med, inte att klara sig undan krisen permanent, men åtminstone tillfälligtvis klara sig från dess svårigheter. De har någorlunda kunnat få igång vinstmekanismen igen, genom att ta till hjälpmedel som åtminstone inte har krävt att demokratin ersätts av diktatur. Men de har i grund och botten använt sig av samma metoder i båda fallen: staten sjösatte privatkapitalismen, återupplivade den med stora offentliga arbeten och enorma ”försvarskontrakt”. Men tack vare det välstånd som ackumulerats av föregående generationer var det i det senare fallet inte nödvändigt för den fascistiska klubben att tömma arbetarnas fickor. I USA räckte det med Roosevelts New Deal.

Det räcker inte med att säga att bourgeoisien i vissa länder, som Italien och Tyskland, finansierade fascismen och förde den till makten av ovanstående skäl. Det skulle vara oprecist.

Tvärtemot den allmänna uppfattningen är den kapitalistiska bourgeoisien inte helt homogen. Inför varje allmänt hot mot sina klassintressen visar den upp ett granitansikte. Men i mindre viktiga frågor uppvisar klippan djupa sprickor. I försvaret av sina egna ekonomiska intressen kommer varje kapitalistisk grupp i konflikt med andra kapitalistiska gruppers intressen. Det är helt sant att sådana grupper är nära förbundna med varandra, och att skiljelinjerna dem emellan inte alltid är så tydliga. Men detta förhindrar inte på något sätt förekomsten av våldsamma intressekonflikter. Och därför är det viktigt att fråga sig om fascismen, i Italien och i Tyskland, frambesvärjdes och subventionerades av bourgeoisien i sin helhet eller av vissa specifika kapitalistgrupper. Eftersom de olika borgerliga partierna är rena speglar, eller snarare verktyg för de olika kapitalistiska grupperingarna, är det omöjligt att förstå politiska partiers skiftande, komplexa och förbryllande samspel i perioden som föregår fascismens maktövertagande om man

inte känner till dessa gruppers inställning till fascismen.

Detta kapitel kommer visa att fascismen i både Italien och Tyskland framför allt har subventionerats av *magnater för tung industri (järn och stål, gruvdrift) och bankirer med intressen i tung industri*. Låt oss för ett ögonblick föregripa de slutsatser som vi senare ska dra: en ingående och objektiv studie av fascismen i Italien och Tyskland visar tydligt att de tunga industrialisterna, ”storfinansens män” är den fascistiska diktaturen högsta, och skulle man kunna säga *enda*, förmanstagarna.

Men låt oss återgå till vår analys. Varför är de tunga industrialisterna i det tidiga skedet nästan ensamma om att subventionera och elda på den fascistiska rörelsen? Varför är andra kapitalistiska grupper – och framförallt de som kan klumpas ihop under rubriken *lätt industri eller färdigvaruindustri* – varför är de, från början, likgiltiga och ibland fientligt inställda till den växande fascistiska rörelsen?

Man behöver inte åka till Italien och Tyskland för att konstatera att tung och lätt industri inte har samma ekonomiska intressen och inte använder samma sociala och politiska strategi. Konflikter bryter ständigt ut mellan dessa två grupper. Den lätta industrin klagar ofta på den tunga industrins överhöghet, som tvingar dem att betala överpris för råvaror och maskiner. Den tunga industrin, som till stor del lever på krigsmaterielbeställningar (som härrör från dess fosterland såväl som från ”vänskapligt sinnade” makter), står utrikespolitiskt för en politik som bygger på ”prestige”, våld, och imperialistiska äventyr. Den lätta industrin, som är intresserad av att exportera ickemilitära varor, har dock inte mycket att vinna på krig eller självhushållning. Dessutom är den mycket mer knuten till den internationella kapitalismen och internationella finanserna än den tunga industrin. Den föredrar därför en politik inriktad på internationellt samarbete.

I hanteringen av arbetskraft förlitar sig den tunga och den lätta industrin vanligtvis på helt olika metoder. Ledarna för stål- och gruvföretag är kända för sin auktoritära attityd, sin ”tuffa chefspsykologi”. Deras maktvilja förklaras av deras företags storlek och den dominerande roll som de spelar i ekonomin och i staten. Men förklaringen måste också sökas i vad Marx kallar den ”organiska sammansättningen” hos det kapital som investeras i deras företag: kvoten mellan ”fast kapital” (som investeras i fabriken, råvaror, etc.) och variabelt kapital (dvs. löner) är mycket högre i tung än i lätt industri. Resultatet är att de gränser inom vilka produktionen är lönsam är särskilt snäva inom den tunga industrin.¹ Närhelst stål magnaterna inte kan driva sina fabriker med ett tillräckligt högt kapacitetsutnyttjande, kommer fabrikernas ”fasta kostnader” (ränta, kapitalförslitning) att fördelas på en otillräckligt stor mängd produkter, och vinsterna minskar.² När en strejk bryter ut så betyder även ett mindre produktionsstopp förluster som kan mätas i miljoner.³ Om den ekonomiska krisen förvärras blir de oförmögna att sänka sina fasta kostnader, och kan bara minska lönekostnaderna; för dem är brutala lönesänkningar en trängande nödvändighet.

Kapitalisterna inom den lätta industrin för en ganska annorlunda arbetsmarknadspolitik. Kapitalets organiska sammansättning är lägre för dem, deras fasta kostnader är mindre betungande, deras arrogans är mindre överväldigande. Dessutom får det faktum att de producerar varor för konsumtion dem att frukta att de alltför brutala deflationsåtgärder som den tunga industrin efterfrågar under en krisperiod kommer att få en katastrofal inverkan på köpkraften hos

¹ Marx, *Kapitalet*, vol. X.

² Rollen som ”fasta kostnader” hade gjordes särskilt tydlig av den tyska professorn Schmalenbach i en föreläsning i Wien juni 1930.

³ Professor Bonn, *Das Schicksal des deutschen Kapitalismus*, 1930.

massorna, dvs. deras konsumenter. Så i stället för hårdhänt taktik föredrar de flesta av dem det de kallar ”klassarbete” och ”arbetsfred”, och detta är egentligen bara ett mer hycklande och försåtligt sätt att tämja och korrumpera proletariatet.

Det är således inte särskilt förvånande att den tunga och den lätta industrin i Italien och Tyskland bör ha betraktat fascismens framväxt med helt olika känslor. Den tunga industrin ville fullfölja klasskampen tills proletariatet hade krossats; den lätta industrin trodde fortfarande att allt kunde lappas ihop med ”arbetsfred” och politisk kohandel. Den tunga industrin efterlyste en ”dynamisk” utrikespolitik; den lätta industrin lutade åt en politik av ”inre samarbete”. Den tunga industrin ville stärka sin ekonomiska hegemoni med hjälp av en diktatorisk stat som skulle vara deras stat; den lätta industrin fruktade denna utveckling.

Men – denna punkt kan inte nog poängteras – kapitalistgrupperna inom den lätta industrin gjorde inte något seriöst motstånd mot fascismen. De önskade inte fascismens seger, dess ”totalitära” diktatur, men de gjorde inget kraftfullt för att blockera dess frammarsch. Varför inte? För det första, eftersom fascismen var en ”nationell” rörelse, dvs. den stod i den ägande klassens tjänst och förtjänade av den anledningen alla egendomsägares sympati eller åtminstone tolerans. Vidare trodde de inte att en ”totalitär” fascistisk diktatur var möjlig. De såg fascismen som bara ännu en politisk rörelse som de kunde manipulera och till och med ha användning för. Och de ”liberala” politiker i båda länderna som var nära knutna till de lätta industrialistgrupperna kompromissade därför med fascismen. Trogna sin sedvanliga taktik ”arbetsfred” och politiskt manövrerande, föreställde de sig att fascismen, när den blivit rumsren och parlamentariserad, skulle tjäna som en användbar motvikt till proletariatets krafter. De lyckades bara sätta den i sadeln.

Och den dagen då fascismen, till deras förvåning, hade blivit en betydande politisk kraft i sin egen rätt, en folklig rörelse som inte längre kunde kontrolleras utan användning av vapenmakt, satte den lätta industrin och dess liberala politiker klasslojaliteten framför intressekonflikter. De var inte villiga att utgjuta ”patrioters” blod. De fann sig i fascismens triumf. Hela kapitalistklassen förenades i att sätta fascismen till makten.

Detta borde vara en varning till de antifascister som för att blockera fascismens väg till makten inte tror sig kunna lita på på sig själva, utan på ”vänsterkapitalismen”, på den ”liberala” bourgeoisien.

Vi kommer att få se i detalj, först i Italien och sedan i Tyskland – enligt ordningen i denna bok – vad de olika kapitalistiska grupperna tyckte om fascismen.

För tydlighetens skull kommer denna analys att presenteras i två delar:

1) Först hade inte storfinansen anledning att föra fascismen fram mot ett maktövertagande. Företag använder sina inhyrda fascistgång enbart som *antiarbetarmilis*.

Efter första världskriget var det nödvändigt att i de två berörda länderna göra viktiga eftergifter till arbetarklassen för att undvika en verklig social revolution. Med föresatsen att någon gång i framtiden ta tillbaka dessa eftergifter, fick storfinansen den ganska originella idén att anförtro väpnade, militariserade gäng uppgiften att trakassera det organiserade proletariatet och krossa dess motstånd. De stora jordägarna anslöt sig till spelet. De fick sina inkomster från den obegränsade exploateringen av landsbygdens proletariat, och även de hade tvingats göra eftergifter och var angelägna att vinna tillbaka den mark de hade förlorat.

Deras uppbackare tilldelade Mussolinis och Hitlers väpnade gäng en annan uppgift. Efter kriget befann sig Italien och Tyskland i en ställning som antingen besegrade eller förnedrade, i motsats till de stora ”tillfredsställda” makterna. De tunga industrialisterna, längtade efter ammunitions-

beställningar, och subventionerade kampen mot ”orättvisa fördrag”. Och de använde de fascistiska gängen för att fortsätta kampen över huvudet på de lagliga regeringarna.

2) Men så snart en allvarlig ekonomisk kris hotade att förstöra deras vinster och endast en ”stark stat” verkade kunna göra deras företag lönsamma igen, bestämde sig storfinansen för att gå ett steg längre och hjälpa fram sina fascistiska trupper att erövra den politiska makten. Med deras hjälp drev storfinansen på inrättandet av en ny sorts diktatur.

Italien

I Italien skedde efter första världskriget ett riktigt revolutionärt uppsving bland massorna. Även om arbetarna och bönderna inte var tillräckligt mogna för att ställa sig uppgiften att erövra makten, var de åtminstone militanta nog för att tvinga fram stora eftergifter. Industriarbetarna fick bättre lön, åttatimmarsdag, allmänt erkännande av kollektivavtal, och en röst i produktionen via ”fabrikskommittéer”. Strejker avlöste varandra – 1663 under 1919, 1881 under 1920. I Genua och andra stora hamnstäder vann de starkt organiserade hamnarbetarna över skeppsredarna. Stålarbetarna gjorde ännu bättre ifrån sig: under september 1920 utvidgade de en enkel lönekonflikt till en storskalig klasskamp. När de stora industrialisterna hade tillgripit lockout, ockuperade 600 000 italienska metallarbetare fabrikerna och fortsatte själva produktionen genom egna valda ”fabrikskommittéer”. De tvekade inte att bryta mot bossarnas allra heligaste. De öppnade deras kassaskåp och upptäckte väl bevarade hemligheter om inköspriser och vinster ... De segrade i kampen: de fick – åtminstone på papper – rätten att kontrollera ledningen, och ”arbetarkontroll”.*

Bönderna visade inte mindre kämpaglöd. Tillbaka från skyttegravarna krävde de den ”jorduppdelning” som de hade lovats, och när det inte blev av, ockuperade de den eftertraktade jorden. Ett statligt dekret sanktionerade fullbordat faktum: under förutsättningen att de organiserade sig i kooperativ fick de rätt att stanna kvar fyra år på den jord som de spontant hade ockuperat (Visochi-dekretet, 2 september 1919). Arrendatorerna lyckades också förbättra villkoren för sina arrenden. Daglönerna inom jordbruket bildade starka fackföreningar, de berömda ”röda förbunden”, uppbackade av landsbygdskommunerna, som hade vunnits över till socialismen och därigenom förvandlats till proletära förlänningar. De förhandlade med de stora godsägarna som en enad kraft mot en annan, och framtvingade fackliga avtal, etc.

Dessa erövringar hotade direkt både intressena och auktoriteten hos de två dynastiska makterna som styrde Italien: den industriella ”dynastin” och den jordägande ”dynastin”.

Den industriella dynastin var mycket ung. Inte förrän under detta århundrades första årtionde uppstod stålindustrin i Italien. I ett land som var fattigt på järnmalm och kol kunde en sådan industri inte vara annat än parasitär. Den kunde endast bli lönsam genom att underkiva alla ekonomiska och politiska krafter i landet, endast genom att ta ut en stor tullavgift på tillverknings- och konsumtionsindustrierna, endast genom att leva på tullskydd och statliga beställningar. Tripolitanska kriget (1911-1912) och första världskriget satte stålet i sadeln. Vissa stål magnater, som hade gjort sig oförsänkbara förmögenheter på tillverkningen av dödsredskap – familjerna Perrone, Agnelli etc. – strävade efter att dominera hela landets näringsliv när vapenstillståndet hade undertecknats. Motvilligt, och för att undvika en revolution, gjorde de vissa eftergifter till sina arbetare, men de var fast beslutna om att ta tillbaka dem så snabbt som möjligt. För dem var särskilt fabriksockupationerna tecken på fara. De kände expropriationens kyla passera över dem.

* På papper, eftersom den lag om ”arbetarkontroll” som utarbetades trädde i kraft. Magnaterna använde den kraftiga ekonomiska krisen i slutet av 1920 som en förevändning för att få skjuta upp den till bättre tider. Och bättre tider var ... fascismens seger.

När krisen hade blåst över var stålmagnaterna och deras allierade, skeppsredarna, – särskilt de i Genua – redo att gå hur långt som helst för att slippa ”arbetarkontroll” och de anställdas inblandning i förvaltningen. Sporrade av sitt starka klassmedvetande organiserade de 1908 den mäktiga *Associazione Agraria*, och fick under kriget förstärkning från ett nytt skikt av besuttna jordägare.

I Genua i början av april 1919 ingick de stora industrialisterna och jordägarna en helig allians i kampen mot ”bolsjevismen”. ”Denna sammankomst”, skrev Rossi,⁴ ”är det första steget mot en omorganisering av de kapitalistiska krafterna för att bemöta den hotfulla situationen.” Den 7 mars 1920 hölls industrialisternas första rikstäckande konferensen i Milano och *Allmänna industriförbundet* bildades. En allomfattande och detaljerad plan för gemensamma åtgärder utarbetades, som täckte alltsammans, däribland strategin för kampen mot fackföreningarna. Strax efteråt, den 18 augusti, bildades *Allmänna jordbruksförbundet*. ”Industrimän och godsägare kommer inte längre att gå ut i strid med spridda styrkor.”

Men varken industrialisterna eller godsägarna kunde ensamma genomföra kampen mot det organiserade proletariatet. För detta jobb kallade de in de väpnade gängen, Benito Mussolinis *fasci*, vilka titulerade sig ”enhetsfronten mot bolsjevismen”. Dessa gäng skulle gå illa åt arbetarklassen, försvaga dess förmåga till kamp och motstånd, för att så snabbt som möjligt låta bossarna återta sin förlorade mark. I april 1919 hyllade Mussolini ansamlingen av de ekonomiska ”församlingarna” och erbjöd sitt samarbete, vilket inte avvisades. Men det var framför allt under hösten 1920, efter arbetarnas fabriksockupationer, som bidragen från industrialisterna och godsägarna regnade ner i hans kassakistor.

2

Den italienska storfinansen hade en ytterligare anledning att understödja fascistgängen. Den ungdomliga italienska imperialismen hade kommit för sent till en värld där alla de bästa platserna redan hade förvärvats. Den hade haft turen att få en smula från festen – Tripolis sandiga öknar. Italien år 1914 var, för att citera nationalisten Corradini, ”den stora proletären”. Och det förblev landet efter att vapenstilleståndet hade ingåtts. Priset för inträdet i kriget, hade de allierade lovat, skulle bli vissa territoriella eftergifter; men löftena hölls inte. Som vi har sett hade de stora industrialisterna ett direkt intresse i en aggressiv utrikespolitik som skulle berika dem med beställningar av krigsmateriel och med kraft öppna nya marknader för deras produktion. Och därför finansierade och beväpnade de utomrättsliga gäng, bestående av krigsveteraner och lycksökare. Eftersom Versaillesfördraget hade förnekat Italien den lilla staden Fiume vid Adriatiska havet,^{*} fick de dessa gäng att genomföra en symbolisk gest: under ledning av litteratören d'Annunzio skickade de iväg dem för att ockupera staden (17 september 1919). Senare, i slutet av 1920, försåg de Benito Mussolini med medel för att i sin tidning, *Popolo d'Italia*, nu en tidskrift med stor spridning, genomföra en högljudd kampanj för upprustning av flottan och flygvapnet. I numret från den 23 december meddelade Mussolini att han skulle föra en kampanj ”för en expansiv utrikespolitik”.⁵

3

Denna den tunga industrins politik motarbetades av den lätta industrin, i synnerhet textilindustrin, som i Italien hade funnits längre än den tunga industrin. Oppositionen finansierades av den mäktiga *Banca Commerciale*. På tröskeln till Italiens krigsinträde, och under och efter fientlig-

⁴ A. Rossi, *Nascita e avvento del fascismo*, 1938.

^{*} Efter juli 1919 tilldömdes Fiume varken Italien eller Jugoslavien, utan överlämnades till en internationell militär kommission.

⁵ Ibid.

heterna, var kampen mellan de två grupperna särskilt intensiv. Den stod mellan bröderna Perrone och deras stora metallbearbetningstrust *Ansaldo* å ena sidan, och Toeplitz, chefen för *Banca* å den andra. Den lätta industrin fruktade den tunga industrins dominans, vilken skulle innebära överdrivet höga tullavgifter och monopolpriser på maskiner. I enlighet med den lätta industrins traditionella arbetsmarknadspolitik använde dess politiska ledare, Giolitti, all sin uppfinningsrikedom för att tämja proletariatet genom ”klassamarbete”.

År 1915 hade den lätta industrin – och Giolitti – utan framgång motsatt sig Italiens krigsinträde. Men i juli 1919 återvände Giolitti till makten. Han föreslog för kammaren en utredning av krigsprofitterna, en åtgärd som öppet riktade sig mot den tunga industrin. Han avvecklade Fiumeäventyret (i slutet av december 1920). Han genomförde en politik för internationellt samarbete. Slutligen, under fabriksockupationerna, försökte han följa en medelväg; han gav varken sitt fullständiga stöd till lockouternas förespråkare eller till dem som drabbades av lockouterna, han höll tillbaka revolutionära impulser från den ena parten och tvingade fram eftergifter från den andra. För sin del bedyrade *Banca Commercialis* direktörer inför FIOM (strejkarnas fackförening) sin ”välvilliga neutralitet”.⁶

4

Det dröjde inte länge förrän de stora industrialisterna började se bortom användningen av fascismen enbart för att försvaga det organiserade proletariatets. De började fundera på att hjälpa fram fascismen till att erövra makten, de längtade efter den ”starka staten”, genom vilken de direkt skulle kunna få igenom sin vilja.

Under 1921 torkade en allvarlig ekonomisk kris obevekligen upp de flödande vinstkällorna. Under krigets heta sol hade deras företag vuxit häpnadsväckande. Jättetruster hade uppstått, såsom *Ansaldo*, en ofantlig sammanslutning av anläggningar för metallbearbetning och järnverk, och *Ilva*, som förde samman ett antal gruvföretag, metallföretag och rederier. Under denna period hade *Ansaldo* ett nominellt aktievärde av 500 miljoner lire och obligationsfordringar till ett värde av 100 miljoner lire. *Ilva* hade ett nominellt aktievärde av 300 miljoner och utestående obligationer till ett belopp av 146 miljoner.⁷ Själva tanken på produktionskostnader glömdes bort. Konstgjorda, parasitära industrier skapades. Gruvor som länge varit övergivna började drivas igen. Beställningar av krigsmateriel hade fått folk att tro att både marknader och vinster saknade gränser.

Men när fredens timma slog upphörde krigsbeställningar över en natt, den inhemska marknaden gick upp i rök, och de etablerade utländska marknaderna försvann. Italien blev lurat på de ”kompensationer” som hade utlovats av de allierade, och ännu värre, förlorade de marknader som hade vunnits med sådana svårigheter före 1914 i Östeuropa och Främre Orienten. Hur skulle man göra för att det enorma kapital som hade investerats i tung industri skulle ge avkastning? Hur skulle man kunna minska produktionskapaciteten hos en sådan svampliknande bransch? En efter en gick ”dinosaurier” som *Ansaldo* och *Ilva* och deras bank *Banca di Sconto* under. I januari 1921 fanns det 600 000 arbetslösa.

Storfinansens intressen hade nått den punkt då endast statligt stöd kunde göra deras företag lönsamma igen. Det var upp till staten att hjälpa dem bryta arbetarklassens motstånd och minska lönerna; det var upp till staten att bärga deras sjunkande företag, ge dem subventioner och skattelättnader, försäkra dem om större tullskydd, och hålla igång dem med beställningar av krigsmateriel. ”Bland dem som var involverade i bankrutten för denna stora bank [*Banca di*

⁶ Ibid.

⁷ Perroux, ”Economie corporative et système capitaliste”, *Revue d'Economie politique*, september-oktober 1933.

Sconto],” skriver Rossi, ”fanns flera av fascismens finansiärer ... som ville bli räddade på statens bekostnad.”⁸

Men staten var inte ett helt lydigt verktyg i deras händer. Politikerna vid makten (Giolitti och hans kollegor) företrädde den lätta industrins intressen snarare än deras egna. Framför allt innebar de demokratiska friheterna att de arbetande massorna hade vissa möjligheter att försvara sin levnadsstandard. Även om arbetarklassorganisationerna hade försvagats, och deras medlemmar demoraliserats av fascistgängens brutala ”straffexpeditioner”, utgjorde Socialistpartiet och CGL (Confederazione Generale del Lavoro, Allmänna Arbetarfederationen) fortfarande en kraft som man måste räkna med.

En lösning återstod: att helt utplåna de demokratiska friheterna, krossa arbetarorganisationerna, och överlämna staten till fullständigt underdåniga politiker. Fascistgängen spelade inte längre bara rollen som antiarbetarmilis. Vid deras kongress i Rom (7-10 november 1921) ombildades *fasci* till ett politiskt parti. Vid det nationella rådets möte i Florens (20-21 december 1921) gav Mussolini sin marschorder till det nya partiet: Vidare mot *makterövringen*!

5

Som vi har sett ville den lätta industrin inte alls att fascismen skulle triumfera. Men politikerna på deras avlöningslista vände kappan efter vinden och gick över till fascismen, eftersom det var en ”nationell” rörelse. Efter att ha tämjt proletariatet och förhindrat fabriksockupationerna från att förvandlas till en revolution, trodde Giolitti att han på samma sätt skulle kunna tämja fascismen. Så snart den var ”parlamentariserad” skulle fascismen tjäna som en nyttig motvikt till proletariatets styrka.

Under våren 1921 upplöste han deputeradekammaren, och under de nya valförberedelserna införlivade han fascismen i ett ”nationellt block” bestående av regeringspartier. Över hela Italien presenterade sig de fascistiska kandidaterna med regeringsstöd. På detta sätt åstadkom Giolitti att det valdes trettio fascistiska deputerade, bland dem Mussolini. ”Jag anser att detta har varit ett lyckat drag”, skrev Giolitti i sina memoarer, ”för fascismen representerade redan en verklig kraft i vårt nationella liv, och enligt min gamla princip om att varje politisk kraft inom nationen bör få uttrycka sig i parlamentet, så vore det önskvärt att fascismen fick en parlamentarisk representation.” I tron om att han hade fått både socialister och fascister under kontroll, försökte Giolitti få dem att försonas. Hans löjtnant Bonomi fick dem att den 3 augusti underteckna ett ”fredsavtal”.

Men Giolittis plan fick ett resultat som var precis motsatt det som dess upphovsman hade planerat. I stället för att kuva fascismen, försåg han den med den bästa av språngbrädor genom att stödja dess kandidater i valet. I stället för att få slut på inbördeskriget gav ”fredsavtalet” Mussolini en ovärderlig andningspaus, vilken han använde för att lugna den allmänna opinionen, som hade blivit fientligt inställd efter det fascistiska våldet, och för att disciplinera en rörelse som hade vuxit för fort. När detta dubbla resultat hade uppnåtts, skyndade sig Mussolini med att fördöma pakten (november 1921). ”Det hade varit fördelaktigt och nödvändigt att skapa den”, skriver historikern Volpe. ”Nu var det fördelaktigt och nödvändigt att bryta den.”⁹ Inbördeskriget började igen, mer oförsonligt än någonsin.

I början av 1922 insåg ledarna för både den lätta industrin och monarkin, intimt kopplad till *Banca Commerciale*, att fascismen hade blivit en självständig kraft som endast kunde tyglas genom vapenmakt. Men de besuttna klassernas allmänna intressen krävde att de ”nationella”

⁸ Rossi, op. cit.

⁹ Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

krafterna inte skulle slita varandra i stycken. Dessutom hade omständigheterna fått en ny ekonomisk faktor: efter att de stora metalltrusterna och *Banca di Sconto* hade havererat tog *Banca Commerciale* över en del av den senares industriella innehav, och fick därmed intressen i den tunga industrin. Från och med då förde inte bara de stora industrialisterna, utan även *Banca Commerciale*, Mussolini till makten: "Industriförbundets" magnater och Toeplitz samlades i oktober 1922 för att leverera de miljoner som behövdes för marschen mot Rom. Den 28 oktober, ägde enligt Rossi, "några mycket livliga konferenser rum mellan Mussolini ... och cheferna för Allmänna Industriförbundet, signori Benni och Olivetti. Cheferna för Bankföreningen betalade ut tjugo miljoner för att finansiera marschen mot Rom. Ledarna för Industriförbundet och Jordbruksförbundet telegraferade Rom och framförde åsikten att en Mussoliniregering skulle vara den enda möjliga lösningen." Senator Ettore Conti, en mäktig magnat, skickade ett liknande telegram. "Mussolini var plutokratins och branschorganisationernas kandidat."

6

Tyskland

När kriget var över såg vi även i Tyskland ett revolutionärt uppsving bland arbetarna och bönderna. När den preussiska militarismen kollapsade i november 1918 dök en ny ordning upp spontant inom ett par timmar: arbetar- och soldatråd, en tysk version av de ryska sovjeterna. Under några dagar var dessa råd den enda laga makten i riket. I varje stad delegerade råden sin makt till en verkställande kommitté. I Berlin var "folkkommissariernas" centrala regering bara en spegelbild av den verkställande kommittén för Berlins arbetar- och soldatråd.

Experimentet avbröts i förtid, delvis genom socialdemokraternas förräderi, dels genom massornas bristande skolning och revolutionära traditioner. "Rådsrepubliken" fick mycket snart ge vika för en borgerligt demokratisk republik. Men under denna republik vann arbetarna och bönderna viktiga ekonomiska och politiska fördelar: utvidgning av den allmänna rösträtten för båda könen, åtta timmars arbetsdag, allmänt erkännande av fackliga avtal, arbetslöshetsförsäkring, valda "förtroendemannakommittéer", etc. Lantarbetarna, anställda av de stora godsägarna i öst, vann för sin del rätten att organisera sig och de strömmade till fackföreningarna. Lantarbetarförbundet ökade från 10 000 medlemmar vid mitten av 1918 till 700 000 år 1920. De tvingade fram bättre arbetsvillkor, fackliga avtal, arbetslöshetsförsäkring och rätten att välja förtroendemän. Ändå var lantarbetarnas vinster betydligt mer begränsade än industriarbetarnas. För att få välja en "förtroendemannakommitté" måste de till exempel ha minst tjugo anställda på samma arbetsplats (jämfört med bara tio i industrin). Arbetsdagen inom jordbruket fastställdes till tio timmar, inte åtta. En del av lantarbetarna var praktiskt taget undantagna från arbetslöshetsförsäkringen, och gårdsarbetare var undantagna från fackliga avtal.¹⁰

Dessa vunna förmåner var till förfång för både de tyska industriella och jordägande dynastiernas intressen och prestige.

Den industriella dynastin var mycket äldre i Tyskland än i Italien. Långt före kriget spelade familjerna Krupp, Thyssen, Kirdorf och Börsig m.fl. rollen som "tuffa chefer", som behandlade sina exploaterade arbetare som livegna. "Den militära och byråkratiska staten", skriver professor Bonn, "förhandlade inte med sina undersåtar. Den befallde. Likaså försökte den tyska kapitalismen, när den hade kommit till makten, styra sina underordnade med auktoritet och ovanifrån ålägga dem ägarnas synvinkel."¹¹ Krupp sa till sina anställda: "Vi vill bara ha lojala

¹⁰ Jfr. Steinberger, *Die Agrarpolitik des Nationalsozialismus*, 1935.

¹¹ Bonn, op. cit.

arbetare som är tacksamma från djupet av sina hjärtan för det bröd som vi låter dem förtjäna.”¹² Långt före kriget gav de stora järn- och stålbaronernas enorma bidrag till det ”tyska förbundet för kamp mot socialdemokratin”.

Under ett par dagar kände den tunga industrins magnater expropriationens kyla passera över dem. Men de återhämtade sig snabbt och deras skräck intensifierade bara deras hämndbegär, stärkte bara deras beslutsamhet att ta tillbaka de eftergifter som de hade tvingats göra. I februari 1919 sade Stinnes: ”Storfinansen och alla de som härskar över industrin kommer en dag att vinna tillbaka sitt inflytande och sin makt. De kommer att återkallas av ett desillusionerat folk, halvdött av hunger, som behöver bröd och inte fraser.”¹³ År 1924 sade Fritz Thyssen: ”För oss representerar demokrati – ingenting.”¹⁴ Den förre ministern Dernberg förde storföretagarnas talan: ”Varje åttatimmarsdag är en spik i Tysklands kista!” Storfinansen förblev djupt fientlig gentemot ”förtroendemannakommittéerna”, trots att dessa var bleka karikatyrer jämfört med ”råden” under 1918. Den saboterade de så kallade ”socialiseringslagarna”. Den gav enbart läpparnas bekännelse till idén om ”samarbete” med sina anställda. Industrialisterna såg fram emot den tid då de skulle vara ”herre i sitt eget hus”.

Den tyske storkapitalisten Fritz Thyssen stödde Hitler ekonomiskt från 1923. Samarbetet fortsatte till mitten av 1930-talet, då han råkade i konflikt med Hitler. Han lämnade Tyskland 1939.

Hans bok om denna tid, *Jag betalade Hitler*, kom ut på svenska i flera upplagor (1942)

Ännu mer illavarslande var junkrarnas synpunkt, ägarna av de stora godsens öster om Elbe. I Tyskland, liksom i Italien, ägde den gamla aristokratin fortfarande jorden. De jordägande junkrarna bibehöll en medeltida uppfattning om sin auktoritet och var vana att behandla sina lantarbetare som livegna. Fram till kriget var dessa arbetare berövade de mest grundläggande rättigheterna. De var tvungna att tillsammans med sina herrar rösta på den konservativa kandidaten, eller annars ”packa sina knyten”.¹⁵ En tysk författare har gett en imponerande beskrivning över denna region öster om Elbe, denna *terra incognita* där feodala rättigheter, såsom *jus primae noctis* (rätten till första natten, ö.a.), fortfarande härskade.¹⁶ Man måste ha känt denna atmosfär om man ska kunna förstå raseriet hos efterkrigstidens junkrar över de få efter-

¹² Citat ur G. Raphael, *Krupp et Thyssen*, 1925.

¹³ Stinnes, intervju i *Deutsche Tageszeitung*, 25 februari 1919.

¹⁴ Thyssen, uttalande i *Journal des Debats*, 7 februari 1924.

¹⁵ *Landarbeiter oder Kleinbauer?* nationalsocialistisk propagandapamflett, 1932.

¹⁶ Erwin Topf, *Die Grüne Front*, 1933.

gifter som de var tvungna att ge sina livegna.

Men varken industrialisterna eller junkrarna kunde själva bedriva kampen mot det organiserade proletariatet. Denna uppgift anförtrodde de åt ”frivilligkårer” eller ”kampförbund”, beväpnade gäng specialiserade på att ”bekämpa bolsjeviker”. Dessa gäng blev, som professor Gumbel uttrycker det,¹⁷ ” kapitalismens livvakt”. De var tränade för att bekämpa det organiserade proletariatet, för att försvaga och kuva det. Ett sådant gäng i München tog namnet ”National-socialistiska partiet”, som från 1920 och framåt hyllade Adolf Hitler som sin chef.

7

Den tyska storfinansen hade ännu en orsak att finansiera dessa beväpnade gäng. Den tyska imperialismen, som kom till världen för sent, hade misslyckats med att skapa en ny världsuppdelning genom vapenmakt. Versaillesfördraget hade berövat den dess råvaror och viktiga industriregioner (Lothringen, Schlesien, Saar, etc.) liksom dess koloniala imperium. Tyskland hade tvingats nedrusta och, under täckmanteln av ”krigsskadestånd”, betala segrarna den astronomiska summan 132 miljarder guldmark. Den tunga industrins magnater drev Tyskland mot en aggressiv och chauvinistisk utrikespolitik, 1) återtagande av deras förlorade marknader, 2) avskaffande av nedrustningen, som förvägrade dem en stor vinstkälla, 3) avskrivning av skadeståndets börda, som vägde så tungt på deras produktionskostnader. De agerade över huvudet på rikets regering, och betalade och beväpnade gängen bestående av krigsveteraner och lycksökare. Till exempel sände de i juni 1919 ”Baltikumkåren”, 50 000 man stark, för att kämpa mot den sovjetiska armén i Litauen. År 1923 gjorde deras ”frivilligkår” motstånd mot den franska ockupationen av Ruhr. ”Svarta riksvärnet” – som dessa olika skvadroner kallades – bildades för att omvandla storfinansens officiella ”passiva motstånd” mot demokratiska landvinningar till ”aktivt motstånd”. Den 25 september 1923 slogs alla dessa ”kampförbund” samman till en enda organisation, vilken gjorde Adolf Hitler till sin ledare.¹⁸

8

Liksom i Italien mötte tungindustrimagnaternas politik motstånd från ledarna för *der Fertigindustrie* (färdigvaruindustrin), särskilt den elektriska och den kemiska industrin.

Efter kriget var antagonismen särskilt våldsam mellan de två grupperna – Stinnes och Thyssen, den tunga industrins magnater, kontra Rathenau, koncernchef för det mäktiga AEG (*Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft*). *Der Fertigindustrie* gjorde uppror mot den tunga industrins överhöghet, vilken tvingade den att betala kartellpriser för de råvaror som den behövde. Rathenau fördömde offentligt de stora metall- och gruvindustriernas diktatur: precis som medeltida adelsmän hade hånat den tyske kejsaren och delat upp Tyskland i storhertigdömen, delade den tunga industrins magnater upp Tyskland i ekonomiska hertigdömen ”där de enbart tar hänsyn till kol, järn, och stål, och försummar, eller snarare absorberar, de andra branscherna”.¹⁹

Den sociala politiken hos *der Fertigindustrie* byggdes runt klassamarbete. Medan Stinnes och Thyssen drömde om att återta de eftergifter som getts till proletariatet och understödde anti-arbetarmiliser, utarbetade Rathenau planer för ”korporatism”, för samarbete mellan arbetsgivare och löntagare.²⁰ Medan den förstnämnda endast motvilligt godtog Weimarrepubliken och drömde om diktatur, trädde Rathenau in i ministären för rikets demokratiska regering. I utrikespolitiken hade den tunga industrin, som också var beroende av export, främst nationalistiska och protek-

¹⁷ Gumbel, *Les Crimes politiques en Allemagne* (1919-1929).

¹⁸ Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, Berlin, 1932.

¹⁹ Juli 1920. Citerat av Beaumont and Berthelot, *L'Allemagne, lendemains de guerre et de revolution*, 1922.

²⁰ Rathenau, *Kritik der dreifachen Revolution*, 1921.

tionistiska tendenser. *Der Fertigindustrie*, främst orienterad mot export, och ära knuten till det mäktiga amerikanska företaget General Electric, som hade ett betydande intresse i det tyska AEG, var för frihandel och internationellt samarbete. Rathenau undertecknade Wiesbadenavtalet med Frankrike, Rapalloavtalet med Ryssland, och accepterade principen om den tyska kapitalismens återuppbyggande. En viktig detalj: när han i juni 1922 mördades av unga nationalisterna, visade det sig att den bil som mördarna hade använt hade ställts till deras förfogande av en stor industrialist i Sachsen.²¹

9

Mellan 1924 och 1929 subventionerade storfinansens de fascistiska gängen just tillräckligt för att hindra att de försvann. I själva verket hade storfinansens inte ett omedelbart behov av dem, utan ville bara ha dem i reserv. För under dessa år var de engagerade i en enorm industriell omorganisering med hjälp av utländskt kapital. Detta krävde en tillfällig samarbetspolitik – samarbete utomlands med ententen, med den anglosaxiska finansens, och samarbete på hemmaplan med arbetarorganisationerna. När marken definitivt hade stabiliserats och Dawesplanen trätt i kraft, började amerikanskt kapital flöda in i Tyskland. Fram till 1931 skedde den ”mest enorma investeringsoperationen i historien”.²² Den uppgick till en summa av 30 miljarder gulddmark.

Men denna djärva operation slutade i en ekonomisk katastrof, också den utan motstycke. Med de dollar som lånats ut i mycket snabb takt, expanderade den tyska industrin sin maskinpark med en tredjedel; den utrustade sig för att kunna tillgodose hela världens behov. Men en sak saknades: konsumenten. På hemmaplan ökade lönernas köpkraft betydligt långsammare än produktionskapaciteten; å andra sidan hade ett ökande stort antal arbetare eliminerats genom ”rationalisering” och försatts i sysslolöshet. (Denna tekniska arbetslöshet uppträdde redan 1927, och i januari 1929 fanns det redan över två miljoner arbetslösa). Slutligen överväldigade den allt större trustifieringen konsumenterna och minskade deras köpkraft, eftersom de stora monopolen tilläts höja försäljningspriserna godtyckligt. Men magnaterna räknade framför allt med den utländska marknaden; de sänkte sina exportpriser till ett minimum och var beredda att dumpa dem i gigantisk skala, på den inhemska konsumentens bekostnad.

Och plötsligt, just när de nya produktionsmedlen sattes i drift, när de färdiga produkterna började hopa sig i fabrikerna, så försvann den utländska köparen; världskrisen började. Medan produktionsindexet (1928: 100) sjönk kraftigt i USA, från 106,3 år 1929 till 64 vid slutet av 1931, skedde det ett motsvarande fall i Tyskland från 101,4 år 1929 till 60 i slutet av 1931. I februari 1930 ökade antalet arbetslösa till över fyra miljoner. Det gigantiska maskineriet gick snart på endast halva kapaciteten.

Den industriella krisen åtföljdes av en finanskris. Medan USA försiktigt hade beviljat de flesta av sina krediter med *korta löptider*, lånade de tyska bankerna ut dem till sina kunder med *lång löptid*. Tillkännagivandet av den österrikisk-tyska Anschluss (tullplanen) den 19 mars 1931, vilket väckte motstånd från den franska imperialismen och dess satelliter, påskyndade en serie krascher. Först kom Wiens *Credit-Anstalts* bankrutt (11 maj), som skakade de tyska bankernas krediter. Liksom Panurges får, rusade utländskt kortfristig kapital ut ur riket. Och bankerna, som själva hade gett långfristiga lån till näringslivet, kunde inte längre fortsätta sina betalningar (*Danatbanks* bankrutt 13 juli). Diskonteringsräntans höjning till helt absurda höjder fullbordade den tyska ekonomins lamslagning. Kapitalackumuleringen avbröts. Företag kunde inte längre betala utdelningar, och flera var praktiskt taget bankrutta; profitkvoten tenderade mot noll.

²¹ Gumbel, op. cit.

²² Knickerbocker, *Deutschland so oder so?* 1932.

De stora industrialisterna drabbades särskilt hårt: deras enorma fasta kapital belastade dem med extremt höga fasta kostnader som de var tvungna att bära, även när deras fabriker stod stilla. De nådde en punkt då endast statligt stöd kunde återuppliva deras vinster på konstgjort vis. Det var upp till staten att hjälpa dem minska arbetarnas löner, som hade höjts under ”rationaliseringens” bedrägliga välstånd. Men för att sänka lönerna behövde de först krossa det fackliga avtals-systemet, som år 1931 gällde för tio miljoner arbetare och nästan två miljoner kontorsanställda. Därför var de tvungna att försvaga, inte bara den fackliga organisationen, utan också dess förlängning i fabriken, ”förtroendemannakommittén”. Det var upp till staten att begränsa de ”sociala utgifterna”, vilket hade resulterat i överdriven beskattning. Det var upp till staten att rädda de sjukande företagen, bevilja dem subventioner och skattebefrielser, och försörja dem med beställningar. Krisen var inte mindre allvarlig inom jordbruket, och de stora jordägarna krävde det ena statliga ”nödanslaget” efter det andra, och importtullar staplades på varandra.

Men staten var inte ett helt och hållet fogligt verktyg i magnaternas och junkrarnas händer. Män som förbundskansler Brüning och förbundskansler von Schleicher representerade intressena hos *der Fertigungindustrie* (i synnerhet den kemiska industrin, som till stor del är exportberoende) i högre grad än den tunga industrin. Brüning rekommenderade fortfarande ”samarbete” med det organiserade proletariatet. Schleicher blickade de reformistiska fackföreningsledarna, och i motsats till den tunga industrins intressen förespråkade han planer för ”statssocialism”, mer eller mindre inspirerad av Rathenau. Brüning fäste inte avseende vid junkrarnas alla krav, och han förberedde en ”koloniseringsplan” som så smått hotade deras privilegier. Schleicher vägrade att godkänna de importkvoter som de krävde, och som von Papens regering (juni-november 1932) hade lovat junkrarna. Men de elektriska och kemiska industrierna var rädda för att det skulle äventyra deras utländska marknader, och reste sig mot von Papens planer och tvingade bort honom från makten. För att göra sig ännu mer obekvämlig avslöjade Schleicher den skandalösa *Osthilfe* (”nödanslagen” i Ostpreussen), som hade delats ut lite för generöst till den besuttna aristokratin på uppmaning av president Hindenburg, som nu själv var en lantlig herre.

Brüning hade onekligen utfärdat ett antal lagdekret för sänkta löner och begränsade de ”sociala utgifterna”. Men dessa åtgärder var inte tillräckliga. Papen försökte återuppliva verksamheten genom subventioner och skattebefrielser för industrin. Ändå var det inte tillräckligt. Dessutom hade ledarna för socialdemokratin och fackföreningarna, som hade ”svält” lagdekreten, nått den yttersta gränsen för eftergifter. De riskerade att störtas av massorna om de gav mer.

En lösning återstod: De stora industrialisterna och markägarna måste själva helt lägga under sig staten och överlämna sina direktiv till totalt underdåniga politiker. Det är därför de förde nationalsocialismen ut ur dunklet, där de hade låtit den vegetera under ett antal år, och förde den mot maktövertagandet. Fritz Thyssen, som aldrig hade ”svikit” sin vän Hitler; gamla Emil Kirdorf, härskare för den mäktiga metalltrusten *Gelsenkirchen*, som hade varit Hitlers ”beundrare” sedan 1927, och andra, ökade sina bidrag.

Senare, den 1 maj 1936, gjorde Emil Kirdorf detta uttalande: ”När jag tänker tillbaka på mitt liv kan jag inte visa tillräcklig tacksamhet till Gud för att ha gett mig ett långt liv ... och därmed göra det möjligt för mig att vid lämpligt tillfälle assistera vår älskade Führer.”²³ Den 8 april 1937 besökte Hitler Kirdorf i Duisburg på hans nittionde födelsedag och gav honom den Tyska örns orden, rikets högsta utmärkelse. Slutligen, den 16 juli 1938, var Führer-kanslern personligen närvarande vid Kirdorfs begravning i Gelsenkirchen och placerade en krans på kistan.

Till sommaren 1930 åtog sig de flesta stora industrimän och de bankirer som var knutna till dem

²³ Uttalande publicerad i *Der Ruhrarbeiter*, Arbetarfrontens tidskrift, 1 maj 1936.

att finansiera det Nationalsocialistiska partiet. De gav partiet formidabla materiella resurser som tillät dem vinna valet september 1930 och få 107 platser i riksdagen. Långt senare, i ett tal som frammanade minnet av den ”häpnadsväckande kampanjen”, bad Hitler sina lyssnare att tänka på ”vad det betyder när tusen talare har var sin bil till sitt förfogande och kan hålla hundratusen möten på ett år”.²⁴ Under 1931 och 1932 fortsatte de stora industrialisternas subventioner att alltmer rikligt regna ner i NSDAP:s kassakistor.

Der Fertigindustrie ville inte att nationalsocialismen skulle segra. Den fruktade över allt annat fortfarande den tunga industrins hegemoni. Men de statsmän som var knutna till *der Fertigindustrie* vände kappan efter vinden och gick över till nationalsocialismen, eftersom det var en ”nationell” rörelse. Efter att ha tämjt socialisterna, trodde kansler Brüning att han på samma sätt kunde tämja nationalsocialismen. Så snart den senare var ”parlamentariserad”, skulle den utgöra en bra motvikt till de proletära krafterna. Våren 1930 upplöste han riksdagen. Men han lyckades bara sätta Hitler i sadeln genom att ge honom förutsättningarna för sin stora valframgång. Ändå höll han fast vid sin villfarelse. Han berömde sig själv för att han skulle fånga Hitler i sitt nät, sansa honom, och ”lägga detta hans politiks mästerverk framför fötterna på rikspresidenten, som en sällsynt fångst”.²⁵ I januari 1932 hade han ett samtal med *der Führer* och försökte påverka honom. Men hans plan misslyckades. Schleicher hade inte större framgång några månader senare med försöket att tämja nationalsocialismens moderata flygel (Gregor Strasser) och förena den med arbetarrörelsens moderata flygel (Leipart).

Der Fertigindustrie förstod äntligen att nationalsocialismen hade blivit en självständig kraft som inte kunde tyglas – utom med användning av vapenmakt. Men de ägande klassernas allmänna intressen förhindrade att de ”nationella” krafterna slet varandra i stycken.

Den 4 januari 1933 hade Hitlers makttillträde beslutats vid en intervju mellan Papen och Hitler, i huset tillhörande en stor bankir från Köln, von Schröder, som hade förbindelser med den rhen-westfaliska tunga industrin.²⁶

Således gav förbundskansler Schleicher den 30 januari 1933 upp spelet, och den tyska kapitalismen förenades i att hålla tredje riket över dopfunten.

²⁴ Hitler, tal i Coburg, 19 oktober 1935.

²⁵ Heiden, op. cit.

²⁶ Benoist-Méchin, *Histoire de l'armée allemande*, vol. II, 1938.

II. Medelklasserna som fascismens massbas

Fascismen föds inte enbart ur kapitalistiska magnaters begär och subventioner. ”Att förklara”, påpekar Silone riktigt, ”att dessa organisationer bara är en diabolisk uppfinning av finanskapitalet, som vill bevara sin makt, är inte tillräckligt för att få en förståelse av naturen hos dessa krafter som stiger upp ur samhällets djup.”¹ Från början, när de otvivelaktigt bara spelade rollen som ”antiarbetarmilis”, rekryterade de fascistiska gängen många äventyrare med legosoldaters mentalitet. Men i takt med att fascismen inriktade sig mot makterövringen och blev en stor massrörelse, blev motiven som kunde dra med tusentals människor mer komplicerade och kräver noggranna analyser. Trots allt sitt guld skulle de kapitalistiska magnaterna aldrig kunnat ”ge marschorder”² åt sådana mänskliga krafter om massorna inte tidigare hade levt i ett tillstånd av instabilitet och missnöje som gjorde dem benägna att sätta sig i rörelse.

I såväl Italien som Tyskland var i själva verket de sociala skikt som fanns *mellan den kapitalistiska storbourgeoisien och det organiserade proletariatet*, vilka var offer för både utvecklingen och kapitalismens kris, djupt missnöjda med sitt tillstånd, både materiellt och moraliskt. De drömde om en radikal förändring. Då uppstår omedelbart frågan: varför vände de sig inte till socialismen? Detta ska vi försöka förklara.

Låt oss först betrakta medelklasserna i städerna.

1

”Medelklasserna” i städerna utgjorde de fascistiska truppers ryggrad.

Socialismen trodde länge att dessa medelklasser var dömda att försvinna som en följd av själva den kapitalistiska utvecklingen; industrins och kapitalets konkurrens och koncentration skulle förstöra deras ekonomiska rötter. ”De hittillsvarande medelstånden, de små industriidkarna, köpmännen och rentiärerna, hantverkarna och bönderna”, förklarade *Kommunistiska manifestet* från 1848, ”alla dessa klasser sjunker ned i proletariatet ... [och de] ser en tidpunkt närma sig när de helt och hållet försvinner som en självständig del av det moderna samhället ...” I verkligheten har utvecklingen skett något annorlunda, eller åtminstone mycket långsammare än socialismen hade förväntat sig. Det är sant att medelklasserna har lidit av konkurrensen och den kapitalistiska koncentrationen. Deras tillstånd har förvärrats, de har utarmats, men de har inte försvunnit. Alla medelklassernas individer har inte ”sjunkit ned i proletariatet”. De har inte proletariserats, utan bara pauperiserats. Även idag håller de envist fast vid försöket att bli ”en självständig del av det moderna samhället”. Ju mer de lider, desto mer håller de fast vid sin klassexistens. Mot slutet av förra århundradet konstaterade Eduard Bernstein³ att de små tillverkarna, hantverkarna och näringsidkarna hade lyckats hålla sig levande, till och med ökade sitt absoluta antal, om inte relativa antal. Detta betyder naturligtvis inte att den kapitalistiska koncentrationen saktas ned. De stora företagen växer snabbare än antalet små producenter eller små näringsidkare ökar. De sistnämnda upplever konkurrensen från de stora monopolerna som allt hårdare, men de existerar fortfarande. Varför detta motstånd? Eftersom de oberoende producenterna föredrar sitt tillstånd, även om det blir mer osäkert för var dag, framför proletariatets – av precis samma skäl som de proletärer som ideligen avviker från sin egen klass och ansluter sig till medelklassens svältande led.

Utvecklingens förutsedda förlopp har bromsats av ytterligare en faktor. Under ett visst stadium i kapitalismens utveckling skapar den själv en ny slags medelklasser. I jämförelse med äldre medelklasser kännetecknas de av ekonomiskt beroende. Till skillnad från de oberoende småborgarna, kontrollerar nykomlingarna inte längre större delen av sina produktionsmedel.

¹ Ignazio Silone, *Der Fascismus*, 1934.

² Trotskij, [Den enda vägen](#), 1932.

³ Bernstein, *Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter*, 1899.

Även om de i egentlig mening inte är löntagare, så lever de på löner, ersättningar eller arvodet.⁴ Kautsky var den första att uppmärksamma dem.⁵ Han visade hur cheferna för moderna företag delegerar en del av sina uppgifter till utvalda arbetare – ingenjörer, konstruktörer, tekniker, läkare, jurister, som är knutna till företaget. Dessutom organiserar de stora industriella sammanslutningarna sina egna kommersiella avsättningsområden; de skapar en armé av distributörer, agenter, verkstadsledare, reparatörer, etc. De små hantverkarna och näringsidkarna kan endast överleva genom att ge upp sin självständighet och indirekt bli löntagare. Den lilla återförsäljaren blir avdelningschef för en butikskedja, hantverkaren reduceras till rollen som yrkesarbetare, etc.

Även om de inte är ekonomiskt oberoende, så har individerna som utgör de ”nya” medelklasserna ingalunda ”sjunkit ned i proletariet”. Som Lucien Laurat skrev, ”det arbete som de utför är av en särskilt kvalificerad art, och även om deras ersättning tar formen av lön, så kvarstår det faktum att deras ledningsfunktion i den ekonomiska processen placerar många av dem nära kapitalistklassen ... En mycket stor del av denna sociala kategori ... anser sig fortfarande stå *över* proletariet.”⁶

Långt innan kriget förvärrades ständigt de *gamla* medelklassernas villkor. Vad gäller de snabbt växande nya medelklasserna, så kände de sitt smärtsamma ekonomiska beroende, och såg med fruktan dagen komma då de skulle reduceras till rätt och slätt löntagarstatus.

2

Kriget påskyndade både de ”gamla” medelklassernas *pauperisering* och de ”nya” medelklassernas *proletarisering*. Kriget finansierades till stor del av småspararna. Den monetära devalveringen och finansieringen av statsskulderna satte stopp för de små investerarnas inkomster; de små skattebetalarna krossades av skattebördan; tjänstemännens och de kontorsanställdas löner ökade inte proportionerligt; massornas minskande köpkraft minskade de små köpmännens affärer; monopolkapitalets konkurrens ställde obarmhärtigt de små oberoende tillverkarna mot väggen; tekniker kom allt mer att känna sig som slavar i de företag som hade anställt dem. Dessa symtom, som kunde iakttas i alla efterkrigstidens kapitalistiska länder, uppträdde särskilt våldsamt i Italien, och ännu våldsammare i Tyskland.

Italien

Lirans fall (1919-1920) ansatte grymt de som hade fast inkomst. Deras villkor framstod som ännu mer smärtsamma för småinvesterarna, de som hade underhåll, och de pensionerade, eftersom proletariet, tack vare fackliga åtgärder, hade fått en partiell justering av lönerna. Samtidigt hade den ekonomiska krisen drivit många hantverkare och små köpmän till bankrutt. Den industriella koncentrationen, som redan hade slagit till, fortgick snabbare än någonsin. Om medelklassernas öde skriver Russo: ”på grund av de hade betydligt lägre inkomster än löntagarna och tvingades betala betydligt högre kostnader för både uppehälle och utbildning, blev deras liv efter kriget en daglig tortyr. För förfinade för att anpassa sig till proletariets knappa leverne, för fattiga för att bära bördan av ständigt ökande priser, kände de sig fångade i ett skruvstäd som långsamt krossade dem ... Felbehandlade av regeringar vars minsta bekymmer var att tillfredsställa deras behov, utnyttjade av nyrika som hade byggt sina förmögenheter på ruinerna av deras egna ... kände medelklasserna att de för var dag förlorade lite av sin värdighet och tidigare överlägsenhet.”⁷

Tyskland

De tyska medelklassernas öde var ännu mer tragiskt. Medan de under imperiets dagar hade

⁴ H. de Man, *Pour un plan d'action*, 1933.

⁵ Kautsky, *Bernstein und das Sozialdemokratische Programm*, 1899.

⁶ Laurat, ”Le Plan et les Classes Moyennes”, föreläsning publicerad i *Crise et Plan*, Paris, 1935.

⁷ Russo, *Mussolini et le Fascisme*, 1923.

åtnjutit ”ansenlig materiell trygghet och moralisk prestige”,⁸ fick markens totala kollaps dem att förblöda. De med fasta inkomster och besparingar förpassades till det svartaste elände. Efter stabiliseringen av marken omvärderades rikets, delstaternas och kommunernas offentliga lån till endast cirka 12,5 procent av det ursprungliga värdet (lag från april 1925).⁹ ”Hela samhällsskikt bestående av respekterade yrken föll till proletariatsnivå, trots det desperata motstånd som individer gjorde mot sina öden”, skriver Moeller van den Bruck.¹⁰ Tjänstemännens och de kontorsanställdas löner eller arvoden minskade betydligt mer än industriarbetarnas löner. En professor hade lägre lön än en proletär. Efter inflationen var 97 procent av tyskarna utan kapital.

Sedan kom ”rationaliseringen”, som antog formen av en kraftig koncentration och trustbildning. Medelklasserna led som konsumenter. De var tvungna att betala artificiellt höjda priser för fabrikstillverkade produkter; de små tillverkarna och hantverkarna gick i konkurs under trusternas och kartellernas konkurrens, och bankerna gav dem bara krediter till orimliga avgifter; de små köpmännen drabbades hårt av de framväxande stora varuhusen och butikskedjorna, samt av ”lågprisbutikernas” uppkomst.

Stora varuhus som Tietz, Wertheim och Karstadt startade ett ökande antal verksamheter (frisörsalonger, badanläggningar, mataffärer, fiskaffärer, charkuteriaffärer, tehus, restauranger, skräddarbutiker, tillverknings- och reparationsverkstäder av alla slag). Efter 1925 växte lågprisbutiker fram i alla stora och medelstora städer. År 1931 ägde endast tre företag (ett grundat av Karstadt, ett annat av Tietz, och det tredje av American Woolworth Company) 250 butiker. Lågprisbutikerna var mycket framgångsrika på grund av varornas låga prissättning, som gjorts möjligt genom lagerinköp till fördelaktiga priser och genom snabb kapitalomsättning.¹¹

Tekniker och personer med akademiska yrken kom allt mer att känna sig som storkapitalets tjänare. Reducerade till en position som intellektuella arbetare, hade de inte blivit något annat än ”en siffra i fabriken”.¹² Vad beträffar de mindre aktieägarna så blev de allt mer uppslukade av de kapitalistiska magnaterna. Skapandet av nya preferensaktier med multipla röstetal tog ifrån dem alla medel för kontroll och yttranderätt; de hade inte längre någon röst och tvingades godta de eländiga utdelningar som tilldelades dem.

År 1929 utropade minister Stresemann: ”Om det fortsätter så här mycket längre till så kommer vi inte ha något annat än trusterna på den ena kanten och miljonärens anställda och arbetare på den andra [Mitten] är idag nästan helt proletariserad.”¹³

Med krisen 1930 började medelklassens tredje korsvägsstation. De drabbades hårdare av den än proletariatskiktet, som i viss utsträckning skyddades av fackliga avtal och arbetslöshetsunderstöd. Situationen för småhandeln och småindustrin blev desperat. Kontorsanställda och tekniker såg ofta sina löner sjunka lägre än yrkesarbetarnas. De kastades ut på gatan som äkta proletärer. Några av dem var söner till investerare som redan hade ruinerats av inflationen – de ”gamla” och de ”nya” medelklasserna förenades i gemensam nöd.¹⁴ I takt med att aktie marknaden fortsatte att falla så försvann de små förmögenheterna, som hade återuppbyggts efter markens stabilisering.

3

I Italien, liksom i Tyskland, drev medelklassens lidanden dem att revoltera. Småborgaren är

⁸ Herisson, ”Le National-socialisme et la protection des classes moyennes”, *Revue Economique Internationale*, mars 1934.

⁹ Rivaud, *Les Crises allemandes*, 1932.

¹⁰ Moeller van den Bruck, *Das Dritte Reich*, 1923.

¹¹ Herrison, op. cit.

¹² Feder, *Kampf gegen Hochfinanz*, samlade artiklar och tal.

¹³ Citerat ur Mussat, *De Marx a Hitler*, 1933.

¹⁴ Jfr. Sternberg, *Der Niedergang des deutschen Kapitalismus*, 1932.

vanligen lagd åt det fredliga hållet. Så länge hans ekonomiska situation är uthärdlig, eller han har kvar tron på att den kan förbättras, är han vördnadsfull gentemot den etablerade ordningen och strävar efter att förbättra sin situation genom reformer. Men när han tvingas överge allt hopp om förbättring genom lagliga och fredliga metoder, när han märker att den kris han genomlider inte är övergående utan är en kris för hela samhällssystemet, och endast kan lösas genom en radikal omvandling av samma system, då "blir han lätt rasande" och "kan tänka sig att ta till de värsta ytterlighetsåtgärder".¹⁵

Men det är ett känt faktum att medelklassernas heterogenitet och position mellan de två elementära samhällsklasserna – bourgeoisien och proletariatet – hindrar dem från att utforma en egen politik. Deras revolt har inte en självständig karaktär. Den kan utnyttjas av bourgeoisien eller av proletariatet.

Här kan vi konstatera att vi står inför den avgörande frågan: *Varför räcker inte medelklasserna, ruinerade och bestulna av storkapitalet, ut sina händer mot den antikapitalistiska klassen framför alla andra, proletariatet? Varför blir de inte socialister?*

Först måste vi komma ihåg att det mellan medelklasserna och den organiserade arbetarklassen länge har funnits en viss antipati och oenighet, som bourgeoisien inte har underlåtit att slugt upprätthålla och förvärpa, till sin egen fördel.

1) Allt sedan kapitalismens gryning har medelklassernas intressen legat i skarpaste konflikt med den industriella och finansiella storbourgeoisien, och efter kriget blev medelklasserna rent antikapitalistiska. Men deras antikapitalism skiljde sig något från proletariatets. Den proletära socialismen siktar rakt mot kapitalismens hjärta. Den försöker krossa dess drivkraft – utsugningen av arbetskraft och stölden av mervärde. Den angriper det kapitalistiska systemet som helhet, och föreslår församhälleligande av produktionsmedlen som mål. Men medelklasserna är inte offer för utsugningen av arbetskraft, utan huvudsakligen för konkurrensen och kreditmarknaden. När de lämnas åt sig själva, när deras antikapitalism inte får riktlinjer från den proletära socialismen, tenderar de följaktligen att ha reaktionära strävanden. De kräver inte att den kapitalistiska utvecklingen ska dras till sin yttersta konsekvens, till produktionsmedlens socialisering. De vill "vrida historiens hjul tillbaka".¹⁶ "De efterlyser inte en ekonomi som är dynamisk eller progressiv, utan en vanemässig ekonomi. De vill att staten ska reglera den ekonomiska friheten och verksamheten i syfte att begränsa deras rivalers konkurrenskraft."¹⁷ De drömmer om en modifierad kapitalism, som befriats från missbruk av koncentration, krediter och spekulation.

Å andra sidan har teknikerna och de kontorsanställda inom de stora industrikonsorterna antikapitalistiska ambitioner som ligger närmare proletärens. "Många", skriver Herisson, "är för förstatligandet av de stora företag som inte har lyckats vinna deras lojalitet. De hoppas att de som tjänstemän ska uppnå materiella fördelar, moralisk prestige och säkerhet. Deras antikapitalism är mycket mer socialistisk än handelsmännens."¹⁸

Medan den proletära socialismen bryter sönder privategendomens ramverk, som nu har blivit för snävt, klamrar medelklasserna sig fast vid en arkaisk uppfattning om egendomen. Och den kapitalistiska bourgeoisien, som dagligen exproprierar dem utan skam, framställer sig inför medelklasserna som den heliga egendomens försvarare och reser sedan en fågelskrämma, socialismen ... "som förnekar egendomen".

2) Dessutom är medelklasserna passionerat fästa vid sina klassprivilegier, och efter första världskriget förvärrade bara deras ökande utarmning dennahängivenhet. Småbourgeoisien har

¹⁵ Trotskij, *Vart går Frankrike?* 1936. [ingår i samlingen [Om Frankrike \(1934-36\)](#)]

¹⁶ *Kommunistiska manifestet*, 1848.

¹⁷ Herisson, op. cit.

¹⁸ Ibid.

ett oövervinnligt förakt för arbetarklassen och proletariatets tillstånd. I *Mein Kampf* gör Hitler denna karaktäristiska bekännelse: ”För folk från knappa förhållanden som en gång avancerat från den samhällsnivån, är det outhärdligt att falla tillbaka, ens tillfälligt.” Medelklasserna fann sig inte i att bli *proletariserade*. ”Ju mer deras tro på det egna samhällsvärdet hotas, desto mer försöker de befästa sin ställning. Tjänstemannen som drabbats av fattigdom, affärsinnehavaren som skuldsatts, fortsätter att betrakta sig som medlem av en klass överlägsen proletariatet, även om han tjänar mindre än majoriteten av industriarbetarna.”¹⁹ Den proletära ”manschettarbetaren”, vars arbetsgivare har genomsyrat honom med ”en falsk känsla av borgerlig respektabilitet”,²⁰ är likaledes fientlig gentemot industriarbetarna. Han avundas dem för att de tjänar mer än honom, och försöker samtidigt med alla medel särskilja sig från dem. Han förstår inte varför den proletära socialismen talar om att krossa klasser; han ängslas över sina illusoriska klassprivilegier. I sin önskan att till varje pris undvika den proletarisering som ligger i försåt för honom, har han knappast någon sympati för en socialistisk regim som, enligt honom, skulle fullborda hans proletarisering. Å andra sidan är han beredd att lyssna på dem som lovar att rädda honom från detta öde – eller, om detta redan har skett, som lovar att ”avproletarisera” honom.

3) Den kapitalistiska bourgeoisien försöker vända medelklasserna mot det organiserade proletariatet. Den utnyttjar det faktum att en löneökning som erhållits genom fackligt agerande höjer kostnaderna mer för små företag än för stora företag, och att skatterna som behövs för statens ”sociala utgifter” också har större inverkan på små producenters kostnader än storföretagens. Slutligen uppvisar den kapitalistiska bourgeoisien den lilla affärsinnehavaren mot arbetarkooperativen (detta gällde särskilt i Italien och Tyskland, där socialistiska kooperativ uppnådde en ansevärd tillväxt efter första världskriget).

4) Klasskampsidén, med utgångspunkt i den proletära socialismen, är till en början inte begriplig för småborgaren. Till skillnad från arbetaren, förblir för honom den kapitalistiska exploatören ”anonym, dold, gömd bakom en ridå av fria transaktioner”.²¹ När han försvarar sina hotade intressen, gör han det med samma mentalitet som den kapitalist som han motsätter sig: en kamp mellan individer. Det rör sig om en intressekonflikt; det finns ingen klasskamp. Medelklassernas ställning mellan bourgeoisien och proletariatet förklarar varför de tenderar att fördöma all klasskamp – den som förs av bourgeoisien mot proletariatet såväl som den som förs av proletariatet mot bourgeoisien. De är övertygade om att klassarbete är möjligt, att det finns ett allmänt intresse framför alla motstridiga intressen. Och med allmänna intressen menar de sina egna intressen, de som ligger mellan den kapitalistiska bourgeoisiens och proletariatets intressen. De drömmer om en ”stat som står över klasserna”, som varken kommer att vara i proletariatets eller bourgeoisiens tjänst, och som följaktligen kommer att vara i deras egen tjänst. Medan proletariatet påvisar den verkliga klasskampen mellan kapital och arbete, så genomför den kapitalistiska bourgeoisien klasskampen bakom ”klassarbetets” mask, och lyckas ofta leda medelklasserna bort från socialismen.

5) Ett annat missförstånd mellan medelklasserna och proletariatet återfinns i *nationsidén*. Medan arbetaren, som är rotlös och endast äger sin armstyrka, ”inte har något fosterland”, ger småborgaren det han äger fosterlandets namn. Att försvara fosterlandet är för honom att försvara sin egendom, sin verkstad, sina handelsvaror, sina statsobligationer. Medan proletariatet lutar åt internationalismen, så pryder sig den kapitalistiska bourgeoisien, för vilken pengar inte har något fosterland, med den ”nationella” masken och lyckas dupera medelklasserna.

Särskilt efter första världskriget underblåstes medelklassernas chauvinism; i Italien av besvikelsen över den ”stympade segern”, och i Tyskland av nederlagets förnedring. De italienska

¹⁹ De Man, op. cit.

²⁰ Deat, *Perspectives socialistes*, 1930.

²¹ Ibid.

och tyska medelklasserna blev framgångsrikt övertygade om att huvudorsaken till deras elände var de ”orättvisa fördragen” eller Versaillesdiktatet. Dessa goda människor kom att hata, inte det kapitalistiska system som verkligen var ansvarigt för deras elände, eller företrädarna för detta system i deras egna länder, utan den ”internationella plutokratin”. Anti-kapitalism och chauvinism, nationell frigörelse och social frigörelse, blandades ihop i deras hjärnor. Under samma period förkastade å andra sidan arbetarna, som tröttnat på krig och hänförs av den ryska revolutionen, den blodiga avguden ”fosterlandet” och satte allt sitt hopp till Internationalen.

Men trots dessa missförstånd och antipatier, som så skickligt omhuldats och underblåsts av den kapitalistiska bourgeoisien, kunde den proletära socialismen i både Italien och Tyskland ha neutraliserat eller till och med vunnit över en stor del av de lidande och upproriska medelklasserna. Den kunde ha gjort det – utan att förneka sig själv och göra eftergifter som skulle göra dess program oigenkännligt. Medelklasserna kan lätt påverkas: hade arbetarklassen visat sig djärv och beslutsam att omvandla samhällsordningen uppifrån och ned, och visat dem en väg ut ur deras nöd, så skulle medelklassernas motvilja ha kunnat övervinnas. Men i Italien och Tyskland ville arbetarpartierna inte bekämpa det rådande systemet, eller så visste de inte hur det skulle gå till.

Italien

Efter kriget fäste en ganska stor del av de misshandlade medelklasserna sitt hopp till socialismen. I valet 1919 röstade småbourgeoisien med arbetarna i större antal än någonsin tidigare. När metallarbetarna ockuperade fabrikerna 1920 hade de stöd från en stor del av småbourgeoisien. Men Socialistpartiet visade sig helt oförmöget att leda massornas revolutionära uppsving. Istället för att placera sig själv i spetsen, sackade partiet efter i massornas kölvatten. Med Mussolinis egna ord, visste inte partiet hur man skulle ”dra nytta av en sådan revolutionär situation som historien inte upprepar”.²²

Tyskland

Stora delar av medelklasserna röstade för första gången på socialdemokratin 1919, medan kontorsanställda och tjänstemän anslöt sig till fackföreningarna. År 1923, vid tidpunkten för Ruhrockupationen och den monetära kollapsen, gick många ruinerade och desperata småborgare över till kommunismen. Men storkapitalet besegrades varken åren 1919 eller 1923 i Tyskland. I januari 1919 krossade de socialdemokratiska ledarna Spartakistupproret med våld; i oktober 1923 lamslog ett nytt svek från socialdemokratin, ihop med Kommunistiska Internationalens vacklande och sicksackande politik, massornas kämpaglöd och ledde till ännu ett fiasko. Slutligen, efter 1930 drog inget av de två partierna som påstod sig vara arbetarpartier nytta av kapitalismens kris genom att krossa ”systemet” och erövra makten.

Arbetarklassen gör medelklasserna besvikna genom visa sig oförmögen att finna en väg ut ur krisen. Dessutom retade den upp medelklasserna genom sina dagliga ekonomiska kamper, som är alltför fragmentariska och timida för att ens försvara tidigare gjorda vinster, men som är fullt tillräckliga för att upprätthålla ett tillstånd av instabilitet utan att avhjälpa några av missförhållandena i samhället som helhet. Så medelklasserna gjorde en helomvändning och klandrade inte bara trusterna, utan också arbetarna, för sin ekonomiska stagnation. Den organiserade högern hade därför bara att utnyttja detta agg mot arbetarna. Men de traditionella borgerliga partierna, såsom Nationalistförbundet i Italien eller Tysknationella folkpartiet i Tyskland, kunde knappast spela denna roll eftersom deras uttalade program gällde upprätthållandet av status quo. Så bourgeoisien ändrade sina metoder. Den förklädde sig och understödde en politisk bildning av ny typ – fascismen. Långt ifrån att uppge sig vara i den existerande ordningens tjänst, påstod sig fascismen sträva efter dess störtande. För att enklare

²² Mussolini, tal i juli 1923.

dupera medelklasserna gav den sig ut för att vara antikapitalistisk, till och med revolutionär. Genom mycket skicklig manöver lyckades kapitalismen således för egen vinning utnyttja den medelklassrevolt som egentligen borde ha riktats mot den, och värva sina egna offer till organisationer vars verkliga syfte var att försvara dess privilegier!

4

Låt oss nu beakta de lantliga medelklasserna.

Det är väl känt att bönderna sällan har en egen politik, även om de utgör en homogen klass med identiska intressen. Deras mellanliggande ställning i förhållande till de grundläggande samhällsklasserna, det faktum att de är utspridda, vilket hindrar dem att ha kontakt med varandra och att samlas, och även deras individualism, är alla ogynnsamma faktorer för bildandet av en rent bondepolitisk rörelse. Bonden pendlar mellan två attraktionspoler: det socialistiska proletariatet och de stora besuttna jordägarna.

Till skillnad från de urbana medelklasserna, känner de inte att de tillhör en annan klass än arbetarna. Var inte arbetaren själv bonde igår, eller son till en bonde? Bonden, liksom arbetaren, är medveten om tillhörigheten med folket. Han är inte långt ifrån att vara socialistisk i sitt hat mot den jordägande feodalismen som monopoliserar jorden, och storkapitalismen som han betalar avgifter till (gödningsmedelstruster, jordbruksmaskinstruster, utsädestruster, elkraftsbolag, storspekulanter, banker, försäkringsbolag, etc.). Men den kapitalistiska bourgeoisie försöker hetsa bonden mot arbetaren. Den hävdar att det proletärt socialistiska programmet skulle socialisera jorden, och det får bonden att frukta för sin lilla jordplätt. Den utnyttjar det faktum att högre industrilöner under det kapitalistiska systemet medför ökade levnadsomkostnader, och att statliga "sociala utgifter" kräver högre skatter. Slutligen försöker bourgeoisie övertyga bonden om att han och den stora godsägaren har gemensamma intressen. Den utnyttjar den konflikt som under kapitalismen existerar mellan jordbrukets och industrins intressen. Jordbruket vill skyddas med högre tullavgifter och sälja sina produkter så dyrt som möjligt. Industrin är fientlig: för det första mot höga priser på jordbruksråvaror som ökar levnadsomkostnaderna och därmed belastar dess egna kostnadspriser; och för det andra mot alltför höga protektionistiska tullavgifter som skulle drabba industrin genom repressalier från dess utländska marknader. Därför görs ett försök att övertyga bonden om att han i egenskap av jordbrukare har gemensamma intressen med den stora godsägaren när det gäller att försvara sig mot industrin.

Bonden kan då, beroende på omständigheterna, dras in i något av de två "blocken", det som består av alla jordbrukare, från fattigbonden till den stora besuttna godsägaren, eller det som består av kapitalismens alla offer, från fattigbonden till proletären. Om det socialistiska proletariatet vet hur det beslutsamt ska föra kampen mot den feodala godsägaren och de stora kapitalistiska monopolerna; om det visar sig vara mest "dynamiskt", då kan det klara upp alla missförstånd och locka till sig stora massor fattigbönder. Om initiativet istället kommer från de stora jordägarna; om dessa visar sig vara de djärvaste och uppträder som om de energiskt försvarar fattigböndernas intressen, då kommer de i sitt kölvatten dra till sig massor av små jordägare.

Det senare hände i Italien och Tyskland.

Italien

De självständiga bönderna var i minoritet. Italien har fortsatt att vara ett land av storgods. Omkring 60 procent av den jordbrukande befolkningen saknar ekonomiskt oberoende och kan assimileras in i proletariatet; de är lantarbetare eller arrendatorer. Vad gäller de "självständiga bönderna" så är deras oberoende helt relativt; de är antingen jordbrukare som äger sina arbetsredskap, boskap och sitt rörelsekapital, men inte någon jord; eller så de är de mycket små jordägare, så fattiga att många av dem måste arbeta utanför sin egen jordplätt som inhyrda

arbetare.

Efter första världskriget kunde socialismen ha vunnit, eller åtminstone neutraliserat, detta ganska tunna skikt av självständiga bönder. De små jordägarna och lantbrukarna var ivriga att utöka sina innehav eller förvärva äganderätten till jorden. Genom att kräva en ”jorduppdelning” gjorde de en direkt attack mot de stora besuttna jordägarna. Men Socialistpartiet vågade inte ta upp kampen mot de stora godsägarna, och dolde sin tröghet bakom ultravänsteristisk fraseologi. Inte nog med att det misslyckades med att stödja bönderna i deras kamp för jord, tvärtom varnade det dem för att den proletära revolutionen skulle ta jorden ifrån dem.²³ Följaktligen förklarade en ledare för Lantarbetarförbundet vid en kongress att de italienska socialisterna var ”mer revolutionära än bolsjevikerna, som hade förrått socialismen genom att ge jorden till bönderna”.²⁴ Arbetarförbundets kongress i februari 1921 antog, som en ren formalitet, en plan för ”jordens socialisering”, vilken de mycket väl visste aldrig skulle antas i parlamentet och som endast erbjöd de små jordbrukarna och de arrendatorer som brukade den jord som var avsedd för expropriation utsikten att ”bli proletärer”. Denna plan, som Rossi skrev, vände ”miljontals bondefamiljer, den stora majoriteten av befolkningen på Italiens landsbygd”, mot socialismen.²⁵

Resultatet blev att bönderna vände sig bort från det socialistiska proletariatet. De fattigaste samlades i det katolska partiet (*Popolare*), vilket utan svårighet behärskade deras upprorsanda tills det var dags att lämna över dem till fascismen. De andra gick direkt över till de stora godsägarnas läger, egendomens försvarare.

Men om de senare hade visat sina verkliga ansikten och sponsrat ett konservativt parti av traditionell typ, då skulle de inte ha vunnit bönderna så lätt. Av den anledningen förklädde de sig och understödde en ny sorts politisk bildning, *fasci*. De senare förklarade sig revolutionära och tillämpade den demagogiska parollen ”jorden åt dem som brukar den”. De gick ännu längre: i vissa regioner, berättar Rossi, lyckades de övertala de stora godsägarnas intresseorganisation att arrendera ut några tiotusentals hektar jordbruksmark – den torftigaste förstas – direkt till enskilda jordbrukare, så att fascisterna kunde skryta: ”Ni ser nu att socialisterna lovade er en sak och gav er ingenting; de hindrade er även från att bli självständiga bönder. *Fasci* har installerat hundratal familjer på sin egen jord, som de kan bruka året runt.”²⁶ Därför lyckades de stora besuttna jordägarna värva bönderna till försvar för sina egna privilegier.

Tyskland

Små jordinnehav är mycket mer utbredda i Tyskland än i Italien. De går tillbaka till 1800-talets början (von Steins och Hardenbergs lagar). Cirka 28 procent av landsbygdsbefolkningen är inte ekonomiskt självständig (lantarbetare), medan cirka 55 procent är småbönder som inte äger mer än fem hektar. Dessa små jordägare dominerar i söder och i väster. Å andra sidan dominerar storgods i öster (Pommern, Ostpreussen, Brandenburg, Schlesien); cirka 18 000 junkrar äger 20 procent av den tyska jorden.

Efter första världskriget kunde den socialistiska rörelsen ha vunnit över, eller åtminstone neutraliserat, en stor del av de tyska bönderna. I januari 1919 röstade många småbönder på socialdemokratin och inrättade ”bonderåd”, med ”arbetar- och soldatråden” som förebild. Liksom i Italien var deras grundläggande krav uppdelning av storgodsens – *Siedlung* (kolonisering). Rosa Luxemburg och de första tyska kommunisterna förespråkade en allians mellan proletariatet och bönderna på grundval av storgodsens uppdelning och elimineringen av den jordägande aristokratin.²⁷ Men deras Spartakusförbund krossades, och socialdemo-

²³ Jfr. Nicoletti, *Le Fascisme contre le paysan*, 1929.

²⁴ Citerat ur Carlo Rossi, *L'Eglise et le fascisme*, 1933.

²⁵ A. Rossi, *Nascita e avvento del fascismo*, 1938.

²⁶ Ibid.

²⁷ Jfr. *Masses*, numret tillägnat ”Spartacus”, 16 augusti 1934.

kratin aktade sig för att föra kamp mot godsägarna. I sitt begär att förgöra kommunismen värvade den hjälp från alla de reaktionära krafterna, och i synnerhet armén, vilket betyder den aristokratiska kasten.

En ”koloniseringslag” utfärdades den 11 april 1919, med villkor som innebar att staten kunde köpa två tredjedelar av de dödsbon som var större än hundra hektar. Men den statliga byråkratin saboterade lagen, och socialdemokratien försökte inte ens framtvinga dess tillämpning. Likaså upplöste en preussisk lag från den 10 mars 1919 herrgårdarnas fideikommiss, men lagen upphävdes nästan av ett dekret i november 1921. Vid 1933 hade endast en tredjedel av herrgårdarnas fideikommiss brutits upp.

Följaktligen lyckades proletariatet inte knyta bönderna till sig vid det avgörande ögonblicket, och senare förvandlades böndernas likgiltighet till öppen fientlighet. Efter 1929 hamnade det tyska jordbruket faktiskt i en ytterst allvarlig kris. För att förstå denna kris måste man komma ihåg att Tyskland ursprungligen inte var ett jordbruksland. Bra jord är sällsynt. Kostsamma insatser är nödvändiga för att göra slätterna i norr, där skogar, sand och myrmarker växlar om vartannat, vinstdrivande.²⁸ I detta land med häpnadsväckande industriell utveckling är den ojämna utvecklingen mellan jordbruk och industri mer markant än i andra kapitalistiska länder. Strax innan kriget uppvisade denna brist på balans å ena sidan en industri på höjden av sin utveckling, och å andra sidan ett jordbruk med mer än sexton miljarder mark i skuld.

Även om det tyska jordbruket under kriget och inflationen fick ett konstgjort uppsving och frigjorde sig från större delen av sina skulder, så återkom snart de gamla motsättningarna mellan jordbruket och industrin, och jordbrukarna började skuldsättas igen. Medan industrin utvecklades med jättekiv, försökte jordbruket förgäves att följa i dess fotspår. Jordbrukets ”rationalisering” var på dagordningen; utländskt kapital erbjöds i överflöd. Brukarna av jorden, som hade tömt sina ullstrumpor under inflationsperioden, var tvungna att låna till höga räntor. Efter att ha betalat avgifter till amerikanska långivare och tyska banker, betalade de också en tyngande avgift till de stora nationella gödselmedels- och jordbruksmaskinstrusterna. Avkastningen från odlingarna fortsatte att öka och kreatursbesättningarna växte; men dessa förbättringar var endast lönsamma till det yttre. ”Varje år växte jordbrukets börda sig tyngre, och hoppet om att amortera skulden blev svagare.”²⁹ De minst gynnade jordbrukarna kunde inte ens ge sig i kast med ett försök till ”rationalisering”. De fortsatte att använda samma efterblivna odlingsmetoder och lånade, inte i ett försök att öka sin avkastning, utan helt enkelt för att betala sina dagliga utgifter och skatter.³⁰

Resultatet? Den sammanlagda jordbruksskulden ökade regelbundet varje år, från en och en halv miljard år 1925 till nästan sex miljarder 1928 och till tolv miljarder 1930. Så länge marknadspriserna höll sig uppe – även om de inte var särskilt lönsamma – och överflödet av utländskt kapital gjorde det möjligt att avbetala skulder genom att teckna nya lån, var bönderna inte medvetna om sin verkliga situation. Men under sommaren 1929 började jordbrukspriserna försvagas betydligt snabbare än priserna på industrivaror. Det tyska jordbruket drogs med i krisen, och – ett viktigt faktum – *de små och medelstora bönderna drabbades hårdare än de stora godsägarna*. En av det tyska jordbrukets egenheter är att foder och spannmål främst odlas av de stora godsägarna, medan småbönderna har specialiserat sig mer på boskapsskötsel och produktion av mejeri- och hönsprodukter – smör, ägg, mjölk, ost, osv. Junkrarna hade, särskilt efter 1930, lyckats erhålla starka tullskydd på spannmål, vilket förhindrade att marknadsnoteringarna kollapsade. Å andra sidan var de små djuruppfödarna inte skyddade eftersom industrin var emot tullhöjningar på sekundära produkter av rädsla för utländska repressalier. De små jordbrukarna var inte bara i en ofördelaktig ställning jämfört

²⁸ Rivaud, op. cit.

²⁹ Ibid.

³⁰ Sternberg, op. cit.

med de stora godsägarna, utan för att föda upp boskapen, de var också tvungna att köpa det nödvändiga fodret och spannmålet till priser som fortfarande var höga. Slutligen erhöll godsägarna allehanda statliga bidrag, särskilt den berömda *Osthilfe*, medan småbönderna lämnades åt sitt öde. Skatterna på jordbruksprodukter (en miljard mark år 1932, jämfört med 750 miljoner 1929) slog nästan uteslutande mot de små och medelstora bönderna.

Därigenom ruinerades bokstavligen talat de tyska bönderna. Skulle deras lidanden föra dem närmare proletarietet? I Weimartyskland var socialdemokratin i regeringsställning; även i Preussen var den vid makten. Det var socialdemokratin, ”systemet”, ”de sociala utgifterna”, som bönderna ansåg var ansvariga för deras misär. Överväldigade av skatter, obarmhärtigt jagade av finansdepartementet, drivna till tvångsutförsäljning, reste de sig mot den rådande ordningen. Efter 1928 revolterade bönderna i Schleswig-Holstein, med den svarta flaggan som emblem, mot statsapparaten, skattmasen och polischefen. De använde först passivt motstånd som vapen, ”icke-samarbete”. Skattestrejken startade i Schleswig och spred sig i hela norra Tyskland, ända till Schlesien och Ostpreussen. Den socialdemokratiska regeringen i Preussen svarade med att fängsla rörelsens främsta initiativtagare, vilka sedan gick över till terrorism. Skattekontor attackerades med bomber.

Det var då de stora godsägarna valde att föreslå för de små bönderna att alla ”jordbruk” var förenade mot ”industrin” och borde försvara sig. De utlovade hjälp till de små boskapsuppfödarna för att ge dem samma tullskydd som deras eget spannmål redan gynnades av. De försökte värva dem till en sammanslutning för ”bondeförsvar”, *die Grüne Front* (Gröna fronten).

Men som organisation var Gröna fronten alltför öppet dominerad av de stora godsägarna, tjänade deras intressen för ohöjdt. Därför kunde den inte dra till sig de revolterande bonde-massorna. Då förklarade sig junkrarna, som hade mer än ett knep på lager; de subventionerade en ny typ av politisk gruppering: Nationalsocialistiska partiet. Nationalsocialismen gjorde gällande att den särskilt hängav sig åt småböndernas försvar och räddning, och krävde även ”kolonisering” av storgodsen. Med detta knep lyckades junkrarna värva småbönderna i försvaret av sina egna privilegier.

5

Fascismen rekryterar också från två andra sociala kategorier, bestående av individer som tillhör olika klasser men som har vissa ekonomiska intressen och moraliska ambitioner gemensamt: *krigsveteranerna* och *ungdomen*.

Krigsveteranerna delar vissa gemensamma materiella anspråk gentemot staten (utbetalning av krigspensioner), och denna intressegemenskap får dem att organisera sig. Men det finns andra känslor och minnen som också bidrar till deras förening – det som har kallats ”frontkamratskapet” och ”skyttegravsandan”.

Demobiliserade och hemkomna efter kriget, var de offer för djupt missnöje; många av dem kunde inte anpassa sig till det civila livet. Till och med när de fick tillbaka sina tidigare anställningar var de ”trötta, rastlösa, besvikna”.³¹ Det var smärftfullt för dem att ”gå tillbaka till monotonin i standardtillvaron, som var uppdelad mellan arbete, familj och kortspel i hörncaféet”.³² Mest förvirrade var de som inte kunde få jobb igen eller saknade ett yrke för att de inte hade avslutat sina studier. Till dem ska läggas de f d officerare och underofficerare som var pensionerade (160 000 officerare pensionerades i Italien 1920, och många fler i Tyskland). Och slutligen fanns det de som från kriget bar hem ett fysiskt våldsbehov, ett behov som de inte längre kunde uppfylla under fredstidens prosaiska tillvaro.³³ Alla var

³¹ Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

³² Artikel av Pietro Nenni, *Peuple*, 24 december 1934.

³³ Jfr. *Le capitaine Conan*, 1934, av den franska romanförfattaren Vercelet.

fientliga till den rådande ordningen; de var frustrerade eftersom nationen, som de hade försvarat på bekostnad av sitt blod, inte gav dem den ställning de förväntade sig. De kände ett förvirrat behov av politisk och social pånyttfödelse.

Dessa strävanden kan, i vissa avseenden, ha fört dem närmare det organiserade proletariet och socialismen. Men mellan dem och socialismen fanns ett antal skillnader. Frontkamratskapet, som fötts ur likheten inför döden, var av en helt annan karaktär än det proletära kamratskapet, och ovilligt att erkänna klasskampen. Krigsveteranen förebrådde socialismen för att den insisterade på klasskampens realitet. Dessutom var det förvirrade hat som veteranen upprätthöll mot ”dem bakom linjerna” tveeggat – nästan socialistiskt när dess mål var krigsprofitörerna och de borgerliga politiker som var ansvariga för att ha förlängt den stora slakten, men antisocialistiskt när dess mål var de militanta arbetare som stämplades som ”defaitister” och ”pacifister”.

Ändå kunde socialismen efter kriget ha visat vägen för krigsveteranernas missnöje. Det var visserligen omöjligt för den, utan att svika sig själv, att göra eftergifter till ”skyttegravsandan” och ge ”frontbroderskapet” företräde framför klassolidaritet. Inte heller kunde socialismen avstå sin internationalism för att pjoska med krigsveteranerna. Men om den hade visat djärvhet, om den hade vetat hur man skulle koppla krigshatet och krigsprofitören till den revolutionära idén, och om den hade visat sig fast beslutsam att störta det kapitalistiska system, som ansvarade för den stora slakten och åstadkomma den ”bättre mänskliga civilisationen” för vilken så mycket blod hade spillts – då skulle socialismen utan tvekan ha kunnat attrahera många krigsveteraner. Men det gjorde den inte. Den visade sig oförmögen till handling. För dessa män som var angelägna om att få en ny ordning, verkade det vara en avdankad och fossilerad rörelse.

Det var fascismen som ställde i utsikt att tillfredsställa krigsveteranernas strävanden (kap. III).

6

På samma sätt har *ungdomen* gemensamt både ett tragiskt materiellt öde – arbetslöshet – och en strävan efter en sentimental ordning: att ungdomar borde betraktas som en självständig samhällsfaktor.

Under så kallade ”normala” tider har den borgerliga ungdomen och den unga proletära ungdomen föga gemensamt. Studenten från en borgerlig eller småborgerlig familj är kvar på högskolan eller universitet tills han är ganska gammal, ofta långt upp i tjugooårsåldern. Under de långa studieåren är han inte integrerad i produktionsprocessen och är inte ekonomiskt oberoende, ty i stället för att stödja sin familj, stöder hans familj honom. Han är en sorts parasit, fortfarande inte en produktiv medborgare. Därför har han en illusion om att tillhöra en särskild kategori. Han skiljer sig från vuxna och tror sig ha intresse av att försvara sig mot dem. Han talar en hel del om ”ungdomens strävanden”. I alla tider har otålighet och avund varit det gemensamma draget hos denna studerande ungdom. Den unge läkaren, advokaten eller konstnären måste vänta flera år innan han kan påbörja sin valda karriär. De bildar en missnöjesklubb mot äldre som spärrar deras väg.

I Italien runt 1910 var därför den intellektuella och studerande ungdomen futuristisk, med poeten Marinetti. Dessa ungdomar kunde endast särskilja sig genom att betona sin ungdom, och skriva in ordet ”ungdom” på sina banderoller. De visste bara en sak: sin otålighet inför framtiden. Deras irritationsmoment var de vuxna, kontorsarbetarna, ”föredettingarna”. ”Den äldsta bland oss är ännu inte trettio! Låt oss skynda att göra om allting. Vi måste gå mot strömmen!”³⁴ Så löd deras ledmotiv.

I Tyskland 1900-1914 var den intellektuella och studerande ungdomen organiserad i *Jugend-*

³⁴ Marinetti, *Le Futurisme*, 1911.

bewegung (ungdomsrörelsen) i syfte att i motsatsförhållande till de ”mogna” hävda ungdomens självständighet och värv. Den skriftliga inbjudan till kongressen 1913, som hölls på Hohen Meissner nära Kassel, med 10 000 ungdomar, är mycket karakteristisk: ”För de äldre generationerna har ungdomen fram till idag endast varit ett bihang. De har uteslutits från det offentliga livet, reducerats till lärandets passiva roll och samtidigt spärrats in i enfaldig sällskaplighet. Nu börjar den bli medveten om sig själv och strävar efter att bygga upp ett eget liv, oberoende av de äldres fega vanor ... *Den strävar efter att fungera som en självständig faktor i samhällsgemenskapen.*”³⁵

Men för den unga arbetaren är klassidén tvärtom viktigare än åldersidén. Så snart han kommer ifrån grundskolan skiljer ingenting ungdomar från vuxna. På arbetet utsätts unga och gamla för samma exploatering. Ofta stöttar den unga arbetaren familjen. Han har utan övergång passerat från barndom till mognad; han är redan en man.

Men efter kriget var alla unga borgare (eller småborgare) och unga proletärer, i både Italien och Tyskland, nästan identiska: alla ungdomar blev *utan åtskillnad* offer för krisen.

1) Som ett resultat av den ekonomiska krisen blev de intellektuella och de studerande ungdomarnas ställning ytterst otrygg. Därmed intensifierades deras särskilda ”strävanden”.

I Italien hade den demobiliserade ungdomen, vars studier hade avbrutits, och de nyutexaminerade störst svårighet att finna eller få tillbaka en ställning. Deras familjer drabbades hårt av de monetära värdeminskningarna och de höga levnadskostnaderna. Dessutom hade kriget, som de hade upplevt antingen som soldater eller bakom linjerna, gjort dem äventyrslystna. Deras ungdomliga egenskaper hade skärpts: ”Ungdom, ungdom, skönhetsens vår”, sjöng Arditi i sin hymn *Giovinazza* (”Ungdom”) som antogs av fascisterna. Nu var de inaktiva, roderlösa, ivriga att gå till aktion.

I Tyskland slungade den ekonomiska krisen, som började i slutet av 1929, ner unga studenter och intellektuella i fruktansvärd nöd. Deras ruinerade familjer hade inte längre råd att betala för deras studier, och de kunde inte utföra kroppsarbete. Vad gäller de med akademisk examen så hade de inget hopp om att finna anställning. De som sökte statlig anställning fick vänta tills de var tjugosju eller trettio år gamla, och endast 20 procent av de sökande prövades. För 24 000 utskrivna examensbevis fanns det 10 000 erbjudna tjänster. Dessa unga människor, demoraliserade och upproriska, hatade det samhälle som förbjöd dem att använda sina talanger och dömde dem till överksamhet.

2) Arbetslösheten krossade den proletära ungdomen. Rotlös och deklasserad, förkastad av produktionsprocessen och förvandlad till en parasit, placerades de unga arbetslösa i en ekonomisk och moralisk ställning som var ganska lik den unga studentens. Ålderssolidariteten sammanförde alla de ungdomar som brutits ned till sysslolöshet och förtvivlan. De gjorde uppror mot orättvisan i deras lott, och krävde ett samhällssystem där ungdomar inte längre skulle offras.

Företeelsen var särskilt slående i Tyskland där, år 1932, 26 procent av de arbetslösa var yngre än tjugofyra år. Ett stort antal unga proletärer tvingades överge familjens tak och vandra längs gator och vägar, utan hopp om att finna arbete igen, eller utan att ha arbetat över huvud taget. Rotlösa, deklasserade, ofta kriminella, förväntade sig dessa unga lösdrivare inte längre att deras räddning skulle komma genom klassens handling och triumf. De anslöt sig till armén av arbetslösa unga intellektuella.

I Italien och framför allt i Tyskland kunde socialismen ha vunnit över en stor del av denna desperata ungdom. Det var naturligtvis omöjligt för socialism – utan att svika sig själv – att ta ställning för den bedrägliga grundsatsen ”ungdomen som sådan” och att ge åldersidén

³⁵ Citerat ur R. Patry, ”Les Origines du mouvement de jeunesse”, *Revue d'Allemagne*, november 1927.

företrädde framför klassidén. Men det skulle ha varit tillräckligt att visa styrka och djärvhet. Ungdomen har av naturen en förkärlek till risker och uppoffringar, och ett förakt gentemot fara. Den djärvaste, mest idealistiska rörelsen, den som kräver störst uppoffring, och visar sig mest kapabel att omvälva det befintliga system som är ansvarigt för deras nöd, skulle vara den som vinner över dem. Om socialismen hade visat sig vara den mest ”dynamiska” så skulle den inte bara ha hindrat de unga arbetarna från att överge sin klass, den skulle också ha lockat över ett antal unga intellektuella och studenter till den proletära armén.

Men den socialistiska rörelsen framstod inte som revolutionär och upphörde att vara en attraktionspol. Det var fascismen, som skickligt spelade på mytbildningen kring ungdomen, och vann över, inte bara den intellektuella ungdomen, utan också – detta var betydligt allvarligare – många deklasserade arbetslösa ungdomar.

Slutligen rekryterade fascismen ett antal proletärer. Även om den inte lyckades göra intryck på den stora proletära massan (kapitel VIII), så lyckades den lösgöra vissa kategorier av arbetare från arbetarklassen som, av olika skäl, saknade klassmedvetenhet. Under en krisperiod samlar arbetarklassens starka och djärva förtrupp alla proletariatets perifera skikt runt sig. Men om förtruppen saknar energi och dynamisk kraft löses klassen upp och faller isär. Det är vad som hände i Italien och Tyskland.

Förruttnelsen ägde rum både *ovanifrån* och *underifrån*. *Ovanifrån* rekryterade fascismen från den så kallade ”arbetararistokratin”. Den lyckades attrahera ett visst antal proletärer som hade blivit ”förborgerligade” och som redan ansåg sig stå över sin klass. Dessa personer förblir arbetarorganisationerna trogna så länge det är nödvändigt att tillhöra dem för att få arbete, eller så länge de säkrar en anständig levnadsstandard. Men när arbetsorganisationerna förlorar sitt inflytande eller när de inte längre är i stånd att säkra levnadsstandarden, så överges och förråds de av dessa arbetare. Särskilt i Tyskland samlade nationalsocialismen upp de tidigare privilegierade löntagare som hade klandrat socialdemokratien och fackföreningarna för att de inte hade kunnat uppnå sina småborgerliga ideal.³⁶

Underifrån rekryterade fascismen de som nyligen hade blivit proletärer – böndernas nyanlända söner från landet, som inte hade haft tid att förvärva klassmedvetande, och de arbetare som av den moderna tekniken förändrats till okvalificerad arbetskraft, som urskillningslöst flyttade runt från en industrigren till en annan, nu utan vare sig yrke eller yrkesstolthet, kvar i arbetarorganisationernas utkanter, och följaktligen, benägna att överge sin klass.³⁷ Genom dem introducerades fascismen till fabriker, i Italien och i Tyskland.³⁸

Underifrån rekryterade fascismen också de arbetslösa. Den arbetslöse som avvisats av produktionsprocessen befinner sig i utkanten av sin klass, banden som förenar honom med sin arbetarbroder är lossade och snart finns det inte längre en identitet mellan honom och arbetaren på jobbet, utan motstående intressen. Fattigdom och inaktivitet demoraliserar honom, och bryter ofta ner honom. Han misströstar för sig och sin klass. Han är beredd att förråda sin klass för en munsbit bröd.

Slutligen rekryterar fascismen ett antal av arbetarklassens *utstötta* – ”strejkbrytarna”, de som ständigt trotsar arbetarnas organisering, som alltid är redo att slicka chefens stövlar, att agera informatörer, att acceptera löner under den fackliga nivån, att bryta strejker: och, å andra sidan, de som Marx kallade *trasproletariatet*, dvs. de trasiga luffarna – de som är frivilligt deklasserade, som står utanför sin klass och förråder den för att de inte vill arbeta och för att de hatar en revolution som kommer att tvinga alla att arbeta.

I Italien möttes luffare och före detta straffångar i Mussolinis ”*squadre d'azione*” [aktions-

³⁶ Wilhelm Reich, *Fascismens masspsykologi*, 1933.

³⁷ *Revolution proletarienne*, november 1932.

³⁸ Silone, op. cit.

skvadroner]. Där tog de sig karakteristiska smeknamn: ”vildarna”, ”de fördömda”, ”de hänsynslösa”.³⁹ Där kunde de fritt tillfredsställa sina depraverade instinkter samtidigt som de försäkrades om absolut immunitet från bestraffning.⁴⁰ En före detta fascist, Aniante, skriver om sina minnen från 1924: ”Den dagen uppfattade jag verkligen att Mussolini och fascismen hade sammankallat samhällets drägg.”⁴¹

I Hitlers stormtrupper fanns samma avskrädesstank. Fallet Horst Wessel, en vulgär hallick som förvandlades till nationalhjärte, är symboliskt. ”Alla som lever i lagens utkanter”, skriver D. och P. Benichou, ”lycksökarna, gangstrarna och hallickarna, dras in i den fascistiska rörelsen ... De återfinns från toppen till botten i de hitleristiska organisationerna.”⁴²

De fascistiska ledarna, inom hela hierarkin, är sina truppers avbild. För det mesta är de plebejer, om de så är småborgare eller deklasserade proletärer. Av 308 italienska fascistiska ledare för partiet och ”fackföreningarna” kommer 254 från småbourgeoisien.⁴³ Mussolini började sin karriär som ämbetsman; han var skollärare på landsbygden. ”Vid tjugo års ålder”, sade han till Lombardiets stålarbetare, ”arbetade jag med mina händer. Jag var kroppsarbetare, och blev sedan murare.”⁴⁴ Men Benito Mussolini är en proletär av mycket märklig sort. Angelica Balabanoff, som kände honom, definierade honom som en ”deklasserad lösdrivare”. Som motarbetad individualist hade han i hjärtat bara förakt för den klass som han kortvarigt tillhörde.

Hitler är också son till en tjänsteman, en tulltjänsteman. Han drömde om att bli arkitekt, men tvingades tillfälligt att arbeta med händerna. ”I Wien”, skildrar hans lovtalare, ”som byggnadsarbetare och murarhantlangare, levde han med arbetarna, arbetade och kämpade med dem.”⁴⁵ Men han var en udda proletär. Hans arbetskollegor fyllde – som han själv bekände i *Mein Kampf* – honom bara med avsky, och han blev nästan ”slängd” från en byggnadsställning för att ha vägrat rätta sig efter den fackliga disciplinen.

Il Duce och der Führer har verkligen vuxit till sina truppers avbild. Även under deras välgång bevarar de obesvärat ett plebejiskt sätt och utseende som smickrar och lugnar anhängarna. Hör ögonvittnena: ”Det övergripande intrycket jag fick och som kvarstår”, skrev Daniel Halevy efter ett besök hos Mussolini, ”var av en ganska råbarkad man, fortfarande en man av folket, knappast välklädd och dåligt rakad ... Han är mycket kraftfull, kraftig som skägget som svärtar hans ansikte på ett par timmar ...”⁴⁶ Och Georges Suarez sa, efter att ha träffat Hitler: ”Han gick tillbaka till stationen med tunga steg ... Han såg vänlig och vulgär ut ... Han var inget mer än en bra bergsbestigare som generades över sina händer ... Hans tunga steg, hans ograciösa gester och hans otroliga hårlock är de tecken som en hel nation identifierar sig med.”⁴⁷

Från sitt ursprung har fascistledarna från toppen till botten av hierarkin inte bara bevarat ett plebejiskt utseende, utan också en plebejisk mentalitet. De är uppkomlingar. De hatar och föraktar hjärtligt den storbourgeoisie som subsidierar dem. De försöker kompensera bristerna i sin egen uppfostran och utbildning med att kräva all möjlig respekt för sina personer. När de kapitalistiska magnaterna anförtrodde dem statsledningen, eliminerade de skoningslöst bourgeoisiens gamla politiska stab och krävde *all makt* åt sig själva.

³⁹ Salvemini, *La Terreur fasciste*, 1929.

⁴⁰ Silone, op. cit.

⁴¹ Aniante, *Mussolini*, 1933.

⁴² *Masses*, nr. 15, 1934.

⁴³ Harold D. Lasswell och Renzo Sereno, artikel i *American Political Science Review*, oktober 1935, citat ur Robert Marjolin, ”Le recrutement des kockar fascistes”, *Europe Nouvelle*, augusti 1938.

⁴⁴ Mussolini, tal, 5 december 1922.

⁴⁵ *Arbeitertum*, språkrör för nationalsocialistiska fabriksceller, maj 1933.

⁴⁶ Daniel Halevy, *Courier d'Europe*, 1933.

⁴⁷ Suarez, artikel i *Temps*, 14 november 1933.

III. Fascistisk mysticism: Ödets man och faderlandet

Framför allt erbjuder fascismen mysticism till sina anhängare. Varför sätts mysticismen i första hand?

För det första, därför att de fascistiska trupperna inte är homogena; varje samhällskategori som fascismen tilltalar har sina egna krav och strävanden. Den använder utan tvekan anti-kapitalistisk demagogi som ett ”passerkort”, men den tillför formler som är speciellt avsedda för de medvetna proletäerna, bönderna, m.fl. (kapitel IV). Men denna ofta motstridiga demagogi är inte tillräcklig för att förena alla dessa missnöjda. Först måste den hitta det cement som kan binda dem samman, en avsiktligt vag *mysticism* runt vilken alla kan samlas, oavsett sina motsatta intressen eller föreställningar – en mysticism genom vilken, för att citera en nationalsocialist, ”de många individer i en samlad folkmassa förenas i andlig enhet, i en känslomässig förening”.¹

Dessutom vädjar fascismen hellre till tron än riktar sig till förståndet. Ett parti som bärs upp av subventioner från de besuttna klasserna, med det hemliga syftet att försvara egendomsägarnas privilegier, är inte intresserat av att vädja till intelligensen hos sina rekryter; eller snarare, det ser det som välbetänkt att inte vädja till deras förståelse tills de har blivit grundligt förhäxade. I samma ögonblick som de trofasta börjar tro, är ingenting så lätt som att leka med sanning och logik. De skulle inte märka någonting. Och om de av någon anledning öppnar sina ögon, så är det inte svårt att omedelbart stänga dem med argumentet: *Det är så eftersom Ledaren säger det!* Vidare gynnas fascismen av att den vänder sig till de eländiga och missnöjda. Det är ett psykologiskt fenomen, lika gammalt som världen, att lidande gör en mottaglig för mysticism. När man lider så överger man förnuftet, upphör att kräva logiska botemedel för sina sjukdomar och förlorar modet att försöka rädda sig själv. Man förväntar sig ett mirakel och efterlyser en frälsare som man är redo att följa, för vilken man är beredd att offra sig.

Slutligen har fascismen den fördelen – om vi får säga så – över socialismen i att den föraktar massorna. Den tvekar inte att vinna dem genom deras svagheter. Mussolini (han har skrivit om det offentligt) har haft erfarenheter av folket, som ”har hjälpt honom väldigt mycket”, och ”låtit honom känna massans psykologi och få, så att säga, en känslomässig och visuell uppfattning om vad de vill ha och kan göra”.² Utöver sina egna erfarenheter, kan han utantill dr *Le Bons Massans psykologi*, som är en av hans kvällslektyr: ”Folkmassor är alltid feminina ... De är oförmögna att ha några andra åsikter än de som har tvingats på dem ... De leds inte av regler baserade på ren teoretisk rättvisa, utan av att söka efter det som kan imponera och förföra dem ... Folkmassor förstår endast enkla och extrema känslor ... och kan endast imponeras av sinnebilder.”

Hitler har gjort samma observationer: ”Den stora folkmajoriteten”, skriver han, ”har en disposition så feminin att deras åsikter och handlingar i högre grad bestäms av det intryck som frambringas i deras sinnen, än genom ren reflektion. Massorna ... är knappt mottagliga för abstrakta idéer. Å andra sidan kan de lättast fångas inom känslösfären. Den som vill vinna massorna måste känna nyckeln till deras hjärtan. Under samtliga perioder har den kraft som satt i rörelse de mest våldsamma revolutionerna på denna jord legat mindre i utropandet av en vetenskaplig idé som tagit massorna i besittning, än i en drivande fanatism och en *verklig hysteri som hetsade upp dem oerhört*.”³

1

Således framställer sig fascismen, framför allt, till och med innan den försöker definiera sig,

¹ Ernst Krieck, *Nationalpolitische Erziehung*, citerat ur *Cerveaux en uniforme*, Paris, 1934.

² Mussolini, tal till senaten (diskussion om facklig lagstiftning), 3 april 1926.

³ Hitler, *Min kamp*, 1925.

som en *religion*.

Religion verkar ha sitt ursprung bland primitiva folk i rädslan och vandan inför naturkrafter som människan ännu inte kunde kontrollera och som överväldigade henne. Efter att hon inlett en social tillvaro upprätthålls därför behovet av tron på det övernaturliga av det elände som de utsugande klasserna tvingar henne att genomlida. Förhoppningen på ett liv i himlen är kompensationen för jordelivets umbäranden..

Allteftersom människan i modern tid har lärt sig att styra över naturen för att lätta vardagens bördor, har religionen samtidigt tappat mark. Men kapitalismens kris kastar ner massorna i bestörtning och förvirring, jämförbart med vad deras avlägsna förfäder måste ha upplevt inför de ofattbara otyglade naturkrafterna. Och eftersom den traditionella religionen, som är uttjänad och alltför misskrediterad av sina band till de rika, inte alltid längre har någon dragningskraft kvar, skapas en surrogatreligion, moderniserad och utformad efter den senaste stilen. Men även om formen är ny, är det fortfarande i grunden samma gamla opium.

”Fascismen är en religiös uppfattning”, konstaterar Mussolini.⁴ ”Om fascismen inte var en tro, hur kunde den i så fall ge sina anhängare lugn behärskning och mod?”⁵ ”Inga storverk kan åstadkommas utan ett tillstånd av kärleksfull passion, av religiös mysticism.”⁶ I Milano inrättades ”Skolan för fascistisk mysticism”, och en tidning uppgav vid detta tillfälle: ”Fascismen är en gudomlig reaktion”⁷ ”Jag tror”, förkunnade *Balillas credo*, ”på vår helige fader, fascismen.”

Tro! är också a och o för den nationalsocialistiska religionen. Efter att ha tagit makten vände sig Hitler till sina trupper: ”Ni var gardet som tidigare följde mig med ett *troende* hjärta. Ni var de första partisanerna som trodde på mig ... Det var inte hårklyvande intelligens som ledde Tyskland ur sina plågor, utan er *tro* ... Varför är vi här? På kommando? Nej, för att ert *hjärta* befallde det; för att en inre röst dikterade det; för att ni *trodde* på vår rörelse och dess ledarskap. Endast *idealismens kraft* kunde åstadkomma detta ... Förnuftet skulle ha avrått er från att komma till mig, och bara *tron* befallde er att göra det!”⁸

Liksom alla religioner tröstar denna sina anhängare för deras lidanden genom att predika om absolut förakt för det ”materiella” och genom att ge ”andlig” näring företräde framför den näring som magen kräver. Här plagierar fascismen, kort sagt, bara den katolska kyrkan: ”Vad skulle det gagna [människan] att erhålla ... materiellt överflöd”, frågar påven Leo XIII, ”om en andlig hungersnöd äventyrar hans själsliga frälsning?”⁹

Mussolini skriver att ”fascismen tror på helighet och hjältemod, det vill säga på handling där det inte finns något ekonomiskt motiv, omedelbart eller slutgiltigt”. Han ”avvisar tanken på ekonomiskt välbefinnande som ... skulle förvandla människor till djur, med bara en sak i huvudet – att matas och gödas”.¹⁰

Hitler hävdar likaså: ”Den människa som, för sin tillfredsställelse i livet, inte behöver någonting annat än att äta och dricka har aldrig förstått den som offrar sitt dagliga bröd för att stilla törsten i sin själ och hungern i sin ande.”¹¹

2

Men asketism i sig är inte tillräcklig tröst. Fascismens stora upptäckt är blotta väckelsen –

⁴ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

⁵ Mussolini, *Popolo d'Italia*, 19 januari 1922.

⁶ Mussolini, tal, 5 oktober 1922.

⁷ *Roma Fascista*, 21 juni 1931.

⁸ Hitler, tal till Nürnbergkongressen, 13 september 1935.

⁹ Leo XIII, *Encyclical Rerum Novarum*, 1891.

¹⁰ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

¹¹ Hitler, tal till Nürnbergkongressen, 1933.

återigen ett lån från kyrkan – av den äldsta formen av religiös känsla, kulten kring *ödets man*. Under civilisationens tunna fernissa förblir människan avgudadyrkare. För dyrkarna av de gamla, inbillade gudarna var de bara den ”förvrängda spegelbilden av deras egna väsen”.¹² Dagens dyrkare känner behovet av att skapa, för att citera Marcel Martinet, ”en försonande myt som endast är en projektion av dem själva, men som i gengäld åtar sig bördan av deras missnöjen, deras behov, deras tankar och själva deras liv”.¹³ De abdikerar inför den gudomlighet som de har skapat i sin egen avbild, och inväntar sin frälsning från *ödets man*, il Duce eller Führern.

Men detta mytiska väsen skapas inte spontant av massorna. Fascismen hjälper dem framåt genom en lång och mödosam frammaningsprocess. Först ser vi skickliga charlataner, bland dem den framtida idolen själv, som arbetar för att ge upphov till det obskyra behovet av en messias i folksjälén. Mussolini skrev 1921 att människor under de kommande decennierna ”med nödvändighet skulle känna längtan efter en diktator”.¹⁴ ”Vi väntar en frälsare som kommer att leda oss ur vårt elände, men ingen vet varifrån han ska komma”, påstod Thyssen 1922.¹⁵ ”Vi behöver en Führer”, suckade Moeller van den Bruck 1923.¹⁶ Och Hitler själv: ”Vår uppgift är att ge diktatorn, när han visar sig, ett folk som står redo för honom.”¹⁷

Då uppenbarar sig *ödets man*. Men han är fortfarande bara en dödlig som alla andra. Han kommer att gudaförklaras steg för steg. Han kan naturligtvis inte uppnå detta på egen hand, och, lyckligtvis för honom, kommer de som omger honom att ge en hjälpande hand. Varje morgon och kväll presenterar hans smickrare honom för folkmassan som den utvalde. Först blir de inte trodda. Deras försök till kanonisering är egentligen alltför grovt, och skrottretande. Men de är tålmodiga, och tiden arbetar för dem. Tio gånger i följd föreslår de – utan framgång – sin messias, men efter den elfte gången börjar småbourgeoisien att undra: ”Han kanske är frälsaren, trots allt!” Således vävde Farinacci och några andra i Italien outtröttligt samman en *myt* (uttrycket är greve Sforzas)¹⁸ runt Mussolini. I Tyskland invigde Esser redan i februari 1921 sin vän Hitler som Führer. Rosenberg och Goebbels fortsatte under årens lopp det arbete som Esser hade påbörjat.

Mannen är därmed (enligt Sforza) ”upphöjd till halvgud”. Han stämplas som ofelbar och allvetande. ”Mussolini har alltid rätt”, kan vi läsa i *Milisens dekalog*. Och i *Balillas credo*, ”Jag tror på Mussolinis genialitet.” ”Adolf Hitler har ett universalgenis personlighet”, hävdar Wilhelm Kube. ”Det finns utan tvekan inget mänskligt verksamhetsområde som Führern inte dominerar i högsta grad.”¹⁹ Göring sa till en representant för *Morning Post*, ”Precis som katoliker anser påven vara ofelbar i alla frågor som rör religion och moral, tror vi med samma djupa övertygelse att Führern är ofelbar i alla frågor som rör folkets moraliska och sociala intressen.”²⁰ ”En person står över all kritik, Führern!” utbrast Rudolf Hess. ”Alla vet att han alltid har haft rätt och att han alltid kommer att ha rätt.”²¹

Från detta till dyrkan, finns det bara ett steg, och det steget tas snabbt. I Italien erbjuder den officiella publikationen, *Militia Fascista*, följande handledning: ”Kom ihåg att älska Gud, men glöm inte att il Duce är Italiens gud.”²² Gentizon, *Temps* Romkorrespondent, berättar:

¹² Engels, *Ludwig Feuerbach*.

¹³ Marcel Martinet, ”Le Chef contre l’Homme”, *Esprit*, 1 januari 1934.

¹⁴ Mussolini, artikel i *Popolo d’Italia*, citerat av Cambó, *Entorn del feixisme italiá*, 1925.

¹⁵ Citerat av Gaston Raphael, *Krupp et Thyssen*, 1925.

¹⁶ Moeller van den Bruck, *Das Dritte Reich*, 1923.

¹⁷ Hitler, *Reden 1920-1923*.

¹⁸ Greve Sforza, *Les Batisseurs de l’Europe moderne*, 1931.

¹⁹ *NSDAP:s officiella korrespondens*, omtyckt av *Temps*, 15 september 1934.

²⁰ *Morning Post*, 31 januari 1934.

²¹ Rudolf Hess, tal, juni 1934.

²² *Temps*, 19 december 1933.

”Bönderna och deras fruar knäböjde inför åsynen av tornet på en avlägsen kulle till vilken il Duce just hade anlant för en kort vistelse ... Redan omges han av en gloria av idealism och poesi. För vissa har han blivit en legendarisk figur. När han uppträder vid en demonstration verkar ansiktena hos många åskådare vara som upplysta.”²³

I Tyskland gjorde Goebbels sig själv överstepräst för den nya kulten. ”Tron på Führern”, sade han, ”är omgiven, skulle man nästan kunna säga, av en mystisk och gåtfull mysticism!”²⁴ Han tilltalar Hitler i stil med en kyrkofader: ”I vår djupa förtvivlan, ser vi i dig den som visade vägen för tron ... Du var för oss förverkligandet av en mystisk önskan. Du vände dig till våra kval med budskap om befrielse. Du stärkte vårt förtroende för det kommande miraklet.”²⁵ När ”hans” Führer hade blivit Tysklands härskare gick han ännu längre och tilltalade honom som vore han Gud själv. Den 20 april 1930, Hitlers födelsedag, sände han ut följande bön till honom över radion: ”Idag måste *Du* veta att bakom *Dig*, och om nödvändigt framför *Dig*, står en tät armé av soldater som ständigt står redo att offra sig för Dig och Din idé Vi lovar Dig högtidligt att Du alltid skall vara för oss vad Du är idag: *Vår Hitler!*”²⁶ Röhm kallade honom en ”ny frälsare”²⁷ Hess intygade att ”den här mannen kommer att leda det tyska folket utan att bry sig om jordiska influenser”.²⁸ ”Hans vilja är i själva verket guds vilja”, skrev en lovprisare.²⁹

3

Det är ytterligare något denna religion måste ha om den ska kunna utöva sin fulla attraktionskraft på massorna. Till den gamla kulten av ödets man läggs den nyare kulten av fäderneslandet – fosterlandet, ”vår tids hemska avgud”, som Martinet säger, ”massornas egen pseudonym, under vilken folkmassorna avgudar sin egen makt som folkmassa”.³⁰ Vi ser hur fascisterna vinner på att likställa de båda kulterna. Hädanefter framstår ledaren som den inkarnerade nationen, förkroppsligad; att dyrka ödets man är att dyrka fäderneslandet; att tjäna fosterlandet är att tjäna den älskade ledaren. Ledarens fanatiker blir automatiskt den nationella idéns fanatiker, och omvänt blir den nationella idéns fanatiker ledarens fanatiker. När makten slutligen erövrats kommer statens lagar att vara il Duces eller Führerns personliga befallningar.

Italien

”Fascismen är fosterlandets religion”, skriver italienaren Gorgolini.³¹ Precis innan marschen mot Rom förklarade Mussolini själv: ”Vår myt är nationen. Vår myt är nationens storhet!”³² ”En ny religion”, skriver Gentizon, ”är född i Italien ... Gudomligheten är fosterlandet... Vördnaden som visas för det kräver en fullständig helig terminologi. Läs de fascistiska tidningarna. På varje sida kan man läsa uttrycken: Heliga Italien, gudomliga Italien!”³³ Milisen ropar i sin dagliga bön, ”Herre, du som tänder varje flamma och lugnar varje hjärta, förnya i mig varje dag min passion för Italien!”

Och nu är de två sekterna en. Den italienska milisens bön slutar med denna vädjan: ”Herre, rädda Italien genom il Duces person.”

²³ *Temps*, 13 februari 1935.

²⁴ Goebbels, *Kampf um Berlin*.

²⁵ Goebbels, brev till Hitler, citerat av Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.

²⁶ Goebbels, *Revolution der Deutschen*.

²⁷ Prinsen zu Hohenlohe, ”Son Redempteur”, *Pariser Tageblatt*, 16 juni 1934.

²⁸ Rudolf Hess, tal i München, 26 februari 1934.

²⁹ Böttcher, *Rasse und Recht*.

³⁰ Martinet, op. cit.

³¹ Gorgolini, *Il fascismo nella vita Italiana*, 1921.

³² Mussolini, tal, 24 oktober 1922.

³³ *Temps*, 26 juli 1933.

Tyskland

Ordet Deutschland har blivit en fetisch som ett helt folk knäböjer inför. När Hitler yttrar det går han in i extas och hans tal blir veritabla predikningar. ”Jag kan inte skilja mig från mitt folks tro och övertygelsen om att denna nation återigen kommer att uppstå; jag kan inte skilja mig från detta folks kärlek, som är min egen, och övertygelsen om att den stund kommer då de miljontals människorna bakom oss ser det nya tyska riket, glansens, ärans, styrkans och rättvisans rike. Amen!”³⁴ ”Den gudomliga verkligheten”, utbrister professor Hauer, ”är folket och nationens historia!”³⁵ Och Baldur von Schirach, ledaren för Hitlerjugend, framför denna predikan under högtidlighållandet av den hedniska midsommarhögtiden: ”Inför den brinnande lågan svär vi alla att hänge oss åt fosterlandets tjänst, för det eviga tyska rikets storhet och renhet.”³⁶

Mysticismerna är nu en: ”Adolf Hitler är Tyskland, och Tyskland är Adolf Hitler!” Detta kommer att bli *ledmotivet* för nationalsocialismen i maktställning.³⁷

4

Runt denna centrala mysticism upprätthåller fascismen ett visst antal parallella mysticismer, till exempel döds kulten. Fascisterna som fallit under inbördeskriget är föremål för ständigt närd vördnad.

Italien

”En tradition”, skriver historikern Volpe, ”kommer hädanefter att gälla, *grundad och förstärkt* av de döda.”³⁸ Gentizon konstaterar i ett av sina utskick, ”De som dog för faderlandet eller för svartskjortornas revolution är martyrer för ett ideal för vilken de var apostlarna. I deras minne reses altare, tändas bönelys, och firas riter.”³⁹ ”Jag tror”, kan vi läsa i *Balillas credo*, ”på gemenskapen med fascismens martyrer.” Ett särskilt rum i Utställningen för den fascistiska revolutionen är tillägnad dem. ”Från ett cirkulärt galleri hörs en mycket dämpad sång, som upphöjer minnet av dem som har gått hädan.”⁴⁰

Tyskland

Den första versen i *Horst Wessel Lied* [sv. ”Horst Wessel-sången” eller ”Fanan högt”], nationalsocialismens officiella hymn, väcker minnet av de döda:

*Kamrater som röda fronten och reaktionen skjutit,
marscherar i anden ännu i våra led.*

Rosenberg skrev att ”alla de dödas uppoffringar för nationalsocialismen gör den till en religion”.⁴¹ Denna kult har, liksom i Italien, sina storslagna ceremonier. 1935 tillägnades så årsdagen av Münchenkuppen 1923 inte bara till offren för kuppen, utan alla dem som dött för partiet, till nummer 225. ”På gatan har var och en sin särskilda pelare med sitt namn i gyllene bokstäver. När processionen passerar kommer en låga att tändas i urnan på toppen av var och en av dessa svartdraperade pyloner.”⁴²

5

Ytterligare en mysticism är den om ”ungdomen”. I Italien har fascismen skickligt tagit över

³⁴ *Temps*, 12 februari 1933.

³⁵ *Temps*, 28 april 1935.

³⁶ *Temps*, 25 juni 1935.

³⁷ Ed som svors av folkmassorna vid nationalsocialistiska allmänna möten, *Temps*, 2 maj 1935.

³⁸ Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

³⁹ *Temps*, 26 juli 1933.

⁴⁰ Artikel från *Dagens Nyheter*, Köpenhamn, omtryckt i *Lu*, 10 februari 1933.

⁴¹ Rosenberg, *Das Wesensgefuge des Nationalsozialismus*.

⁴² *Temps*, 10 november 1935.

futurismens arv; och i Tyskland gäller detsamma *Jugendbewegung* (kapitel II); den upphöjer ungdomen som sådan, erkänner den som en ”självständig faktor i samhällsgemenskapen”, och utlovar sitt stöd i kampen mot de vuxna, ”föredettingarna”, och den gamla världen.

Italien

”Det fanns i fascismens tidiga historia”, skriver Volpe, ”någonting högre än politik och dess frågor, och det var framför allt ungdomen, den italienska ungdomen, efterkrigstidens ungdom, en ungdom i överflöd som om nationen vore föryngrad. Den fascistiska revolutionen är till stor del ungdomens förtjänst. Således växte myten om ungdomen fram, som nästan tvingade varje fyrtioåring att be om förlåtelse för sin existens.”⁴³ Gentizon betonar att ”fascismen såg på tonåren inte bara som en övergångsperiod mellan barndom och mognad, utan som en fas i sig, med speciella egenskaper, krav och behov. Före fascismen var den italienska ungdomen, så att säga, ett mellanliggande område mellan barnets omedvetenhet och mannens karriär. Fascismen har dock *försett den med ett egenvärde genom att ge den egna lagar*”⁴⁴

Tyskland

Så tidigt som 1921 påbörjade Spenglers essä *Preussentum und Sozialismus* trenden av appeller till ungdomen. De finns i alla Hitlers haranger 1921-1923: ”Vi appellerar framför allt till den mäktiga armén av våra tyska ungdomar ... De unga tyskarna kommer en dag att vara arkitekterna för en ny rasistisk stat.”⁴⁵ Senare utbrast Goebbels lyriskt: ”Den revolution vi har gjort ... har nästan uteslutande varit den tyska ungdomens gärning.”⁴⁶ ”I Tyskland är det ungdomen som styr ...”⁴⁷

6

Och slutligen finns mysticismen kring ”krigsveteranen” (kapitel II).

Soldaternas Fasci var de första grupperna i Italien som Mussolini grundade 1915, och 1919 års *Fasci* bildades av sinnebilden för ”skyttegravsandan”.

”Bara okända män kan rädda det tyska folket”, förklarade Hitler, ”men dessa okända måste komma från fronten ... de måste komma från leden hos dem som gjorde sin plikt under kriget.”⁴⁸ Och Rudolf Hess bedyrade: ”Tredje riket grundades på en idé som kom från skyttegravarna.”⁴⁹

Il Duce och Führern är avbildade som det stora krigets ”anonyma” soldater. Mussolini publicerade *Min krigsdagbok*, och Hitler berättade om sina krigsbedrifter i *Min kamp*.

7

Att skapa en mysticism är inte tillräckligt; den måste spridas överallt. Så fascismen skaffar sig ett instrument med enorma resurser, *propaganda*. Innan den tar makten är propagandan dess främsta vapen; och efter segern spelar den en så viktig roll att ett särskilt ministerium tillägnas den, vilket anförtros åt en hög dignitär i regeringen – till il Duces svärson i Italien, till Goebbels i Tyskland.

I *Min kamp*, denna fantastiska handbok för en politisk agitator, som skulle kunna ha undertiteln, ”Eller konsten att tämja massorna”, förklarar Hitler: ”Jag har alltid varit ovanligt intresserad av propaganda, en konst som förblev nästan obekant för borgerliga partier. Propaganda bör föregå organisation betydligt, och först vinna det människomaterial som

⁴³ Volpe, op. cit.

⁴⁴ Gentizon, *Temps*, 26 juli 1933.

⁴⁵ Hitler, *Mein Kampf*.

⁴⁶ *Temps*, 25 augusti 1935.

⁴⁷ *Temps*, 21 september 1935.

⁴⁸ *Temps*, 26 februari 1934.

⁴⁹ *Temps*, 13 september 1935.

sedan ska knådas av den senare.” Goebbels konstaterade senare att ”propaganda är en viktig funktion i den moderna staten. Ingen annan har med sådan bravur behärskat konsten att dominera massorna. De svaga försöken från andra länder att imitera oss är gjorda av simpla amatörer.”⁵⁰

Fascistpropaganda vilar på en grundläggande princip, *föraktet för massorna*. ”Propagandan måste hållas på massornas nivå, och dess värde bör endast mätas av de erhållna resultaten”,⁵¹ tillråder Hitler. Och hans elev Goebbels upprepar cyniskt: ”Propagandan har bara ett mål, att vinna massorna. Och alla medel som tjänar detta syfte är goda.”⁵²

För att inte överskrida gränserna för detta arbete, ska vi nöja oss med att ge en kort sammanfattning av dessa medel:

Användning av moderna tekniska metoder (som görs möjliga genom industrialisternas stora subventioner) – Efter att ha tagit makten förklarade Hitler: ”Vi hade inte kunnat erövra Tyskland utan bilar, flygplan och högtalare. Dessa tre tekniska hjälpmedel gav national-socialismen förutsättningen att bedriva en häpnadsväckande kampanj. Dess motståndare krossades slutligen därför att de underskattade betydelsen av dessa tre propagandamedel ...”⁵³

Intensiv användning av symboler – Visuellt: de romerska liktorernas fascies, eller svastikan; audiellt: ”Eia Eia Alala”, eller ”Heil Hitler”; fysiskt: romersk salut, etc.

Upprepning – Fascismen hamrar in sina paroller i skallarna genom att outtröttligt upprepa dem: ”De stora massornas fattningsförmåga”, skriver Hitler, ”är mycket begränsad, dess förstånd litet, dess glömska så mycket större. Därför måste all verkningsfull propaganda inskränka sig till några få punkter, som upprepas i stereotipa formler tills också den trögaste förmår föreställa sig vad man avser.”⁵⁴ Detta förfarande, hur enkelt det än må vara, fungerar. När en person har hört dessa plattityder ett antal gånger, kommer han till slut tro att de uttrycker hans egna tankar, och gläder sig åt att höra det från talaren.⁵⁵

Ordets makt – Muntlig propaganda är mycket effektivare än skriftlig propaganda. Hitler skryter ständigt om ”ordets magiska kraft”, det mystiska band som på ett offentligt möte förenar lyssnare och talare. Han har en förkärlek för ”massmötet” som det enda sättet, eftersom det är personligt och direkt, att utöva ett verkligt inflytande på stora folkmassor och vinna över dem.⁵⁶ Tack vare radion kan det mänskliga ordet sändas ut överallt, även till den mest avlägsna by.

Hypnos – Mussolini lärde från dr Le Bon att folkmassan var väldigt lättpåverkad, och att dess ledare utövar en ”verkligt magnetisk attraktion” på den.⁵⁷ Hitler upphöjer detta ”magiska inflytande som vi kallar massuggestion”.⁵⁸ Hela konsten med fascistpropaganda är att skapa en krets för denna mystiska ström. ”Mussolinis sätt att tala”, berättar Volpe, ”uppgick till handling, så väl lyckades han greppa tag i sina lyssnares själar, så väl visste han hur han skulle väcka dem till ett känslomässigt tillstånd Han framkallade visioner.”⁵⁹ ”De tyska massornas spiritist”, så beskriver en journalist Hitler. ”Hans armar reser sig, händerna knyts, håret faller ner över hans panna med de svullna venerna, hans röst hämmas, en slags extas

⁵⁰ Hitler, tal till Nürnbergkongressen, *Temps*, 8 september 1934.

⁵¹ Hitler, *Mein Kampf*.

⁵² Goebbels, *Kampf um Berlin*.

⁵³ Hitler, tal i Coburg, 19 oktober 1935.

⁵⁴ Hitler, *Min kamp*.

⁵⁵ Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, 1932.

⁵⁶ Hitler, *Min kamp*.

⁵⁷ Gustave Le Bon, *Massans psykologi*, 1896.

⁵⁸ Hitler, *Min kamp*.

⁵⁹ Volpe, op. cit.

griper honom, som han kommunicerar till folkmassan.”⁶⁰

Samlandet av stora folkmassor, och spektakulära scensättningar – När stora människomassor samlas på ett ställe och en lämplig bakgrund ramar in dem, behöver strömmen inte ens spridas av talaren; den flödar från folkmassan själv, berusad av sin egen kraft. Fascismen utmärker sig i denna typ av spektakel. Vet vi inte att, i Tyskland, ”den store ledaren inte avvisar att befatta sig med dem. Han är intresserad av repetitionerna, och är inte främmande för massornas uppställning, linjerna och färgerna, och rörelsens rytm.”⁶¹

Hitler lät bygga en sorts talarplats och mikrofon, som tjänar till att utsända hans anföranden via radio. Genom att manipulera en serie elektriska knappar, kan han också från denna talarplats själv höja eller sänka styrkan i strålkastarna. Han kan också komma i direktkontakt med filmfotograferna och ge dem signalen att starta kamerorna.⁶²

”*Marschera tillsammans*” och *uniformsfetischen* – Ett liknande intryck skapas genom de fascistiska truppernas parader. *Zusammenmarschieren*, att marschera tillsammans! Här behöver strömmen inte heller skapas; den genereras spontant av denna våg av män vilkas uniformer framställer dem som identiska till den grad att de bildar en enda kropp. Och denna ström kommuniceras till folkmassan som ser dem passera. Folkmassan hyllar sig själv – idealiserad, upphöjd, förvandlad till en marscherande armé.

8

Vid avslutningen av denna analys uppstår en fråga: *Vad har arbetarrörelsen gjort för att bekämpa den fascistiska ”mysticismen”?* I Italien liksom i Tyskland var socialismen uppenbart underlägsen på detta område. Låt oss försöka analysera orsakerna.

Vissa är legitima och härrör från socialismens själva natur. 1) Socialismen är mindre en religion än en vetenskaplig uppfattning. Därför vädjar den mer till intelligens och förnuft än till sinnena och fantasin. Socialismen pådyvlar inte en tro som ska accepteras utan diskussion; den erbjuder en rationell kritik av det kapitalistiska systemet och kräver av alla en personlig ansträngning till förnuft och omdöme innan de ansluter sig. Den vädjar mer till hjärnan än till ögat eller nerverna; den syftar till att övertyga läsaren eller lyssnaren på ett sansat sätt, inte till att gripa honom, röra honom, och hypnotisera honom.

Dess propagandametoder måste utan tvekan förnygras och moderniseras. Socialismen bör ställa sig mer inom räckhåll för massorna, och tala till dem med ett tydligt och direkt språk som de förstår. Det ligger till och med i dess intresse att använda symboler och paroller, men den kan inte, *under hot om självbedrägeri*, vädja till folkmassornas lägre instinkter, som fascismen. Till skillnad från fascismen *föraktar den inte massorna*, utan respekterar dem. Den vill att de ska vara bättre än de är, vara sinnebilderna för det medvetna proletariatet från vilket socialismen härrör. Den strävar inte efter att sänka, utan höja deras intellektuella och moraliska nivå.

2) Socialismen, som i första hand strävar efter en förbättring av arbetarnas materiella villkor, kan inte, som kyrkan och fascismen, predika förakt för den här världens goda i en så kallad ”religions” namn.

Förutom dessa skäl som är inneboende i dess natur, finns det andra som härrör ur socialismens degenerering.

1) Socialismen är en gammal rörelse som har förlorat sin ursprungliga låga. Även om den i början satte de omedelbara materiella förbättringarna av arbetarnas situation i förgrunden, och, mer långsiktigt, utlovade ”lycka på jorden”, dolde den inte det faktum att erövringen av

⁶⁰ Pierre Frederic, *Revue des Deux Mondes*, 1 mars 1934.

⁶¹ *Temps*, 16 september, 1935.

⁶² *Temps*, 15 mars 1936.

dessa förbättringar idag, och detta ”jordiska paradiset” i framtiden, krävde en oupphörlig kamp, en kamp bestående av lidande och uppoffring.

Och faktiskt krävde den tidiga socialismen, *mer än någon annan rörelse*, av sina pionjärer och militanter en oerhörd mängd osjälviskhet och hängivenhet. Den hade, mer än någon annan rörelse, sina hjältar och martyrer. Samtidigt som de var materialister var de proletära revolutionärerna, med Marcel Martinets ord, ”den moderna världens enda idealister”.⁶³

Men undan för undan degenererade socialismen. Den kom att tro att omedelbara fördelar, liksom ”paradiset på jorden”, kunde uppnås utan kamp och uppoffring, genom simpel tillämpning av ”klassarbete”. För att följa denna degenerations förlopp skulle det vara nödvändigt att rekonstruera arbetarrörelsens historia i Italien och Tyskland från dess början till kriget, vilket skulle överskrida detta studiums omfattning. Det skulle vara nödvändigt att påminna om den italienska socialismens guldålder, och gå tillbaka till åren 1890-1900, åren av heroisk kamp mot bourgeoisien. ”Under socialismens guldålder”, medger den fascistiske Gorgolini, ”var det ett faktum att unga människor strömmade till den, rörda av en stark impuls”.⁶⁴ Sedan skulle det vara nödvändigt att visa hur socialismen gradvis sjönk ner i träsket av ”samhällsfred” och parlamentarism, och följa framväxten av byråkratin inom fackföreningarna och kooperativen – välbetald och alltmer försiktig – vars hela ambition var att göra affärer och få nya subventioner till sig själva, till och med statliga beställningar under kriget.

Även i Tyskland skulle det vara nödvändigt att börja med de heroiska åren 1880-1890, åren av bitter klasskamp, och frammana med Gregor Strasser ”tron, den våldsamma strävan, entusiasmen hos miljontals människor ... detta parti med ett eldigt temperament som Rebels hade gjort stort, och för vilket tusentals brinnande hjärtan, hängivna till gränsen för försäkelse, offrade sig”.⁶⁵ Därefter skulle vi se socialdemokratien gradvis förstöras, likaledes sjunka ner i klassarbete, och omvandla sig själv till det simpla partiet av ”demokratiska reformer”. ”Det marxistiska Tyskland”, skriver nationalsocialisten Rosenberg, ”saknade en mytologi; det hade inte längre ett ideal att tro på, och för vilket det var redo att slåss. Det hade inte gett några hjältar åt arbetarnas militanta armé.”⁶⁶ Det skulle vara nödvändigt att beskriva denna konservativa och rutinriktade arbetarbyråkrati, inympad i den rådande ordningen, med välnärda och självbelåtna överstepräster som härskade i byggnader betalda av arbetarnas pengar och kallade ”Folkets hus”. Att vinna en plats i en lagstiftande församling eller att hitta en bekväm position på ett fackligt kontor hade blivit livsregeln för denna degenererade socialisms ledare. De trodde inte längre, de åtnjöt. Och de ville ha trupper som var deras egen avbild, soldater utan ideal, endast lockade av materiella fördelar.

2) När det gäller läran har socialismen samtidigt förvrängt ett av dess centrala begrepp, ”den historiska materialismen”. De första marxistiska socialisterna var *materialister* i den meningen att, enligt dem, ”produktionsmedlen i det ekonomiska livet i allmänhet betingar processerna för det sociala, politiska och intellektuella livet”.⁶⁷ Till skillnad från ”idealisterna”, för vilka historiens djupaste drivkraft är en redan existerande idé om rättvisa och rättigheter som mänskligheten bär inom sig och som den uppnår gradvis genom århundradena,⁶⁸ trodde de tidiga socialisterna att produktionsförhållandena, de ekonomiska förbindelserna mellan människor, spelar en dominerande roll i historien. Men om de betonade den ekonomiska basen, som alltför ofta hade försumrats före dem, bortsåg de inte på något sätt från den juridiska, politiska, religiösa, konstnärliga och filosofiska ”överbyggnaden”. Den var betingad, menade de, av basen; men överbyggnaden hade ändå sitt eget värde, och var en

⁶³ Martinet, op. cit.

⁶⁴ Gorgolini, op. cit.

⁶⁵ Gregor Strasser, *Kampf um Deutschland*, samlade artiklar och tal.

⁶⁶ Rosenberg, *Der Mythos des XX Jahrhunderts*.

⁶⁷ Marx, *Till kritiken av den politiska ekonomin*, förord, 1859.

⁶⁸ Jaures, *Idealisme et materialisme dans la conception de l'histoire*, 1896.

integrerad del av historien och livet.⁶⁹

De degenererade marxisterna tror dock att det är synnerligen ”marxistiskt” och ”materialistiskt” att bortse från de mänskliga faktorerna. De samlar siffror, statistik och procentsatser; de studerar med stor noggrannhet de djupgående orsakerna till samhällsfenomenen. Men genom att inte med samma omsorg studera på vilket sätt dessa orsaker *återspeglas i människors medvetande*, och eftersom de misslyckas med att tränga in i människans själ, missar de dessa fenomenens *levande verklighet*.

Eftersom de bara är intresserade av de materiella faktorerna, förstår de absolut ingenting om hur umbärandena som drabbat massorna har förvandlats till en religiös strävan. Varför kommer inte dessa småborgare, dessa bönder, dessa unga intellektuella, dessa arbetslösa ungdomar, till dem som besitter den marxistiska sanningen, som med sådan tydlighet fördömer bristerna i det kapitalistiska systemet, och som så briljant har analyserat fascismens ekonomiska orsaker?

Den socialistiska rörelsen siktar absolut inte på att upprätthålla och utnyttja massornas mystiska tendenser, utan tvärtom, på att förstöra den religiösa känslans materiella rötter genom att avskaffa det kapitalistiska systemet, källan till lidande och kaos. Det säkraste sättet att utrota den reaktionära mysticismens former (traditionell religion och fascistisk ”religion”) är att påskynda kapitalismens slut och socialismens tillkomst. Men i väntan på framgång står socialister inför ett konkret faktum som de måste ta hänsyn till: den religiösa känslans överlevnad.

Denna religiositet kan vändas till en fördel genom att omvandla den, genom att väga en överlägsen ersättare mot den fascistiska mysticismen: en ”idealism” som inte skulle vara felaktig, eftersom den skulle vara baserad på verkligheten, med båda fötterna på jorden, styrd av en vetenskaplig historieuppfattning och av sitt högst ”andliga” mål att göra slut på människans alienering.

Men socialisterna har inte förmågan att åstadkomma denna avmystifiering, eftersom de har kört fast i klassarbetsträsket, och de har också ett ”materialistiskt förakt för den mänskliga faktorn”. Tusentals och åter tusentals män, kvinnor och ungdomar som brinner för att offra sig kommer aldrig att lockas av en socialism som reducerats till den mest opportunistiska parlamentarism och vulgära fackföreningsrörelse. Socialismen kan bara återfå sin dragningskraft genom att säga till massorna att för att vinna ”paradiset på jorden”, dess högsta mål, krävs stora strider och uppoffringar.

⁶⁹ Antonio Labriola, *Del materialismo storico*, 1899.

IV. Fascistisk demagogi: ”Antikapitalistisk” kapitalism

”Mysticism” är inte tillräckligt; den fyller inga magar. Alla de individer som utgör de fascistiska trupperna är inte lika fanatiska, och även de mest fanatiska glömmer inte bort sina materiella intressen. Oron för dessa intressen lever vidare i deras undermedvetna. För att vinna dem och underhålla deras entusiasm måste fascismen också lova dem en praktisk lösning på missförhållandena som de lider under. Trots att den tjänar och är anlitad av kapitalismen måste den – och detta är vad som radikalt skiljer den från de traditionella borgerliga partierna – uppvisa en demagogisk *antikapitalism*.

Men denna antikapitalism skiljer sig vid närmare granskning helt från en socialistisk antikapitalism; i själva verket är den *i huvudsak småborgerlig*. Fascismen slår på så sätt två flugor i en smäll: å ena sidan smickrar den medelklasserna genom att bli den trofasta uttolkaren av deras mest reaktionära strävanden; å andra sidan matar den de arbetande massorna, och särskilt de arbetarkategorier som saknar klassmedvetande (kapitel II), med en utopisk och ofarlig antikapitalism som vänder dem bort från den verkliga socialismen.

Men denna ”passerkorts”-demagogi kommer inte att tillfredsställa alla. Fascismen tvingas därför tala, inte utan förståeliga svårigheter, till de medvetna arbetarna och till de småbönder som hungrar efter jord, i mer radikala ordalag.

Vi kommer att få se dem driva denna föregivna ”socialism” mycket långt – i ord. Läsaren kommer att fråga sig om det verkligen är meningsfullt att gå igenom sådana mödor för att dissekera detta lögnaktiga frasmakeri? Det är faktiskt nödvändigt, både för att förstå vilka slagord de fascistiska demagogerna har använt för att blanda sina anhängare, och för att peka på den djupa klyftan mellan löftena och att infria dem.

1

Fascismens trick är att kalla sig antikapitalistisk utan att på allvar angripa kapitalismen. Först bemödar den sig om att omvandla massornas antikapitalism till *nationalism*. En lätt uppgift! Som vi har sett, har medelklassernas fientlighet mot storkapitalet i alla tider åtföljts av en hårdnackad hängivenhet för nationsidén. Särskilt i Italien och Tyskland är massorna också benägna att tro att fienden är den utländska kapitalismen snarare än deras egen kapitalism (kapitel II). Därför har fascismen inga svårigheter att skydda sina finansörer mot folkets ilska genom att avleda massornas antikapitalism till den ”internationella plutokratin”.

Italien

Långt innan kriget kopplade syndikalister av Sorels skola – som senare skulle bli fascister – sin revolutionära syndikalism till en alltmer uttalad nationalism. Rossoni upptäckte att ”de italienska arbetarnas öde är oupplösligt knutet till den italienska nationen”. Labriola krävde Italiens rätt att pröva sin lycka genom att leda korståget mot det plutokratiska Europa.¹ Syndikalister och nationalisterna förenades i att utropa Italien till *den stora proletären*.² Mussolini behövde bara gräva i deras skrifter. Från 1915 till 1918 upprepade han oupphörligt att ”kriget måste få ett socialt innehåll”.³ Senare förklarade han att Nationernas förbund ”bara är ett sorts försäkringsbrev för de framgångsrika nationerna mot de proletära nationerna”.⁴ Ministern Rocco påminde om att ”det inte bara finns ett inhemskt utan ett internationellt problem med rikedomsfördelningen”, och ställde de fattiga nationerna mot de rika nationerna: ”Det italienska proletariatet lider betydligt mer av den italienska nationens underlägsna ställning gentemot de rivaliserande nationerna, än av deras arbetsgivares snålhet eller

¹ Citerat av Rosenstock-Franck, *L'Économie corporative fasciste*, 1934.

² Formuleringen är tagen från nationalisterna Corradini.

³ Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

⁴ Citerat av Henri Massoul, *La Leçon de Mussolini*, 1934.

girighet.” I syfte att förbättra de italienska massornas villkor, skulle det därför vara nödvändigt att först förbättra den ”proletära nationens” internationella ställning.⁵

Tyskland

Redan 1919 hävdade grundaren av det nationalsocialistiska partiet, Drexler, att ”det hårt arbetande Tyskland är de giriga västmakternas offer”.⁶ Moeller van den Bruck tog upp formeln för den proletära nationen: ”Socialismen”, skrev han, ”kan inte ge rättvisa åt människor om det inte finns någon föregående rättvisa för nationer. De tyska arbetarna borde inse att de aldrig tidigare har varit förslavade, vilket de är idag av den utländska kapitalismen Befrielsekampen som proletariatet bedriver som den mest förtryckta delen av en förtryckt nation, är ett inbördeskrig som vi inte längre utkämpar mot oss själva, utan mot världsbourgeoisin.”⁷

Men det var Gregor Strasser som blev den lysande och outtröttliga propagandisten för denna syntes: ”Tysk industri och ekonomi i händerna på det internationella finanskapitalet innebär slutet för varje möjlighet till social frigörelse; det innebär slutet på alla drömmar om ett socialistiskt Tyskland ... Vi unga tyskar av krigsgenerationen, vi nationalsocialistiska revolutionärer, vi entusiastiska socialister, för kampen mot kapitalismen och imperialismen personifierad av Versaillesfördraget ... Vi nationalsocialister har insett att det finns ett samband, skapad av en gudomlig försyn, mellan vårt folks nationella frihet och den tyska arbetarklassens ekonomiska frigörelse. Tysk socialism kommer att bli möjligt och bestående först när Tyskland har befriats!”⁸ Goebbels sammanfattade detta i en särdeles slående formulering: ”Vad är målet för den tyska socialisten? Han vill att det framtida Tyskland inte ska ha något proletariat. Vad är målet för den tyska nationalisten? Han vill att det framtida Tyskland inte längre ska vara universumets proletär. Nationalsocialismen är ingenting annat än syntesen av dessa två uppfattningar.”⁹

2

Skulle det vara möjligt att omvandla massornas antikapitalism till ytterligare något annat? I judarna fann fascismen – under gynnsamma omständigheter – ännu en syndabock.

Antisemitism existerar i ett latent tillstånd i medelklassernas undermedvetna. Under hela 1800-talet hade småbourgeoisien, ett offer för den kapitalistiska utvecklingen, en tendens att koncentrera sin fientlighet mot judiska ockrare eller bankmän och judiska småhandlare. Toussenel, fransmannen, gav sin *Histoire de la féodalité financière* (Finansfeodalismens historia) undertiteln, ”Judarna, epokens kungar”, och skrev: ”Jag råder alla revolutionsmakare att ta bankerna från judarna.” Genom att utnyttja det rasistiska temat kunde fascisterna vara säkra på att behaga medelklasserna; samtidigt skyddade de sina egna finansiärer från folkets ilska, och riktade massornas antikapitalism mot judarna.

Italien

I Italien, där judarna endast utgjorde en liten minoritet av befolkningen (femtio eller sextio tusen av fyrtiofyra miljoner), hade denna demagogi liten chans att lyckas, även om fascismen inte helt försummade den. Tidningen, *Il Tevere*, konstaterade efter offentliggörandet av den nya grundlagen att *tiden för de judiska bankirernas dominans nu är över*.¹⁰ De fascistiska ”extremisterna” tillskrev gärna sin regims ekonomiska missbedömningar till *det internationella bankväsendets judiska verk*.¹¹

⁵ Citerat ur *La Reforme syndicale en Italie*, Rom, 1926.

⁶ Citerat av Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, Berlin, 1932.

⁷ Moeller van den Bruck, *Das Dritte Reich*, 1923.

⁸ Gregor Strasser, *Kampf um Deutschland*.

⁹ Goebbels, *Revolution der Deutschen*.

¹⁰ Citerat av Rosenberg, *Der Weltkampf des Faschismus*, 1927.

¹¹ Citerat av Valois, *Finances italiennes*, 1930.

Det var inte förrän i juli 1938 som den italienska fascismen i ett efterapande av bundsförvanten Hitler, officiellt lade antisemitismen till sin demagogiska arsenal, för att avleda uppmärksamheten från sina föreliggande svårigheter.

Tyskland

Antisemitismen hade en mycket gynnsammare grogrund i Tyskland. Numeriskt sett utgjorde judarna endast en procent av befolkningen, men efter kriget kom plötslig mer än 100 000 judiska invandrare från Polen, Ukraina och Litauen vilket återupplivade den ”judiska frågan”. Den roll som judarna spelade i det ekonomiska, politiska och intellektuella livet var betydande. Det fanns tillräckligt många judar som var bankdirektörer för att massorna lättvindigt skulle acceptera identifieringen av storfinansen med judendomen; i ledarställning för de stora varuhusen och lågprisbutikerna fanns tillräckligt många judar för att de små butiksägarnas ilska skulle överflyttas mot judarna. Det fanns tillräckligt många framträdande judar inom den anglosaxiska finansen för att dess gäldenär, Tyskland, skulle framstå som ”världsjudenhetens” slav, och bland de spekulanter som bedrev lönsam börsverksamhet fanns tillräckligt många judar för att småspararna skulle betrakta dem som ansvariga för deras undergång. I spetsen för de marxistiska partierna fanns också tillräckligt många uppviglande och briljanta judiska ledare för att göra det möjligt att fördöma maskopin mellan kapitalismen och marxismen, och framställa judiska bankirer och judiska arbetare som arbetande hand i hand för den judiska rasens universella dominans, enligt den plan som avslöjades av det så kallade *Sion vises protokoll* – en legend som uppdiktades redan på 1800-talet. Slutligen och viktigast, det fanns tillräckligt många judar som tillhörde medelklasserna och de akademiska yrkesgrupperna – tillräckligt många små judiska affärsinnehavare, läkare, advokater, journalister, författare och konstnärer, hatade av sina ”ariska” rivaler – för att när det var dags, göra det möjligt att släppa loss folkets raseri mot dem, och därigenom skydda inte bara de ”ariska” industriella magnaterna och bankirerna, utan också de stora judiska finansiärerna!¹²

Nationalsocialismens trick är att omvandla sina anhängares antikapitalism till antisemitism. ”Socialism”, skrev Goebbels, ”kan endast uppnås i opposition till judarna, och eftersom vi vill ha socialism är vi antisemitiska”.¹³

Därefter blev trollkarlens lärling, som i Goethes berömda ballad, fånge hos de onda andar som han hade åberopat. Belägrad av en skräckinjagande koalition av stormakter som han fick att enas mot honom, och ansikte mot ansikte med dilemmat ”att vara eller inte vara”, fick själva det faktum att han förföljde judarna hans sinnesförvirrade fantasi honom att se dem inte bara som en syndabock, utan som en djävulens tjänare: på hemmaplan oövervinnerliga motståndare, och utomlands ledare för en global inringning. Han inbillade sig att de var en främmande kropp som han måste ”döda eller bli dödad av”.

Med vansinnet hos en förföljare som själv förföljde massakrerade han ett helt folk, och liksom Herodes skonade han inte ens de barn som, trots att de var oskyldiga, verkade hotfulla eftersom de skulle föreviga denna ras av demoner. Slakten var mest utbredd i Östeuropa med dess stora judiska befolkning; den tyska erövringen gjorde detta område till Tredje rikets östra skyddsvall. Därför slutade antisemitismen, vilken hade börjat som en rasistisk fördömning och utnyttjats som ett demagogiskt trick, i det mest avskyvärda folkmordet genom tiderna.

3

Även om fascismen särskilt hetsar folkmassorna mot den ”internationella plutokratin” och judarna, kan den inte – utan att avslöja sig – undvika att angripa den egna storbourgeoisien. Men de fascistiska harangerna mot storbourgeoisien är, om de granskas noga, inte på något

¹² Jfr. Herisson, ”Le national-socialisme et la protection des classes moyennes”, *Revue Économique Internationale*, mars 1934.

¹³ Goebbels, *Der Nazi-Sozi*, 1931.

sätt *socialistiska*.

Medelklassernas motstånd mot storbourgeoisien skiljer sig markant från arbetarklassens. Medelklasserna vill inte avskaffa storbourgeoisien som klass. Tvärtom skulle de själva vilja bli storborgare. När fascismen säger sig vara antiborgerlig, och när den fördömer storbourgeoisiens ”degenerering”, har den inte för avsikt att angripa den rådande samhällsordningen; den vill snarare föryngra denna ordning genom att injicera nytt blod, plebejiskt blod. Därför smickrar den medelklasserna, samtidigt som den avleder massorna från klasskampen och den proletära socialismen.

Italien

Gorgolini hänler när han beskriver denna ”bourgeoisie som hämmas av den rädsla som ofta griper dem som är alltför förfinade och blir tröga av matsmältningsproblem”.¹⁴ Vid tiden för fabriksokupationerna förlöjligade Lanzillo också den ”förödmjukade, klumpiga, ruttna och korruperade bourgeoisien”.¹⁵ Men här dyker bockfoten upp. För att ge tillbaka storbourgeoisien ”en del av dess energi”,¹⁶ måste *nya begåvningar* beträda scenen: ”Den sociala historiens dynamiska lag”, kungör en motion som röstades fram den 5 oktober 1924, av en fascistisk ”fackförenings”-kongress, ”består mindre i en oförsonlig kamp mellan klasserna ... än en kamp om duglighet, dvs. den kamp som leddes av yrkesskickliga grupper som förvärvar förmågan att ta över ledningsfunktionerna, mot grupper som förlorar sin förmåga att utföra dessa befälsfunktioner ..”. För att översätta denna rappakalja till begripligt språk: storbourgeoisien måste successivt ge vika för de ”dugliga” – dvs. de fascistiska plebejerna.

Tyskland

Nazisterna gör storbourgeoisien till sin syndabock. Hitler har inte nog med epitet på lager för sin kritik av storbourgeoisien. Han fördömer dess ”ökända feghet”, dess ”senilitet”, dess ”intellektuella rutenhet”, dess ”kretinism”. Men senare framkommer hans verkliga budskap: det är nödvändigt, skriver han, ”att se till att de bildade klasserna ständigt förnyas genom tillförsel av färskt blod från de lägre klasserna”.¹⁷ August Winnig ägnar en hel bok på temat att folkmassornas uppdrag är att föryngra en gammal samhällsordning och en utsliten härskande klass: ”Den råvara som proletariatet utgör har en kallelse att skapa sina egna nya värderingar, sina egna idéer, och införa dessa krafter i det gamla samhället, inte för att förstöra det, utan för att föryngra det.”¹⁸

4

Fascismen kan dock inte, såvida den inte skulle avslöja sig, undvika att konfrontera själva det kapitalistiska systemet, men här är återigen dess antikapitalism väldigt skild från den proletära socialismens.

Det främsta målet för medelklassernas antikapitalism är kreditorganisationen. Under hela 1800-talet attackerade de småborgerliga teoretikerna inte den *producerande* kapitalismen, utan den *passiva* kapitalismen – långvivaren, bankiren. I sin *Histoire de la féodalité financière*, fördömde Toussenel ocker som ”belastar den nationella arbetskraften i Frankrike med en skatt på två miljarder årligen”, och krävde att banksektorn skulle bli ett statligt monopol. Efter Saint-Simon, lanserade Proudhon, övertygad om att ”penningräntan ... är lönearbetets tyngsta boja och den mest orättfärdiga konsumtionsskatten”, sin idé om ”en kredit som gjorts ömsesidig i den utsträckning att den är räntefri”, tack vare vilket ”varje arbetare skulle kunna bli en oberoende entreprenör”.

¹⁴ Gorgolini, *Il fascismo nella vita Italiana*, 1921.

¹⁵ Lanzillo, artikel från 7 september 1920.

¹⁶ Malaparte, *L'Europa vivente*, 1923.

¹⁷ Hitler, *Min kamp*.

¹⁸ Winnig, *Vom Proletariat zum Arbeitertum*, 1930.

Fascismen, i sin tur, koncentrerar sina attacker på ”lånekapitalet”, och uttrycker därigenom medelklassernas strävanden samtidigt som den avleder de arbetande massorna från kampen mot kapitalismen som helhet.

Italien

De flesta av de radikala kraven i 1919 års fascistiska program var riktade mot bankerna och lånekapitalet: ”Korporationernas upplösande; undertryckandet av alla sorts bank- och aktiemarknadsspekulationer; statlig kredit genom inrättandet av en nationell organisation för kreditdistribution; konfiskering av arbetsfri inkomst; en särskilt graderad extraskatt på kapital ...” I *Popolo d'Italia* 19 juni 1919 skrev Mussolini: ”Detta är vad vi nu föreslår till statskassan: antingen exproprierar egendomsägarna sig själva, eller så sammankallar vi massorna av krigsveteraner för att marschera mot dessa hinder och störta dem.”

Tyskland

I den nationalsocialistiska demagogen spelar kampen mot den kapitalistiska kreditorganisationen en viktig roll. Det nationalsocialistiska partiets olika program föreslår kontroll över, till och med nationalisering av bankerna. Således lade den nationalsocialistiska parlamentsgruppen i oktober 1930 fram en riksdagsmotion som krävde ”att de stora bankerna utan dröjsmål bör falla i statens händer”. I det nazistiska programmet förekommer också stängning av bankerna, ombildande av överlåtbara skuldebrev till icke överlåtbara värdepapper, och slutligen till enkla bolag. Men det främsta lockbetet var Gottfried Feders idé om att *avskaffa ränteslaveriet*. Feder drömde om att förbjuda räntor utan att förbjuda kapitalismen. ”Vår vision grumlas av den bedrägliga heliga räntan”, skriver han. ”Räntan har lika litet samband med pengar som struma har med blodcirkulationen ... Under den gigantiska kampen över hela universum, är avskaffandet av ränteslaveriet ... lösningen på den sociala frågan och det medel genom vilket, under den gigantiska kampen över hela universum mellan kapital och lönearbete, frigörelsen för arbetet ska komma, *fast utan att skada egendom och produktionen av förmögenhet*.”¹⁹ Därmed kan han lämna industrikapitalet åt sidan och bara angripa lånekapitalet, för den gode Krupp dog 1826 utan rikedom och idag uppgår kapitalet i hans företag endast till den blygsamma summan 250 miljoner mark, medan den usle Rothschilds förmögenhet, som började med några miljoner, idag uppgår till 40 miljarder mark.

”Vi inser med klarhet”, kom Feder fram till, ”att det kapitalistiska systemet – kapitalet självt – inte är mänsklighetens plåga; det stora lånekapitalets omättligen törst efter ränta är hela den arbetande mänsklighetens förbannelse”. Därför finns det inget behov av en revolution av det marxistiska slaget. ”*Kapitalet måste existera, och lönearbetet likaså ... Bolsjevismen inbillar sig att den kan bota sjukdomen genom en kirurgisk operation, medan den verkliga orsaken är det gift som bör elimineras ... Att störta ekonomin som i Ryssland är värdelöst, men det bör finnas en enad front av hela den producerande befolkningen – från kroppsarbetaren som kuvas under indirekta skatter, till funktionärerna och de kontorsanställda, hantverkarna, bönderna, uppfinnarna, och ledarna för industriföretag, de intellektuella, konstnärerna och akademikerna – mot ränteslaveriet.*”

Löftet att avskaffa ränteslaveriet riktades särskilt till småbönderna vars jordlappar var belånade till bredden. När nationalsocialismen kommer till makten, bedyrades det, skulle den inte längre tillåta inteckning av jorden, vilken skulle proklamerats som undantag från beslag och oförytterlig.

Men när Feder försöker förklara hur han ska avskaffa ränteslaveriet inom ramen för det kapitalistiska systemet, hamnar han i svårigheter. Han efterlyser en snabb amortering av den stående statsskulden och av alla lån och inteckningar, dock utan att ange hur det skulle vara finansiellt genomförbart. Och efter att högtidligt ha fördömt räntan, återinför han den bak-

¹⁹ Feder, Otto Strasser, *Aufbau des deutschen Sozialismus*.

vägen: industriella utdelningar kommer helt enkelt att omvandlas till en fast intäkt på 5 procent; och under statlig kontroll kommer ”kreditkooperativ”, med en regional och korporativ bas, att kunna bevilja lån på varor och ”arbetskraft” till reglerade priser.²⁰ ”Ingen kommer att ta hänsyn till räntor på några få mark som kommer från besparingar eller statsobligationer i form av ränteslaveri”,²¹ skriver han 1930.

5

Fascismen kan dock inte, utan att avslöja sig, undvika att attackera själva den *industriella* kapitalismen. Och även här förblir dess antikapitalism långt ifrån den proletära socialismens.

Vi har sett att medelklasserna är mindre angelägna än arbetarklassen att förstöra kapitalismens drivkraft – dvs. utsugningen av arbetskraften och tillägnelsen av mervärdet (kapitel II). Under hela 1800-talet och fram till idag begränsade sig de småborgerliga ideologerna till att angripa konkurrensen och den industriella koncentrationen, och vädja till statsmakten att göra de stora monopolen (karteller och truster) mindre skadliga. Genom att överta dessa reaktionära strävanden smickrar fascismen medelklasserna, och vänder samtidigt de arbetande massorna bort från den proletära socialismen.

Italien

År 1921 fördömde Gorgolini i de mest häftiga ordalag ”storindustrins och handelns magnater som har svultit Italien [läs: ruinerat medelklasserna] ...”.²² Senare skrev Bottai: ”Vi bör sträva efter hantverkarens utveckling och slutgiltiga seger, särskilt av följande skäl: för att motsätta oss kapitalets ökande koncentring ... av krafter som vilar på den motsatta principen ... Det är inte uteslutet att arbetaren kan bli en faktor som starkt påverkar vår industris utveckling.”²³

Tyskland

I Tyskland, där den kapitalistiska koncentrationen var mycket mer utvecklad, spelade demagogin för trusternas uppbrytande en ännu viktigare roll. ”Vissa individer”, utbrast Goebbels, ”bör inte ha rätten att använda den nationella ekonomin mot nationen! Men i verkligheten dominerar några få monopol, ett fåtal individer har samlat enorma förmögenheter. Dessa individer har obegränsade medel för att ta ifrån folket dess dagliga bröd och beröva det dess arbete ...”²⁴

Därför krävde programmet från 1920 *nationalisering av alla företag som redan var inkorporerade* (truster). Här verkar den fascistiska antikapitalismen stå på randen till den socialistiska antikapitalismen. Men nazisterna var snabba med att urvattna sin formel: Feder förklarade noggrant att denna nationalisering inte skulle ha någonting gemensamt med den marxistiska socialismen; det skulle innebära förberedelse till uppdelning. ”Ett hundratusental oberoende skomakare”, hävdade han, ”är värda mer för folkets och statens ekonomi än fem gigantiska skofabriker.”²⁵ Programmet från 1920 sörjde också för att de stora butikerna skulle ”kommunaliseras”, och sedan delas upp och hyras ut billigt till små köpmän.

En ung nazistisk student definierade denna reaktionära ”socialism” med en särskilt slående formulering: ”Nationalsocialismen vill stoppa det kapitalistiska hjulets automatiska rörelse, bromsa det, och sedan vrida tillbaka det till dess utgångspunkt, och där stabilisera det.”²⁶

6

²⁰ Jfr. W. Prion, ”Les Problemes de la Reforme bancaire en Allemagne”, *Revue Économique Internationale*, juni 1934.

²¹ *Das Programm der NSDAP*, upplagan från 1932.

²² Gorgolini, op. cit.

²³ Bottai, *L'Ordinamento corporativo dello stato*, 1927.

²⁴ Goebbels, tal i Sportpalatset, 1 oktober 1931.

²⁵ Feder, *Der Deutsche Staat*.

²⁶ Citerat av Maurice Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.

Denna modifierade kapitalism, vriden tillbaka till sitt ursprung, förutsätter en återgång till forna tiders envælde. Nationalsocialismen gräver upp den typiskt småborgerliga planen över på den *slutna handelsstat* som ritades upp år 1800 av filosofen Fichte. Från en sådan stat är konkurrensen – den fördömda – bannlyst; priserna på alla varor fastställs av en offentlig myndighet. Det finns ingen risk för överproduktion eller brist; utbudet är garanterat att hitta sin fullständiga efterfrågan, och vice versa. Ingen kan bli rik, men ingen kan heller bli fattig; varje individ är samhällets tjänare och får sin beskärda del av samhällets förmögenhet. Men en sådan ekonomi är endast möjlig om staten i fråga är fullständigt isolerad från omvärlden och skyddad från den internationella konkurrensen. Därför måste staten ta monopol på utrikeshandeln och ge ut en rent inhemsk valuta.

Gregor Strasser kan sin Fichte. I sin *Vierzehn Thesen zur deutschen Revolution*²⁷ (Den tyska revolutionens fjorton teser) förkastar han det liberala kapitalistiska systemet ”vars förstörelse är upptakten till den tyska revolutionens framgång”, och föreslår i stället en ekonomi som inte syftar till vinst, utan till att tillgodose nationens behov, eller för att citera hans bror Otto: ”tillfredsställelsen av varje samhällsmedborgares behov av mat, kläder och husrum”.²⁸ Den förhatliga lagen om tillgång och efterfrågan måste avskaffas, och ersättas med av staten fastställda fasta priser på alla varor, och en balans som garanteras av tillgängliga kvantiteter och nödvändiga kvantiteter. Ändå dolde inte nationalsocialisterna svårigheterna i att införa ett sådant system. Därför ville de först experimentera i jordbruket, det första området som skulle återtas från den liberala kapitalistiska ekonomin. Men de framhöll att ”de andra ekonomiska grupperna förr eller senare bör ansluta sig till bönderna och anta deras principer”.²⁹ *

En sådan ekonomi är möjlig först efter att den internationella konkurrensen har avskaffats; det kräver *envælde* – dvs. skyddande tullavgifter. Handelsbalansen och exporten är ”saker som tillhör en epok som är avslutad”. ”Varje folk ska producera sina egna levnadsbehov på sin egen jord.”³⁰ Det är nödvändigt att först livnära tyska medborgare, och sedan tänka på exporten.³¹ Tyska varor som tidigare hade exporterats skulle hitta sin marknad inom landet. Nazisterna hävdade att den industriella krisen endast var en följd av jordbrukskrisen. Tack vare skyddande tullar skulle priserna på jordbruksvaror ändras uppåt, och det pånyttfödda jordbruket skulle sedan kunna absorbera industriprodukterna.

Men hur uppnår man denna ”slutna ekonomi”? Genom att ge staten monopol på utrikeshandeln, och skapa en ny valuta som är uteslutande reserverad för hemmabruk och oavhängig guldet: ”Att gå ifrån guldmyntfoten”, skrev Feder, ”är den nödvändiga förutsättningen för en sund ekonomi i Tredje riket, en ekonomi i vilken lönearbetet återigen kommer att gå före Penningen”.

7

Korporativismen är ett av de beten som fascismen räcker ut åt småbourgeoisien och till arbetare med en småborgerlig mentalitet. Vid en närmare granskning finner man tre olika knep i fascisternas korporativistiska demagogi:

1. Löftet till arbetare med en småborgerlig mentalitet att de kommer att ”avproletariseras”. Detta kommer med all säkerhet inte att ske genom att utplåna den skarpa uppdelningen mellan kapital och arbete och mellan chefer och anställda, utan genom att förlika de två grupper som är inbegripna i produktionen. Dessa arbetare är förvissade om att de inom de gemensamma ”korporationerna” kommer att kunna leva som småborgare – garanterade en anställning, en

²⁷ Citerat av Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, 1932.

²⁸ *Kampf gegen Hochfinanz*, samlade artiklar och tal.

²⁹ Tal av W. Darre i Goslar, *Temps*, 20 november 1934.

* För att läsa hur den segerrika nationalsocialismen omsatte denna idé praktiskt, se kapitel X.

³⁰ Daunderer, *Die Ziele der NSDAP*, 1933.

³¹ Gregor Strasser, op. cit.

”rättvis lön” och tryggheten av ålderdomen – och, framför allt, att cheferna kommer att behandla dem på lika villkor, som sanna ”kollaboratörer” i produktionsarbetet.

2. Löftet till den oberoende småbourgeoisien (småproducenter, små köpmän, etc.), som är offer för stormonopolistisk konkurrens och på väg att bli proletariserade, att en samhällsordning ska återupprättas för dem, inspirerad av medeltidens ordning, den förkapitalistiska eran, en regim som inte grundar sig på konkurrens och ”den starkes rätt”, utan en regim där småproducenterna kommer att organiseras och skyddas inom sina autonoma ”korporationer”, för att där återfå stabilitet och säkerhet.

3. Slutligen, löftet om att den parasitiska och inkompetenta parlamentariska regimen kommer att ersättas av en ”korporativ stat” där alla producenter, grupperade i handels- och yrkesorganisationer, ska ha en röst i sina lokalföreningar, och där alla intressen ska förenas i det gemensamma välståndets namn.

Denna småbourgeoisiens trippelutopi tillhör inte bara fascismen, utan återkommer under hela 1800-talet, och antar olika former i det reaktionära och reformistiska småborgerliga tänkandet.

Under det förra seklet kände många småborgare saknad efter att skråna hade upplösts. Den ekonomiska liberalismen hade kastat dem försvarslösa in i den kapitalistiska djungeln. Den obarmhärtiga konkurrensen ruinerade dem och förpassade dem till arbetarklassen. Därför försökte de hindra utvecklingens marsch, och återvända till ett stadium innan kapitalismen.

De reaktionära partierna (i Frankrike, det monarkistiska partiet) och kyrkan utnyttjade denna bakåtblickande längtan för sina egna syften och skrev in skrånas återupplivande i sina program. De diktade ihop en mytologi kring medeltidens skrån, vilket inte är någonting annat än en krass historieförfälskning. Medeltidens skrån liknade faktiskt inte alls den föreställning som man idag har av dem. De existerade bara för ett kort ögonblick under medeltiden, och kapitalismens utveckling eliminerade dem mycket snabbt eller förändrade deras karaktär helt. De uppkom sent, och utvecklades endast inom en begränsad sfär: bland hantverkare och i småhandeln. Och även inom detta område fanns ”fria yrken”.

Å andra sidan klarade sig storindustrin, som blomstrande redan under medeltiden, undan skråväsendet. De borgare som grundade storindustrin organiserade sig i handelsmannaföreningar som skilde sig väsentligt från skråna.³²

Allteftersom det kapitalistiska produktionssättet spred sig, utgjorde skråna en ständigt krympande del av det ekonomiska området. I Frankrike skapades således de kungliga tillverkningsmonopolen, ett förebud för den moderna industrin, utanför skråväsendets tyranni. När Turgot (1776), och sedan revolutionen (1791), avskaffade skråna i Frankrike, hade de redan självdött. Kapitalismen hade ”brutit kedjorna” som tyglade dess utveckling.³³

Dessutom framträdde mycket tidigt klyftan mellan kapital och arbete, klasskampen, även inom skrået. Mästarnas aristokrati lade snabbt beslag på all makt, och det blev allt svårare för en gesäll att bli mästare. Fram till 1600-talet var gesällen en veritabel proletär. Skrået var bara ett kastmonopol, en ”fästning för en missunnsam och girig oligarki”.³⁴

Men de reaktionära partierna och kyrkan föreslog att dessa medeltida skrån, som sedan länge gjorts omoderna av den ekonomiska utvecklingen, skulle återupplivas. I Frankrike fördömde således en elitgrupp av katolska författare (Sismondi, Buchez, Villeneuve-Bargemont, Buret, m.fl.) under seklets första hälft konkurrensens illgärningar och krävde återupprättande av yrkesorganisationerna. I sitt *Lettre sur les ouvriers* (Brev om de anställda, 1865), erinrade sig greven av Chambord att ”kungligheter har alltid varit arbetarklassens beskyddare”, och

³² Tardy och Bonnefous, *Le Corporatisme*, 1935.

³³ Karl Marx och Friedrich Engels, *Kommunistiska manifestet*, 1848.

³⁴ Martin Saint-Leon, *Histoire des Corporations de métiers*, tredje upplagan, 1922.

krävde ”bildandet av fria korporationer”. Efter 1870 inkluderade kyrkan officiellt ”korporativismen” i sin trossats. ”Det enda sättet att återgå till det fredliga statssamhälle som åtnjöt före revolutionen”, deklarerade den katolska kongressen i Lille 1871, ”är att genom katolsk organisering återupprätta solidaritetens regering på arbetets område”.

År 1894 utfärdade påven Leo XIII encyklikan *Rerum Novarum* i vilken han, efter att ha konstaterat att kapitalismen ”har delat upp samhällskroppen i två klasser och grävt en enorm avgrund mellan dem”, föreslog att det onda skulle botas genom att återvända till det förflutna: ”Våra förfäder upplevde länge skrånas välgörande inflytande ... Därför det är med glädje som vi nu överallt ser bildandet av samhällen av detta slag.” Därefter uttryckte La Tour du Pin, som är både katolik och monarkist, förhoppningen att skrået ska förena arbetaren och arbetsgivaren, och ”ersätta falska band med en naturlig fusion”.³⁵

Reaktionärerna beviljade bara dessa korporationer eller skrån en rådgivande roll, strikt underordnad den politiska staten. Politiken kommer först! För greven av Chambord måste korporationerna bli ”grunden för väljarkåren och rösträtten”. För La Tour du Pin ska de bli ”det naturliga och historiska elektorskollegiet för alla politiska organ”. Men över dem kommer det att finnas en monarki eller en allsmäktig, auktoritär stat, för vilka korporationerna kommer att vara ”simpel samarbetspartners i ekonomiska frågor”.³⁶

Medan reaktionärerna vill gå tillbaka och återuppliva det förflutna, drömmer 1800-talets sociala reformatorer, utan att kräva den faktiska restaureringen av medeltida skrån, om att tillämpa den grundläggande principen om skrån på det moderna samhället och det ”organiserade” arbetet. Men deras strävanden är förvirrade. Saint-Simon ville dela upp ”producenterna” (dvs. både arbetarna och fabriksägarna) i industriella ”korporationer”.³⁷ Hans lärjungar påstod att det framtida samhällets ”pånnyttfödande princip” inte var ”annorlunda än de principer som låg till grund för medeltidens samhällsorganisering”. ”Rättsliga bestämmelser hade till syfte att etablera ordningen i produktionsförhållandena. Därmed fanns en institution som nyligen har vädjat till många sinnen, och som svarade mot behovet av enighet och organisation ... i den mån som samhällets tillstånd tillät vid den tidpunkten – vi refererar till korporationen. Denna organisation var utan tvekan i många avseenden bristfällig ... En dålig organisation avskaffades dock utan att något uppfördes i dess ställe ... Fast det har funnits institutioner under namnet korporationer som vi ogillar, bör vi inte dra slutsatsen att industrialister absolut inte ska bilda föreningar ... Därför ser vi oklara ansträngningar göras med den uppenbara avsikten att återställa ordningen genom en ny arbetarorganisation.”³⁸ Proudhon ville också ”återupprätta de naturliga arbetarorganisationerna på en ny grundval – de fackliga skråna”.³⁹

1800-talets samhällsreformatorer hade inte någon tydligare bild än katolikerna och rojalisterna av den uppdelning som kapitalismen orsakade mellan kapital och arbete, arbetsgivare och löntagare; eller om de var medvetna om det, så drömde de om att göra slut på denna uppdelning, och hålla den oberoende småproducenten vid liv eller återuppliva honom på konstgjort sätt.*

Deras efterträdare, de ”reformistiska” fackföreningsmedlemmarna, har förvisso förkastat oberoende producentkorporationer. Men de hoppas på att ”avproletarisera” arbetarna på ett annat sätt; de vill återvända till korporationerna med en annan metod, genom tillämpning av ”klassamarbete” inom den organiserade handeln. Med hjälp av det parallella utvecklandet av

³⁵ La Tour du Pin, *Vers un ordre social chrétien*, 1907.

³⁶ Rocco, ”Criso dello stato e sindacati”, *Politica*, december 1920.

³⁷ Saint-Simon, *Du système industriel*, 1821.

³⁸ Doctrine de Saint-Simon, *Exposé, première année*, 1829.

³⁹ Proudhon, *De la capacité politique des classes ouvrières*, 1864.

* Man måste dock påpeka att Proudhon gjorde ett undantag för den moderna storindustrin, som han ansåg borde nationaliseras och förvaltas av organiserade arbetare.

arbetsgivarföreningar och fackföreningar och med styrkan i varje grupps industriella erfarenheter, skulle de vilja förena de två ”oumbärliga” produktionsfaktorerna. De berömmar sig själva för att de kan dela industriförvaltningen lika bra med arbetsgivarna, först inom varje bransch och därefter i nationen som helhet, genom att inrätta ett ekonomiskt parlament.

Paul-Boncour var tidigare den lysande representanten för denna utopi.⁴⁰ Efter kriget fascinerade den reformister i många länder, särskilt i Tyskland, men även i Italien, Frankrike, och andra länder. Nästan överallt trodde reformisterna att tidpunkten hade kommit för ”ekonomisk demokrati, korporativism och klassarbete”. Och trots alla besvikelser som plågade den internationella reformismen, lever den fortfarande på denna utopi: i Schweiz till exempel, tillkännagav fackföreningarna sitt godtagande av principen om ”yrkessamhällen”, som lagligt skulle ordna in arbetare och arbetsgivare i grupper. I Österrike skrev den Wienbaserade *Arbeiter Zeitung* strax före nederlaget att socialisterna ”mycket väl kunde överväga den korporativistiska idén”.

I Belgien efterlyste De Man en ”gemensam produktionsorganisation längs korporativistiska linjer”; och i programmet för POB [Belgiska Arbetarpartiet] går denna gemensamma organisation ”från fackligt erkännande och industrigemensamma avtal till inrättandet av ett ekonomiskt råd i stället för senaten”.⁴¹

I Frankrike var kronan på verket i CGT:s ”plan” det nationella ekonomiska rådet, ”bestående av kvalificerade delegater som utsetts av de mest representativa arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna”.⁴² Även Internationella fackliga samorganisationen drömde om en ”sann korporativistisk stat, vilket i praktiken innebär samarbete mellan arbetsgivare och löntagare i en enda gemensam organisation eller institution”.⁴³

Och reformisterna beviljar alltid dessa korporativa institutioner endast en rådgivande roll. I CGT:s plan, till exempel, ger det ekonomiska parlamentet ”inspiration till regeringen i dess beslutsfattande”. Men det ersätter inte regeringen. Den politiska staten förblir härskare.

Den fascistiska demagogen hämtar stoff från både reaktionärerna och reformisterna. Från den förra lånar den idén om att återuppväcka de medeltida hantverkarnas och småhandlarnas skrän. Från reformisterna tar den idén om korporationen baserad på ”klassarbete”, och föreställningen om ett rådgivande ekonomisk parlament. Men i två väsentliga avseenden ställer den sig på reaktionärernas sida mot reformisterna:

1. Reformisterna ville arrangera sin form av korporativism inom ramen för en demokratisk politisk stat, och fascisterna inom ramen för en auktoritär politisk stat.
2. Reformisterna vill att deras ”klassarbete” inom varje korporation ska åtföljas av fullständiga fackliga rättigheter. Fascisterna döljer däremot inte sin avsikt att inte basera den korporativistiska staten på fria fackföreningar, utan på fackföreningar satta under förmyndarskap.

Italien

Mussolini hade en modell framför sina ögon: den ”korporativistiska” konstitutionen proklamerades av d'Annunzio i Fiume den 8 september 1920, men trädde aldrig i kraft. I vissa avseenden var inspirationen för denna konstitution klart reaktionär. Den skapade i den lilla hantverkarstaden Fiume tio obligatoriska korporationer som åtnjöt autonomi, ”inrättade och tillämpade under de fyra ärofyllda seklen av vår kollektiva epok”. Men dess upphovsman, den före detta militanta fackföreningsmannen de Ambris, introducerade också den reformistiska

⁴⁰ Paul-Boncour, *Le Fédéralisme économique*, 1901.

⁴¹ Henri de Man, *Corporatisme et Socialisme*, 1935.

⁴² CGT-planens officiella text.

⁴³ ”Le mensonge de l'État corporatif”, *Le Mouvement Syndical Internationale*, januari-april 1934.

idén om ett ekonomiskt parlament bestående av sextio ledamöter valda av korporationerna.⁴⁴

Dessutom lånade Mussolini direkt från reformisterna. Ungefär vid samma tidpunkt som det italienska arbetarförbundet föreslog att lagar borde utarbetas av ”rådgivande fackliga organ”, skrev han till en vän: ”Framtiden kommer att uppleva hur flera parlament av kompetenta ersätts med ett enskilt parlament av inkompetenta.”⁴⁵ Vid *fascis* konstituerande församling den 23 mars 1919, förklarade han: ”Den nuvarande politiska representationen är inte tillräcklig för oss; vi vill ha direkt representation av alla intressen ... *Man kan mot detta program göra invändningen att vi går tillbaka till korporationerna. Vad sägs om det?*” Och i själva verket krävde det fascistiska programmet från 1919 ”bildandet av nationella tekniska råd av arbetarna, industrin, transportsektorn, etc., valda av hela yrkeskårer eller branscher”.

Tyskland

Från Fichtes tid till idag har många reaktionära skribenter i Tyskland, särskilt mot slutet av kriget, förespråkat återupprättandet av de medeltida korporationerna. ”Det var logiskt”, skriver Moeller van den Bruck, ”att angreppet på parlamentarismen, som utfördes av revolutionärerna under parollen ’råd’, skulle utföras av de konservativa under parollen korporationer ... Vid återställandet av deras rätt till korporationerna, var det inte fråga om att beakta dem på ett historiskt eller romantiskt sätt, utan om att följa moderna idéer ...”⁴⁶ Nazisterna dricker djupt från samma källa: nationalsocialismens ”utgångspunkt”, enligt Gregor Strasser, ”är *andan och innehållet i skrånas och korporationernas yrkessystem under medeltiden*”.⁴⁷

Från reformisterna lånar Feder idén om att ”förena arbetsgivare och arbetare från de olika ekonomigrenarna i yrkeskorporationer ... för att leda dem mot den nationella produktionens gemensamma mål med en känsla av förtroende och ömsesidigt ansvar”.⁴⁸ I dessa korporationer ”bör arbetsgivare och anställda sitta tillsammans *med samma rättigheter*”.⁴⁹ Efter reformisterna tog nazisterna över idén om ett rådgivande ekonomiskt parlament, bestående av valda regionala ekonomiska råd med en högsta ekonomisk kammare i toppen, ansvarig för att förlika de olika intressena.⁵⁰

Vad tycker storkapitalisterna, fascismens finansiärer, om dess ”korporativistiska” demagogi? Så länge fascismen inte har erövat statsmakten inser de vikten av demagogins fördelar. Den drar många småborgare till fascisternas led, avleder ett visst antal arbetare från fackföreningsrörelsen och klasskampen, och nedvärderar den parlamentariska demokratin.

Men trots deras tolerans är fascismens uppbackare privat ytterst fientligt inställda mot korporativismen, mot alla former av klassarbete, mot allt ”jämnt samröre” med sina offer. I sina företag, liksom inom sin klass, vill de ge alla order och inte ha jämlika förhållanden med sin personal. De fruktar framför allt att deras offer skulle kräva rätten till kontroll och delta i den ekonomiska förvaltningen.

De har inte glömt sin efterkrigsrädsla, då arbetarna i Italien ockuperade fabrikerna och hävdade rätten till produktionsförvaltningen; då arbetarnas och soldaternas råd i Tyskland under flera dagar var den enda laga makten. Därför saboterade de systematiskt varje spår av korporativism och arbetarkontroll, vilket de tillfälligt kunde ha varit tvungna att acceptera i princip. I Italien tillämpades aldrig den ”arbetarkontroll” som metallarbetarna lovades efter fabriockupationerna (1920). I Tyskland var cheferna helt emot ”socialiserings”-lagarna från 1919, och inom sådana organisationer som pottaska- och kolråden förvägrade de all verklig

⁴⁴ Ambrosini, ”d’Annunzio et la constitution syndicale de Fiume”, *Revue de Droit public*, 1926.

⁴⁵ Mussolini, brev, 23 april 1918.

⁴⁶ Moeller van den Bruck, op. cit.

⁴⁷ Gregor Strasser, tal från 20 juli 1925, i *Kampf um Deutschland*.

⁴⁸ Feder, ”Grundsätzliches über nationalsozialistische Wirtschaftspolitik”, i *Kampf gegen Hochfinanz*.

⁴⁹ Daunderer, op. cit.

⁵⁰ *Nationalsozialistiska partiets program*, februari 1920.

samverkan med arbetarnas representanter.

Arbetsgivarna ville inte ha några ”korporationer”, och även om de accepterade dem i princip, gjorde de det bara när idén var oigenkännlig och tömd på allt innehåll. Till exempel beklagar den franska industrialisten Mathon det faktum att ”de som hittills har drömt om att återskapa skräet” från detta har tolkat ”ett samarbete som ibland drivs till den grad att arbetare deltar i företagets förvaltningar och delar dess vinster”. Detta område måste förbli förbehållet cheferna. Mathon upprätthåller ”principen att arbetsgivarna härskar ensamma i den ekonomiska korporationen ... De äger de företag som utgör den; de har därför högsta förfoganderätt och allt ansvar ... De är mest kvalificerade för denna ledarställning ... Bara de kan ta beslut med tillräckligt omdöme och vidsynthet, med den nödvändiga kompetensen och erfarenheten ... En ansvarig person är en absolut nödvändighet.”⁵¹ Härav följer att den ekonomiska korporationen uteslutande bör bestå av chefer. Men gällande den privata sfären ser Mathon inga nackdelar i att chefer och arbetare går samman i den sociala korporationen och debatterar lönefrågor och arbetsvillkor.

Alla franska arbetsgivare som har skrivit om ”korporationer”, oavsett om det är Maurice Olivier⁵² eller Lucien Laine⁵³, har uttryckt samma åsikt: inget arbetardeltagande i den ekonomiska förvaltningen: ”Detta skulle innebära vägen mot anarki.” I ett ögonblick av uppriktighet uttryckte Hitler själv en liknande åsikt. När Otto Strasser 1930 frågade honom, ”Nå, ekonomisk självförvaltning för gruvarbetare?” svarade han ilsket. ”Systemet är i grunden rättvist; det kan inte finnas något annat. Arbetarnas deläggande och gemensamma förvaltning är marxism ...”⁵⁴

Storkapitalisterna är lika fientliga mot oberoende ”korporationer” för den oberoende småbourgeoisien (småproducenter, småhandlare). De har ingen lust att se småproducenterna skyddas från konkurrens i sådana ”korporationer”. De motsätter sig likaledes en ”korporativistisk stat” där alla intressen faktiskt skulle ha en röst på lokal nivå. De vill inte avstämma sina intressen med andras intressen, utan snarare söka hegemoni för sina intressen genom att krossa och skinna alla andra.

Tysknationella partiet, som till skillnad från nazisterna inte vände sig till den breda massan, uttryckte storkapitalisternas inre tankar när den i fet stil inkluderade i sitt program från 1932: ”Vi förkastar den korporativa staten.”

Vi kommer att senare få se hur fascisterna i maktställning lade undan sin korporativistiska fjäderdräkt.

Vi kommer att senare få se hur fascisterna under maktparaden i korporativa fjädrar bara behåller en skugga av korporativismen i praktiken, för att inte misshaga sina uppbackare.

8

Sådana är de viktigaste komponenterna i den fascistiska ”antikapitalismen”. Vid analysen av dem har en viss schematisering varit nödvändig. Till skillnad från socialismen har fascismen inte – och kan inte ha – en bestämd och konsekvent lära: ”Det finns en fascistisk demagogi”, har Pierre Gerome sagt, ”som varierar beroende på land, och inom varje land beroende på samhällsklasser och omständigheter. Det gör mycket liten skillnad för fascismen hur många motsägelser den samlar i sitt program ...”⁵⁵ Därför tillåter dess ”antikapitalism” många varianter, av vilka endast huvudlinjerna är skisserade här. Och detta utan att ta hänsyn till det faktum att fascismen, allteftersom den närmar sig makten, vattnar ur sitt program innan den

⁵¹ Mathon, *Le Corporatisme, base de l'organisation économique*, andra upplagan, 1934.

⁵² Maurice Olivier, *Pourquoi, comment sauver l'économie nationale?*, 1935.

⁵³ Lucien Laine, *Information sociale*, 20 juni 1935.

⁵⁴ Jfr. Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*.

⁵⁵ Pierre Gerome, *Qu'est-ce le Fascisme?*, 1935.

förråder det.

Speciellt när den (förgäves) strävar efter att vinna de medvetna arbetarna, socialisterna, kommunisterna eller syndikalisterna, är fascismen tvingad att ”skärpa” sitt program. Till dessa medvetna arbetare erbjuder den inte bara en vag ”korporativism” (vilket inte skulle lura dem), den gör också klassterminologin till sin; fascismen hävdar inte enbart att den inte förkastar socialismens principer, den förklarar sig vara *mer socialistisk* än de socialistiska partierna.

Italien

”Fascismen motsätter sig inte socialismen som sådan”, utan är emot dess ”teoretiska och praktiska degenerering”, säger *Den italienska fascistens handbok*. ”Fascismen”, skriver Gorgolini, ”kommer aldrig förhindra att socialismen följer sin kurs och håller sina löften, av vilka de väsentliga, det måste erkännas, inte kan förkastas”. Fascismen ”är mer reformvillig än den rena socialismen”.⁵⁶

Tyskland

Gregor Strasser talar om den ”tyska arbetarrörelsen, en fullständigt berättigad rörelse, som vi erkänner och bekräftar i dess mest grundläggande innehåll”.⁵⁷ ”Vi bekämpar inte marxismen för att det är en arbetarrörelse”, utbrister Goebbels, ”utan för att det är en förvrängning av en arbetarrörelse ...”.⁵⁸ ”De enda verkliga socialisterna i Tyskland, i hela Europa, är vi själva!”⁵⁹

9

För de medvetna arbetarna presenterar sig fascismen skamlöst som fackföreningarnas naturliga beskyddare.

Italien

”Mussolini fäster största vikt vid fackföreningsrörelsen”, skriver Gorgolini. ”Han sympatiserar med [de arbetande massornas] fackliga grupper, deras fackföreningar och kooperativ, som de har rätt att vara stolta över eftersom de representerar ett kontinuerligt och varaktigt kraftprov. Han uppskattar deras styrka, när de är organiserade i solida nationella och internationella förbund, som har funnits i flera år, och som inte bara uttrycker en önskan om teoretisk frigörelse, utan också verkliga proletära intressen. Fascismen drömmer inte om att beröva proletariatet dess organisationer.”⁶⁰ Det som arbetarna har vunnit kan inte röras: ”Ingen kan drömma om att tvinga de arbetande massorna tillbaka till sämre arbets- och levnadsförhållanden än de har idag”, skriver Mussolini.⁶¹ På själva tröskeln till marschen mot Rom hävdade fascismen i en proklamation: ”Arbetet har inget att frukta från den fascistiska makten ... Dess befogade rättigheter kommer att lojalt garanteras.”⁶²

Tyskland

Samma garantier, samma högtidliga löften, gav nationalsocialismen. ”Vi anser att det är absolut nödvändigt”, förklarar Gregor Strasser, ”att arbetarna organiserar sig i fackföreningar inom det förhärskande kapitalistiska systemet ... Vi har alltid erkänt fackföreningarna som arbetarnas nödvändiga representanter, och vi kommer alltid att erkänna dem.”⁶³ August Winnig hävdar: ”Idag, mindre än någonsin, är förekomsten av en sund gemenskap otänkbar

⁵⁶ Gorgolini, op. cit.

⁵⁷ Gregor Strasser, tal från 14 juni 1932, i *Kampf um Deutschland*.

⁵⁸ Goebbels, *Revolution der Deutschen*.

⁵⁹ Goebbels, *Die Zweite Revolution*.

⁶⁰ Gorgolini, op. cit.

⁶¹ Mussolini, artikel gällande ett tal av Salandra in Bari, citerat av Gorgolini, ibid.

⁶² Proklamation utfärdad på natten 27 oktober 1922.

⁶³ Gregor Strasser, tal från 15 september 1929, i *Kampf um Deutschland*.

utan fackföreningar. Man måste inse det.”⁶⁴

10

Fascismen påstår sig stödja, om inte *politiska* strejker, så åtminstone *ekonomiska* strejker.

Italien

”Fascismen”, kan vi läsa i *Den italienska fascistens handbok*, ”råder proletariatet att använda alla kampmetoder för att säkra samhällsutvecklingen och producenternas välbefinnande”. Rossoni förklarar: ”Vi ska inte på förhand döma ut strejken som ett vapen när dess orsaker är ekonomiska. När ett parti som fascismen har gjort en revolution med 100 000 bajonetter bör vi inte bli förvånade om den, under vissa omständigheter, tillgriper kraftfulla åtgärder för att framtvinga erkännandet av en befogad rättighet.”⁶⁵ År 1924 varnade Mussolini industrialisterna att om de inte höjde lönerna ”skulle arbetarna ha rätten att agera på egen hand”.

Men den fascistiska strejken får aldrig bli politisk. Under mötet med Fascismens stora råd 24-25 april 1925 ansåg den att ”strejken är en krigshandling som kan tillgripas när alla fredliga metoder har prövats och uttömts ... [men] den fastställer tydligt skillnaden mellan den fascistiska strejken, exceptionell och med bestämda syften, och den socialistiska strejken, vilken är en regelrätt träningsakt för revolution med avlägsna och ouppnåeliga mål ...”.

Och så länge oberoende fackföreningar inte undertrycktes, konkurrerade i själva verket fascismen med dem beträffande strejker. År 1924 stödde fascisterna gruvarbetarnas strejk i San Giovanni Val d’Arno, och de 30 000 marmorarbetares strejk i Carrara, etc. I mars 1925 varslade den fascistiska ”fackföreningen” för metallarbetare om generalstrejk för arbetarna på Togni-fabriken i Brescia, etc.

Tyskland

Hitler skriver likaså: ”Så länge det finns arbetsgivare som saknar social förståelse eller saknar känsla för rätt och rättvisa, har deras anställda ... rätten och skyldigheten att försvara samhällets intressen mot en enskild persons girighet eller oförnuft ... När människor behandlas ovärdigt ... vilket gör motstånd nödvändigt ... kan endast styrka avgöra konflikter.”⁶⁶ Propagandapamfletten som gavs ut av de nationalsocialistiska ”fabrikscellerna” konstaterar ännu mer ogenerat: ”I egenskap av ett arbetarparti erkänner nationalsocialismen utan förbehåll strejkrätten ... Det är en skamlig lögn att säga att nationalsocialisterna, när de har tagit makten ... kommer att beröva arbetarna deras starkaste vapen: strejkrätten.”⁶⁷

Men strejken måste bevara sin ekonomiska karaktär och får inte bli politisk. ”För den nazistiska korporationen”, skriver Hitler, ”är strejken inte ett medel för att förstöra eller försvaga den nationella produktionen, utan ett medel för att öka den genom att störta alla hinder av antisocial natur som hämmar massornas ekonomiska utveckling.”⁶⁸

Och faktum är att nationalsocialismen, innan den tog makten, stödde utbredda rörelser för arbetarkrav. I oktober 1930 stödde man till exempel metallarbetarstrejken i Berlin, där 100 000 arbetare deltog. Under november 1932 anstiftade man, tillsammans med kommunisterna, Berlins transportstrejk.

11

Men fascismen går ännu längre. Som lockbete för den medvetna arbetaren lämnar den en dörr på *glänt* för arbetarnas produktionsförvaltning.

⁶⁴ Winnig, op. cit.

⁶⁵ Rossoni, mars 1925, citerat av Hautecour, ”Le Fascisme”, *Année Politique*, 1926.

⁶⁶ Hitler, *Min kamp*.

⁶⁷ Gien, *Unser Kampf gegen die Gewerkschaftsbonzen*, 1933.

⁶⁸ Hitler, *Min kamp*.

Den italienska fascismen förkastade inte helt möjligheten att arbetarna själva en dag skulle kontrollera produktionen. Programmet från 1919 utlovade fackföreningskontroll av offentliga tjänster och institutioner, dock med detta krav: ”Förutsatt att de är moraliskt och tekniskt värdiga det.” I sitt tal till den konstituerande *fasci*-församlingen (mars 23) använde Mussolini detta avsiktligt tvetydiga språk: ”Vi vill gradvis göra de arbetande klasserna förmögna att styra industrin, av den enkla anledningen att övertyga dem om att det inte är lätt att sköta en industri eller ett företag ...” Under fabriksöckupationerna godkände han inte bara den omtalade arbetarkontrollen över fabriker, utan också den sociala, kooperativa kontrollen av industrin. Han gjorde dock denna reservation: ”Jag kräver att fabriker ska bli produktivare. Om detta kan säkerställas av arbetarna i stället för industrialisterna, är jag beredd att säga att de förra har rätten att ersätta de senare.”⁶⁹

Men efter maktövertagandet visade sig arbetarförvaltningen inte vara något annat än en avlägsen förhoppning: ”Den fascistiska fackföreningsrörelsen utesluter inte att producenternas fackföreningar inom en avlägsen framtid skulle kunna bli de väsentliga grundstommarna för en ny typ av ekonomi. Men den förnekar att dagens proletariat är i stånd att skapa sin egen typ av civilisation.”⁷⁰

12

Slutligen dinglar fascismen en fundamental omvandling av äganderätten inför ögonen på de medvetna arbetarna.

Italien

”Fascismen”, kan vi läsa i *Den italienska fascistens handbok*, ”intar en realistisk ståndpunkt som inte bara erkänner en möjlig typ av politiskt system, utan förklarar sig positivt inställd till alla former, oavsett om de är individualistiska, kollektivistiska eller på annat sätt, som kan garantera maximal produktion och välbefinnande.” Rossoni har också förklarat i en intervju: ”De fascistiska korporationerna hyser inga fördomar mot något produktionssystem. Som liggande mellan kapitalism och kommunism, föredrar de det system som garanterar den rikligaste produktionen, och de väljer i enlighet med det historiska ögonblickets krav.”⁷¹

Professor Ugo Spirito vill att ”korporationerna” en dag ska bli ägare av alla produktionsmedel. När kapital och arbete har fullbordat sin fusion, när korporationerna kontrollerar produktionsmedlen och utbytet, när korporationernas medlemmar blir aktieägarna, då kommer egendomsidéen, i ordets kapitalistiska innebörd, att vara ”omodern”.⁷²

Tyskland

Gregor Strasser gräver skickligt upp ”det gamla germanska begreppet stammens eller nationens kollektiva ägande av produktionsmedlen och jorden, egendom för vilken varje enskild producent bara är en tjänare i samhällets tjänst”. Marxisterna, förklarar han, gör rätt i att kräva ”äganderätten till produktionsmedlen”; men ingen enskild klass – inte ens arbetarklassen – bör vara ägare, utan hela nationen.⁷³ Vi måste därför skilja mellan *Eigentum* (egendom) och *Besitz* (besittning). Bara folket ska vara ägare av det nationella välståndet; individer kan vara bara dess *förvaltare*, ansvariga inför samhället. Därför är *ägandet* av välståndet inte aktuellt i dagsläget, men framtiden är en annan sak: med nationen som ensam ägare, kan alla fortsätta hoppas att ”förläningarna” en dag ska delas upp igen mellan ”tjänarna”.⁷⁴

⁶⁹ Mussolini, september 1920, citerat av Nenni, *La Lutte de classes en Italie*, 1930.

⁷⁰ Mussolini, tal 19 januari 1923, till arbetarna på Biltransportbolaget.

⁷¹ *Cronache Sociali d'Italia*, mars-april 1926.

⁷² Ugo Spirito, rapport till ”Kongressen för korporativistiska studier”, *Ferrara*, juni 1932.

⁷³ Gregor Strasser, op. cit.

⁷⁴ Gregor Strasser följer bara en plan som presenterades 1920 till kommissionen för ”socialisering” av en

Otto Strasser går längre än sin bror. Han föreslår att varje ”folkkamrat” ska bli en delinnehavare av den tyska ekonomin. Allt som krävs är att staten, den enda ägaren av det nationella välståndet, ska skänka en egen verksamhet, i form av en ”förläning”, till alla arbetsgivare i utbyte mot en skattesumma som ska betalas av under fem eller tio år. Företaget skulle vara oavhängigt. Företagets ägande, förvaltning och vinster skulle tredelas mellan arbetsgivare, de anställda och staten. Arvsrätten skulle begränsas; om egendomsägaren dör utan att en manlig arvinge bedöms lämplig att efterträda honom, återlämnas förläningen till folket.⁷⁵

13

För att appellera till småbönderna tvingas fascismen också ”skärpa” sitt program en aning. Den låtsas ta *jorduppdeleningen* som sin egen paroll. Den påstår sig vara mer socialistisk än socialisterna, som i Italien och Tyskland inte hade vågat röra storgodsens.

Italien

Det fascistiska programmet från 1919 var kategoriskt: ”Vi vill ge jorden direkt till bönderna ... att odlas av dem gemensamt.” ”Jorden åt dem som brukar den”, var den paroll som *fasci* använde för att nå bönderna. År 1921 kungjorde Gorgolini att fascismen var ”oåterkalleligen emot orimligt stora gods”. Han angrep ”*latifundiet* med dess improduktiva frånvarande ägare, som lämnar vidsträckta områden obrukade ... Latifundisterna som inte brukar sina gods ... förlorar rentav sina äganderätter.”⁷⁶ Mussolini skrev dessa översvallande fraser i en artikel daterad 23 mars 1921: ”Inom några månader kommer hela Italien att vara i vårt våld ... och vi ska anförtros uppgiften att utföra den enda revolution som är möjlig i Italien, den agrara revolutionen, vilken ska ge jorden till dem som brukar den.”

Tyskland

Nationalsocialismen skrev likaledes in uppdelningen av storgodsens, eller ”koloniseringen”, i sitt program. Walter Darre gjorde otaliga demagogiska angrepp mot den jordbruksfeodalismen ”hukande på sina egendomar och bankkonton likt den dekadenta romerska adel som fördömdes av Ferrero”.⁷⁷ En annan specialist, dr. Carl Hartwich, ägnade en hel pamflett åt frågan; han förväntade sig att Hitler skulle lösa *problemet i öst*. ”Storgodsens i öst måste till stor del försvinna ... Öst måste koloniserars. Vi kan inte bevara storgodsens med hänsyn till traditionen.”⁷⁸ Även efter maktövertagandet förkunnade guvernören i Ostpreussen, Koch, att en ”stor historisk utveckling bara har börjat” med ”socialiseringen av öst”. Han tillkännagav lanseringen av en stor ”koloniserings”-plan som skulle genomföras inom fem till åtta år.⁷⁹ Kube, guvernören i Brandenburg, utlovade en liknande plan, ”viktigare än bondens frigörelse som uppnåddes av von Stein”.⁸⁰ ”De verkliga socialisterna”, meddelade *Tägliche Rundschau*, ”som presidenterna Erich Koch och Helmuth Brückner, har de senaste dagarna yttrat ord som signalerar början på jordbruksrevolutionen, vilken kommer att utplåna den agrara kapitalismen och de outhärdliga och utslitna egendomsförhållandena. Reaktionen som förkroppsligas av storkapitalisterna och storbönderna kommer att ryckas med av den växande vågen, och snart är de ett historiskt minne blott.”⁸¹

industrialist från Berlin, Kraemer, ”en egendomlig kompromiss som syftar till att skydda både privategendomens rättigheter och kollektiva rättigheter.” (Beaumont et Berthelot, *L'Allemagne; lendemains de guerre et de révolution*, 1922.)

⁷⁵ Otto Strasser, op. cit.

⁷⁶ Gorgolini, op. cit.

⁷⁷ Walter Darre, *Neuer Adel aus Blut and Boden*, 1930.

⁷⁸ Dr. Carl Hartwich, *Rittergut oder Bauerndorf?*, 1932.

⁷⁹ *Temps*, 29 juli 1933.

⁸⁰ Konrad Heiden, *Geburt des dritten Reiches*, 1934.

⁸¹ Citerat av *Temps*, 24 juni 1933.

V. Den fascistiska strategin under marschen mot makten

Vi ska nu se fascismen gå till handling, genom att först angripa de organiserade arbetarna; sedan ta itu med att erövra makten; och slutligen, när den förfogar över regeringen, utnyttja statsmaskineriet för att fullborda förintelsen av demokratin och arbetarorganisationerna och upprätta en öppen diktatur.

1

Till en början har de fascistiska gängen karaktären av en *arbetarfientlig milis*, som av de kapitalistiska magnaterna och godsägarna anförtros uppdraget att trakassera det organiserade proletariatet och förstöra dess motståndskraft (kapitel I). Även om sättet på vilket dessa gäng används varierar något från land till land, är taktiken i grunden densamma: *militärisk* och *aggressiv*. Mot antalet övermakt ställer fascismen ”djärva minoriteter”, och mot de strukturlösa och allmänt obeväpnade arbetarmassorna ställer den disciplinerade, välbeväpnade skvadroner.

Italien

Omedelbart efter kriget skedde det en veritabel blomning av arbetarfientliga förbund i Italien: Mussolinis *Fascistiska kampföreningar*, *Antibolsjevikiska förbundet*, *Fascister för social utbildning*, *Umus*, *Det återlösta Italien*, etc. Samtidigt bildade frivilligkåren *Arditi* medlemmar, efter demobiliseringen, en militant förening med 20 000 medlemmar, vilka kom att bli de olika arbetarfientliga förbundens stormtrupper och som hade högkvarter i de viktigaste städerna.¹ Nästan överallt blev arbetarnas fredliga tåg, som tågade genom gatorna med kvinnor och barn, oväntat attackerade av *Arditi* i grupper om tjugo eller trettio, beväpnade med dolkar och handgranater. I Milano den 15 april 1919, hade till exempel en imponerande demonstration, som bildats efter ett socialistiskt möte, nästan nått stadens centrum, då en liten trupp av unga män rusade in i folkmassan, varefter demonstranterna stannade upp, tvekade och retirerade inför attackens överraskningseffekt. På eftermiddagen samma dag vandaliserade ett annat gäng tidningen *Avantis* kontor. Den 1 december 1919, då den nya kammaren öppnade sin sammanträdesperiod, blev de socialistiska deputerade attackerade och misshandlade när de lämnade parlamentsbyggnaden. I juli 1920 drabbades i sin tur *Avantis* kontor i Rom av en attack från de unga banditerna. Snart slog sig *Arditi* och andra arbetarfientliga föreningar samman med Mussolinis *fasci*.

Samma år, 1920, skickades en överste ut av krigsministeriet som en sorts ”militär expert på inbördeskrig”. Efter att ha rest genom Italien och avslutat sin undersökning, skrev han en rapport som enligt Rossi innehöll ”en detaljerad plan för en antisocialistisk offensiv”.² Men för denna uppgift skulle det inte räcka till med de 25 000 legosoldater som man hade beslutat om att rekrytera för att säkra den inre ordningen: ”Det är nödvändigt att komplettera med en idealistisk [sic] milis, som organiserar de kunnigaste, modigaste, starkaste och aggressivaste bland oss. Denna milis måste behärska både militärt motstånd och politisk handling ... Lokala aktioner, med syfte att dämpa de mest subversiva centrens fräckhet, kommer att bli en utmärkt skola för vår milis och kommer samtidigt tjäna till att demoralisera och krossa fienden ...” Redan döpte han dessa ”aktioner” till ”lokala straffexpeditioner”. Den milis som skulle bildas skulle ha strikt militär organisation och taktik. Endast på så sätt skulle den få övertaget över fiendens styrkor – ”heterogena pöblar”, dåligt beväpnade, passiva och oförmögna till planerad och samordnad handling.

Det fanns inget annat för Mussolini att göra än att omsätta överstens goda råd i praktiken. Vi

¹ Silone, *Der Fascismus*, 1934.

² A. Rossi, *Nascita e avvento del fascismo*, 1938.

vet att industrialisternas och jordägarnas subventioner flödade ner i hans kassakistor under hösten 1920, efter det slag som utdelats av fabriksokkupationerna. Därmed kunde han köpa vapen, betala sina unga rekryter och exofficerare som skrivit in sig. ”Revolutionära aktions-skvadroner” bildades. Deras första attack skedde på landsbygden, där arbetarna lättare kunde krossas på grund av sin isolering. Offensiven inleddes med en provokation i Bologna, centrum för Emiliens ”Röda förbund”. Kommunalvalet där i november 1920 hade resulterat i en seger för Socialistpartiet. Den 21 november, medan kommunfullmäktige sammanträdde, attackerade svartskjortorna stadshuset [Palazzo Accursio], och den reaktionära kommunala ledamoten Pietro Giordani, som var advokat och krigsveteran, dödades. Ingen vet vem som sköt skottet, men hans lik fungerade som en språngbräda för reaktionen. Enligt en av Mussolinis egna apologeter, ”startade [Bologna-affären] den stora fascistiska eran ... Den brutala vedergällningens lag, atavistisk och hänsynslös, rådde på halvön. Det var fascisternas vilja.” ”Ett och ett halvt år senare hade en kvinnas kropp hittats i Bologna, mördad och skuren i bitar. Mördaren greps och identifierades som samme man som polisen hade arresterat vid dörren till kommunfullmäktiges kammare den dagen då advokaten Giordani dödades. Eftersom han var en fascistisk bandit och polisinformator blev han omedelbart frigiven. Allt pekade på att han var skyldig ... Ingen i Bologna tvivlar på att han var den kommunala ledamotens mördare, eller att han hade agerat på order.”³

”Aktionsskvadroner” ännu mer scenen i Po-dalens alla byar. De leddes av sönerna till storgodsägarna. Beväpnade av godsägarna, som också bidrog med bilar, genomförde de ”straffexpeditioner” mot de röda byarna. Sporrade av sin framgång på landsbygden, attackerade de sedan proletariatet i städerna. Från början av 1921, i Trieste, Modena, Florens, etc., slog de fascistiska gängen sönder arbetsförmedlingarna och kooperativens och arbetartidningarnas kontor.

På landsbygden och i städerna var deras taktik densamma: att utnyttja överraskningseffekten. Skvadronerna, som var underkastade järndisciplin, lydde blint sina ledare och slog till blixtnas snabbt. De koncentrerade sig mot en given punkt, dit de transporterades i lastbilar, och bröt i litet antal in mitt bland sina mer flertaliga motståndare. Som Malaparte beskrev det, ”de är tränade i en taktik baserad på infiltration och överraskningsanfall, och är beväpnade med dolkar, handgranater och brandbomber”.⁴ Vanligtvis hade gängen slutfört sitt verk av förstörelse och död, och snabbt dragit sig tillbaka innan arbetarna hann återhämta sig. Om det minsta motstånd visades skred förstärkningar, som ställts upp i förväg, till handling. Om fascisterna tvingades till reträtt återvände de nästa dag i större antal och genomförde fruktansvärda repressalier. Militanta arbetare blev laxerade med ricinolja, torterade eller mördade.

Ett viktigt faktum är att de fascistiska skvadronerna, även under denna period inte bara förfogade över subventionerna från sina finansärer, utan även det materiella och moraliska stödet från statens våldsapparat: polisen, *carabinieri* och armén. Polisen rekryterade å skvadronernas vägnar, manade kriminella att skriva in sig i dem och lovade dem alla typer av förmåner och immunitet. Polisen lånade ut sina bilar till skvadronernas medlemmar, och avtog arbetarnas och böndernas ansökningar om vapenlicenser, medan de utvidgade de licenser som beviljats fascisterna.⁵ Beskyddarna av ”lag och ordning” hade fått order om att vara passiva när fascisterna attackerade ”de röda” och endast ingripa om de senare gjorde motstånd.⁶ Ofta samarbetade polisen med fascisterna under förberedelserna av attacker mot arbetarorganisationer. Liberalen Gobetti berättar om hur en student som deltagit i straffexpeditionerna tillkallades av polisen och mottog, med gratulationer från myndigheterna, den

³ Gorgolini, *Il fascismo nella vita Italiana*, 1921.

⁴ Malaparte, *Technique du Coup d'État*, 1931.

⁵ Silone, op. cit.

⁶ Adolf Saager, *Mussolini ohne Mythos*, 1931.

fascistiska mössan.⁷ Vi har också fascisternas egna bekännelser. Till exempel påstår Umberto Bianchelli i sin *Le memorie di un fascista* (En fascists memoarer, ö.a.): ”Det måste erkännas att fascismen utvecklades och fick nästan fria händer eftersom vi bland funktionärerna [från polisen] och officerarna fann italienska hjärtan som gladdes åt att se oss komma till undsättning. [De] tävlade med varandra i att hjälpa *fasci*.” En fascistisk student och skvadronsmedlem skrev i ett slags offentligt uttalande som han skickade till en kommunistisk tidning: ”Vi låter polisen avvärpa er innan vi rycker fram mot er, inte av rädsla för er som vi föraktar, utan eftersom vårt blod är värdefullt och inte bör slösas på vidriga och usla plebejer ...”⁸

Domstolarna dömde å sin sida ”antifascisterna till decennielånga fängelsestraff och de skyldiga fascisterna till sekel av absolution”.⁹ Justitieministern Fera ”skickade [1921] ett meddelande till domarna där han bad dem att glömma de fall som gällde fascistiska kriminella handlingar”.¹⁰

Men det var framför allt armén som favoriserade svartskjortorna. Vi har sett den roll som spelades av översten som hade krigsministeriets uppdrag att studera den antisocialistiska kampens tekniska problem. Kort därefter utsände general Badoglio, chef för generalstaben, ett konfidentiellt cirkulär till alla militärdistriktens kommandanter som klargjorde att de demobiliserade officerarna (som uppgick till ca. 60 000) skulle skickas till de viktigaste centren och tvingas att ansluta sig till *fasci*, vilka de skulle bemanna och anföras. De skulle fortfarande få fyra femtedelar av sin lön. Krigsmateriel från de statliga arsenalerna hamnade i händerna på de fascistiska gängen, som hade tränats av officerare på permission eller till och med i aktiv tjänst. I vetskap om att deras överordnades sympatier hade vunnits över till fascismen, höll sig många officerare öppet kvar i rörelsen. Fall utav maskopi mellan armén och svartskjortorna blev mer och mer frekventa. Till exempel bröt Trents *fascio* en strejk med hjälp av ett infanterikompani, och Bolzanos *fascio* grundades av officerare vid 232:e infanteriregimentet.

Med stöd från general Gandolfi, svetsades ”skvadronerna” i november 1921 ihop till en veritabel militär organisation; de bästa kämparna och säkraste elementen, *Principi*, organiserades i sektioner, centuria, kohorter och legioner, och fick en särskild uniform. Utöver denna aktiva armé, inrättades en slags reserv, *Trairi*, som fick uppdrag av sekundär betydelse.

Det numeriskt starkare *Principi* övergick sedan till en systematisk ockupation av de regioner som de ville underkuva. ”Tusentals beväpnade män”, beskrev Malaparte, ”ibland femton eller tjugo tusen, vällde in i en stad eller en by, snabbt framburna på lastbilar från en provins till en annan”.¹¹ Överallt attackerade de arbetsförmedlingarna och kooperativens och arbetarpublikationernas högkvarter. I början av augusti 1922 intog de stadshusen i Milano och Livorno, som hade socialistiska styren; de brände ner *Avantis* och *Lavoros* tidningsredaktioner i Milano respektive Genua; de ockuperade Genuas hamn, fästet för hamnarbetarnas kooperativ. En sådan taktik bröt successivt ner och försvagade det organiserade proletariatet, och berövade det dess medel för handling och stöd. Fascisterna väntade bara på att erövra makten för att krossa det en gång för alla.

Tyskland

Omedelbart efter kriget blomstrade också i Tyskland arbetarfientliga förbund, bestående av demobiliserade exofficerare, lycksökare och ligister. En sådan var ”frivilligkåren” (*Freikorps*) som hjälpte till att krossa Berlinkommunen i januari 1919 och Münchenkommunen i april

⁷ Gobetti, *La Rivoluzione Liberale*, 1924, citerat av Borghi, *Mussolini en chemise*, 1933.

⁸ A. Rossi, op. cit.

⁹ Gobetti, op. cit.

¹⁰ A. Rossi, op. cit.

¹¹ Malaparte, op. cit.

1919, och som terroriserade lantarbetarna i Pommern under sommaren 1919 och Ruhr-arbetarna under våren 1920. Det var de som mellan 1919 och 1923 var skyldiga till alla mord på vänsterpolitiker.¹²

Som vi sett var Nationalsocialistiska partiet under dess tidiga dagar bara ett av ett stort antal ”kampförbund” och slutade, liksom fascismen i Italien, med att absorbera alla andra. Dess taktik inspirerades av den italienska fascismen. Under sommaren 1920, vid nästan samma tidpunkt som Mussolinis svartskjortor började attackera de arbetande massorna, bildade Hitler en liten chocktrupp som han kallade ”ordningstrupper” (*die Ordnertruppe*), och som han tränade att störa sina motståndares offentliga möten. Den 4 januari 1921 kungjorde han till folkmassan som samlats i Kindl-öhhallen: ”Den nationalsocialistiska rörelsen kommer att i framtiden förhindra, om det så krävs med våld, alla möten eller föreläsningar som troligen kan ha en deprimerande inverkan ...”¹³

Hans taktik, liksom svartskjortornas, var i huvudsakligen aggressiv: en handfull djärva män, beredda på allt, skulle bryta in i en arbetarmassa och tack vare sin sammanhållning och snabba och brutala aktion sluta som herrar på täppan. ”Det hände mer än en gång”, minns Hitler, ”att en handfull av våra kamrater höll ut heroiskt mot enorma röda massor som skrek och slogs med knytnävarna. Det är sant att dessa femton eller tjugo män kunde till slut besegras, men deras motståndare insåg att minst två eller tre gånger så många av deras egna anhängare skulle ha fått sina huvuden krossade innan dess ... Och på vilket sätt våra pojkar gick in i kampen! Likt en getingsvärm rusade de mot orosmakarna ... utan att bry sig om fiendens numerära överlägsenhet, även om den var överväldigande, och utan rädsla att bli sårade eller utgjuta sitt blod.”¹⁴

Det var ungefär vid denna tid som Münchens polischef, Pöhner, när förekomsten av ”veritabla organisationer för politiska mord” påpekades för honom, svarade: ”Ja, ja, men de är alltför få!”¹⁵

Vid mötet i Hofbräuhaus den 4 november 1921 överträffade *die Ordnertruppe* sig själva. Innan mötet började samlade Hitler ihop sina män, fick dem att stå i givakt, och informerade dem om att de inte skulle lämna rummet utom som lik. ”Mina män rusade till attack som vargar. De kastade sig över sina motståndare i grupper om åtta eller tio och började driva dem ut ur hallen genom att överösa dem med slag. Tumultet varade tjugo minuter. Vid denna tid hade de flesta av våra motståndare, sammanlagt kanske sju eller åtta hundra, kastats ut ur hallen och drivits nerför trappan av mina män, som var färre än femtio ... Den kvällen lärde vi oss verkligen mycket.”¹⁶ Låxan var i själva verket att göra sig användbar. I oktober 1922 åkte Hitler, åtföljd av åtta hundra nazister, till en kongress i Coburg. När de lämnade stationen möttes de av en stor skara arbetare som skrek ”Mördare! Banditer! Brottslingar!” och började kasta sten. Men nazisterna, trogna sin aggressiva taktik, påbörjade en attack. ”Då var vårt tålamod slut”, skildrar Hitler, ”och slag föll som hagel från alla sidor. En kvart senare vågade ingenting rött visa sina nästippar på gatorna.”¹⁷

Efter slaget vid Hofbräuhaus gavs *die Ordnertruppe* det mer passande namnet stormavdelning (*Sturmabteilung*), och kom snart att bli kända under initialerna, SA. Senare, i augusti 1923, bildade Hitler en personlig vaktstyrka, ”Hitlers chocktrupper”, kärnan i den efterföljande *Schutzstaffel*, ”skyddskår” (eller ”skyddsgrupp”), känd som SS.

¹² Gumbel, *Verräter verfallen der Feme: Opfer, Mörder, Richter, 1919-1929*, 1929.

¹³ Jfr. Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, 1932.

¹⁴ Hitler, *Min Kamp*.

¹⁵ Heiden, op. cit.

¹⁶ Hitler, op. cit.

¹⁷ Ibid.

Efter en flera års nedgång återupplivade nationalsocialisterna 1926 och 1927 successivt SS och SA. Liksom det italienska *Principi*, var SS utvalda soldater som hade rekryterats från de mest pålitliga partisanerna. Vad SA beträffar, utgjorde de en stor folkarmé som anförtroddes uppdrag av sekundär betydelse.

Hitlers gäng återupptog sin verksamhet att störa arbetarklassens offentliga möten. År 1927 lyckades en av Hitlers elever, den unge Goebbels, att installera sig i Berlins röda distrikt. Han skryter om att ha ”sökt sig till fienden i dennes egen fästning”, och ”tvingade den att slåss”. När han hyrde Pharus-hallen för ett möte – en plats vanligtvis reserverad för kommunistiska möten – spridde han ut sina män över hela rummet och släppte vid en given signal lös dem mot deras revolutionära motståndare. De senare gjorde misstaget att förbli i grupper och tvingades fly fältet från motståndarna som var mycket färre till antalet.¹⁸

Efter 1930 fördes kampen ut på gatorna. De bruna milismännen provocerade sina arbetarklassfiender och mördade dem på landsvägarna. Ingen söndag passerade utan en blodig strid.

Statens repressiva krafter stödde och beväpnade de fascistiska gängen. Vid slutet av 1930 hade general von Schleicher ett mycket vänskaplig samtal med kapten Röhm, ledaren för SA. Schleicher uppgav att han helt och hållet tog parti för stormtrupperna, under förutsättning att de inte inkräktade på Reichswehrs privilegier.¹⁹ Generalstaben gav de unga milismännen tillstånd att öva på militära områden och gav militära instruktörer i uppdrag att utbilda dem.²⁰

Det är sant att de fascistiska gängen inte attackerade arbetarorganisationernas högkvarter, som de gjorde i Italien. Men de demoraliserade sin fiende genom att visa sin styrka, och försvagade dess förmåga till motstånd genom att tillgripa våld av alla de slag tills tiden var inne för att helt förinta den, efter att makten hade vunnits.

2

Hur försvarade sig arbetarrörelsen mot de fascistiska gängen under denna första fas? I början tog svartskjortornas eller brunskjortornas djärva militära taktik arbetarna med överraskning, och deras svar var svagt. Men de kunde snabbt och spontant ha anpassat sig till motståndarnas taktik om deras egna ledare, som var rädda för direkt aktion, inte systematiskt hade bromsat deras kampvilja.

Låt oss noga undvika att besvara det fascistiska våldet, sade de reformistiska ledarna i både Italien och Tyskland; för då skulle vi kunna få ”den allmänna opinionen” mot oss. Framför allt, låt oss undvika att bilda kampgrupper och halvmilitära organ, för då skulle vi riskera att motverka de offentliga myndigheterna, som vi är övertygade om kommer att upplösa fascismens halvmilitära grupper! Låt oss inte tillämpa fascismens vapen, för på det området är vi slagna på förhand.

Denna legalistiska och defaitistiska taktik tenderade att djupt demoralisera arbetarklassen, samtidigt som den ökade fiendens djärvhet, självförtroende och känsla av oöverbinnlighet. Om de fascistiska gängen redan från början hade mött det organiserade proletariats motstånd och lidit hårda repressalier, skulle de ha tänkt sig för innan de genomförde ”straffexpeditioner” eller räder mot proletära möten. De skulle också ha fått färre rekryter. Och segrarna som vunnits av proletariatet i den antifascistiska kampen skulle ha gett det precis den ”dynamiska kraft” som saknades.

¹⁸ Goebbels, *Kampf um Berlin*.

¹⁹ Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.

²⁰ Laurent, *Le National-Socialisme*, 1932.

Italien

De socialistiska och fackliga ledarna vägrade envist att besvara fascismen slag för slag, att beväpna och organisera sig på militärt sätt. ”Fascismen kan inte i något fall besegras genom en väpnad kamp, utan endast genom laglig kamp”, insisterade *Battaglia Sindacale*. I provinsen Rovigo gav den fackliga ledaren Matteotti och arbetsförmedlingarna ordern: ”Stanna hemma: besvara inte provokationer. Också tystnad, också feighet kan ibland vara heroiskt.”²¹ När socialisterna hade kontakter inom statsapparaten erbjöds de vid flera tillfällen vapen för att skydda sig mot fascisterna. Men ”de avvisade dessa erbjudanden och sa att det var statens plikt att skydda medborgarna från andra medborgares väpnade attacker”.²²

De inbillade sig att den borgerliga staten skulle försvara dem mot de fascistiska gängen. Under våren 1921 tog de därför allvarligt på premiärministern Bonomis försök att ”försona” socialisterna och fascisterna. De föreställde sig att fascisterna skulle upplösa sina halvmilitära organ på eget initiativ. I kammaren vände sig Turati mot Mussolini och hans vänner och utbrast med patetisk ton: ”Jag ska bara säga detta till er: låt oss avväpna på riktigt!”²³ ”Fredsfördraget” undertecknades den 3 augusti.

Men några månader senare fördömde fascisterna ”fördraget” och inbördeskriget återupptogs. Då vände sig socialisterna till de offentliga myndigheterna för att upplösa de fascistiska gängen. Den 26 december skickade regeringen ett cirkulär till landsortsguvernörer som uppmanade att man skulle ockupera högkvarteren, konfiskera de halvmilitära organens alla vapen, samt åtala dess organisatörer. Men genomförandet av dessa åtgärder överläts åt de lokala myndigheterna, och guvernörerna och deras assistenter inskränkte sig till ett fåtal riktade råder, som väntat främst mot Folkets hus och arbetarorganisationerna för att, som Rossi skriver, ”beslagta de få vapen som fortfarande kan finnas kvar där, och därmed lämna vägen öppen för den fascistiska anstormningen”.²⁴

För att kompensera för bristerna hos de socialdemokratiska och fackliga ledarna, bildade 1921 ett antal militanter från olika tendenser – revolutionära syndikalister, vänstersocialister, ungsocialister, kommunister, republikaner, etc. – tillsammans med flera exofficerare, på initiativ av en viss Mingrino, en antifascistisk milis, *Arditi del Popolo*. Men denna milis erkändes inte officiellt vare sig av Socialistpartiet eller av Arbetarförbundet, utan utsattes i själva verket enbart av deras fiendlighet. ”*Arditi del Popolo*”, yttrade *Avanti* den 7 juli 1921, ”hyser kanske illusionen att den kan hejda reaktionens väpnade rörelse ...” När Socialistpartiet undertecknade ”fredspakten” med fascisterna, var det bara mer än tillfreds med att gripa tillfället att ”förkasta *Arditi del Popolos* organisation och aktioner”. Kommunisterna i sin tur beordrade sina medlemmar att lämna milisen under förevändningen att *Arditi del Popolo* innefattade ”tvivelaktiga” element ”utan klassmedvetande”. De organiserade separata ”kommunistiska skvadroner” som spelade en ganska undanskymd roll, med undantag för några aktioner som företogs i Milano, Trieste, etc.²⁵ Med rätt ledarskap kunde *Arditi del Popolo* ha blivit en samlingspunkt för alla proletära krafter som var beredda att besvara fascismen med vapen.²⁶ Men lämnade åt sig själva, avfärdade av de två proletära partierna och Arbetarförbundet, blev de bara en verklig kraft i ett fåtal isolerade städer.

Resultatet blev att när svartskjortorna genomförde en ”straffexpedition” mot en plats och

²¹ *Battaglia Sindacale*, 29 januari 1921; tal av Matteotti till kammaren, 10 mars 1921, sammanfattad av Rossi, op. cit.

²² Kurella, *Mussolini ohne Maske*, 1931.

²³ Tal av Turati, 24 juni 1921.

²⁴ Rossi, op. cit.

²⁵ Kurella, op. cit.

²⁶ Silone, op. cit.

attackerade arbetarorganisationernas eller de ”röda” kommunernas högkvarter, var de militanta arbetarna antingen oförmögna att stå emot eller erbjöd ett improviserat, anarkiskt motstånd som i allmänhet var ineffektivt. För det mesta blev angriparen kvar som herre på täppan. Medan fascisterna förflyttade sina trupper i lastbilar och snabbt förde förstärkningar till händelseplatsen, saknade deras motståndare kommunikationer och hade ingen organisation eller medel för att sända snabba förstärkningar från en stad till en annan. ”Fascismen”, skriver Rossi, ”har en enorm fördel över arbetarrörelsen i sina möjligheter till transport och koncentration ... Fascisterna är i allmänhet aldrig bakbundna ... De kan bo var som helst ... Arbetarna är tvärtom bundna till sina hem ... Denna omständighet ger fienden alla fördelar: offensivens fördel över försvaret, och den rörliga krigföringens fördel över den stillastående krigföringen.”²⁷

Efter en ”straffexpedition” avstod antifascisterna från repressalier, respekterade fascisternas bostäder, och initierade inga motangrepp. De var nöjda med att proklamera ”allmänna proteststrejker”. Men dessa strejker, vilka syftade till att tvinga myndigheterna att skydda fackliga organisationer mot den fascistiska terrorn, resulterade bara i löjliga förhandlingar med myndigheterna, som i själva verket var fascismens medbrottslingar.²⁸ Eftersom dessa strejker [inte] åtföljdes av direkta aktioner, lämnade de fiendens styrkor intakta. Å andra sidan drog fascisterna nytta av strejkerna och fördubblade sitt våld. De skyddade ”strejkbrytare”, agerade strejkbrytare själva, och ”i det hotande vakuum som en strejk skapar omkring sig, delade de ut snabba och våldsamma slag i hjärtat på fiendens organisationer”.²⁹ Men vid de sällsynta tillfällen då antifascisterna gav ett organiserat motstånd mot fascismen fick de ett temporärt övertag. Till exempel hindrade arbetarbefolkningen i Parma i augusti 1922 framgångsrikt en fascistisk attack, trots koncentrationen av flera tusen milismän ”eftersom försvaret var organiserat i enlighet med *militära* metoder”, under ledning av *Arditi del Popolo*.³⁰

Tyskland

Om arbetarpartierna redan från början, när Hitlers horder fortfarande var svaga, hade besvarat dem slag för slag, råder det ingen tvekan om att deras utveckling skulle ha hämmats. På den punkten har vi vittnesbörd från de nationalsocialistiska ledarna själva. Hitler erkände i efterhand: ”Bara en sak kunde ha krossat vår rörelse – om motståndaren hade förstått dess principer och från första dagen hade krossat vår nya rörelses kärna med den mest extrema brutalitet.”³¹ Och Goebbels: ”Om fienden hade vetat hur svaga vi var skulle den förmodligen ha reducerat oss till gelé ... Den skulle ha krossat vårt arbete i blod redan från början.”³²

Men nationalsocialismen krossades i sin linda; den blev en kraft. Och de tyska socialisterna kunde bara föreställa sig en taktik för att motstå denna kraft: lita på den borgerliga staten och be om dess stöd och skydd. Deras ledmotiv var: *Stat, ingrip!* De förlitade sig inte på sig själva och massornas militans, utan på den preussiska polisen – som de trodde att de kontrollerade eftersom en socialistisk regering hade makten i Preussen – Reichswehr och president Hindenburg. De förväntade sig att de myndigheterna skulle upplösa stormtrupperna. I april 1932 tillfredsställde general Groener, minister i Brüning's regering, dem kortvarigt: han förbjöd SA.

Men därmed undertecknade han sin egen dödsdom, ty han var tvungen att avgå den 13 maj, för att snart följas av hela Brüning-regeringen den 30 maj. Och den nya kanslern, von Papen, skyndade sig att tillåta stormtrupperna igen och avsätta hela den socialistiska regeringen i

²⁷ Rossi, op. cit.

²⁸ Silone, op. cit.

²⁹ Malaparte, op. cit.

³⁰ Rossi, op. cit.

³¹ Hitler, tal till Nürnbergkongressen, 3 september 1933.

³² Goebbels, op. cit.

Preussen, och därmed beröva den kontrollen över polisen.

Det är sant att socialdemokraterna hade haft en antifascistisk milis sedan 1924, *Reichsbanner*, som var mycket betydande numerärt. De paraderade denna uniformerade milis i imponerande uppvisningar, men vägrade låta den skrida till handling. Vid varje tillfälle den kunde ha testats mot de fascistiska gängen, drogs den tillbaka från slagfältet. Till exempel den 22 januari 1933, då nazisterna paraderade framför Karl Liebknecht-Haus, kommunistpartiets högkvarter, beordrades *Reichsbanners* avdelningar, som av en tillfällighet, att göra en lång träningsmarsch utanför Berlin.³³ *Reichsbanners* ledare flydde inte bara striden, de lät sig också avväpnas som får av Pappens polis.

Bundesarchiv, Bild 183-09424-0008
Foto: o. Ang. | 14. September 1930

Karl Liebknecht-Haus vid riksdagsvalet 14 september 1930. Parollerna: Mot Young-planen, masselände och fascism. Mot SPD-förräderiet – kämpa med KPD. För bröd och frihet. För Sovjetunionen. Gå med i KPD

Under tiden hade ett antal fackliga organisationer själva bildat försvarsgrupper, antingen i de fabriker där de hade medlemmar eller bland de arbetslösa. Men för Arbetarförbundet var "situationen inte tillräckligt allvarlig för att motivera de arbetarna att förbereda en kamp för att försvara sina rättigheter". Långt ifrån att "centralisera och generalisera dessa förebyggande åtgärder", ansåg att de var "överflödiga".³⁴

Även kommunisterna hade en antifascistisk milis: "Kampförbundet Röd front" [*Roter Frontkämpferbund*]. Åren 1929-1931 var deras paroll: *Slå fascisterna där ni påträffar dem*. Och modigt gick Röda fronten-kämparna till motattack mot de bruna milismännen, de till och med anföll de senares högkvarter och baracker vid flera tillfällen. Men efter 1931 avstod partiet plötsligt från fysisk kamp mot de fascistiska gängen. Torgler erkände senare: "För en lång tid hade kommunisterna beordrat sina medlemmar att avstå från all terror. Formeln, *slå*

³³ Rustico, "The Tragedy of the German Proletariat", *Masses*, 1 juni 1933.

³⁴ "Fascisme", *Bulletin d'information de la Fédération Internationale des Transports*, Amsterdam, 11 januari 1936.

fascisterna, fördömdes.” Den fysiska kampen övergavs för ”ideologisk kamp”. Torgler skryter om att ha fört diskussioner i offentliga möten med nationalsocialister och stormtrupper utan att förlora fattningen.³⁵

När stormtrupperna tillkännagav sin avsikt att den 22 januari 1933 demonstrera framför Karl-Liebkecht-Haus, bad partiledarna inrikesministeriet att förbjuda den nazistiska demonstrationen. ”Kommunistpartiet”, uppgav de till pressen, ”håller myndigheterna ansvariga för vad som kommer att hända på Bülowplatz ...” *Skicka protestbrev till polischefen*: detta var den instruktion som gavs till arbetarna.³⁶ Vidare erhöll de stridsgrupper som stod redo att gå till motangrepp formella order om att inte ingripa och var tvungna att lyda, med vrede i sina hjärtan.

Denna taktik lämnade inte bara arbetarna avväpnade inför de väpnade fascistgängen, den demoraliserade dem dessutom. Hindrade från att slåss och från behovet av handling gick ett stort antal av Röda front-kämparna, som inte enbart bestod av medvetna militanter, över till stormtrupperna.³⁷ Det gjorde även andra kommunister, med avsikten att ”träka ut” SA inifrån.

3

Vid en given tidpunkt använder kapitalistmagnaterna inte längre svartskjortorna eller brunskjortorna enbart som en arbetarfientlig milis, utan driver på fascismen mot erövrandet av staten.

För att förstå den fascistiska taktiken under denna andra fas är det viktigt att vederlägga ett vanligt fel som ställer frågan om maktövertagandet på samma sätt för den proletära socialismen och för fascismen.³⁸ I själva verket finns en *viktig skillnad* mellan den enas och den andras maktövertagande. Ty den proletära socialismen är den borgerliga statens klassfiende, även den demokratiska statens klassfiende, medan fascismen *tjänar den klass som representeras av denna stat*. Den revolutionära socialismen vet att den bara kan erövra makten genom en verklig kamp, och att den måste bryta ner sin motståndares hårda motstånd. Även om socialismen tillämpar alla lagliga metoder som lagen eller konstitutionen tillhandahåller, gör den det utan minsta illusion; den vet att segern i slutändan är en styrkefråga. Detta gäller naturligtvis inte den opportunistiska ”socialismen”, som inte syftar till att erövra makten, utan i bästa fall ”hålla” den och styra till förmån för bourgeoisien.

Fascismen, däremot har redan från det ögonblick den inleder makterövringen samtycke från kapitalistklassens mest kraftfulla del. Fascismen övertygas dessutom genom sympatier från cheferna för armén och polisen, som har nära kopplingar med dess finansärer. Vad gäller de som kontrollerar den borgerligt demokratiska staten, så vet de att även om de representerar intressen som skiljer sig något från sina finansierares intressen, kommer de inte att företa väpnat motstånd; klassolidariteten kommer att vara starkare än de meningsskiljaktigheter som gäller intressen eller metoder. Hitlers kupp den 9 november 1923 i München och upploppet i Paris den 6 februari 1934 ska inte vilseleda oss. De var faktiskt *omogna* ansatser. Om polisen öppnade eld mot fascisterna i dessa fall var det för att kapitalistmagnaterna ännu inte hade beslutat sig för att anförtro makten åt de fascistiska gängen.

Fascisterna vet därför att makterövringen *för dem i själva verket inte är en styrkefråga*. De skulle kunna ta över staten direkt om de så önskade. Varför gör de inte det? Eftersom de inte har en tillräckligt stor del av den allmänna opinionen bakom sig. Det är omöjligt att i vår tid styra utan de stora massornas medgivande. Därför måste fascismen beväpna sig med tålmod

³⁵ *Humanité*, 9 november 1933.

³⁶ Rustico, op. cit.

³⁷ Gilbert, ”La Catastrophe allemande”, *Gauche Révolutionnaire*, 10 november 1935.

³⁸ Jfr. Paul Faure, *Au Seuil d'une Révolution; Sixte-Quentin*, artikel i *Populaire*, 17 januari 1936.

och först vinna över dessa stora massor. Den måste ge intryck av att den sveper fram till makten på en stor folkrörelse och inte bara för att dess finansiärer, däribland cheferna för armén och polisen, är beredda att lämna över staten till den. Således är dess taktik i huvudsak *legalistisk*; den vill komma till makten på normalt sätt via konstitutionen och allmän rösträtt.

Å andra sidan måste fascismen ge sina stormtrupper och milismän illusionen att den är en *revolutionär* rörelse som, precis som socialismen, initierar ett angrepp på staten, och att endast dess svartskjortors eller brunskjortors tapperhet och offervilja kan säkra dess seger. Därför måste den anspela på krig och låtsas erövra staten med våld.

Så snart fascismens legalistiska taktik har gjort det möjligt för den att samla de outhärliga massorna omkring sig, eller åtminstone en tillräckligt stor del av den allmänna opinionen, då tar den icke desto mindre över regeringen, utan att utdela ett slag, och på det mest lagliga sättet i världen. Tricket lyckas.

Italien

Vi har sett att i Italien var magnaterna för den tunga industrin, ledarna för den lätta industrin och storgodsägarna efter början av 1922 överens om att föra fascismen till makten (kapitel I). Cheferna för armén och polisen hade vunnits över till fascismen; elva generaler anslöt sig offentligt till rörelsen mellan juli och september 1922; två andra generaler, Fara och Ceccherini, var närvarande vid stabsmötet den 18 oktober när marschen mot Rom förbereddes. Fascismen åtnjöt ”stor sympati bland de lägre officerarna”,³⁹ och det fanns många fascistceller även bland arméns meniga soldater. Vad gäller medlemmarna i Facta-regeringen, var de redan i hemlighet Mussolinis medbrottslingar, eller tvingades att avstå från att bjuda honom motstånd när det behagade honom att kräva makten.

Men fascismen behövde fortfarande vinna över stora delar av den allmänna opinionen. Därför beslutade sig Mussolini för en huvudsakligen legalistisk taktik. Han efterlyste ”en laglig makterövring genom en ständigt djupare penetration i alla regioner och kommuner, särskilt de viktigaste; inrättandet av en överväldigande majoritet i hela landet; en vallagsreform; och nyval som skulle ge det fascistiska partiet kontrollen i kammaren och därmed i regeringen ...”⁴⁰

Mussolini förklarade för det fascistiska partiets nationella råd i april 1922 att det utan tvekan var nödvändigt att bevara den väpnade organisationen, men *att möjligheten för fascisternas deltagande i regeringen inte kunde uteslutas*. Han fick det nationella rådet att rösta igenom en resolution som förpliktigade fascismen att koncentrera sin verksamhet på parlamentet och administrativa institutioner. Den 11 augusti i Neapel förklarade han att marschen mot Rom, som alla pratade om, ”är möjligt, men inte absolut nödvändig och oundviklig”. Den 13 augusti i Milano krävde Michele Bianchi omedelbara val, vilka skulle ge fascismen ”representation i proportion till dess politiska betydelse i landet”.⁴¹ I oktober var Mussolini fortfarande beredd ”att delta” i en Giolitti-regering om fascismen anförtroddes vissa ”påtryckningsmedel”. Framför allt insisterade han på regeringens godkännande av den nya vallagen och utlysandet av omedelbara val.

Men samtidigt var han tvungen att bluffa och blidka milismännen, som längtade efter att gå till handling. Det fanns faktiskt många i de fascistiska leden som övervägde ”utomlaglig, upprorisk och militär” handling, och som ”drömde om en större, mer revolutionär *statskupp* än en rent laglig makterövring”.⁴² Det var för dem som *Principis* övningar och manövrer intensifierades. I slutet av maj 1922 samlades tiotusen svartskjortor från Ferrara, Modena,

³⁹ Volpe, op. cit.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

Venedig, etc. i Bologna och började ockupera staden på militärt vis, genom att slå läger på offentliga torg. Den 28 maj var alla *fasci* i Toscana – flera tusen man – samlade i Florens. I slutet av maj skrev Mussolini i *Popolo*: ”Fascister i hela Italien, betrakta er från och med nu mobiliserade, både materiellt och andligt. Om nödvändigt kommer ni att med blixstens hastighet skynda för att samlas på de utsedda platserna, och allt kommer att falla inför er anstormning.” Den 29 juli hotade han kammaren med en *fascistisk revolt*.

Detta språk och styrkedemonstrationen i marschen mot Rom har fått vissa människor att tro att Mussolini, till skillnad från Hitler, erövrade makten med våld. Detta är inte korrekt. Om inte Mussolini inväntade nya val eller tills han hade en absolut majoritet i landet innan han tog makten, så berodde det inte alls på att han trodde på behovet av eller värdet av en *statskupp*. Han var lika legalistisk som Hitler, men han *hade inte tid* att vänta på nya val. *Han pressades av finansiella svårigheter*. Han saknade de enorma resurser som Hitler hade till sitt förfogande. Det krävdes stora summor för att hålla igång milisen; fascismen hade tiotusentals arbetslösa att sörja för och förse med mat; behovet av *att hitta en regelbunden inkomstkälla brådskade, vilket endast statsbudgeten kunde tillhandahålla*.⁴³

Och Mussolini var tvungen att skynda på saker lite, men utan att överge sin legalistiska taktik. Därför ålades den 16 oktober fyra ”quadrumvirer” ansvaret för att utföra den så kallade *statskuppen*: Bianchi, de Vecchi, general de Bono och Balbo. Den 18 oktober utarbetade ”quadrumvirerna” sin ”mobiliseringsplan” och angav var de fascistiska kolonnerna skulle samlas inför marschen mot Rom, och den 24:e hade 30 000 svartskjortor, kavalleridivisioner och cyklistar, förstärkta av 20 000 arbetare från fascistiska ”fackföreningar”, samlats i Neapel och inspekterades av Mussolini. Den 26 oktober utfärdades den hemliga ordern för de fascistiska legionernas mobilisering, och verkställdes den 27:e efter midnatt.

Men även om Mussolini bluffade, fanns det några som han inte behövde bluffa för, och han var mycket noga med att inte ”bryta med laglighetens sista rest”.⁴⁴ Den demokratiska staten gav upp utan strid. En liten komedi uppfördes. För att rädda ansiktet proklamerade Facta ett belägringstillstånd, men kungen vägrade att underteckna dekretet. I hela norra Italien tillät de militära myndigheterna svartskjortorna att ockupera offentliga byggnader, träda in i baracker, ta över vapen, och fraternisera med trupperna och befälen. Den 29 oktober kallades Mussolini till Rom av kungen; han reste i en bekväm sovvagn och hade anförtrotts uppdraget att bilda ett ministär, i enlighet med parlamentarisk sedvänja. Först när allt var över, började det skådespel som har kallats marschen mot Rom. Med specialtåg fördes de 50 000 svartskjortorna till huvudstaden, där de paraderade.

Tyskland

Efter 1930 verkade nationalsocialismens finansiärer – dvs. de stora industrialisterna och godsägarna – för att den skulle gripa makten. Vad gäller Reichswehrs befälhavare, så skyddade de öppet den bruna milisen. I maj 1932 bad generalerna president Hindenburg att inte förlita sig på att Reichswehr skulle försvara Brüning-ministären i händelse av en fascistisk kupp.⁴⁵ Efter den 20 juli behövde nationalsocialismen inte längre frukta motstånd från den preussiska polisen.

Liksom Mussolini var Hitler övertygad om att han kunde erövra makten utan att hamna i konflikt med statens repressiva krafter. Men innan han vågade sig på att regera ville han ha majoriteten av den allmänna opinionen med sig. Därför inledde han mellan 1930 och 1933 en praktiskt taget oavbruten valkampanj, som kröntes med framgång: 12 platser i riksdagen

⁴³ A. Rossi, op. cit.

⁴⁴ Rocca, *Le Fascisme et l'antifascisme en Italie*, 1930.

⁴⁵ Konrad Heiden, op. cit.

under 1928-1930, 107 platser i september 1930, och 230 platser i juli 1932. Han förklarade i högsta domstolen i Leipzig 1930: ”Två eller tre allmänna val till och den nationalsocialistiska rörelsen kommer att ha majoritet i riksdagen; den kan då bereda marken för den nationalsocialistiska revolutionen ... Vi ska skaffa oss tillträde till den lagstiftande församlingen på ett sådant sätt att det ger vårt parti ett dominerande inflytande där. Först när vi har den författningensliga makten ska vi omforma staten på det sätt vi anser är det riktiga.” Och när överdomaren skeptiskt ställde den specifika frågan: ”Då tänker ni enbart använda lagliga metoder?” svarade Hitler utan tvekan, ”Ja!”⁴⁶

Och faktiskt, när Hindenburg den 28 mars 1931 upphävde de författningensliga garantierna genom ett dekret, uppmanade Hitler sitt parti att ordagrant respektera presidentens vilja. När vissa av hans anhängare blev förvånade, och vissa otåliga, gav han ordern: ”Varje nationalsocialist som överträder [presidentdekretet] kommer omedelbart att uteslutas.”

Så förvissad var Hitler att han kunde uppnå sina mål genom lagliga medel att han, om så krävdes, var villig att komma till makten via bakdörren – genom att ”delta” i rikets regering. Trots protester från hans extremistiska anhängare, bemyndigade han dr. Frick 1930 att delta i Thüringens reaktionära regering, och 1931 tilläts Dietrich Klagges delta i Braunschweigs regering. Om han vid flera tillfällen verkade fientlig gentemot nationalsocialistiska ministrars deltagande i regeringen, var det endast på grund av trycket från extremisterna, och för att rädda ansiktet. I slutet av 1932 var t ex han personligen positiv till att låta Gregor Strasser delta i Schleicher-regeringen, men Goebbels och Göring ingrep hastigt och fick honom att ändra ståndpunkt.⁴⁷

Nationalsocialismen tvingades faktiskt hålla uppe skenet av att vara en ”revolutionär rörelse” och var tvungen att bluffa eftersom det fanns så många i dess led som inte hade gett upp tanken på en makterövring via uppror. Berlins stormtrupper, till exempel, som leddes av kapten Stennes, gjorde myteri i mars 1931 och anklagade partiets politiska ledning för att ha ”borgerliga och liberala tendenser” och för att göra ”det nationalsocialistiska partiet till ett parti som alla andra”. För att hålla sina soldaters entusiasm uppe var Hitler tvungen att anspela på krig. Mystiska komplotter kläcktes; i partiets ”agrara avdelning”, ledd av Walter Darré,⁴⁸ utarbetades planer för en kupp. Darrés och hans vänners stora idé var att erövra makten med våld under förevändningen av en ”kommunistisk resning”, vilket saknade verklig grund; i mars 1932 fann den preussiska polisen, medan den sökte igenom de pommerska stormtruppernas högkvarter, en komplett plan för en *statskupp* som skulle genomföras på detta sätt. Samtidigt visade nationalsocialismen offentligt upp sina styrkor: en veritabel armé som den stödde och underhöll, inhyste i sina kaserner, tränade som reguljära trupper, och uppvisade i gigantiska parader, medan dess flygskvadroner rusade fram över himlen.

Men armén av bruns skjortor var en skenarmé; den erövrade inte makten. Staten kapitulerade utan strid. Rikskanslern Schleicher mobiliserade inte Potsdam-garnisonen, trots att ett sådant rykte florerade vid den tidpunkten. Men den 30 januari 1933 erbjöd marskalk-presidenten, på ett synnerligen borgerligt manér, herr Adolf Hitler att bilda rikets nya regering. Och först efter det var över, paraderade bruns skjortorna i triumf genom Berlins gator.

4

Hur försökte det organiserade proletariatet kontrollera fascismen under denna andra fas? Om sanningen ska fram borde frågan inte ens ställas på detta sätt, *för arbetarnas ledare försökte inte för ett ögonblick spärra fascismens väg till makten*. Fram till sista minuten vägrade de tro

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Jfr. Otto Strasser, *Sonnabend 30 Juni*, 1934.

⁴⁸ *Tels qu'ils sont: Walter Darré*, Paris, 1934.

att en fascistisk seger var möjlig.

Italien

Den italienska fascisterna kunde tala om den ”envisa och dumdristiga underskattningen av fascismen och dess män. För våra motståndare var Mussolini bara en demagog bland många andra ... Ingen var medveten om att vulkanutbrottet förbereddes under den politiska dammens stillastående och unkna vatten.”⁴⁹ De italienska socialisterna led av ”parlamentarisk kretinism”: eftersom fascismen endast fick ett begränsat antal röster i valet och bara hade trettiofem representanter i parlamentet, betraktade de den inte som farlig, tillkännagav emellanåt till och med dess nedgång och förruttnelse.⁵⁰ På själva tröskeln till marschen mot Rom skrattade partiledarna när någon talade om en eventuell fara.⁵¹ Vad gäller kommunisterna, tvingade de sig att förneka den fascistiska faran genom att påstå att alla former av borgerligt herravälde var identiska, oavsett om det bär en demokratisk eller fascistisk etikett. Således avvisade Bordiga 1922, vid Kommunistpartiets andra kongress i Rom, hypotesen om fascismens maktövertagande och trodde att en kompromiss mellan alla borgerliga partier var oundviklig. När svartskjortornas mobilisering inleddes den 28 oktober skickade partiets sekretariat ett meddelande till alla avdelningar som konstaterade att ”marschen mot Rom kommer aldrig att ske”.⁵²

Tyskland

Likaledes vägrade de tyska socialisterna och kommunisterna att tro på nationalsocialismens seger. Än mer, då och då meddelade de att den lidit nederlag. Vid varje tillfälle utropade socialisterna segerrop: i augusti 1932, eftersom president Hindenburg avvisade Hitlers krav, och efter valet den 6 november, eftersom nazisternas röster visade på en minskning. Den dagen sa *Vorwärts*: ”För tio år sedan förutspådde vi nationalsocialismens bankrutt; det står skrivet i svart på vitt i vår tidning!”⁵³ Och precis innan Hitlers makttillträde skrev en av deras ledare, Schiffrin: ”Vi förnimmer inte längre något annat än stanken från ett ruttnande lik. Fascismen är definitivt död; den kommer aldrig att uppstå igen.”⁵⁴

Kommunisterna var knappast mer klarsynta. Efter valet den 14 september 1930 uppgav *Rote Fahne*: ”Den 14 september utgjorde den tyska nationalsocialistiska rörelsens högvattenmärke i Tyskland. Det kommer att följas endast av försvagning och nedgång.”⁵⁵ År 1932 hetsade Thälmann upp sig över den ”opportunistiska överskattningen av Hitler-fascismen”.⁵⁶ I all kommunistisk litteratur från 1932 talas det bara om *tillbakagång, förfall, uppbrytning* och *reträtt* i det fascistiska lägret. Efter valet den 6 november kan vi läsa i *Rote Fahne*: ”Överallt deserterar SA:s medlemmar från hitlerismens led och kommer över till den kommunistiska fanan. De börjar tillbakavisa Hitler inom sin egen rörelse.”⁵⁷ Och på tröskeln till fascismens maktövertagande talade Thälmann om en ”klasskrafternas svängning mot den proletära revolutionen”.⁵⁸

Men vilken taktik skulle det organiserade proletariatet ha använt mot fascismen på väg till makten? Glöm inte att fascismen vann makten *lagligt*. Arbetarmilisen, som är outhärlig för

⁴⁹ Giurati, tal till minne av Michele Bianchi, citerat av H. Massoul, *La Leçon de Mussolini*, 1934.

⁵⁰ Silone, op. cit.

⁵¹ Pietro Nenni, *Ricordi di un socialista: sei anni di guerra civile in Italia*, 1929.

⁵² Silone, op. cit.

⁵³ Citerat av Rustico, op. cit.

⁵⁴ *Leipziger Volkszeitung*, 21 januari 1933.

⁵⁵ *Rote Fahne*, 15 september 1930.

⁵⁶ Thälmann, tal till Tysklands kommunistiska partis centralkommitté, 19 februari 1932.

⁵⁷ Citerat av Rustico, op. cit.

⁵⁸ *Rote Fahne*, slutet av januari 1932.

att bekämp fascistiska gäng medan de bara spelade rollen som ”arbetarfientlig milis”, skulle inte längre vara tillräcklig för att hindra fascismen från att få platser i parlamentet, vinna den allmänna opinionen, och delta i regeringen på lagligt sätt. Inte heller skulle en enkel ”allmän proteststrejk”, även om den var effektiv i hela landet, blockera fascismens väg till makten – såvida strejken inte var utgångspunkten för en revolutionär offensiv. De italienska reformisterna försökte sig på det; i slutet av juli 1922 varslade de om en generalstrejk över hela halvön. Men de försökte bara sätta press på regeringen, parlamentet och kronan, för att försvara ”medborgerliga rättigheter och konstitutionen”. Men eftersom arbetsstoppet inte åtföljdes av aggressiva handlingar, var det en barnlek för fascisterna att krossa rörelsen. De säkrade de grundläggande offentliga tjänsterna genom ”strejkbrytare” och gjorde sig till gatans herrar. Långt från att blockera deras väg, blev denna katastrofala generalstrejk en moralisk seger för dem – ”arbetarrörelsens Caporetto”⁵⁹.

Men vad kunde det organiserade proletariatet ha gjort? När fascismen väl slår in på vägen mot makten har arbetarrörelsen bara en tillflykt kvar: övervinna fascisterna och vinna makten *först*. Men de proletära partierna visade sig inte vara revolutionära; inte för ett ögonblick drömde de om att erövra makten med våld. Sanningen är att arbetarrörelsen inför fascismens seger, både i Italien och Tyskland, var djupt försvagad och demoraliserad: inte bara på grund av arbetslösheten, inte bara på grund av upprepade nederlag beroende på avsaknaden av en djärv taktik i de dagliga sammandrabbningarna med de fascistiska gängen, utan *främst på grund av att de fackliga organisationerna inte hade kunnat försvara de vinster som vunnits av arbetarklassen*. I Italien visste inte Arbetarförbundet hur det skulle motstå lönesänkningarna under krisen, eller hur det skulle tvinga metallindustrins arbetsgivare att följa lagen om arbetarkontroll. I Tyskland hindrade Allmänna tyska arbetarförbundet arbetarna från att slåss mot Brünings dekretlagar, som sänkte lönerna, under förevändningen att försvaret av livsuppehållet skulle äventyra Brüning-regeringen, och Brüning var ”bättre” än Hitler. Denna taktik, känd som det ”mindre onda”, demoraliserade arbetarna kraftigt.

När fascismen påbörjade makterövringen visade sig arbetarrörelsen vara trög och helt oförmögen att övervinna den. I Italien gav sig socialisterna ut för att vara försvarare av den etablerade ordningen och kröp inför den borgerliga statens härskare. De bönföll det kungliga *carabinieri* och armén att inte avstå makt till Mussolini. I slutet av juli gick deras ledare Turati till kungen för att ”påminna honom om att han är konstitutionens högste försvarare”.

I Tyskland bad socialisterna de reformistiska ledarna Hindenburg och Reichswehr att ”göra sin plikt” och inte lämna över makten till Hitler. När von Papen avsatte den socialistiska regeringen i Preussen den 20 juli 1932 begränsade de sig till att protestera mot denna ”kränkning av konstitutionen”. De vädjade till högsta domstolen i Leipzig. Tio dagar innan Hitler kom till makten besökte Arbetarförbundets verkställande kommitté president Hindenburg. De fackliga ledarna ”klamrade sig fast vid tron på staten. De hoppades fortfarande på hjälp från rikspresidenten”.⁶⁰ Och den 30 januari 1933, dagen då Hitler bildade sin regering, tryckte *Vorwärts* i en specialutgåva: ”Inför en regering som hotar med *statskupp*, står socialdemokratin fast på konstitutionens och laglighetens grund.” Vad gäller kommunisterna tog de, trots sitt revolutionära prat, sin tillflykt bakom ursäkten att reformisterna inte skulle göra någonting – så de gjorde ingenting själva.

5

Fascismen har nu makten; dess ledare har anförtrotts att bilda regering av statschefen. Men det sista ordet är inte sagt, eftersom den verkliga motståndaren, det organiserade proletariatet,

* I denna lilla stad i Venetien fördrevs italienska trupper av tyskarna och österrikarna 1917.

⁵⁹ *Giustizia*, 12 augusti 1922.

⁶⁰ Seelbach, *Das Ende der Gewerkschaften*, 1934.

ännu inte är besekrat. Arbetarpartierna och fackföreningarna existerar fortfarande och är lagliga. Vi ska se hur fascismen utnyttjar statsmaskineriet för att fullborda sin seger, förintar arbetarorganisationerna och installera diktaturen.

Under den föregående perioden, då fascismen var på väg till makten, var dess taktik, som vi har sett, främst legalistisk. Dess förberedelser inför upproret var bara en bluff, avsedd att hålla uppe de egna truppernas moral. Nu gäller precis det motsatta. Den legalistiska taktiken är nu bara ett krigiskt knep, avsedd att passivisera motståndaren, en mask under vars täckmantel fascismen redan kränker lagligheten och metodiskt förbereder en våldsam *kupp*.

Italien

När Mussolini beordrades av kungen att bilda en ministär insåg han att det skulle vara farligt att hoppa över stadier. Arbetarrörelsen var inte död. Det plötsliga införandet av en diktatur kunde framkalla farliga reaktioner, både från det organiserade proletariatet och de demokratiska och liberala partierna. Den förra måste överrumplas; de senare lugnas. Så vargen förklädde sig som ett lamm, och i oktober 1922 telegraferade den nya regeringschefen sina löjtnanter: ”Vi måste upprätthålla disciplinen och respektera andra. På inga villkor bör vi göra intrång på personliga friheter.” Den 9 november publicerade han en kommuniké i vilken han förklarade att han var fast besluten att upprätthålla friheterna, öppna arbetsförmedlingarna, etc. Vid nästan samma tidpunkt anförtrorde han greve Sforza, som hade avgått som Italiens ambassadör i Paris, sin avsikt att ”bevara ett demokratiskt program”.

Denna taktik fyllde sitt ändamål. Mussolini lyckades tämja liberalerna. Stackarna lät sig övertalas om att fascismen inte var någonting mer än en ”förstärkt liberalism”, vars enda syfte var att lägga till några inslag i den demokratiska ordningen, stärka förvaltningen, och förena auktoritet och frihet.⁶¹ Den gamla Giolitti log mot den nya Caesar; Amendola uppgav i en intervju att det för första gången i Italien existerade en stabil och varaktig regering som kunde planera sitt arbete långt in i framtiden. Frimureriet, som hade hjälpt till att subventionera marschen mot Rom, slöt upp bakom den nya regimen genom sin stormästare, Torrigiani.

Mussolini följde en mycket bestämd plan, vilken var att få en absolut majoritet i parlamentet med hjälp av liberalerna. I juli 1923 fick han kammaren att anta en ny vallag; hädanefter skulle två tredjedelar av platserna tilldelas det parti som erhållit majoriteten av rösterna, under förutsättningen att det senare representerade åtminstone 25 procent av rösterna. Liberalerna accepterade inte bara denna lag, de gick så långt som att upprätta en gemensam kandidatlista med fascisterna inför valet den 6 april 1924. Fascismen, som bara hade 35 platser, vann 286. Från och med då hade den en absolut majoritet.

Men medan Mussolini efterlevde bestämmelserna i det konstitutionella spelet, kränkte han bakom kulisserna redan lagligheten och förberedde sig för en diktatur. Över hela halvön lät han de lokala fascistiska ledarna ta över de kommunala regeringar som socialisterna, liberalerna eller *Popolari* (katolikerna) styrde, och bete sig som potentater. I hemlighet uppmuntrade han sina gäng att fortsätta den blodiga kampen mot det organiserade proletariatet. Trots att de hade lagligt stöd, konfiskerades publikationer, tryckerier ödelades, arbetsförmedlingar och kooperativ brändes ner. Valen 1924 ägde rum i en atmosfär av våld och bedrägerier. Och bit för bit, allteftersom masken lyftes, framträdde diktaturens ansikte. Den 6 juni 1924 avbröt Mussolini en kommunist i kammaren för att utbrista: ”Vi har beundransvärda härskare i Ryssland! Vi behöver bara imitera vad som har gjorts i Ryssland ... Vi gör fel i att inte följa deras exempel helt och hållet. Om vi gjorde det, skulle du utföra tvångsarbete istället för att vara här ... Du skulle få en massa bly i ryggen. Vi lider inte brist på mod, och vi kommer att bevisa det tidigare än du tror.”

⁶¹ Massoul, op. cit.

I själva verket kunde Mussolini inte se tiden an mycket längre. Vatten och eld, laglighet och olaglighet, kan inte vara förenliga hur länge som helst. När man har gått in på våldets väg, är det nödvändigt att fortsätta ända till slutet. Men de konstitutionella garantierna hade inte upphävts och yttrandefriheten hade inte avskaffats. Den 10 juni 1924 fördömde den socialistiska deputerade Matteotti i kammaren det våld som begåtts under valkampanjen. Mussolinis förtrogna svarade med att låta mörda honom. Detta brott utlöste en våg av indignation i hela Italien. Pressen fångade upp det. Liberalerna, som slutligen blivit desillusionerade, uppfattade plötsligt fascismens verkliga ansikte. Under sex månader använde oppositionen, vilken ännu inte var tystade, alla konstitutionella vapen till sitt förfogande mot regeringen.

Mussolini insåg att det var hög tid att tillgripa diktaturen. Den 3 januari 1925 kastade han bort masken i kammaren och avslöjade cyniskt sina avsikter. Efter detta organiserade polisen en rad attentat mot honom, vilka han använde som en förevändning att utfärda undantagslagar som tillät honom att utrota sina motståndare, upplösa de proletära och demokratiska partierna och fackliga organisationerna, undertrycka alla friheter, och ge sig själv diktatorisk makt (särskilt den lagstiftande makten genom enkla dekretlagar).

Tyskland

När Hitler utsågs till rikskansler av president Hindenburg insåg även han att det skulle innebära fara att gå vidare för snabbt. Arbetarpartiernas och Arbetarförbundets styrkor var intakta. En diktators plötsliga uppkomst skulle kunna driva proletariatet till en generalstrejk eller väpnad resning. Det var bättre att invagga motståndaren genom att låtsas följa konstitutionen. Under hela februari månad hävdade Hitler upprepade gånger sin respekt för laglighet och efterlyste lugn.⁶² I likhet med Mussolini använde han detta andrum för att försäkra sig om en absolut majoritet i parlamentet. Efter att, inte utan svårigheter, ha uppnått riksdagens upplösning genom president Hindenburg, planerade han nya val till den 5 mars och kastade in sitt parti i en ny kampanj.

Men medan Hitler spelade rollen som varg i fårakläder, förberedde hans vän Göring febrilt en våldsamt kupp. Han hade lärt sig från den italienska erfarenheten att det var omöjligt att spela två spel samtidigt – laglighet och olaglighet – särskilt länge. Så det som tog Mussolini två år att åstadkomma, gjorde han på ett par veckor. Som den preussiska polisens härskare började han med att rena den; alla de ”republikanska” elementen, från polischefen i Berlin till den lägsta kriminalkonstapeln, avskedades och ersattes av tillförlitliga nazister. En dekretlag från den 4 februari gav polisen befogenheten att praktiskt taget förbjuda alla oppositionella publikationer eller offentliga möten. Göring lovade att personligen skydda alla poliser som använde sina vapen mot de ”röda”. Genom ett annat dekret knöt han Schupo (Berlins polis) till en ”assisterande polisstyrka” av 50 000 män som rekryterades från SA och SS.

Samtidigt uppmanade i hemlighet han sina gäng att fortsätta den blodiga kampen mot proletariatet. Överallt attackerade nazisterna sina motståndare, invaderade deras högkvarter, och störde deras offentliga möten. I Berlin skuggade de arbetare som var på väg hem under natten, slog dem, mördade dem. Enligt de officiella siffrorna dödades femtioen antifascister i politiska ”upplopp” mellan 30 januari och 5 mars.

Det var omöjligt att skjuta upp den våldsamma kuppen till efter valet, för utan den skulle det inte finnas någon absolut majoritet. För att fånga fantasin hos de obestämda var det nödvändigt att före den 5 mars, dagen för omröstningen, till varje pris terrorisera de uppstudsiga genom någon extraordinär händelse, och – ifall tillräckligt många platser inte erhöles – helt enkelt utesluta de kommunistiska deputerade från den nya riksdagen. Därför tillgrep Göring provokation. Han antog Darrés och hans vänners gamla idé om att använda en

⁶² Konrad Heiden, op. cit.

påstådd kommunistisk kupp som en förevändning för att kränka lagligheten och släppa loss en förkrossande offensiv mot proletariatet. Den 24 februari arrangerade polisen en stor räd mot kommunistpartiets högkvarter. Göring påstod att de hade hittat dokument som styrkte en nära förestående bolsjevikisk revolution (trots att bytet var så magert att de beslagtagna dokumenten aldrig publicerades). Sedan, på kvällen den 26:e upptäcktes en mindre brand i Berlins slott, men attentatet misslyckades. Slutligen, på natten den 27:e till den 28:e, hetsade Görings män en ung terrorist att sätta eld på riksdagen. Genast beskrev regeringen elden som signalen för en kommunistisk resning och fick, utan att förlora ett ögonblick, presidenten att underteckna ett dekret som avskaffade alla konstitutionella rättigheter och proklamerade ett ”undantagstillstånd”.

Inom fyrtioåtta timmar övergick all makt till polisen. Stormtrupperna som hade blivit ”assisterande polismän” slog, torterade och mördade de militanta arbetarna; de antifascistiska partiernas valmöten förbjöds, och de kommunistiska deputerade arresterades. Tack vare denna iscensättning och terror vann nazisterna en slående seger i valet den 5 mars, de fick 288 platser. För att få en absolut majoritet behövde de bara förbjuda kommunistpartiet och skicka några socialistiska deputerade till koncentrationsläger.

Diktaturen väntade fortfarande på att sanktioneras. Den 24 mars antog den nya riksdagen, i ett rum fyllt med beväpnade stormtrupper, genom en omröstning med 441 röster mot 94, en lag som gav Hitler fullständiga befogenheter att stifta lagar ”utan att följa det förfarande som inrättats genom konstitutionen” – dvs. genom enkla lagdekret. Två månader senare upplöstes eller ”samordnades” alla arbetarpartier och fackföreningar.⁶³

6

Vad gjorde det organiserade proletariatet under denna sista period? Hur försökte det stå emot? De fackliga ledarna lät sig överrumplas av fascisternas skenbart legalistiska metoder. De utfärdade inga order att ta till vapen. De varslade inte om en allmän upprorsstrejk. Nej, de hoppades besegra fascisterna, som redan hade installerats vid makten, genom att vinna en valseger.

Italien

De italienska socialisterna var blindare än någonsin och fortsatte att klamra sig fast vid lagligheten och konstitutionen. I december 1923 skickade Arbetarförbundet en rapport till Mussolini om de grymheter som begåtts av fascistiska gängen och bad honom att bryta med sina egna trupper.⁶⁴ Socialistpartiet tog valkampanjen i april 1924 mycket seriöst; Turati hade till och med en debatt med en fascist i Turin i en hall där svartskjortor vaktade ingången. Och när en upprorsvåg svepte över halvön, efter mordet på Matteotti, visste socialisterna inte hur de skulle utnyttja den. ”Vid detta unika tillfälle”, skriver Nenni, ”att kalla ut arbetarna på gatorna till en resning, förhärskade taktiken med en laglig kamp på det rättsliga och parlamentariska planet”.⁶⁵ Som en protestgest nöjde sig oppositionen med att inte visa sig i parlamentet, så, liksom de antika plebejerna, *drog de sig tillbaka till Aventinen*. ”Vad gör våra motståndare?” gäckade Mussolini i kammaren. ”Varslar de om generalstrejker, eller t o m delstrejker? Organiserar de demonstrationer på gatorna? Försöker de provocera fram revolter inom armén? Inget sådant. De begränsar sig till presskampanjer.”⁶⁶ Socialisterna lanserade en trippelparoll: *Regeringens avgång, milisens upplösning, nyval*. De fortsatte att visa förtroende för kungen, som de bad att bryta med Mussolini; de publicerade, för att upplysa honom,

⁶³ Dessa detaljer är tagna från Konrad Heiden, op. cit.

⁶⁴ Buozzi och Nitti, *Fascismo e sindacalismo*, 1930.

⁶⁵ Nenni, op. cit.

⁶⁶ Mussolini, tal, juli 1924.

framställning efter framställning. Men kungen svek dem en andra gång.

Tyskland

De tyska socialisterna utfärdade uppmaning efter uppmaning till lugn. Den 7 februari 1933 gav Künstler, ledaren för partiets Berlin-avdelning, denna instruktion: ”Framför allt, låt er inte provoceras. Berlin-arbetarnas liv och hälsa är för dyra för att hotas lätt; de måste bevaras för dagen då kampen ska äga rum.”⁶⁷ Partiet tog valet på stort allvar. ”Folket kommer att få tillfälle den 5 mars att åter ta sitt öde i egna händer”, utropade Otto Wels i ett tal.⁶⁸ Och när Hitler utlöste det fascistiska våldet, efter att ha satt eld på riksdagen, skickade Allmänna tyska arbetarförbundets verkställande utskott en tårfylld protest till president Hindenburg: ”Fackföreningarna har alltid motsatt sig terrorism i alla dess former. De har utbildat sina medlemmar att kämpa för en ny samhällsordning utan att använda våld.”⁶⁹ Slutligen, på natten den 5 mars åkte de ansvariga ledarna för *Reichsbanners* avdelningar i Tysklands viktigaste städer till Berlin på motorcyklar och bad om att få ordern att slåss. De fick svaret: ”Var lugna! Framför allt, ingen blodsutgjutelse.”⁷⁰

Inte heller kommunisterna organiserade något motstånd. ”Kommunistpartiet”, erkände Torgler i Leipzig-rättegången, ”kunde inte förvänta sig något från en väpnad resning, och strävade bara efter en sak: att överleva utan olyckor fram till valet, då det förväntade sig att vinna en stor framgång”.⁷¹ Den 26 februari skrev en av partiledarna, Pieck: ”Låt arbetarna akta sig för att ge regeringen en förevändning att anta nya åtgärder mot kommunistpartiet!” Och Dimitrov själv utropade under rättegången i Leipzig: ”Till alla nationalsocialistiska politiker, till alla polisfunktionärer som framträdde i detta rum för att vittna, frågade jag om faktiska revolutionära förberedelser kunde märkas vid tidpunkten för riksdagsbranden. Alla svarade, med viss variation, ’Nej!’”⁷²

Vad gäller de fackliga ledarna, var deras inställning ännu mer underlig. De föreställde sig att den fackliga rörelsen kunde komma överens med den fascistiska regeringen, som med tidigare regeringar, och att det inte fanns någon absolut motsättning mellan facklig frihet och diktatur. Omärkligt, via en reträtt till en annan, *slöt de upp bakom fascismen*.

Italien

Arbetarförbundets ledare var beredda att fortsätta samma ”samarbete” med den nya staten som hade fungerat så bra för dem med den gamla. Mussolini förstod deras mentalitet, och omedelbart efter marschen mot Rom erbjöd han förbundets generalsekreterare att delta i sin regering. D’Aragona accepterade. Om Mussolini slutligen gav upp denna plan, var det bara för att hans förtroliga protesterade. Men de fackliga ledarna fortsatte att bjuda ut sig själva. Järnvägsarbetarnas organ, *Tribuna dei Ferroviari*, publicerade under titeln ”Utan förbehåll”, en ledare som erbjöd den fascistiska regeringen ett ”samarbete” med järnvägsfacken.⁷³ Under ett par månader drevs direkta förhandlingar mellan de fackliga ledarna och Mussolini. I augusti 1923 förklarade D’Aragona för Arbetarförbundets nationella kommitté att ”samarbetet” inte i något fall skulle bli *politiskt*, utan bara *tekniskt* (sic). Arbetarförbundet skulle delta i statens rådgivande organ och i alla de organ där frågor gällande arbetet och produktionen skulle behandlas. ”Förbundets politik kan inte följa förutfattade meningar ...” Under tiden bröt det med Socialistpartiet.

⁶⁷ Citerat av Rustico, op. cit.

⁶⁸ Wels, tal från 7 februari 1933, citerat av Rustico, ibid.

⁶⁹ Seelbach, op. cit.

⁷⁰ D. Guérin, *La Peste Brune a passé par là ...*, 1933.

⁷¹ *Humanité*, 17 december 1933.

⁷² *Humanité*, 23 december 1933.

⁷³ Citerat av Silone, op. cit.

Men Arbetarförbundets underdånighet räddade det inte. Vid slutet av 1926 hade det lösts upp. Sedan ersatte dess ledare det med ett kulturföreningscentrum – som syftade till att ”bistå regeringens sociala åtgärder med råd och kritik”. De publicerade ett manifest där de kungjorde: ”*Den fascistiska regimen är en realitet, och varje realitet måste beaktas.*” De förklarade att den fackliga rörelsen i det förflutna inte kunde besluta sig för om den skulle vara för eller emot staten. Det var dock nödvändigt att välja och antingen föra en kamp för statens förstörelse eller samarbeta med och integrera sig i den. De hade beslutat sig för det andra alternativet – ett alternativ som ”naturligt nog inbegriper att överge klasskampens princip”.⁷⁴

Tyskland

De tyska fackliga ledarna var sina italienska kollegors tvillingbröder. Därför försökte vissa nazistiska ledare, som var väl bekanta med dem, efter 1932 att förlika dem. I ett tal jublade Gregor Strasser över att Arbetarförbundets diskussioner hade visat att det fanns motstånd mot Socialistpartiet. ”Detta är en utveckling som gör det möjligt att förutse en enhetsfront av alla tyska producenter.” I oktober, vid ett möte i Sportpalatset, utfärdade han en mer specifik inbjudan till Arbetarförbundets sekreterare, som just hade hållit ett regelrätt nationalistiskt tal: ”Om Leipart verkligen tänker på detta sätt, har vi de klaraste perspektiven framför oss ...”

När Hitler tog makten förklarade Arbetarförbundets verkställande kommitté att det ”ska invänta regeringens åtgärder”. Först bröt förbundet med Socialistpartiet, och den 20 mars publicerade det ett manifest: ”De fackliga organisationerna är uttrycket för en obestridlig social nödvändighet, en oumbärlig del av själva samhällsordningen ... Som ett resultat av tingens naturliga ordning blir de alltmer integrerade i staten. Fackens sociala uppgift måste utföras, *oavsett den statliga regimen natur ...* Fackliga organisationer gör inga anspråk på att påverka statsmakten direkt. *Deras uppgift kan här bara vara att ställa kunskaper och erfarenheter inom detta område till förfogande för regeringen och parlamentet ...*”

Den 7 april höjde Leipart sitt bud och förklarade att fackföreningarna ”*eftersträvar samma mål som regeringen, nämligen att grunda nationens frihet hemma och utomlands på hela folkets produktiva krafter*”. Den 20 april uppmanade förbundets nationella kommitté sina medlemmar att delta i förstamajfirandet som en symbol för arbetarklassens införlivande i den nationalsocialistiska staten.⁷⁵

⁷⁴ Manifest från 16 januari 1927, tryckt i *Le Liberté syndicale: Italie*, undersökning av Nationernas förbund, 1927.

⁷⁵ Jfr. Seelbach, op. cit.

VI. Plebejernas uppgång och fall

1

Fascismen har vunnit makten. Dess finansiärer har uppnått sina mål: förintade den parlamentariska demokratin, utplånat de proletära organisationerna och bildat en auktoritär stat genom vilken de kan diktera sin vilja och öka sina vinster.

Men medaljen har en baksida: de kapitalistiska magnaterna står nu inför de fascistiska *plebejernas* krav. Vi är redan bekanta med mentaliteten hos dessa plebejer (kapitel II). De erövrade inte makten bara för sina finansiärer skull, *utan också för sin egen skull*. De utgör, enligt Mussolini, ”en ny politisk klass”.¹ De är fast beslutna att hänsynslöst driva ut bourgeoisieens gamla politiska stab, med en uppkomlings brutalitet. De kräver att alla befattningar och funktioner ska tillfalla dem själva.

Magnaterna är en aning oroliga över dessa krav – men de har knappast förbisett dem. Sedan någon tid har de insett att det var farligt att överge hela statsstyret till de fascistiska plebejerna. Det är därför de, åtminstone till en början, skulle ha föredragit att fascismens bara deltagit i en traditionellt borgerlig regering. Men plebejernas otålighet satte stopp för dessa planer.

Ändå får magnaterna vissa garantier: de fascistiska ministrarna är omgivna av pålitliga personer som tillhör den ”gamla politiska klassen”. Men plebejerna har andra avsikter; de insisterar på att ha *all makt* och kräver att bourgeoisieens tidigare politiska lakejer ska drivas ut till sista man. Skulle magnaterna ge efter eller inte? De har inget att välja på eftersom *de fortfarande behöver plebejerna*. De senares hjälp är nödvändig för att omvandla den demokratiska staten till en diktatur, för att dela ut dödsstöten mot det organiserade proletariatet. Inga kan misshandla, inga kan tortera de militanta arbetarna bättre än dessa män som har kommit från folket. Därför finner sig magnaterna i sitt öde, inte utan oro, och offerar sin gamla politiska stab; de överger all makt till de fascistiska plebejerna.

I ärlighetens namn är företeelsen inte helt ny: det finns ett historiskt prejudikat. Den 2 december 1851 lät den franska bourgeoisie på samma sätt Louis Bonapartes plebejiska anhängare ”undertrycka och förintade” dess gamla politiska stab, ”dess talande och skrivande del, dess politiker och dess skribenter, dess talarstolar och press”. ”Vid hovet”, säger Marx, ”i ministerierna, i spetsen för förvaltningen och armén tränger sig en hop lymlar fram, av vilka man om den bästa måste säga, att man inte vet, varifrån han kommer, en larmande, illa beryktad, rovlysten bohème ...” Bourgeoisien stod ut med denna invasion eftersom den, tack vare plebejernas stöd, var skyddad av en ”stark och oinskränkt regering” som den behövde för att rädda sina vinster. Och förd bakom ljuset, under antagandet att detta utbyte av en ”politisk klass” mot en annan var en verklig revolution, skrev den gamle dåren Guizot: ”Detta är socialismens fullständiga och slutgiltiga triumf!”²

Italien

Långt innan de hade tagit makten förstod de italienska plebejerna att den ”besudlade klassen [den politiska bourgeoisie] gav upp sin makt, och lämnade över de offentliga angelägenheterna till dem som var värdigare”.³ Därför var den regering som bildades av Mussolini efter marschen mot Rom inte i närheten av att tillfredsställa dem. Mer än hälften av ministrarna tillhörde den ”gamla politiska klassen”; de fascistiska ministrarna omgavs av

¹ Mussolini, tal i Neapel, 11 augusti 1922.

² Marx, *Louis Bonapartes adertonde brumaire*.

³ Gorgolini, *Il fascismo nella vita Italiana*, 1921.

herrar som general Diaz i försvarsdepartementet, amiral Thaon di Reval i marindepartementet, den liberala Gentile i utbildningsministeriet, nationalisten Federzoni i kolonialdepartementet, och radikalen Colonna di Cesaro i post- och telegrafdepartementet. Plebejerna irriterade sig över ”övergångsregimens” varaktighet och satte press på Mussolini att göra sig av med sina ickefascistiska samarbetspartners och att slutgiltigen bilda det de kallade den *totalitära staten*. Under sommaren 1923 var spänningen stor mellan de obeslutsamma och extremisterna inom partiet. Rocca uteslöts för att ha vågat deklarerat att ”revolutionen har gjorts av fascisterna för Italien och *inte enbart för fascisterna*”, och för att ha förespråkat att det fascistiska partiet skulle omvandlas till ett stort nationellt parti. Mussolini agerade Roccas försvarare mot Farinacci, plebejernas ledare.⁴ År 1924 skrev han, ”Jämte partiets fascism finns den italienska nationen.”⁵

Men i sitt hjärta hade han redan valt den totalitära staten. Redan den 11 augusti 1922 förkunnade han i Neapel: ”En process pågår genom vilken fascismen kommer att förkroppsliga staten.” Senare erkände han för Emil Ludwig att han *avsiktligen* började ”med 50 procent”, med en koalitionsregering, innan han övergick till totalitär fascism.⁶ I april 1923 informerade ett officiellt meddelande från Volta-byrån allmänheten om att ”den fascistiska regimen har i egentlig mening inte påbörjats ännu, och den nuvarande perioden är endast en *förberedelseperiod*.”⁷

Men den fascistiska staten var redan placerad ovanpå den etablerade staten. Den 13 januari 1923 kombinerade Mussolini ministären med ”Stora rådet” som var 100 procent fascistiskt, och bestod av partiets främsta ledare. I ett av sina första sammanträden beslutade Stora rådet att komplettera den reguljära armén med en ”frivilligmilis för nationell säkerhet”, under regeringschefens personliga ledning. Funktionärer k9ompetterades med fascistiska övervakare på alla nivåer i den administrativa hierarkin. Efter mordet på Matteottis beslutade sig Mussolini slutligen för att tillfredsställa plebejerna, och förkunnade den ”totalitära statens” tillkomst. ”Vårt motto”, utropade han, ”är all makt åt fascismen!”⁸ – en parodi på oktoberrevolutionens paroll, ”*All makt åt sovjeterna!*” Olivetti förklarade att det fascistiska partiet, i egenskap av armé, ”inte kan godkänna att det samtidigt finns andra arméer med andra ändamål. Det kräver ett enat befäl ... De andra partierna har ingen rätt att existera!”⁹ Fascismen påstod sig vara identisk med staten, och Sergio Pannunzio myntade uttrycket *partistat*.¹⁰

Mellan 1925 och 1926 tvångsupplöstes alla partier utom det fascistiska partiet; fascismen var inte bara oförsonlig gentemot arbetarorganisationer och proletära partier, *utan också gentemot de borgerliga partierna och bourgeoisens tidigare politiska stab*. ”Liberalerna”, skrev Volpe, ”fick antingen bli fascister eller lämna det politiska livet. Många oförsonliga motståndare gick i exil, antingen frivilligt eller genom tvång.”¹¹ Malaparte säger: ”Efter att med våld ha upplöst de republikanska och katolska organisationerna, agerade svartskjortorna mot liberalerna, demokraterna och frimurarna.”¹² Genom ett dekret den 26 november 1925 förbjöds frimureriet, och ”frimurarlogerna invaderades och fördärvades, deras utrustning och insignier förstördes eller kastades ut på gatan”.¹³ Den liberala filosofen Benedetto Croce

⁴ Hautecour, ”Le Fascisme”, *Année Politique*, 1926; Max Nomad, *Rebels and Renegades*, 1932.

⁵ Citerat av Cambó, *Entorn del feixisme italiá*, 1924.

⁶ Ludwig, *Mussolinis Gespräche mit Emil Ludwig*, 1932.

⁷ Citerat av Russo, *Mussolini et le Fascisme*, 1923.

⁸ Mussolini, tal till det fascistiska partiets kongress, 1925.

⁹ Olivetti, artikel i *Annuaire 1928 du Centre International d'études sur le fascisme*.

¹⁰ Citerat av Manólesco, *Le Siecle du Corporatisme*, 1934.

¹¹ Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

¹² Malaparte, *Technique du Coup d'Etat*, 1931.

¹³ Volpe, op. cit.

bibliotek plundrades, och de liberala ledarna Amendola och Gobetti, liksom frimurarnas stormästare, Torrigiani, utsattes för ett sådant fysiskt våld att de dog av det. Alla försök att återuppliva de gamla partierna bestraffades med tjugo års fängelse. Dessutom blev detta oerhört svårt, om inte omöjligt, efter att den hemliga polisen (*Ovra*) och "Specialdomstolen" inrättats genom lagar från 26 november 1926.

Efter 1925 bestod regeringen "helt och uteslutande av fascister".¹⁴ Medlemmarna av bourgeoisins gamla politiska stab, såsom Federzoni och Gentile, benådades av fascismen först när de bekände sig till den fascistiska tron. En av de "superfascistiska" lagarna som infördes 1925, den från 24 december, gav regeringschefen makten att "entlediga alla de civila och militära statsfunktionärer vars handhavande, under tjänst eller tjänstledighet, inte helt visar upp förmågan att utföra sina arbetsuppgifter troget, eller är oförenliga med regeringens politiska principer". Arméstaberna byttes ut, officerare avgick och ersattes av tillförlitliga fascistiska element. Plebejerna var "hela tiden besatta" av "försöket att samla den villkorslösa kontrollen över armén i sina egna händer".¹⁵ Flygvapnet, den moderna vapengrenen par excellence, anförtröddes åt en plebej, Italo Balbo.

Upprättandet av den totalitära statens fullbordades genom lagen från 19 december 1928. Det fascistiska Stora rådet blev nu det "högsta organet som ansvarar för att samordna all regeringsverksamhet". Stora rådet diskuterar alla regeringsfrågor *innan* regeringen, som endast har en administrativ funktion, har behandlat dem. Själva monarken reduceras till rollen som en gummistämpel, eftersom Stora rådet tar sig rätten att ingripa i vissa frågor, t.ex. rätten att förklara krig eller sluta fred, vilket tidigare varit kronans privilegier. Tronföljden kommer hädanefter att bestämmas av en endakonstitutionell lag som antogs efter samråd med Stora rådet – och vars samråd krävs för lagen ska vara giltigt. Detsamma gäller befogenheten att utnämna regeringschefens efterträdare i händelse av att det uppstår vakans. Denna befogenhet tillhör uteslutande Stora rådet, som "respektfullt ska föreslå" en ny chef, liksom dennes medarbetare, för kronan. Vad gäller det fascistiska partiet är det sammanfogat med staten, och förvandlat från en enkel privat sammanslutning till en offentlig institution. "Den var statsmaktens grund",¹⁶ "regimens axel, utan vilken regimen kan inte betraktas som något annat än en man utan ryggrad".¹⁷

Partisekreteraren utnämns hädanefter genom regeringsdekret. Han får titeln regeringsminister och utför dennas funktioner. Han är regimen viktigaaste person efter regeringschefen, och när den senare är frånvarande ersätter han denne som kabinettschef. Sammansmältningen mellan parti och stat är inte begränsad till de övre skikten; efter partisekreterarens nominering utses partiets alla regionala sekreterare genom regeringsdekret.¹⁸

Med den totalitära statens fullbordande hade "den aristokrati av knappt civiliserade bönder som utgör det fascistiska ledarskapet"¹⁹ uppnått sina mål. Den hade *all makt*, alla befattningar, alla arvoden. Som Silvio Trentin har sagt: "Det var en otrolig rusning efter pengar, befattningar, jobb, äventyr ... Den offentliga förvaltningen bjöds ut på auktion."²⁰

Tyskland

De nationalsocialistiska plebejerna strävade också efter att avlösa hela bourgeoisins dåvarande politiska stab. "Historien har aldrig sett", säger *Völkischer Beobachter*, "en stat

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Silvio Trentin, *Antidémocratie*, 1930.

¹⁶ Jfr. rapport av Starace, summerad i *Temps*, 31 december 1934.

¹⁷ Cutelli, vid kongressen i Ferrara, maj 1932.

¹⁸ Dekretlag från 19 oktober 1934; *Temps*, 11 januari 1937.

¹⁹ Aniante, *Mussolini*, 1932.

²⁰ Silvio Trentin, op. cit.

återbildas av andra än de som var den nya idéns skapare och initiativtagare. *Inga andra än vi själva* har den vilja och förmåga som krävs för att införa den nya ordningen.”²¹ Goebbels sa: ”När vi har erövrat staten, kommer denna stat att vara vår stat ... Om vi i vår kamp mot ett korrupt system idag tvingas vara ett ’parti’ ... kommer vi, i det ögonblick systemet faller sönder, att bli staten.”²² Därför var den regering som bildades av Hitler den 30 januari 1933 långt ifrån godtagbar för plebejerna. Herrar som hade varit medlemmar av den gamla politiska staben omgav de nationalsocialistiska ministrarna: von Papen som vicekansler och Preussens ministerpresident; Hugenberg, riksekonomi- och jordbruksminister; von Neurath, utrikesminister; greve Schwerin von Krosigk, finansminister; baron von Eltz-Rübenach, post- och transportminister; Seldte (chef för Stahlhelm), arbetsmarknadsminister; Gerecke, rikskommisarie för arbetsinsatsen; etc.

Under segerns rus krävde de nazistiska plebejerna att den gamla politiska staben skulle kastas ut. Göring skyndade sig att komplettera den preussiska polisen med en ”stödpolis”, som rekryterades från stormtrupperna. Och efter riksdagshusbranden var alla partier utom Nationalsocialistiska partiet dömda att förgås; nationalsocialismen förföljde inte bara arbetarorganisationerna och de proletära partierna, *utan också de borgerliga partierna och borgeoisens tidigare politiska stab*. Samma dag som Hitler erhöll fulla befogenheter från riksdagen den 23 mars 1933, arresterades rikskommisarien för arbetsinsatsen Gerecke, Hindenburgs tidigare kampanjledare, anklagad för förskingring. Den 11 april övertog Hitler titeln Preussens ministerpresident från Papen. Den 26 april avsattes en av ledarna för det mäktiga Stahlhelm-förbundet, Duesterberg. Ändå försökte Tysknationella folkpartiet (konservativt) stå emot, och när det berövades Stahlhelms stöd upprättade det en ny milis i gröna skjortor, *Kampfring*. Men i början av juni attackerade de plebejiska stormtrupperna *Kampfring* och ockuperade dess högkvarter, medan polischeferna förbjöd dess lokalavdelningar. Hugenberg, som insåg att ytterligare motstånd var lönlöst, gav upp sina två ministerposter, och hans parti upplöstes. Likaså röstade katolska Centrumpartiet för sin egen upplösning den 5 juli.

De fascistiska odjuret var inte välvilliga i sin behandling av borgeoisens gamla politiska tjänare. För att ta ett exempel i mängden: dr. Oberföhren, Hugenberg's bundsförvant i ledarskapet för Tysknationella folkpartiet, fanns ha ”begått självmord” i sitt hem den 6 maj. Lagen från 15 juli inbegrep påföljder av från tre års fängelse till ”strängare bestraffning” för de som försöker återupprätta de förbjudna partierna eller bilda nya. Dessutom åtog sig den hemliga polisen (Gestapo) och ”Folkdomstolen” uppgiften att omöjliggöra detta.

Riksregeringen bestod nu endast av nazister. De ministrar som var medlemmar av den gamla politiska staben tvingades gå med i Nationalsocialistiska partiet eller lämna sina poster. I de statliga råden förvärvade plebejerna den numerära majoriteten; Göring, Goebbels, Darré, Hess, Röhm, Rust, Frank, Kerrl, m.fl., blev i sin tur riksinistrar.

En lag från 7 april 1933 gav Führer-kanslern makten att avsätta alla funktionärer ”som inte erbjuder garantier att alltid sätta sig själva i den nationella revolutionens tjänst”,* och officerare som misstänktes för att vara negativt inställda till den nya regimen entledigades. Detta var fallet med överbefälhavaren själv, general von Hammerstein, en personlig vän till general von Schleicher. Plebejerna var besatta av tanken på att kontrollera armén, och de lyckades utnämna två ”sympatisörer” till Reichswehrs ministerium, general von Blomberg

²¹ Artikel av Heinz Heckel i *Völkischer Beobachter*, 6 augusti 1932, citerat av Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.

²² Goebbels, *Der Nazi-Sozi*, 1931.

* Den lagstiftning som gäller för funktionärer utfärdades i januari 1937 och föreskriver att alla funktionärer ”som upphör att erbjuda alla garantier till den nationalsocialistiska regimen” officiellt skall avsättas.

och hans rådgivare, överste von Reichenau. Göring tog över flygvapnet, precis som Balbo i Italien.

Den 10 juli publicerade tidningarna ett ”regeringsmeddelande” i stort typsnitt: ”Det finns inga fler partier. Den nationalsocialistiska rörelsen har blivit statens enda pelare ... Det finns tillförlitliga nationalsocialister på alla viktiga poster.” Den 15 juli utfärdades en lag som sa: ”Det finns i Tyskland endast ett politiskt parti: Nationalsocialistiska partiet.” Mindre än ett år efter att partiet hade tagit makten var det sammanslaget med staten en gång för alla, och lagen från 2 december 1933 förkunnade att partiet efter den nationalsocialistiska revolutionens seger blev ”statens ideologiska stöd, och förblir oupplösligt knutet till den”. Det blev ett offentligt organ, och för att göra sammansmältningen mer konkret utsågs Hitlers assistent i partiledningen, Rudolf Hess, och chefen för stormtrupperna, Röhm, till riksministrar. Den totalitära statens sista sten lades när president Hindenburg dog och Hitler, partiledaren, genom ett dekret den 2 augusti 1934 lade statöverhuvud till sin kanslertitel. Vid Nürnbergkongressen 1935 blev slutligen den röda flaggan med hakkorset den enda statsflaggan, och den gamla kejsarligen flaggan i svart, vitt och rött kastades slutgiltigen på sophögen. Hitler lanserade formeln: ”Staten är partiet, och partiet är staten.”

Med den totalitära statens fullbordande hade de nazistiska plebejerna uppnått sina mål. De hade *all makt*, alla befattningar och alla löner. En kast av giriga och korruperade parasiter installerades i regeringen; en uppfattning om dess numerära storlek kan erhållas från det faktum att *enbart partiledarnas* parad vid Nürnbergkongressen varje år innefattade nästan en miljon deltagare. En fantastisk syn! De flesta av dessa ledare ”åker i lyxiga bilar och bor i palats, vilka dyker upp som svampar”.²³ ”Vi är nu överlämnade till gängledare”, suckade en dam från den gamla aristokratin.²⁴

Senare ägnade sig en talesman för den gamla ”respektabla” bourgeoisien, Hermann Rauschning, åt en mängd olika självanklagelser, där han medgav att det var hatet mot proletariatet som fick honom och hans sort att överlämna Tyskland till människor som inte respekterade någonting. Han skrev en hel bok på ämnet: *Die Revolution des Nihilismus*. Till sin förtret gick han så långt som att glömma att dessa ”nihilister” (som han faktiskt gav för stor ära genom att behandla dem som revolutionärer) räddade hans klass och det system den levde under vid en kritisk tidpunkt. Allt han såg var det pris de fick betala för utförda tjänster.²⁵

2

De kapitalistiska magnaterna kände sig med rätta lite illa till mods när de överlämnade all makt åt plebejerna. De sistnämnda vill säkerligen inte på allvar attackera privilegierna hos dem på vilka de lever och som aldrig har upphört att överösa dem med generositet. Efter maktövertagandet fortsätter faktiskt industrialisterna att fylla partiets och dess tillhörande organisationers kistor. Dessa bidrag döptes i Tyskland till ”Det tyska näringslivets Adolf Hitler-donationer”. Dessutom ger magnaterna de plebejiska ledarna direkta ”vinstandelar” i form av betalda befattningar inom förvaltningen av sina företag, etc. Men å andra sidan måste plebejerna ta med i beräkningen de folkmassor som de har ”fått att marschera”. För att vinna dessa massor använde de ett *antikapitalistiskt* språkbruk (kapitel IV) som massorna tog på allvar. Och när fascisterna nu har makten insisterar massorna på att de ska hålla sitt ord. Fascismen proklamerar förgäves att man har avskaffat klasskampen; småborgarna och proletärerna som tog på sig de svarta eller bruna skjortorna fortsätter att lyda en obskyr klassinstinkt, och deras intressen förblir i konflikt med de kapitalistiska magnaternas

²³ *Temps*, 11 januari 1936.

²⁴ *Humanité*, 22 maj 1936.

²⁵ Hermann Rauschning, *Die Revolution des Nihilismus*, 1938.

intressen. Men eftersom den segerrika fascismen är noga med att inte röra kapitalisternas privilegier, blir gräsrotsplebejerna allt mer otåliga och kräver att revolutionen ska fortskrida, eller till och med att den följas upp av en *andra revolution*.

De plebejiska ledarna, stora som små, kan inte bortse från dessa krav. Precis som i en demokratisk regim förvärvar och bevarar politiker även i en fascistisk regim – trots undertryckandet av rösträtten – sitt inflytande och sin prestige endast i den mån att de har stöd från en ”social bas”. Varje politiker har gjort sitt anspråk, en privat förläning, och han vill inte bara bevara denna förläning, utan även utöka den. Utan en social bas skulle han bara representera sig själv och upphöra att vara en person som är berömd och fruktad; han skulle sväva i ett vakuum, i händerna på diktatorns nyck eller sina rivalers konspiration. Därför måste han i viss mån tolka sina truppers krav och önskemål, och förkunna – mer eller mindre övertygande – *att revolutionen bara har börjat, att en andra revolution är nödvändig*.

Ett sådant språkbruk misshagar de kapitalistiska magnaterna i högsta grad. De ändrade inte sin politiska stab för att överlåta försvaret av sina intressen till agitatorer och demagoger. Den ”andra revolutionens” spöke förföljer dem. De kräver att de mest bångstyriga plebejerna elimineras hänsynslöst.

Vi har sett staten absorberas av partiet; *nu ser vi partiet tämjas av diktaturstaten*. Naturligtvis besätts regeringsposterna fortfarande av fascister, *men ett obarmhärtigt urval av dessa fascister genomförs*. De som går med på att vara tysta behåller sina jobb, de blir inget annat än ”en oligarki som uttryckligen avstår från tankefrihet”²⁶ och bara fogliga tjänare under ledaren och de penningmakter som vilken står under ledarens beskydd. De andra, demagogerna, måste antingen avsvärja sig och kväsa och dämpa sin demagogi, eller försvinna. Efter denna rening tenderar partiet att bli en ren regeringsmaskin, en byråkratisk organism utan eget liv, medan den tillika rensade fascistiska milisen avvärjas och reduceras till maktlöshet. Diktaturen lutar sig mindre och mindre mot de folkliga massorna och *mer och mer mot de traditionellt repressiva styrkorna, armén och polisen*. ”Fascismen blir byråkratiserad och blir alltmer lik andra former av militära och polisiära diktaturer.”²⁷

För att underlätta framställningen har de två processerna presenterats som gradvisa, men egentligen överlappar de varandra, eftersom sammansmältningen mellan staten och det fascistiska partiet ännu inte har uppnåtts när diktaturstaten började underkva partiet.

Italien

Efter maktövertagandet var de fascistiska truppers besvikelse så stor att de plebejiska ledarna tvingades ta med detta i beräkningen och använda ett våldsamt demagogiskt språkbruk. ”Vi har gjort revolutionen ... Om nödvändigt är vi beredda att påbörja den igen”, förklarade *Popolo di Lombardia* den 13 januari 1923. *Assalto* i Bologna publicerade följande rader från en plebejs penna den 14 april: ”Gudsägarna och industrialisterna tror att fascismen ska dämpa arbetarnas krav, men inte kapitalets explotering. Det var inte av den anledningen som tvåusen fascister dog och tvåhundrausen är redo att dö ... Jag har besekrat revolutionära arbetare, och jag är beredd att besegra godsägarna på samma sätt.” Eduardo Frosini riktade ett öppet brev till Mussolini: ”Du har förändrat programmet från 1919 i sådan utsträckning att du nu skyddar dem som fascismen lovade att bekämpa. Du har kastat dig i armarna på dem som du ville krossa. Och fascismen identifierar sig med reaktionen som tjänar monarkin och bourgeoisien.” Forni talade om *nödvändigheten av en ny marsch mot Rom*. Och konflikten var inte begränsad till ord: i Rom stred Mussolinis partisaner mot extremister ett flertal gånger med kulsprutor; i Livorno tog extremister milisbaracker och partihögkvarter i besittning.

²⁶ Ferrari, *Il regime fascista italiano*, 1928.

²⁷ Trotskij, [Vad härnäst? Det tyska proletariats ödesfrågor](#), 1932.

Praktiskt taget överallt i provinserna gjorde de lokala fascistiska ledarna, ”*Ras*”, uppror mot ledarens politik.²⁸

De kapitalistiska magnaterna blev oroliga. De krävde att Mussolini skoningslöst skulle eliminera de mer besvärliga plebejerna. ”Under det första året”, sa Mussolini till Emil Ludwig, ”var jag tvungen att göra mig av med hundrafemtiotusen fascister för att göra partiet till en mer koncentrerad styrka. Först efteråt kunde jag börja träna en elit i syfte att omvandla rå styrka till en ordnad regering.”²⁹ Silone talar om flera tiotusentals fascister som deltog i marschen mot Rom och som fördrevs under 1923. Mussolini, påstår Aniante, ”har skickat ett stort antal utomlands, kastat andra i fängelse, och åter andra har förpassats till sina provinser, beordrade att inte flytta ... Vissa har han placerat utanför politiken.”³⁰ Partiet genomgick djupgående förändringar. Många *fasci* upplöstes. ”De eliminerar”, enligt Silone, ”alla som visar sitt missnöje, och ersätter dem med funktionärer och statstjänstemän vilkas lojalitet är känd.”³¹

En andra gång, 1925-1926, rensades partiet från basen till toppen. ”Vi var tvungna”, förklarade Mussolini, ”att återuppbygga det fascistiska partiet från topp till tå.”³² En ny hop ”gammelfascister” kastades ut. Farinacci drevs ut ur sekretariatet, och på samma gång stängdes partimedlemskapsböckerna och öppnades inte igen förrän 1931.

År 1928 skedde en ny utrensning. Det fascistiska ”fackförenings”-förbundet upplöstes och dess generalsekreterare, Rossoni, avskedades tillsammans med alla de ”fackliga” plebejer som tillsatts av honom på olika poster inom organisationen (kapitel VIII).

I själva verket bestämde sig inte Mussolini slutgiltigt för att välsigna partiets och statens förening *förrän partiet, rensat från sina mest oroliga element, hade blivit inget mer än en administrativ maskin som lydde hans order*. Även om lagen från 9 december 1928 markerade den totalitära statens fullbordande, markerade den samtidigt att staten hade tämjtt partiet. På ytan verkade partiet utan tvekan ha absorberat staten, men i själva verket var partiet, även i laglig mening, bara en ”civil milis i statens tjänst”. I sin kommentar om dekretet som gav partisekreteraren ministertiteln och ministerfunktionen, skrev *Temps* Romkorrespondent: ”*Statens suveränitet över partiet har nu etablerats. Partiet har absorberats av staten.*”³³

Under tiden som partiet underordnades staten, underordnades milisen, som hade rensats på sina oönskade element, den reguljära armén. Redan innan Mussolini kommit till makten hade han avslöjat sina planer. I en artikel i *Popolo d'Italia* den 26 oktober 1922 sa han faktiskt: ”Vad ska vi göra med aktionsskvadronerna när vi har makten? ... Den fascistiska milisen kommer att omvandlas. Skvadronerna kommer upphöra att vara partiorgan och bli statsorgan; omvandlas till organ för förberedande militärutbildning och bli den beväpnade nationens förebilder ...”³⁴ Det återstod bara att sätta detta program i verket. ”Aktionsskvadronerna” införlivades i milisen 1923, först efter en noggrann utrensning. I augusti 1924 bemannade Mussolini milisen med arméofficerare. Gradvis ersattes ”gammelfascisterna” av unga män som hade genomgått ungdomsorganisationernas urskilningsprocess. Slutligen, och viktigast, *avväpnades* milisen. Som det kallas på militärt språk, den blev en enkel ”reserv”.

Milismannen var civil och kallades in, vid mer eller mindre sällsynta tillfällen, för att bära uniform, genomgå militär träning, eller figurera i parader. Endast en del av milisen var i

²⁸ Citat och uppgifter från Silone, *Der Fascismus*, 1934.

²⁹ Ludwig, op. cit.

³⁰ Aniante, op. cit.

³¹ Silone, op. cit.

³² Citerat av Kurella, *Mussolini ohne Maske*, 1931.

³³ *Temps*, 11 januari 1937.

³⁴ Citerat av A. Rossi, *Nascita e avvento del fascismo*, 1938.

ständig tjänst och hade den ofarliga rollen som stödpolis, med uppgiften att kontrollera brev, järnvägar, hamnar, motorvägar, skogar, kustförsvaret, etc. I krigstid anslöt sig den individuella milismannen till de reguljära trupperna; även om flera milisenheter upprätthölls, som en del av de olika armékåren, *under arméofficerarnas befäl*. Det var fallet med de svartskjortedivisioner som deltog i den abessinska kampanjen.³⁵ Efter 1 februari 1935 fick milisen uppgiften att organisera förberedande och slutberedande militärutbildning, *alltid under arméofficerarnas befäl och kontroll*.

Kort sagt var den fascistiska milisen inte längre ansvarig för den interna ordningen och beskyddet av regeringen, som den var vid tiden omedelbart efter ”revolutionen”. Denna uppgift föll mer och mer på carabinieri, som är en *del av armén under en reguljär armégenerals befäl*. Vid slutet av 1935 förstärktes carabinieri-enheterna kraftigt.

Vad gällde ungdomsorganisationen, *Opera Balilla*, förlorade den sin självständighet och blev, under namnet *Gioventù Italiana del Littorio* (GIL), en organisation för militär utbildning, under arméns kontroll och det allmänna arméreglementet.³⁶

Medan denna utveckling pågick, utökades arméns roll utan avbrott: ”Armén”, sa *Giornale d'Italia*, ”håller, genom fascismens vilja, på att bli nationens nya aristokrati.”³⁷ Ett symboliskt faktum är att soldater från den reguljära armén, inte milismän, vid flera tillfällen stod vakt vid Utställningen för den fascistiska revolutionen.³⁸ På den tolfte årsdagen för *milisens* grundande, den 1 februari 1935, paraderade i huvudstaden samtliga avdelningar av de *reguljära* trupper som var förlagda i Rom.³⁹

Segern som vanns i Etiopien av general (befordrad till marskalk) Badoglio återupprättade helt arméns dominerande ställning – och inte bara arméns utan också kungens, arméns högste befälhavare, som fram till denna tidpunkt hade spelat en ganska undanskymd roll i den fascistiska regimen. ”Kungahuset och det militära överkommandot fick all ära”, noterade en journalist i maj 1936.⁴⁰ Kungen blev marskalk av Imperiet tillsammans med il Duce.⁴¹

Eftersom dagens fascism inte på något sätt liknar gårdagens fascism, lät sig armén – något motvilligt till en början – bli ”fascifierad”. Från och med vintern 1934 gavs kurser i ”fascistisk utbildning” på alla officers- och underofficersskolor. Olika åtgärder underlättade för officerare att gå med i det fascistiska partiet, och i Genua gjorde officerarna i ett kavalleriregemente ett ceremoniellt besök till fascistpartiets lokala sekreterare.⁴² Samtidigt närmade sig Huset Savoien och regimen varandra: i ett dekret använde kungen uttrycket det ”fascistiska fosterlandet”.⁴³ Han besökte Mussolinis födelsehus i Predappio.⁴⁴ Hans kusin, hertigen av Pistoia, skrev en artikel för Mussolinis tidning, *Popolo d'Italia*, och *Temps* Romkorrespondent påpekade: ”Det här är första gången som en medlem av Huset Savoien officiellt har tagit ställning i politiska frågor sedan fascismens tillkomst.”⁴⁵

Den fascistiska ”revolutionen”, som vilar på de plebejiska svartskjortorna, hade blivit en *militär-polisiär diktatur*.

³⁵ *Temps*, 19 september 1935.

³⁶ *Temps*, 5 februari 1938.

³⁷ *Temps*, 30 september 1934.

³⁸ *Temps*, 21 december 1934

³⁹ *Temps*, 2 februari 1935.

⁴⁰ *Paris-Midi*, 10 maj 1936.

⁴¹ *Temps*, 1 april 1938.

⁴² *Temps*, 21 december 1934.

⁴³ *Petit Parisien*, 22 maj 1936.

⁴⁴ *Temps*, 10 och 11 juni, 1938.

⁴⁵ *Temps*, 24 december 1937.

Tyskland

Efter att ha tagit över makten försökte Hitler behärska de plebejiska krafter som han själv hade släppt loss. Men han överväldigades av en stor våg underifrån – betydligt kraftfullare än dess italienska motsvarighet tio år tidigare. De tusentals småborgare och arbetslösa som hade trott på den nationalsocialistiska demagoin, uppträdde som om de befann sig på erövrat territorium, och krävde att de *antikapitalistiska* löften skulle hållas. Hungrika unga män från stormtrupperna, arbetarna i de ”nationalsocialistiska fabrikscellerna”, drämde näven i arbetsgivarnas bord, och krävde löneökningar och kontroll, eller till och med nationalisering av industrin. I brådskan att utöka sina respektive förläningar, öppnade de plebejiska ledarna dörren till partiet, för stormtrupperna och ”fabrikscellerna”. Ett antal före detta marxister kom därmed att dryga ut den bruna arméns led, och massorna, som redan befann sig i jäsning, fick på så sätt ytterligare energi. Vågen bröt med sådan kraft att den verkade kunna svepa bort allting.

De plebejiska ledarna var tvungna att tala ett radikal språk för att inte isoleras från sina trupper. På ett folkmöte som organiserats av SA, utbrast en av dem: ”Vår revolution ... har bara börjat. Vi har ännu inte uppnått något av våra mål. De talar om en nationell regering, ett nationellt uppvaknande ... Vad är allt detta? Det som betyder något är den *socialistiska* delen av vårt program ... Vi har bara en ytterligare fiende att besegra: bourgeoisien!”⁴⁶

Men reaktionen var inte sen att agera. Bourgeoisien hade offrat sin tidigare politiska stab och låtit de nazistiska plebejerna få *hela makten* enbart under förutsättningen att dessa lydigt skulle försvara dess intressen; den hade inte anförtrott dem uppgiften att krossa bolsjevismen bara för att låta en ny bolsjevism uppstå ur deras mitt, inte ens en ”nationell” bolsjevism. Redan i maj visade sig de första tecknen på en vändning. Den 9:e hade Göring strängt förbjudit preussiska polismän att tillhöra SA eller SS, eller bära svastika.⁴⁷ Goebbels meddelade i en artikel att ”det Nationalsocialistiska partiet kommer snart att genomgå en rensning; oönskade element kommer att uteslutas. Vi ska noga skydda fabrikscellerna från att invaderas av marxistiska element.”⁴⁸ Men dessa första utrensningar var inte tillräckliga. De kapitalistiska magnaternas tålmod var uttömt: å deras vägnar tillkallade president Hindenburg kanslern till Neudeck och krävde en omedelbar helomvändning, och generalerna i Reichswehr lät honom veta att ”det skulle innebära allvarlig fara att gå vidare på den väg han har påbörjat”.⁴⁹

Hitler lydde genast sina finansiärer. Vid ett möte för SA- och SS-ledarna, som hölls vid Bad Reichenhall i Bayern den 1 och 2 juli, gav han det oväntade tillkännagivandet: ”Jag kommer att med all min styrka motsätta mig en andra revolutionsvåg ... Den som reser sig mot den formella statsmakten kommer att arresteras hänsynslöst.”⁵⁰ Den 10:e publicerade tidningarna ett ”regeringsmeddelande” i stor stil som bekräftade ”slutet på den tyska revolutionen”. ”Att tala om en fortsättning på revolutionen, för att inte tala om att göra en andra ... sådana ord utgör sabotage mot den nationella revolutionen och kommer att bestraffas hårt.”⁵¹ Samtidigt som vissa avsnitt av detta tillkännagivande proklamerade den slutgiltiga sammansmältningen av stat och parti (se ovan), fastslog övriga avsnitt att diktaturstaten hade tämjat partiet: ”Det Nationalsocialistiska partiets organisationer och grupper får inte tillskansa sig regeringsbefogenheter ... Till vilket pris som helst och på alla områden, måste statens auktoritet säkras.”

⁴⁶ Jfr. Daniel Guérin, *La Peste brune a passé par là ...*, 1933.

⁴⁷ Konrad Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, 1932.

⁴⁸ *Temps*, 13 juli 1933.

⁴⁹ *Temps*, 25 juli 1933.

⁵⁰ *Temps*, 5 juli 1933.

⁵¹ *Temps*, 12 juli 1933.

Naturligtvis mötte dessa högersvängningar på motstånd: många myterier bröt ut bland stormtrupperna, i fabrikscellerna och på arbetslägren; överallt revolterade de besvikna plebejerna öppet. Då avbröt Göring plötsligt sin semester den 23 juli för att lagstadga att politiska brott skulle bestraffas skoningslöst, till och med med dödsstraff. Samma dag ändrades militärlagen så att en *Statthalter* [provinsiell guvernör] fick befogenheten att *kalla in Reichswehr i händelse av politiska oroligheter*.⁵²

Även om lagen från 2 december 1933 tydligen symboliserade partiets slutgiltiga absorbering av staten (se ovan), innebar den i själva verket att partiet underkastades staten. Hädanefter var partimedlemmarna och stormtruppernas medlemmar underkastade de civila myndigheter som hade befogenhet att utdöma stränga rättsliga påföljder (arrestering och fängelse) för disciplinära och ordningsmässiga överträdelser. I januari 1934 beordrade Göring polisen att, om nöden så krävde, gripa nazistiska stormtrupper, även uniformerade sådana; varje motstånd mot polisen åtalades som försök att göra motstånd mot statlig myndighet.⁵³

Den plebejiska störtfloden rasade alltför häftigt för att kunna dämpas upp snabbt. En ung nazist delgav sin besvikelse med dessa ord: ”Hur kunde våra regeringskamrater tro att kapitalismen, ränteslaveriet och den skamlösa exploateringen hade krossats? De går förbi börserna med dess krönta gavlar och läser ändlösa balansräkningar och utdelningsrapporter i de borgerliga tidningarna ... De ser på medan kapitalisterna försvarar sina sista bastioner med förtvivlans styrka. Det är anledningen till varför rörelsen inte kan tillåta sig ett andrum. Låt oss fortsätta kampen i gammal anda, för många saker har ännu inte uppnåtts ... Vi hoppas fortfarande att vår nationalsocialistiska revolution inte kommer att ändra utseende förrän vi har byggt det Tredje riket.”⁵⁴ Den unge ledaren för Berlins stormtrupper, Ernst, som avrättades den 30 juni, hade skrivit i ett slags testamente något som det finns all anledning att tro är autentiskt: ”Jag har tjänat Führern ända sedan jag var elva år gammal. Jag kommer att förbli honom trogen tills döden ... Men det är outhärdligt att tänka att SA förråds av just dem som det har satt vid makten.”⁵⁵

För att inte avskära sig från sin sociala bas var de plebejiska ledarna tvungna att fortsätta att ta till demagogi. Detta var särskilt fallet med chefen för stormtrupperna, Röhm. Utan tvekan var denna obildade mutkolv, som mest av allt brydde sig om sitt homosexuella liv, en ”falsk socialist”.⁵⁶ Men bland de tre miljoner stackars satarna i bruna skjortor levde idén om den ”andra revolutionen” vidare, och det var omöjligt för Röhm att bibehålla kontrollen över sina trupper utan att bli deras talesman. ”Den som inbillar sig”, utropade han, ”att SA:s uppgift är slutförd måste finna sig i tanken att vi är här och här för att stanna”.⁵⁷ ”Den revolutionära tendensen måste bevaras i SA. Jag vill inte leda får som bourgeoisien kan skratta åt, utan *revolutionärer!*”⁵⁸ ”Den revolution som vi har gjort är inte en nationell revolution utan en nationalsocialistisk revolution. Vi måste också lägga tonvikten på det sista ordet, socialistisk. Våra stormtrupper är den fullkomliga inkarnationen av den revolutionära idén.”⁵⁹

Röhm kände allt mer behovet av att stödja sig på sina trupper eftersom hans personliga ställning var hotad. En gammal motsättning fick honom att hamna i konflikt med generalerna i Reichswehr. Den reguljära armén tolererade aldrig att dess befogenheter åsidosattes av SA och klängde svartsjukt fast vid sitt monopol. Visserligen erkände den att stormtrupperna

⁵² Konrad Heiden, op. cit.

⁵³ *Temps*, 12 januari 1934.

⁵⁴ Artikel av Heinz Ewald Bluhm i *Reichwart*, citerat av *Temps*, 15 februari 1935.

⁵⁵ Ernsts ”Testament” publicerades av *Journal*, Paris, 4 december 1934.

⁵⁶ Klaus Bredow, *Die blühtige Tragödie des 30. Juni 1934*, 1934.

⁵⁷ Konrad Heiden, op. cit.

⁵⁸ *Temps*, 22 januari 1934.

⁵⁹ *Temps*, 19 april 1934; *Lu*, 6 juli 1934.

gjorde nyttiga insatser som sammanslutningar för militär utbildning, men dess medlemmar borde inte ”leka soldater”. Reichswehr misstrodde den plebejiska mentaliteten hos dessa irreguljära organ: ”Ambitiösa och helt skrupelfria unga män har på några månader befordrats till armégraderna generalmajor och brigadgeneral. Vid en ålder då de som högst skulle ha varit kaptener i Reichswehr, får de ansvaret över 100 000 män, utan att ha fullgjort någon lärotid.”⁶⁰ SA avskydde å sin sida uppriktigt den reguljära armén, ”reaktionens” bastion. Staten skulle aldrig komma att bli ”totalitär” så länge någon styrka undslapp ”samordningen”, och armén var inte nationalsocialistisk; den eftersträvade sina egna mål. ”Det finns inget band”, förklarade Röhm, ”mellan Reichswehr och stormtrupperna, eftersom armén inte deltog i den nationella revolutionen.”⁶¹

I själva verket var ledarna för Reichswehr inte fientliga gentemot nationalsocialismen. Tvärtom; de hyste tacksamhet till Hitler för att ha sökt återupprätta Tysklands militära styrka. De accepterade i princip till och med arméns och regimens sammansmältning – *men på ett villkor: att denna sammansmältning inte skulle vara till de plebejiska extremisternas fördel, och att Hitler först skulle reducera dessa vildar till kraftlöshet*. Under en kort kryssning på Östersjön i början på våren gav Führern efter för dessa krav. Röhm uteslöts från befälsföreningarna och skickades på en flera veckor lång permission i början av juni 1934. Även stormtrupperna ”beviljades semester” i en månad från den 1 juli, under vilken tid männen inte hade rätt att bära uniform.

Resultatet av dessa åtgärder blev en intensifiering, inte dämpning, av den oroliga utvecklingen. De kapitalistiska magnaterna blev allt oroligare. Den 28 juni fick Hitler personligen åka till Krupp i Essen för att ge sina order. I *Völkischer Beobachter* 29 juni försäkrade general von Blomberg kanslern sitt fullständiga stöd, och gav samtidigt order om ett ”undantagstillstånd” för Reichswehr.

Och den 30:e lät Hitler sina äldsta kollaboratörer, Röhm, Gregor Strasser, Ernst, m.fl., skjutas som hundar. I hela Tyskland avrättades ”andra revolutionens” partisaner i hundratal. Reichswehr förblev i bakgrunden, redo att ingripa, vilket det gjorde i München.⁶² Efter slakten, och efter att ha avbrutit undantagstillståndet, gratulerade general von Blomberg offentligt Führern för att ha ”angripit och krossat förrädarna och rebellerna”.

Den 30 juni hade en veritabel *statskupp* genomförts. Från och med nu var diktaturens huvudstöd inte längre de plebejiska stormtrupperna, utan den reguljära armén. Uttrycken för denna utveckling blev allt vanligare. Hitler upphörde att framträda offentligt, utom när han flankerades av generaler, och han lovade armén att ”den alltid kommer att kunna förlita sig på honom”.⁶³ Vid partikongressen i Nürnberg, där generalerna deltog för första gången, upphöjde han den ”fantastiska och ärorika armén”,⁶⁴ och avsatte en särskild dag för denna.

Reichswehrs huvudkrav beviljades: hädanefter ”bärs statens vapen endast av armén”. Avvecklingen av stormtrupperna påbörjades. Lagen som gav deras befälhavare titeln riksminister upphävdes, och de övre skikten reformerades med pålitliga män. En stor utrensning företogs bland meniga. Alla tvivelaktiga element entledigades, och de stormtrupper som inte entledigades fick endast bära uniform i tjänst, vilket var sällan. Övningarna som tidigare hade hållits varje söndag blev mindre och mindre frekventa. En ny polisstyrka, *Feldjägerkorps*, fick det särskilda ansvaret att övervaka stormtrupperna och bärandet av uniformer. Vad gäller vapen placerades de i säkert förvar – i vapenförråd som

⁶⁰ Benoist-Méchin, *Historie de l'armée allemande*, 1936.

⁶¹ *Temps*, 9 december 1933.

⁶² *Temps*, 2 juli 1934.

⁶³ *Temps*, 20 juli 1934.

⁶⁴ Hitler, tal, 10 september 1934.

kontrolleras av Reichswehr. Medlemmarna i SA hade förvandlats från beväpnade milismän till enkla propagandister för saken.

Elitgardet, SS, behandlades inte bättre. Med sitt gamla agg gentemot SA spelade de en avgörande roll i händelserna den 30 juni. De hoppades kunna dra nytta av och suga upp en del av de likviderade stormtrupperna. Men armén inte bara förkastade denna plan, utan tog på sig att i sin tur likvidera SS. Det senare försökte stå emot, och vid slutet av december 1934 var en upprepning av 30 juni nära förestående. Men till slut segrade generalernas vilja, och ingenting återstod av SS förutom några få, noggrant utvalda kontingenter som tilldelades polisfunktioner under Reichswehrs kontroll.

Slutligen – och viktigast – fick armén, vars ingripande redan hade nyttjats vid flera tillfällen, genom ett dekret den 17 januari 1936, *ansvaret att upprätthålla ordningen med vapenmakt i händelse av politiska oroligheter*.⁶⁵

Samtidigt som stormtrupperna reducerades till kraftlöshet rensades partiet från topp till tå. Vid Nürnbergkongressen i september 1934 tillkännagav Hitler *en mycket strikt utrensning av partimedlemmar* och uteslutning av alla som var ovilliga att villkorlös underkasta sig partiet.⁶⁶ Vid kongressen 1935 bekräftade han detta: ”Våra led har genomgått en hård rensning.”⁶⁷ Bland denna enorma massa av mer än fyra miljoner medlemmar blev uteslutningar, gripanden och även hemliga avrättningar allt mer frekventa. Diktaturen angrep varje ”småföhrer” och ”småhitler” som, i likhet med 1923 och 1924 års italienska ”Ras”, hade gjort anspråk på förläningar åt sig själva och lagt beslag på en del av statsmakten för egen vinning. Många underordnade partifunktionärer befriades från sina uppdrag. Inte heller skonade utrensningen plebejer som hade höga positioner i hierarkin.

Partiet attes mer och mer under statens strikta förmyndarskap. I november 1934 stadgades genom dekret att ”alla offentliga partimöten och partidemonstrationer ... måste godkännas av den behöriga [statliga] myndigheten”. I april 1935 förklarade Führerns ställföreträdare i partiledningen, Hess, att partiet hädanefter måste betrakta sig underordnat staten och överlämna sig åt ”statens omdöme”.⁶⁸

Värnpliktens återinförande den 16 mars 1935 fullbordade denna utveckling. De nya militära lagarna fråntog nazisterna en av deras sista kvarvarande sociala baser, ”arbetsplikten”, som avpolitiserades och gjordes till ett obligatoriskt moment i den förberedande militärutbildningen – dvs. bara ett komplement till armén. Den gröna polisen – ”Görings polis” – införlivades i armén. Dessutom berövades partiet ett av de områden på vilket det lade sitt största hopp, ungdomens skolning, när *Hitlerjugend* förlorade sitt oberoende. Det förvandlades från en nationalsocialistisk organisation till en statlig organisation, *Reichsjugend*. Det blev bara en enorm institution för militär träning, föremål för arméns stränga kontroll, och bemannades av officerare och underofficerare från armén.⁶⁹

Eftersom dagens nationalsocialism inte längre påminner om gårdagens, samtyckte armén till att bli ”fascifierad”. För att citera Reichswehrs talesman, major Foertsch, ”Ingen kraft i världen kan förstöra förbundet mellan armén, partiet och dess olika organisationer.”⁷⁰ ”*Armén kan inte komma åt nationalsocialismen*, som den nya statens grundval. Armén kan bara vara

⁶⁵ *Temps*, 1 februari 1936; ”Fascisme”, *Bulletin d’information de la Fédération Internationale des Transports*, Amsterdam, 7 mars 1936.

⁶⁶ *Temps*, 12 september 1934; *Lu*, 14 september.

⁶⁷ *Temps*, 12 september 1935.

⁶⁸ *Temps*, 14 april 1935.

⁶⁹ *Temps*, 11 februari 1937.

⁷⁰ *Temps*, 3 december 1934.

nationalsocialistisk.”⁷¹ Undervisning i den nationalsocialistiska läran introducerades i arméns led. I februari 1934 beslutades att soldater och sjömän skulle bära svastikor på sina uniformer. I mars infördes den ”ariska klausulen” i armén och flottan. När gamle Hindenburg tog sitt sista andetag den 2 augusti 1934 tvekade inte general von Blomberg att kröna Hitler till statsöverhuvud och överbefälhavare för armén, och låta alla trupper avlägga en lojalitetsed till Führern. Soldater och officerare fick order att ge honnör till ledare på alla nivåer i det Nationalsocialistiska partiet, när de senare bar uniform.⁷² I november 1935 samtyckte Reichswehr också till att låta ersätta sin gamla krigsfana i svart, vitt och rött med en särskild fana med svastika.⁷³

Den nationalsocialistiska ”revolutionen” som vilade på de plebejiska brunskjortorna, hade blivit en militär-polisiär diktatur.

3

Det finns dock en sak som särskiljer den fascistiska diktaturstaten i detta utvecklingsskede från militärdiktaturer av den gamla sorten: fascismen kan inte klara sig helt utan en ”social bas”, för det är omöjligt att i vår tid regera utan en viss grad av folkligt samtycke. För att blidka massorna, som har lidit så hårt av krisen, och för att dölja sina egna kopplingar till kapitalet, måste själva fascismen göra just det som den dömde extremisterna till att göra: *i viss mån* måste den fortsätta att tillgripa demagogi.

Dessutom måste den bevara ett tillräckligt stöd bland folket för att förhindra att det utkristalliseras självständiga krafter. Det är omöjligt att helt undertrycka partiorganisationerna och milisen – ”att reda sig utan”, som Gentizon sa, ”ett liknande styrmedel och liknande åtgärder som kan tränga in i varje samhällsorganism, ett instrument som varken armén eller polisen kan ersätta ... [För] bland ett oövervakat folk [kan] lätt de mest skilda extremistiska strömningar bildas ...”⁷⁴

Det finns en ytterligare anledning: den fascistiska diktaturen måste, i viss mån, möta hotet från ”höger”. Den totalitära statens fullbordande, det brutala fördrivandet av bourgeoisens gamla politiska stab och arméns ”fascifiering”, hindrar inte att vissa traditionellt konservativa krafter fortsätter att vara fientliga gentemot regimen och bekämpar den med underjordiskt motstånd. En del av de gamla borgerliga politikerna, en del av armén, en del av rättsväsendet eller kretsarna kring statsöverhuvudet, har halvhjärtat gått över till fascismen – en modifierad och rensad fascism. En dag, under särskilda förhållanden, kan dessa konservativa krafter dyka upp igen, framför allt om de skulle få finansiärer. Detta är ett latent hot som den högste plebejen, diktatorn, endast kan avvärja genom att, *i viss mån*, fortsätta att stödja sig på den plebejiska ”vänstern”. Ändå innebär hotet från ”vänster” en större fara för honom än hotet från ”höger”, och han kan bara riskera att spela ett vänsterorienterat spel inom ganska snäva gränser.

Italien

Efter 1932 kände Mussolini ”att regimen ruttar och sjunker”,⁷⁵ och att han hade förlorat all kontakt med folket. Partiet hade blivit bara en stor administrativ maskin som saknade liv. Den allt djupare ekonomiska krisen krävde att diktaturen på ett konstgjort sätt återskapade en viss social bas, och återigen tillgrip en *viss mängd* demagogi.

Dessutom behövde Mussolini skydda sig från högern. Partiets fullständiga avveckling, som

⁷¹ *Temps*, 28 januari 1935.

⁷² *Temps*, 4 augusti 1935.

⁷³ *Temps*, 8 november 1935.

⁷⁴ Gentizon, *Temps*, 6 juli 1934.

⁷⁵ A. Leroux, *Populaire*, 19 augusti 1935.

önskades av de nationalistiska konservativa, ställde krav på honom ”att avveckla sin personliga makt och att göra den fascistiska staten mer lik en traditionellt reaktionär stat”.⁷⁶ De konservativa krafterna var faktiskt inte helt införlivade. Trots att armén hade låtit sig fascifieras, accepterade inte alla dess ledare förbehållslöst den totalitära fascistregimen. En resenär i Italien skrev 1935: ”De högre officerarna har aldrig varit särskilt entusiastiska över fascismen ... Idag har de gamla motsättningarna kommit upp till ytan, och det görs inga stora ansträngningar att dölja dem, åtminstone inte av militärerna.”⁷⁷ Vad gäller de höga statliga kretsarna och Specialdomstolen, var inte alla anhängare av fascismen.

I händelse av en skarp konflikt med de konservativa krafterna kunde Mussolini och hans klick inte längre förlita sig på milisen, som var avvärnad och kontrollerad av armén, inte heller på *carabinieri*, som tillhörde armén. Han hade visserligen fortfarande ett formidabelt vapen i den hemliga polisen (*Ovra*), men den var sannolikt otillräcklig. Både för att förnygra regimen och för att skydda sig från högern, behövde il Duce ännu en gång, *i viss mån*, stödja sig på det fascistiska partiets plebejiska bas.

”Fram till de senaste månaderna”, skrev Gentizon, ”fanns en påtaglig tendens inom vissa kretsar att betrakta partiet som en negativ faktor, en dödvikt på det politiska området. Men allt tyder för närvarande på att personerna med höga positioner har för avsikt att ge partiet ett nytt värde.”⁷⁸ Efter den stora utrensningen under 1925 och 1926 slöts partiets led helt. Endast ungdomar som hade kommit fram genom ungdomsorganisationerna kunde bli medlemmar. Men efter 1932-1933 öppnades partiets dörrar igen, och alla som inte tidigare hade tillhört det släpptes in efter ansökan, förutsatt att de hade ”tjänat regimen helhjärtat” – dvs. efter noggrann granskning. Från oktober 1933 till slutet av 1934 fördubblades nästan partiets medlemsantal, och utökades med nästan en miljon nya medlemmar. I början av år XII (28 oktober 1934) stoltserade generalsekreteraren, Starace, med att partiverksamheten hade ”utvecklats i riktning mot allt större och mer aktivt deltagande i nationens liv, med resultatet att partiet, långt från att förbli en sluten organisation, tränger in på alla områden ...”⁷⁹ Denna plötsliga tillströmning av nya element skulle kunna ha utgjort ett hot. Men detta avstyrdes genom att släppa in mestadels unga män, hos vilka de inte behövde frukta de gamla fascistplebejernas upproriska anda, och även genom att utsätta partiet för en allt striktare kontroll. Därigenom blev disciplinen starkare, inspektionerna blev alltmer vanligt förekommande, och det upprättades närmare relationer mellan den centrala ledningen och underorganisationerna.⁸⁰

Samtidigt gjordes desperata ansträngningar för att blåsa nytt liv i partiet och ge fascismen lite av dess tidigare ”revolutionära” utseende. Mussolini lanserade parollen: ”Gå till folket”. Han rådde partifunktionärerna ”att ofta besöka arbetarklasscirklar och vara med folket, inte bara moraliskt utan fysiskt, särskilt i dessa hårda tider”. Och han lade till denna talande rekommendation: ”Under officiella ceremonier, ingen hög hatt, utan revolutionens enkla svartskjorta.” Vi får senare (kapitel VIII) se att han vid tillfället för den så kallade ”korporativa statens” installationsceremoni, grävde fram den gamla ”revolutionära” och ”antikapitalistiska” demagogin. Han hade ytterligare ett återfall i samband med den etiopiska kampanjen: ”Detta krig är de fattigas krig, proletärernas krig.”⁸¹ ”Det kommer att påskynda, istället för att försena, den sociala utveckling som äger rum i Italien.” Den fascistiska

⁷⁶ Silone, op. cit.

⁷⁷ ”Fascisme”, 29 juni 1935.

⁷⁸ *Temps*, 22 december 1933.

⁷⁹ *Temps*, 28 oktober 1934.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Mussolini, tal, 18 november 1935.

revolutionen är en ”social revolution”.⁸²

Med en känsla av att de hade stöd uppifrån, började plebejerna återigen använda ”vänsteristiskt” språkbruk. Men så snart de hade överskridit de tillåtna gränserna blev de obarmhärtigt krossade, skickade till de Lipariska öarna, och deras skrifter och press bannlystes. I juli 1935 bannlystes till exempel den fascistiska ungdomstidningen *Cantiere*. I november bannlystes tidningen *Problemi del Lavoro*, som förespråkade förstatliganden.⁸³

Inte ens den sista episoden i sagan om fascismen står i strid med vår analys. År 1943 tvingades Mussolini, som hade övergivits av armén och monarkin, att söka visst stöd från vänsterflanken. Han grundade sin falska ”sociala republik” [Salórepubliken]. Men den demagogiska eftergiften till extremismen var bara en fasad. Plebejerna från fordom fick inte sin hämnd. Fascismens slutakt är en polisstat som stöddes av arméns bajonetter – den tyska armén.

Tyskland

Även Hitler – och i ännu högre grad än Mussolini – tvingades i viss mån fortsätta anpassa sig till sin vänsterfalang och förlita sig på en plebejisk social bas. I själva verket var det nödvändigt för honom att slå blå dunster i ögonen på massorna, som drabbades hårt av krisen, och bevara stödjepunkter bland dem. Till sist, och framför allt, utsattes han för hotet från höger. Redan vintern 1934 var monarkistiska element, vilka verkade för Hohenzollerns återkomst, farligt aktiva och riksregeringen tvingades upplösa alla monarkistiska organisationer. Sedan, i början av juni, inleddes en ny offensiv, ännu mer respektingivande eftersom den denna gång kom från samma konservativa kretsar som hade hållit Tredje riket över dopfunten. I ett tal i Marburg den 17 juni erinrade vicekansler von Papen om att Hitlers regering den 30 januari 1933 hade uppstått ur en ”allians mellan nationalsocialismen och de konservativa krafterna”, och han angrep den totalitära statens grundprincip: ”Enpartisystemet är berättigat bara så länge det är nödvändigt för att säkra regimskiftet, eller tills den nya eliten övertar sina funktioner ... För att se till att medborgarna i ett land åtnjuter fullständiga rättigheter och att medborgarna har en inskränkt rätt att återgå till distinktionen som etablerades i gamla Sparta mellan spartanerna och heloterna, och som ledde till Lakedaimons (Spartas) fall ...”

Man kan föreställa sig de nazistiska plebejernas ilska. Hotar en viktig sektion av bourgeoisien, efter att ha övergett den politiska scenen, med att ta tillbaka den? Goebbels svarade i vredessmål: ”De människor som kritiserar oss idag ... representerar reträtt och reaktion. Vi ska gå över deras lik. Vi är det nya Rikets ungdom. Vi har nu ensamrätt på att representera Tyskland.”⁸⁴

Krävde de kapitalistiska magnaterna och armén en radikal eliminering av de extremistiska plebejerna? Ske alltså! Men de nationalsocialistiska toppbyråkraterna *lät inga andra än de själva utföra denna eliminering, eller få möjlighet att profitera på den*. De agerade själva – på två fronter: Hitler, Göring och Goebbels slog till mot *vänstern* genom att avrätta dess äldsta anhängare, samtidigt som de delade ut ett slag mot *högern* – mot de traditionellt konservativa styrkorna och den totalitära statens motståndare. Således mördades eller fängslades von Papens närmaste medarbetare, som hade dikterat Marburg-talet. Vicekanslern själv fick flera tänder utslagna och hade bara president Hindenburgs lägliga ingripande att tacka för sitt liv. Skjutna som hundar blev också ett antal generaler (von Bredow och von Lossow),

⁸² Mussolini, tal, 26 oktober 1935.

⁸³ Nenni, *Peuple*, 21 juli och 12 november 1935.

⁸⁴ Goebbels, tal, 21 juni 1934.

storgodsägare, medlemmar av *Herrenklub** (von Gleichen, von Alvensleben, von Wechmar), m.fl.

Schleicher skonades inte heller. Tydligt var han frestad att föra spelet ensam (där skilde han sig från Papen), och återta makten med hjälp av Röhm och Gregor Strasser [jfr. *New Statesman*, 8 juli 1934]. Men han stöddes också av *vissa kemiindustrimagnater* – utan tvekan samma magnater som hade stöttat honom i slutet av 1932, i hans konflikt med den tunga industrin.⁸⁵

Men efter den 30 juni återupplivade diktatorn själv, som inte var nöjd med att ha utdelat ett slag mot högern, *i viss mån* den vänsterfalang han just hade decimerat. Detta därför att de ökande oroligheterna bland massorna bekymrade honom. Brunskjortor som hade avskedats skröt öppet med att ha röstat ”nej” i folkomröstningen den 19 augusti, och missnöje uttrycktes även under partiets offentliga möten. Barlasten behövde dumpas till varje pris. Han var tvungen att skydda sig från både höger och vänster.

Samtidigt upplevde hans närmaste medarbetare att deras personliga ställning hotades: Goebbel, Rosenberg, Darré, Ley, von Schirach, Streicher, Rust och Frank satt illa till i heta stolen i flera månader, medan burgeoisens gamla politiska stab återuppstod. Till exempel fick den nya finanssaren, dr. Schacht, som kallades dr. Trendelenburg, en f d minister i Weimarrepubliken, befattningen ställföreträdande riksbankschef. Han utsåg dr. Goerdeler, en före detta kollega till Brüning, till rikskommissarie för prisövervakning, och hade till och med fräckheten att välja en jude, dr. Goldschmid, som sin personliga rådgivare.

Inom Reichswehr tappade hängivna nationalsocialistiska anhängare, såsom försvarsminister general von Blomberg och hans rådgivare general von Reichenau, mark till den oppositionella tendensen som förkroppsligades av överbefälhavaren general von Fritsch. I november 1934 ersattes de vanliga politiska föreläsningarna i garnisonerna med militära föreläsningar av arméofficerare;⁸⁶ och under sommaren 1935 avskedades general von Reichenau och major Foertsch från sina poster i armégeneralstaben för att ha visat nationalsocialistiska sympatier som ansågs vara överdrivna.⁸⁷ Reichswehrs högerfalang försökte få till stånd en förening av alla de traditionellt konservativa krafterna, och det stöddes av vissa höga statsfunktionärer tillhörande den aristokratiska kast som antingen dittills hade skonats från ”fascifieringen” eller som hade lämnat det Nationalsocialistiska partiet.⁸⁸ Högerfalangen skyddades öppet av Stahlhelm, som aldrig riktigt hade assimilerats av nationalsocialismen, och i vars led resterna av det gamla Tysknationella folkpartiet samlades. Den var, mer eller mindre i hemlighet, också i kontakt med monarkistiska grupper, vilkas verksamhet upplevde en sådan renässans under vintern 1935 att en uppskrämd Hitler skickade efter den tidigare kronprinsen och gav honom en rejäl utskällning.⁸⁹

De nationalsocialistiska ledarna kände därför att de var hotade, och Göring allra mest. Relationerna mellan honom och Reichswehrs högerfalang var ansträngda. Generalerna hade inte förlåtit honom för hans ”slag på två fronter” den 30 juni och för att han avrättade tre av sina egna. De gick inte med på att flygvapnet och polisen förlorade sina bestämmanderätter och lades under Görings befäl. Göring å sin sida kände hotet, och försökte lägga beslag på själva armén och begärde att han skulle utses till försvarsminister och att general von Fritsch skulle falla i onåd. Men den senare vann första ronden. Göring inte bara misslyckades med att

* En aristokratisk klubb, känd för sina reaktionära åsikter.

⁸⁵ Jfr. Benois-Méchin, op. cit samt *New Statesman* och *Nation*, 8 juli 1934.

⁸⁶ *Temps*, 26 november 1934.

⁸⁷ *Das Neue Tagebuch*, 24 augusti 1935; *Temps*, 12 september 1935.

⁸⁸ Jfr. *Populaire*, 3 mars 1936.

⁸⁹ *Temps*, 8 februari 1935.

bli krigsminister, utan som flygvapnets befälhavare placerades han *under krigsministerns befäl*. Senare, den 20 april 1936, utnämndes krigsministern, general von Blomberg, till *Feldmarschall* med de tre befälhavarna för armén, marinen och flygvapnet (general von Fritsch, amiral Raeder och general Göring) – alla likaledes ministrar – under sitt befäl.⁹⁰

I händelse av en verklig kamp med de konservativa krafterna, kunde den nationalsocialistiska toppbyråkratin, Hitler, Göring och Goebbels, inte längre räkna med de avväpnade SA och SS, eller med den gröna polisen som hade införlivats i armén. Visserligen hade de fortfarande ett formidabelt vapen i den hemliga polisen (Gestapo), men det var kanske inte tillräckligt. Därför kände de behovet av att på nytt stödja sig, i viss mån, på sin plebejiska bas. Strax efter den 30 juni började de därför överhoppa SA med smicker igen. Vid Nürnbergkongressen den 9 september 1934 var Hitler cynisk nog att konstatera, trots att han var ställd emot sanningen, att SA mer än någonsin utgjorde den kraft på vilken regimen vilade, och var den mäktigaste organisationen i den tyska historien – ”så mäktig att ingen skulle våga motsätta sig den”. Till de som ville skada den totalitära staten och försvaga han klicks ställning, yttrade han hotet: ”Vi har makten, ingen kan ta den ifrån oss, och vi kommer inte att ge upp den frivilligt.”⁹¹ I november uppmanade Goebbels tvåusen veteraner från det ”gamla gardet” att uppskatta hur mycket som fortfarande återstod att göra. Genom att anspela på hotet från återkomsten av bourgeoisieens gamla politiska stab, utropade han: ”Slut leden, hindra varje främmande inslag från att hitta sin väg in.”⁹² Den 1 januari 1935 insisterade Hitler, i ett partimeddelande, att det var ”mer än någonsin det enda verkliga stödet för nationens vilja”.

Den 29 juni 1935 organiserade Goebbels en stor ”dag för Berlins Nationalsocialistiska parti”. Samtidigt som han vidtog försiktighetsåtgärden att ge ett erkännande åt armén, attackerade han våldsamt dem som hade förtalat den totalitära staten, liksom den statliga byråkratin i vilken så många reaktionära element hade överlevt, eller vilken de hade infiltrerat. ”Från alla sidor kräver de att partiet ska undertryckas ... De försöker tala om för oss: nu är alla nationalsocialister. Vi hoppas det, men vi tror det inte ... Partiet upprätthåller tron på vårt land.”⁹³ Den 18 juli utverkade Berlins nazister under Goebbels ledarskap att polischefen, konteramiral von Levetzow, som sympatiserade med ”reaktionärerna”, avskedades och i hans ställe utsågs en ökad extremist, greve Helldorf, som hade undkommit utrensningen den 30 juni. *Angriff* meddelade triumferande ”det snöpliga slutet för denna reaktion ... som samlas i vissa kretsar och salonger, och som tror sig ha hittat ett sätt att stoppa den pågående utvecklingen”.⁹⁴

Nürnbergkongressen i september 1935 ägnades helt åt att formellt tillfredsställa plebejerna. ”Vi får inte vika en tum från nationalsocialismens grundprinciper ... Maktövertagandet är en process som aldrig, aldrig kommer att slutföras”, utropade Hitler.⁹⁵ Han insisterade på att det varken var *finansledarna* eller *soldaterna* som ledde Tyskland från avgrunden, utan *enbart partiets politiska soldater*. ”Allt skulle kunna falla sönder, men aldrig vårt parti.” Han gav en vibrerande hyllning till de bruna och svarta trupperna: ”Jag hälsar er, mitt gamla SA! Jag hälsar er, mitt gamla SS! För mig är ni den nationalsocialistiska revolutionens gamla garde!”⁹⁶

Vid samma tid beslutade han att göra svastikabaneret till Tredje rikets enda flagga, och vann över de traditionellt konservativa krafterna, ”dessa element av en dum, reaktionär bourgeoisie

⁹⁰ *Temps*, 21 april 1936.

⁹¹ *Temps*, 10 september 1934.

⁹² *Temps*, 9 november 1934.

⁹³ *Temps*, 1 juli 1935.

⁹⁴ *Temps*, 21 juli 1935.

⁹⁵ Hitler, tal till Nürnbergkongressen, 13 september 1935.

⁹⁶ Hitler, avslutningstal till Nürnbergkongressen, 16 september 1935.

som aldrig kommer att lära sig något”.⁹⁷ Kort efteråt, den 7 november, upplöstes Stahlhelm en gång för alla, liksom de gamla duellerande studentsällskapen, ”grogrunden för den aristokratiska och reaktionära oppositionen”.

Men dessa eftergifter till plebejerna var rent formella. Stormtrupperna förblev avväpnade, permanent tjänstlediga, maktlösa; mer än någonsin delades makten av armén och den nazistiska toppbyråkratin.

Det har gjorts ett försök att tolka 4 februari 1938, då både general von Fritsch och marskalk von Blomberg pensionerades, som en återgång till den nazistiska vänsterfalangens offensiv och som en seger för den. Såvitt den kan bedömas, verkar en sådan förklaring inte korrekt.

För det första bör det noteras att 4 februari bara var en ”palatsrevolution”; de nazistiska plebejerna i de djupa leden hade tystats, och hade ingen del i den. Konflikten förenade återigen vissa element i den nationalsocialistiska toppbyråkratin (Göring och hans krets) med vissa element i Reichswehrs högerfalang (Fritsch och hans krets). Det slutade inte med seger för någon av sidorna, utan med en kompromiss.

Trots att general von Fritsch och fjorton andra generaler, som sägs sympatisera med monarkin,⁹⁸ hade pensionerats, mötte marskalk von Blomberg, nationalsocialismens man i Reichswehr, samma öde. Trots att toppbyråkratin lite senare fick igenom ett gammalt krav som länge vägrats av generalerna – införandet av hitlerhonnören i armén⁹⁹ – kvarstår faktum: armén bibehåller sitt fullständiga oberoende inom statens ramar; dess nya befälhavare, generalerna Keitel och von Brauchitsch, är gamla militärer stöpta helt i Reichswehrs anda och tradition; Göring har fortfarande inte lyckats bli krigsminister; general von Reichenau (ett nazistiskt redskap) har inte blivit chef för arméns generalstab; och Himmler är ännu längre ifrån att bli inrikesminister.

Ett talande faktum, som verkar bekräfta teorin om att det var en kompromiss, är att armén och den nazistiska toppbyråkratin har lika representation i det privata råd som Hitler har inrättat för att bistå honom i utrikespolitiken. Hitlers ängsliga generaler har böjt sig för hans vilja på en enda punkt: han kommer att dra in dem i krig mot deras vilja.

En regim som samtidigt är en polis- och militärdiktatur innebär ett visst motsatsförhållande. Någon fullständig sammansmältning existerar inte mellan partiets toppbyråkrati och Gestapo, å ena sidan, och armén å den andra. Emellanåt hör vi kugghjulen skrapa i denna förment ”totalitära” statsmekanism. Under andra världskriget förvärrades dessa konflikter stadigt. Under regimens sönderfall blev rivaliteten mellan Wehrmacht och Gestapo allt mer öppen. Partiets toppbyråkrati gav sig in i striden mot armén. Himmlers SS-förband, som hade mobiliserats inom arméorganisationen, spelade en allt mer ledande roll efter att cheferna för Wehrmacht hade börjat överge Hitler. Men denna process var inte på något sätt plebejernas hämnd. De brunskjortor från 1933 och 1934 som strävade efter sin ”andra revolution” återfick aldrig övertaget. När militärkonspirationen från 20 juli 1944 krossades, var det den hotfulle Himmler som klättrade till toppen, inte nazistiska gräsrotsmilitanter.

⁹⁷ *Temps*, 12 september 1935.

⁹⁸ *Temps*, 7 februari 1938.

⁹⁹ *Temps*, 11 maj 1938.

VII. Fascismens verkliga ”lära”

1

Fascismen behöver inte längre dölja sitt sanna ansikte, och i själva verket finner den det lämpligt att legitimera sitt styre med en ”lära”. Säkerligen utarbetades inte denna doktrin för första gången efter maktövertagandet. Långt innan dess kunde den påträffas i ledarnas skrifter och tal, fastän dold i ”antikapitalistisk” fraseologi. Nu förviner demagogin in i bakgrunden, vilket riktar strålkastarljuset mot diktaturens ideologiska rättfärdigande. Och till sist ser vi tydligt att den fascistiska läran är en gammal bekantskap; den är en tvilling till reaktionär filosofi, feodalismens filosofi, till absolutismen.

Det var just filosofin som bourgeoisie tvingades bekämpa så bittert i början av sitt styre, för att uppnå sin egen frigörelse. Mot den pessimistiska dogmen om syndafallet ställde bourgeoisie idén om det obegränsade framåtskridandet; mot den ”aristokratiska principen” och ”Molok-staten”, massornas regering och demokrati; mot råstyrka, mänskliga ”rättigheter”.

Men dagen kom då bourgeoisie insåg ”att alla vapen den smitt mot feodalismen vände sin spets mot den själv, att alla bildningsmedel, som den frambringat, gjorde revolt mot dess egen civilisation, att alla gudar den skapat övergivit den” – när den förstod att ”alla så kallade borgerliga friheter och framstegsorgan angrep och hotade dess klassherravälde ...”.¹ Skakad i sina grundvalar av kapitalismens kris, endast kapabel att rädda sina hotade vinster genom att ödelägga de demokratiska institutionerna och brutalt utrota de proletära organisationerna, förkastar bourgeoisie den ideologi som en gång hjälpte den att besegra absolutismen. Faktiskt klär den sig i samma absolutistiska ideologi – förnekar framåtskridande, angriper förnuft, förvägrar massornas rätt till självstyre, trampar på demokratin, återoppar den ”aristokratiska principen” och ”statsförnuft”, återupprättar våld. Man förvånas inte av att upptäcka reaktionära tänkare som hatfyllt attackerat den franska revolutionens, demokratin och liberalismens idéer, plötsligt förvandlas till stora män. Från dessa ”kontrarevolutionära läromästare”² lånade fascismen sina läror. ”Vi representerar antitesen ... till hela den värld som bygger på 1789 års ’omoraliska principer’”,³ en reaktion mot ”1700-talsvisionärernas och encyklopedisternas rörelse”,⁴ utropar de italienska fascisterna. Och nationalsocialisterna säger: ”År 1789 kommer att suddas ut ur historien ...”⁵ ”Vi vill förstöra den franska revolutionens omoraliska ideologi.”⁶

2

Bourgeoisien använde idén om framåtskridandet för att krossa absolutismens bastiljer. Antiken och medeltiden levde på tanken om människorasens korruption och sedefördärv, på dogmen om syndafallet: mänskligheten, fulländad av Guds händer, föll genom arvsynden ner i ondska. Människan föds ond och kan inte förbättras – och detsamma gäller hennes politiska, ekonomiska och sociala system. Människan måste acceptera det som Gud har ålagt henne, utan diskussion och hopp om förbättring. Mot denna pessimistiska lära, så lämplig för att rättfärdiga tyranni och legitimera fattigdom, ställde bourgeoisie i början av sitt styre, i sin iver att befrias, idén om det oändliga framåtskridandet. Guldåldern finns inte i det förflutna, utan framför oss; mänskligheten kan förbättras och stiger ständigt från fattigdom till materiellt välmående, från okunnighet till kunskap, från barbari till civilisation. De stora upptäckterna

¹ Marx, *Louis Bonapartes adertonde brumaire*.

² Uttrycket kommer från Louis Dimier, *Les Maîtres de la contre-révolution au XIXe siècle*, 1907.

³ Mussolini, tal, 7 april 1926.

⁴ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

⁵ Goebbels, *Revolution der Deutschen*.

⁶ Gregor Strasser, tal, 14 juni 1932, tryckt i *Kampf um Deutschland*.

under andra hälften av 1700-talet födde maskinåldern och den moderna industrin, och bekräftade på nytt idén om framåtskridandet. Den unga industribourgeoisien var säker på att det nya produktionssättet som den hade uppfunnit var i stånd att i all oändlighet förbättra mänsklighetens situation. Ur detta kom den lycksaliga optimismen hos saint-simonistiska affärsmän, som Michel Chevalier.

Men den dag kommer då idén om framåtskridandet vänds mot bourgeoisien. Allt eftersom produktivkrafterna utvecklas i en svindlande hastighet, kommer de i konflikt med samhällssystemet. Det kapitalistiska samhället upphör att vara progressivt, och långt från att utlova mänskligheten utsikter om välbefinnande, utlovar det bara fattigdom och arbetslöshet. Då slutar plötsligt bourgeoisien att tro på framåtskridandet. Framåtskridandets motståndare blir dess ideologiska läromästare.

Den italienska fascismen vulgariserar den hätska, antiprogressiva kritiken från Georges Sorel, en kombinerad syndikalistisk teoretiker och reaktionär filosof. Den originella och ambivalenta essäisten skrev en hel bok för att fördöma *Les illusions du progrès* (Framåtskridandets illusioner). Det som han hatade i idén om framåtskridandet var förvisso framför allt dess ”bekvämlighet”; han ville att människan skulle kämpa och inte passivt vänta i bekymmersfri sysslöshet på den världsliga lyckan.⁷ Men i grund och botten förnekade han själva framåtskridandet. År 1913 anförtrorde han en vän: ”Framåtskridandet är bara en illusion ... Idén om framåtskridandet är en naiv tanke, som motsägs av mänsklighetens historia ...”

Mussolini, som utropar sig till Sorels lärjunge, avvisar likaledes idén om framåtskridandet: ”Fascismen förkastar lyckomyten och det oändliga framåtskridandet ... Den tror inte på möjligheten av ’världslig lycka’, som framförs i 1700-talsekonomernas skrifter.” Följaktligen fördömer han ”teleologiska föreställningar enligt vilka människorasen, vid en viss tidpunkt i historien, kommer att uppnå ett organisatoriskt slutskede”.⁸

3

Ett annat av den segrande bourgeoisiens vapen var förnuftet. Den ersatte kunskap i form av uppenbarelser med det fria utövandet av intelligens, det sunda förnuftets överhöghet. Men i dag vänds det vapnet mot den själv. Användandet av förnuft och vetenskaplig analys duger inte längre, utom för att underminera grundvalarna för dess styre och för att fördöma det kapitalistiska produktionssystemet; dess välde kan bara förlängas genom att tillgripa det ”irrationella”. Låt människan ge upp herraväldet över världen och underkasta sig den som till ett ”mystiskt fenomen” (uttrycket kommer från Edouard Berth, ytterligare en av Sorels lärjungar);⁹ låt människans intelligens vara redo att vika sig inför alla instinktiva makter och ryckas med av vilken ”rörelse” som helst; låt henne vara beredd att följa den första charlatan som dyker upp, första bästa mirakel- eller mytmakare; låt henne vara beredd att hysa tillit, inte genom övertalning utan genom den blinda tron på en Duce eller en Führer i sökandet efter en väg ut ur sitt lidande.

Italien

Här använder fascismen Sorels teorier – återigen vulgariserade. Sorel avskyr den moderna rationalismen. Han kallar Descartes ”charlatansk” och förfäktar gentemot honom den fromma Pascal.¹⁰ ”Pascal”, hävdar han, ”har besekrat Descartes”.¹¹ Och hans lärjunge, Edouard Berth, utvecklar detta: ”Descartes nederlag är ett nederlag för rationalismen, denna moderna

⁷ Jfr. Jean Variot, *Propos de Georges Sorel*, 1935.

⁸ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

⁹ Edouard Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, 1913.

¹⁰ Georges Sorel, *Les Illusions du Progrès*, 1908.

¹¹ Georges Sorel, artikel publicerad på italienska i *Il resto del Carlino*.

intellektualism ... som uppfanns endast för att krossa den kristna tron och ersätta religionen med en vetenskaplig världsuppfattning, vilket är det dumaste och dåraktigaste som har kunnat uppfinnas genom århundradena.”¹² Mot förnuftet ställer Sorel – efter Bergson – ”intuition”. Han vill trollbinda folkliga föreställningar med *myter*, ”vädja till bildkombinationer som kan framkalla en massa känslor *i klump och endast genom intuition*, före varje reflektiv analys ...” Vad gäller dessa myter är det av mindre betydelse om de kan förverkligas: ”Det kan även hända att ingenting som de förkroppsligar kommer att ske.”¹³

Som förnuftets fiende utropar fascismen sig själv till en ”rörelse”, en ”intuition som sammanfattas i en vision och en tro”;¹⁴ ”en myt”, hävdar Mussolini återigen, och tillägger på renaste sorelianska jargong att ”... det är inte nödvändigt för den att bli verklighet”.¹⁵ ”Bland de som omgav honom”, erkänner Volpe, ”spred Mussolini en slags intolerans, nästan förakt, för intellektuella ... Detta betraktelsesätt urartade alldeles för lätt till kulturförakt bland hans anhängare. Det saknades inte yttringar av grov ironi, full av förakt för kultur och dess företrädare.”¹⁶ I ett anförande utbrast Mussolini: ”Fascismens århundrade kommer att innebära slutet för intellektualisering och de sterila intellektuella som är ett hot mot nationen.”¹⁷

Tyskland

Nationalsocialismen tillägnar sig en filosofi av samma brygd från Oswald Spengler. Liksom Sorel, översköljer författaren av *Västerlandets undergång* rationalismen med hån, den ”gudlösa naturkunskapen”, den ”kritiska vetenskapen”, en produkt av dekadens, som vågar tävla med och till och med ersätta religionen. Liksom Sorel ersätter han förnuftet med *intuition, själens mytiska kraft*, ”förmågan hos en själ att fylla sin värld med symboler”.

Istället för förnuft erbjuder nationalsocialismen en diffus livsmysticism och en dynamisk kraft som den skulle ha mycket svårt att definiera.¹⁸ ”Hitler är den tyska dynamiska kraftens dirigent”, förklarade en professor högstämt.¹⁹ Rosenberg erbjuder 1900-talet dunkla myter, myter om blod och jord.²⁰

De förkastar ursinnigt ”rationalismen, den förnuftiga lärdom till vilken fascismens verkliga ’lära’ bara är beredd att vidkännas intelligensen och hjärnan ... som vägvisare för folkets öde”.²¹ Göring hävdar att ”de verkliga ledarna inte har något behov av kultur och vetenskap”.²² Hitler jämför de intellektuella med bidrottningar som lever på arbetsmyrorna.²³ En figur i pjäsen *Schlageter* yttrar den här repliken: ”När jag hör ordet kultur osäkrar jag min revolver.”²⁴

4

Sedan absolutismen hade besegrats instiftade bourgeoisien den regeringsform som bäst motsvarade dess historiska uppgift. Fri konkurrens, ”*laissez faire*”, och frihandel var villkoren för den kapitalistiska expansionen. Den ekonomiska liberalismen utvidgades till politisk

¹² Edouard Berth, op. cit.

¹³ Georges Sorel, *Réflexions sur la Violence*, 1907. [sv. övers. *Tankar om våld*, Göteborg 1999]

¹⁴ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

¹⁵ Mussolini, tal, 24 oktober 1922.

¹⁶ Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

¹⁷ Mussolini, tal, 9 juli 1934.

¹⁸ Paul Zilllich, *Die Sozialistische Entscheidung*, citerat av Helvetus, ”Le Mystique de la vie dans la révolution allemande”, *Esprit*, 1 januari 1934.

¹⁹ Professor Weber, citerat av *Temps*, 1 februari 1935.

²⁰ Rosenberg, *Der Mythos des XX Jahrhunderts*.

²¹ Gregor Strasser, op. cit.

²² *Temps*, 27 juni 1934.

²³ Hitler, tal, 1 oktober 1934.

²⁴ Hanns Johst, *Schlageter*, 1933.

liberalism, parlamentarisk demokrati. Men en dag kommer då frihet och demokrati blir oförenliga med ett borgerligt styre. Den fria konkurrensens era avlöses av monopolkapitalismens era. Vi har sett att de kapitalistiska magnaterna för att rädda sina vinster, som hotas av kris, behöver statligt stöd. De måste ersätta den demokratiska staten med den auktoritära staten (kapitel I). Då trampar bourgeoisien ursinnigt på sina gamla avgudar, och *anti-demokratins* reaktionära teoretiker blir dess ideologiska läromästare.

Italien

Den italienska fascismen utnyttjar både Sorels och Maurras arbeten. Ett vildsint hat mot demokratin präglar hela Sorels arbete. Redan i sin *L'Avenir socialiste des syndicats* (Fackföreningarnas socialistiska framtid), 1898, skrev han: ”En regering av alla medborgare har aldrig varit något annat än en fiktion. Men denna fiktion [är] den demokratiska vetenskapens sista ord ...” Dessutom har denne litterära man en märklig passion för *hjältetod*. Han kräver strider som kan förse honom med intensiva känslor. Ack! Det smutsiga ”demokratiska träsket” och bruket av ”social fred” berövar honom de önskade sensationerna. Ner i detta träsk sjunker de två antagonisterna, bourgeoisien och proletariatet. De måste båda väckas ur dvalan. Så Sorel riktar sig båda. Å ena sidan varnar han med all rätta proletariatet för den ”sociala fredens” brister, *men å andra sidan vänder han sig till bourgeoisien och sporrar den att samla sig och slå till hårt, för att stärka sitt herravälde*. ”När arbetsgivarna inser att de inte har något att vinna ... på att arbeta för social fred eller utifrån demokrati, *då finns det en viss chans att de återvinner sin gamla energi ... Allt kan räddas om [proletariatet] till viss del lyckas återställa delar av bourgeoisiens energi*.” Han förordar att demokratins talare ska ”klås upp”; han går så långt som att efterlysa en diktatur, och att önska ”ett stort utländskt krig som ska föra män med härskarvilja till makten”.²⁵

Denna besynnerliga teori skulle – som väntat – få större genklang inom bourgeoisien än inom proletariatet. Trots att proletariatet inte är duperat av den borgerliga demokratin, föraktar det inte de demokratiska friheterna, som är oundgängliga för dess frigörelse.

Bourgeoisien, å andra sidan, lyssnar villigt på Sorels råd. Så tidigt som 1910 skrev Paul Bourget en avskyvärd antiarbetarpjä, *Barrikaden*, vars idé han enligt sig själv hade Sorel att tacka. Långt från att förkasta detta komprometterade faderskap, förklarade Sorel i en intervju: ”Jag skulle bli glad om hans [Bourgets] stora talang kunde övertala bourgeoisien att beväpna och försvara sig och, ställd inför sin motståndares djärva glöd, till sist överge sin kriminella och nesliga undergivenhet.”²⁶

Och mycket snart efteråt satsade Sorel, som inte hade lyckats övertyga proletariatet, på endast en sida: hatet mot demokratin förde honom till extremhögern. Sorelianer och rojalister gick samman och grundande *Cahiers du Cercle Proudhon* och antog denna gemensamma plattform: ”Det är absolut nödvändigt att förstöra de demokratiska institutionerna.”²⁷ Valois förklarade sin anslutning till *Action Française* så här: ”Jag har Sorel att tacka för min slutliga inriktning. Det var han som slutgiltigt slet oss bort från demokratin.”²⁸ Sorels italienska lärjungar genomgick exakt samma utveckling: demokratihatet ledde dem direkt från den revolutionära syndikalismen – eller socialismen – till fascismen. ”Det är Georges Sorel”, har Mussolini sagt, ”jag har mest att tacka för ... Han stärkte de antidemokratiska tendenserna i min natur.”²⁹

²⁵ Georges Sorel, *Réflexions sur la Violence*, 1907.

²⁶ Georges Sorel, intervju i *Gaulois*, 11 januari 1910.

²⁷ Nr. 1 av *Cahiers du Cercle Proudhon*, januari 1912.

²⁸ Georges Valois, *D'un siècle à l'autre*, 1924.

²⁹ Mussolini, intervju i *A.B.C.*, citerat av P. Dominique, *Les Fils de la Louve*, 1926.

Hatet mot demokratin är också den avgörande passionen hos Maurras. ”Vi åkallar himlen som vårt vittne”, skriver författaren av *Enquête sur la monarchie* (Undersökning om monarkin), ”till glöden i vårt hat mot demokratin och den fullständigt falska principen om det stora antalets suveränitet.”³⁰ ”Det finns inte ett historiskt exempel på något lyckat företag som initierats av majoriteter.”³¹ För Maurras är massorna i sanning oförmögna att styra sig själva.

De två strömningarna – den som utgjordes av Sorels tidigare italienska syndikalistiska lärjungar, och nationalisterna i *L’Idea Nazionale*, som var Maurras lärjungar – förenas och smälter samman i fascismen. Fascismen är den högsta ”antidemokratin”.³² Mussolini hånar på sorelianskt vis den ”demokratiska vanan som gör allt grått och mediokert”.³³ Han ”vägrar att avguda den nya gudomligheten, massorna”.³⁴ ”På 1700-talet hävdade de att regeringen hade sitt ursprung i den fria folkviljan; men ’folket’ är en abstraktion ...”³⁵ ”Fascismen förnekar att det stora antalet, av bara det faktum att de är många, kan styra det mänskliga samhället.”³⁶ ”Massorna är inte förmögna att spontant ha en egen vilja.”³⁷

Tyskland

Vad gäller nationalsocialismen, lånar den också här från Oswald Spengler. Författaren till *Der Untergang des Abendlandes* (Västerlandets undergång*) är också demokratins dödsfiende. Han hatar den för att det är massornas styre. Massorna är för honom bara gemena plebejer, och han bryr sig inte om deras välbefinnande eller deras moraliska eller materiella framåtskridande.³⁸ Lyckligtvis firar demokratin sina sista segrar. Snart, kungör han, kommer den att krossas genom *caesarismens* tillkomst och ersättas med en ”fullständigt personlig makt, som närmar sig gradvis och oemotståndligt”.³⁹

Hans lärjunge Goebbels skriver: ”Massorna var för mig ett mörkt vidunder (*ein dunkles Ungeheuer*). Nationalsocialismen dyrkar inte blint massorna och det stora antalet, som de demokratisk-marxistiska partierna gör.”⁴⁰ ”Många värden”, förklarar Röhm, ”som är heliga för demokratier ... har nedvärderats i det nya Tyskland ... den fullkomliga jämlikheten mellan alla dem som har ett mänskligt ansikte, förgudningen av majoritetens och det stora antalets vilja.”⁴¹ Och enligt Moeller van den Bruck, ”förstår [massorna] mycket väl att de inte kan styra över sig själva”.⁴²

5

Om massorna inte kan styra över sig själva, bör de styras av en minoritet av personer som av naturen har fått exceptionella förmågor – av en minoritet av *ledare*. För att rättfärdiga den fascistiska diktaturen, gräver bourgeoisien fram den gamla ”aristokratiska principen” som tidigare hade besegrats grundligt av dess förfäder.

Italien

³⁰ Maurras, *Libéralisme et libertés, démocratique et peuple*, 1906.

³¹ Maurras, *Enquête sur la Monarchie*, 1909.

³² Uttrycket kommer från Mussolinis tal, 24 oktober 1922.

³³ Mussolini, tal, 4 oktober 1922.

³⁴ Mussolini, tal, 20 september 1922.

³⁵ Mussolini, förord till Machiavelli, *Il Principe*.

³⁶ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

³⁷ Rocco, citerat av Georges Roux, *L’Italie fasciste*, 1932.

* Svensk övers. (i 2 band): *Västerlandets undergång : konturer till en morfologi om världshistorien*, Stockholm 1996-97 – Red

³⁸ Rene Lauret, ”Un ennemi de l’Etat: Oswald Spengler”, *Temps*, 26 december 1934.

³⁹ Spengler, *Västerlandets undergång*.

⁴⁰ Goebbels, *Kampf um Berlin*.

⁴¹ Röhm, tal, 19 april 1934.

⁴² Moeller van den Bruck, *Das Dritte Reich*, 1923.

Återigen utnyttjar den italienska fascismen Sorel och Maurras. Sorel är i grunden genomsyrad av aristokratisk snobbism; han tillerkänner endast dygder till minoriteter. Även om han under en period var intresserad av den revolutionära syndikalismen, var det för att han trodde att han funnit *en ny urvals metod* i den,⁴³ eller som Maurras sade, ”en i huvudsak aristokratisk doktrin trots dess tillfälliga band med demokratin”,⁴⁴ och eftersom han försökte se fröet till en ny aristokrati i den syndikalistiska eliten. Det behöver knappast i förbigående betonas hur denna uppfattning skiljer sig från arbetarsyndikalismen. Syndikalisterna är *demokratisk* (i ordets rätta bemärkelse), inte *aristokratisk*; han strävar inte efter att särskilja sig från massorna. Han vet dock att de senare är föremål för en viss tröghet, och han anser därför att deras bästa element måste användas för att skapa oro, även om de, för att citera Marcel Martinet, alltid ska vara ”det omedelbara uttrycket för massorna, och ständigt och broderligt ska kontrolleras av dem”⁴⁵ Liksom Sorel vill Maurras att aristokratiska minoriteter ska påtvinga ”tröga, ligkiltiga och avdomnade” majoriteter sitt styre. ”Dygd, djärvhet, makt och idéer tillhör minoriteter.”⁴⁶

Mussolini utnyttjar till det yttersta denna i grunden reaktionära uppfattning. Han upphöjer i sin tur *djärva minoriteter*: ”i arbetarrörelsen har det aldrig varit fråga om något annat än minoriteter”⁴⁷ hävdar han. ”I ditt blod måste du känna minoriteters aristokrati”, kan vi läsa i *Den italienska fascistens handbok* – vilket innebär att en aristokratisk minoritet ska tvinga sin vilja på massorna, och om nödvändigt, ”med våld få dem att ge efter”.⁴⁸ Massorna, skriver Rocco, ”tenderar att göra vad några få dominerande element önskar”.⁴⁹ Malaparte drar idén till sin spets: ”Folket behöver tyranner.”⁵⁰

Tyskland

Nationalsocialismen använder Nietzsche för liknande formuleringar. Författaren till *Till moralens genealogi* upphöjer ”den fruktansvärda och hänförande fientliga stridsropet om minoritetens rätt”. Desto bättre om en härskarminoritet, som uppstått ur aristokratiska och segrande raser, under historiens gång hade förslavat de gemena plebejerna! Efter honom hävdade Hitler att ”allt storslaget som har åstadkommits sedan världen blev till, har åstadkommits av minoriteter”.⁵¹ För att styra måste massorna ha en elit över sig, en naturlig aristokrati, som får bestämmanderätten utifrån sin påstådda rasmässiga överlägsenhet.⁵²

6

Men över dessa ledare finns staten, den allsmåttiga staten, Molok-staten. Här finner vi återigen något bekant. ”Kungens stat, Guds stat”, enligt Gentizon, ”är det mest grundläggande särdraget hos varje caesaristisk stat, hos varje diktatur”.⁵³ I början av den kapitalistiska bourgeoisiens styre krävde den att staten skulle bry sig så lite som möjligt om dess existens, och den vederlade segerrikt det ”barbariska” begreppet Molok-staten. Men idag har den behov av den *starka staten*. Därför anammar den absolutismens filosofer och tar som sin egen, Hobbes stat, ”en dödlig gud”; Hegels stat, som är ett självändamål, och för vilken individen inte är någonting; och Treitschkes stat, som ”inte behöver be folket om medgivande, utan bara om

⁴³ Sorel, *L'Avenir socialiste des syndicats*, 1898

⁴⁴ Maurras, *Libéralisme et libertés, démocratique et peuple*, 1906.

⁴⁵ Martinet, ”Le Chef contre l'Homme”, *Esprit*, 1 januari 1934.

⁴⁶ Maurras, *Enquête sur la Monarchie*, 1909.

⁴⁷ Mussolini, tal till senaten 1926, tryckt i *La Reforme Syndicale en Italie*, 1926.

⁴⁸ Mussolini, artikel skriven 1917.

⁴⁹ Rocco, citerat av Georges Roux, *L'Italie fascist*, 1932.

⁵⁰ Malaparte, citerat av Silone, *Der Fascismus*, 1934.

⁵¹ Hitler, *Min kamp*.

⁵² Hitler, rapport till Nürnbergkongressen, 1934: ”Hjältemod, ras och konst”.

⁵³ Gentizon, *Rome sous le Faisceau*, 1933.

lydnad”.⁵⁴

Italien

Den italienska fascismen utövar en veritabel statsdyrkan – termen kommer från påven Pius XI.⁵⁵ ”För fascismen”, skriver Mussolini, ”är staten fullkomlig, i vilken individer och grupper bara är relativa ... Individer och grupper är endast möjliga inom staten ... Staten har blivit den sanna verkligheten för individen ... För fascisterna finns allt i staten, och inget mänskligt eller andligt existerar eller har ett värde utanför staten.”⁵⁶ För Rocco, ”är individuell frihet bara en eftergift som staten beviljat individen”.⁵⁷

Tyskland

Nationalsocialismen ligger inte på något sätt bakom den italienska fascismen. ”Det ursprungliga för oss”, förklarar Göring, ”är inte individen ... Det finns bara en sak som räknas: den nationalsocialistiska staten måste överordnas allt annat.”⁵⁸ Den nazistiska lagen bygger på ”statsförnuft”. Individen måste utplåna sig själv inför staten, vars ”existens, utveckling och framtid förklaras suverän”.⁵⁹ Kardinal Faulhaber har anledning att fördöma idén om att ”individen reduceras till lägsta status och ett slavtillstånd utan rättigheter”. Han har anledning att varna mot den ”oinskränkta staten där individen försvinner som en vattendroppe i den väldiga oceanen”.⁶⁰

7

I början av sitt välde förkastade bourgeoisien våldets legitimitet och ”den starkes rätt” som gamla barbariska föreställningar, som härrörde från människans första tidsåldrar på vilka det feodala och absolutistiska samhället fortfarande vilade. I stället för styrka kämpade 1700-talets filosofer för mänskliga ”rättigheter”. Mänskliga relationer skulle inte längre lösas med våld, utan bestämmas genom kontrakt; Rousseau vederlade den starkes ”påstådda” rätt och förklarade att ”styrka inte skapar rätt”.⁶¹ Faktum är att bourgeoisien, med ”rätt” som förevändning, styrde med våld när den hade blivit härskande klass. Men den föredrog att styra genom en fiktiv ”lag”, eftersom den inte behövde skylta med våldet alltför öppet.

Men det kommer en tid då bourgeoisien bara kan rädda sina hotade vinster genom att utrota de proletära organisationerna och härska med hjälp av terror. Då gräver den upp de gamla föreställningarna om barbariska epoker; den återupprättar våldet och antar reaktionära försvarare av våld som sina auktoriteter.

Dessa försvarare överför Darwins upptäckter från biologins område till sociologins, och förvränger dem samtidigt. Den store naturforskaren framlade teorin om artens evolution enligt lagen om naturligt urval och de *anpassades* överlevnad; de reaktionära försvararna byter helt enkelt ut den *anpassade* mot den *starke*.⁶² Och de bestämmer att människan, liksom djuret, måste föra en vildsint ”kamp för livet”; att den starke måste utrota den svage; och att denna blodiga kamp är förutsättningen för världens utveckling. Således glorifierar Nietzsche ”viljan till makt”, ”det principiella företräde som de spontana, angripande, aggressiva, nytolkande, nybestämmande krafterna har”. Han förlöjligar Rousseaus dröm om ett kontrakt som ska vara

⁵⁴ Citerat av MacCabe, *Treitschke and the Great War*, 1916.

⁵⁵ Pius XI, encyklika, 29 juni 1931.

⁵⁶ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

⁵⁷ Rocco, ”La Crise de l’Etat”, *Revue des Vivants*, juli 1927.

⁵⁸ Göring, uttalande till den tyska pressen, citerat av *Lu*, 6 juli 1934.

⁵⁹ *Temps*, 8 november 1933.

⁶⁰ Faulhaber, *Judentum, Christentum, Germanentum*, 1934.

⁶¹ Rousseau, *Om samhällsfördraget*.

⁶² ”Le nouveau naturalisme”, *Temps*, 25 augusti 1935.

statens ursprung: staten skapades av en ras av erövrare och härskare som grep ett svagare folk i sina väldiga klor. Med ett praktfullt språk, höjer denna dekadenta sofist den brutala människan till skyarna.⁶³

Treitschke var av uppfattningen att ”våldet är själva statsprincipen; staten är våld”.⁶⁴ Och Georges Sorel åtar sig i sin tur att återupprätta våld, precis som hans läromästare Proudhon försökte återupprätta krig. Han älskar våldet i sig och förkunnar att ”våld är moraliskt”. Han beklagar att införandet av 1789 års principer i lagstiftningen har ”förfalskat rätten” genom att civilisera den; han förbannar den demokratiska utbildningen som var ”avsedd att försvaga våra våldstendenser i en sådan utsträckning att vi instinktivt förleds att betrakta varje våldshandling som ett förfall till barbari”.⁶⁵ Efter att ha återupprättat våldets goda anseende, förordar han att det inte enbart ska användas av proletariatet, *utan också av bourgeoisien*. Men proletariatet har ingenting att göra med en sådan teori; det älskar inte våld för våldets egen skull. *Ur idealisk synpunkt, motsätter det sig allt våld* (Lenin).⁶⁶ Proletariatet gör inte våld till en fråga om ”moral” eller tror att kampen i sig är ”pånyttfödande”, inte heller vill det ha ett samhälle byggt på ”den starkes rätt”. Om det väljer att tillgripa våld, är det bara för att det inte finns något annat sätt att övervinna fiendens våld, för att befria mänskligheten från våldsprincipen, samt för att införa ett klasslöst samhälle – ett samhälle av producenter och inte av krigare, och från vilket varje spår av barbari och varje form av förtryck ska förvisas.

Men å andra sidan måste bourgeoisien använda den sorelianska våldsteorin, eftersom denna teori gör det möjligt att rättfärdiga de allt mer brutala former som antagits av det borgerliga herraväldet, och för att legitimera dess brott samtidigt som den återupprättar krig.

Italien

På sorelianskt manér förkunnar Mussolini ”värdet i våldsgärningen”.⁶⁷ ”Våld”, konstaterar han, ”är fullständigt moraliskt”.⁶⁸ ”Nästan hela mitt liv har jag varit våldsapologet.”⁶⁹ ”Kampen finns i alltings ursprung ... Kampen kommer alltid att finnas i djupet av den mänskliga naturen som en överväldig ödesbestämmdhet. Dessutom är det bra att det är så. Dagen då kampen upphör kommer att vara en vemodets, slutets och undergångens dag.”⁷⁰ Människan visar sitt sanna jag endast ”i blodiga kraftprov”. ”Krig gör all mänsklig energi storslagen och sätter adelhetens sigill på de folk som har modet att acceptera det ...”⁷¹

Tyskland

Hitler hyllar också ”våldets segerrika effektivitet”: ”I evig strid har mänskligheten vuxit sig stor – i evig fred går den under ... [naturen] förintar svagheten för att bereda plats för styrkan.” Han förhärskar den starkes rätt i egenskap av ”den rätt som i naturen är den enda möjliga, det enda rimliga”. Han skryter om att ”använda alla vapen, även de brutalaste”.⁷²

Således har en kultiverad samhällsklass, stolt över sin ”respektabilitet”, förkroppsligad i en äldre herre som hedras av en hel nation, kommit att överlåta statsmakten till historiens ondskefullaste gangster

⁶³ Nietzsche, *Om moralens genealogi*.

⁶⁴ Jfr. MacCabe, op. cit.

⁶⁵ Sorel, *Réflexions sur la Violence*, 1907.

⁶⁶ Lenin, citerat av Gorkij, *Lenin och den ryska bonden*, 1924.

⁶⁷ Mussolini, *Fascismens fundamentala idéer*, 1933.

⁶⁸ Mussolini, tal till Fascismens stora råd, 1925.

⁶⁹ Mussolini, tal, 26 maj 1927.

⁷⁰ Mussolini, tal, 20 september 1920.

⁷¹ Mussolini, tal, 26 maj 1934.

⁷² Hitler, *Min kamp*.

VIII. Fascismen vid makten: Tämjandet av proletariatet

1

Industrialisterna har uppnått sina mål: slutligen förfogar de över den efterlängtrade ”starka staten”. Genom en rad ekonomiska och sociala åtgärder, kommer den fascistiska staten att försöka hejda minskningen av deras vinster och få deras affärer att ge avkastning igen.

Dessa åtgärder riktas *först och främst mot arbetarklassen*. Den fascistiska staten börjar med att skapa förutsättningar som ska möjliggöra lönesänkningar. Det betyder att krossa fackföreningarna, göra slut på deras representation inne på fabrikerna, avskaffa strejkrätten, upphäva fackliga avtal, och återupprätt arbetsgivarnas oinskränkta makt inom sina företag.

Men detta är bara den första delen av programmet. Dessutom måste den förhindra att arbetar-massorna i framtiden skapar självständiga grupperingar. Därför sätter den fascistiska staten alla sina maktbefogenheter i arbetsgivarnas tjänst. Den samlar arbetarna i organisationer där de kan övervakas, med ledare som utses uppifrån – organisationer som medlemmarna inte kan kontrollera på något sätt, och som genom rent bedrägeri uppträder som arbetarnas ”representanter”. Staten straffar varje strejkförsök hårt; hädanefter är en kamp mot chefen samma sak som att göra uppror mot staten. För att undvika arbetskonflikter tillämpar den obligatorisk ”skiljedom” – dvs. den maskerar arbetsgivarnas önsknings som skiljedomsbeslut, och den som ifrågasätter dessa beslut betraktas som en fiende till staten. Slutligen sanktionerar staten genom sina maktbefogenheter den lön som industrialisterna behagar betala till dem som de suger ut. Att inte godta dessa löner är att inte lyda staten.

Italien

Krossandet av fackföreningarna i Italien började långt innan maktövertagandet, vilket gör det nödvändigt att spåra några av stegen. Fascismen angrep först lantarbetarnas fackföreningar, eftersom de var mest sårbara. Den förstörde de ”röda förbundens” kontor och lantarbetarnas kooperativ och mördade arbetarledarna som ansvarade för dessa organisationer. Samtidigt bildades fascistiska ”fackföreningar” under storgodsägarnas beskydd. ”Hur föddes dessa fascistiska fackföreningar?” frågade Mussolini efteråt, och svarade: ”Födelseår: 1921. Plats: Po-dalen. Omständigheter: erövrandet och krossandet av de revolutionära fästningarna.”¹ Alla slags påtryckningsmedel utnyttjades för att tvinga arbetarna att skriva in sig i de fascistiska ”fackföreningarna”. Godsägarna gav bara jobb till arbetare som tillhörde de fascistiska fackföreningarna och skrev bara kontrakt med de arrendatorer som tillhörde dem; bankerna gav bara lån till jordbrukare som var medlemmar i fascistiska organisationer.² ”Fascistiska” arbetslösa hämtades långt bortifrån, eskorterade av ”squadra”. Så snart de kom till distriktet, ”förbigick de lokala godsägarna fackföreningarnas anställningskontor och rev sönder de fackliga avtalen utan rädsla för strejker, ty de arbetslösa immigranterna ... var där för att ersätta den lokala arbetskraften. Det var på detta sätt som de ’röda’ fackföreningarna krossades.”³ I vissa centra, där de socialistiska och kooperativa idéerna var djupt rotade, var motståndet envist och varade i årtal.⁴ Men efterhand gav lantarbetarna upp och skrev in sig i de fascistiska ”fackföreningarna”, antingen individuellt eller i grupp, eftersom de var dömda att dö av svält om de inte gav efter för arbetsgivarnas krav. ”De buntade ihop medlemskort, medlemslistor och flaggor”, berättar Gorgolini, ”och gick i samlad trupp för att lämna in dem

¹ Mussolini, tal till senaten, 1926.

² Nicoletti, *Le Fascisme contre le Paysan*, 1929.

³ A. Rossi, *Nascita e avvento del fascismo*, 1938.

⁴ Pietro Nenni, ”La Faillite du syndicalisme fasciste”, *Cahiers Bleus*, 27 juli 1929.

på närmaste *fascio*-högkvarter.”⁵

Men det var främst efter makterövringen som fascismen vågade angripa industriarbetarnas fackföreningar. Efter marschen mot Rom lyckades de lokala *fasci* nästan överallt få tag på fackföreningarnas medlemslistor. De samlade ihop medlemmarna och gav, under hot om våld, dem rådet att ansluta sig till de fascistiska ”fackföreningarna”. De som påträffades med ”röda” fackliga medlemskort misshandlades, förföljdes och svartlistades. Chefer anställde och anställningskontor accepterade endast de arbetare som hade fascistiska ”fackförenings”-kort. Ofta skrev industrialisterna själva in sina anställda i de fascistiska ”fackföreningarna” och drog av medlemsavgifterna från deras löner. Rossi berättar, i sin bok *Nascita e avvento del fascismo* (Fascismens födelse, ö.a.), hur ledningen för de stora Terni-stålverken hjälpte fascismen att krossa den ”röda” fackföreningen. Efter juli 1922 stängdes fabriken p.g.a. orderbrist. Den ”röda” fackföreningen hade fått löfte om att de skulle öppnas igen den 1 september. Men den dagen var de fortfarande stängda. Då invaderade fascisterna staden, kallade socialisterna för ”lögnare” och ”ynkryggar”, och satte eld på de två arbetsförmedlingarna. När denna operation var slutförd öppnade ledningen stålverken igen. Därefter skulle den bara befatta sig med de fascistiska ”fackföreningarna”.

I augusti 1923 inledde det fascistiska Stora rådet förhandlingar med Allmänna industriförbundet (arbetsgivarföreningen), som det uppmanade att upprätta permanenta förbindelser med de fascistiska ”fackföreningarna”. I december slöts det så kallade ”Palazzo Chigi”-avtalet, som innebar att arbetsgivarna officiellt erkände de fascistiska ”fackföreningarna”. Allmänna Industriförbundet och den fascistiska ”fackförenings”-federationen tillsatte en permanent blandad kommission med uppgiften att ”harmonisera” de två organisationernas politik. Stärkta av detta erkännande, tog de fascistiska ”fackföreningarna” lagligt över den egendom som tillhörde arbetarnas fackföreningar. Ett lagdekret 24 januari 1924 bemyndigade provinsguvernörerna att avsätta ledare för fackföreningarna och utse ”kommissionärer” som skulle avveckla deras tillgångar efter att fackföreningarna hade upplösts. När ett visst antal överlöpare från en fackförening hade samlats ihop i någon stad, så krävde den rivaliserande fascistiska ”fackföreningen” in och konfiskerade den egendom som tillhörde den ursprungliga fackföreningen, dess kontorsutrustning, kassa, etc.⁶

Men denna taktik slutade långt ifrån framgångsrikt. *Så länge fackföreningarna hade rätt att existera*, så länge Arbetarförbundet var lagligt, gjorde de fascistiska ”fackföreningarna”, trots alla sina påtryckningsmedel, få framsteg bland industriarbetarna. I alla val till ”fabrikskommittéerna” blev de fascistiska kandidatlistorna ”formligen begravda under en lavin av röda röster”.⁷ I mars 1925, när den fascistiska metallarbetarföreningen i Brescia varslade om strejk, var det endast 20 procent av arbetarna som följde uppmaningen; de övriga lydde det strejkvarsel som utfärdades två dagar senare av metallarbetarnas förbund (FIOM).

Det var nödvändigt att tillgripa våld. När den totalitära diktaturen inleddes 1925, kuvades de återstående fackföreningarna en gång för alla. Genom ett avtal den 2 oktober, känt som ”Palazzo Vidoni”-avtalet, beviljade Allmänna industriförbundet de fascistiska ”fackföreningarna” ett exklusivt monopol; hädanefter var det bara de som hade rätt att sluta fackliga avtal. Samtidigt avskaffades strejkrätten, och ”fabrikskommittéerna” undertrycktes. I november upplöstes de återstående arbetsförmedlingarna, fackföreningarna och arbetarorganisationerna, och deras egendom konfiskerades. Vid slutet av 1926 försvann även Arbetarförbundet, som vid den tiden bara existerade på papperet.

Försiktighetsåtgärder för framtiden återstår att vidtas. ”Hur kan arbetarklassens motstånd

⁵ Gorgolini, *Il fascismo nella vita Italiana*, 1921.

⁶ Salvemini, ”La Syndicalisme fasciste”, *Nouvelle Revue Socialiste*, 1925.

⁷ Pietro Nenni, op. cit.

lamslås utan facklig organisering?” frågar Kerillis i sin *Un Enquête en Italie fasciste* (Undersökning om det fascistiska Italien, ö.a.).⁸ Hädanefter kommer det att åligger de fascistiska ”fackföreningarna”, som har blivit organ för ”politisk disciplin” att *lamslå arbetarklassens motstånd*.⁹ Arbetarna placeras i ett visst antal ”yrkesavdelningar”,¹⁰ där deras verksamhet lättare kan övervakas och hållas under kontroll.

Genom lagen från 3 april 1926,¹¹ bekräftades de fascistiska ”fackföreningarnas” monopol på ”facklig representation”. Men de är *fackföreningar* bara till namnet. Den fascistiska ”fackföreningsmannen” har inga rättigheter; han berövas den grundläggande rätten att fritt få välja sina egna representanter.¹² Så när de romerska typograferna valde gamla ledare från den förfascistiska epoken till den verkställande kommittén, upplöstes omedelbart ”fackföreningarnas” exekutivkommitté och en ”statskommissionär” med fulla maktbefogenheter utsågs. Dessa så kallade ”fackföreningar” är i själva verket bara administrativa statsorgan. I ett tal den 11 mars 1926 kunde Mussolini säga: ”Den fascistiska fackföreningsrörelsen är en imponerande kraft, en mäktig massrörelse, *styrd helt* av fascismen och regeringen, *en massrörelse som lyder*.” Fackföreningsledarna är, enligt Rossoni själv, ”svartskjortor som har utsetts av regeringen att leda fackföreningarna”.¹³ När fackföreningar och förbund eller provinsiella fackföreningar då och då håller möten eller kongresser är ingen diskussion tillåten. En arbetare skrev till den florentinska tidningen *Universale*: ”Jag, som regelmässigt är inskriven i fackföreningen för min yrkesgren, har faktiskt aldrig haft möjlighet att komma i kontakt med organisationen, att diskutera på möten eller uttrycka mig fritt.”¹⁴

Medlemskap i dessa ”fackföreningar” påstods vara frivilligt. Men i själva verket får arbetare som inte är inskrivna ändå ”obligatoriska bidrag” avdragna från sina löner av arbetsgivarna, och *tvungas acceptera arbetsvillkor och löner fastställda av ”fackföreningarna” i samförstånd med arbetsgivarna*. Dessutom används varje påtryckningsmedel för att tvinga arbetarna att skriva in sig. Till exempel har de arbetslösa ingen chans att få understöd eller hitta arbete på arbetslöshetskontoren såvida de inte kan uppvisa ”fackförenings”-kort.

Omvänt kan den fascistiska staten vägra att släppa in vemhelst den önskar i ”fackföreningarna” – dvs. beröva denne sitt levebröd. Lagen kräver faktiskt av varje ”fackförenings”-förordning att den ska ange medlemmar som dömts för moralisk eller *politisk* ovärdighet till organet med disciplinära befogenheter.

Den fascistiska staten begränsar sig inte till att skriva in arbetarna i ”strejkbrytar”-organisationer; den bestraffar hårt varje antydning av självständighet som arbetarna uppvisar. I synnerhet betraktas strejker som brott mot staten, brott ”mot samhällsgemenskapen”, och bestraffas med en graderad skala av påföljder. Böter kan vara så höga som 1000 lire, och fängelsestraffen varierar från ett till tre år. ”Anstiftarna” drabbas av straff på mellan två och sju år.

I de så kallade ”fackliga avtalen”, som ingåtts av de fascistiska fackföreningarna under statligt beskydd, är arbetarnas skyldigheter mycket mer framträdande än deras rättigheter. Till exempel ägnas inte mindre än tolv bestämmelser i byggnadskontraktet åt disciplin. Kontraktet är uppställt som ett militär reglemente: ”Alla arbetare är underordnade sin närmaste chef i den ordning som slås fast i hierarkin.”¹⁵

⁸ Kerillis, ”Un Enquête en Italie fasciste”, *Echo de Paris*, 6-16 oktober 1933.

⁹ Erkännande från fascistledaren Razza, 3 oktober 1933.

¹⁰ Valois, *Finances italiennes*, 1930.

¹¹ Lag som tillades genom en reglering från 1 juli 1926.

¹² *Nuovo Avanti*, Paris, 11 februari 1934.

¹³ Artikel i *Popolo d'Italia* 1929, citerat av *Peuple*, 9 februari 1935.

¹⁴ *Universale*, Florens, 25 april 1933.

¹⁵ R. Bottai, ”Ou mené la domestication des syndicats”, *Révolution prolétarienne*, 25 maj 1934.

Lagen från 16 augusti 1935 ställer anställda inom fabriker som *direkt eller indirekt* är knutna till krigsindustrin under militär disciplin och lag. Den som är frånvarande från fabriken i mer än fem dagar betraktas som desertör och bestraffas med två till nio års fängelse. Varje disciplinär överträdelse, ”olydnad” eller våld mot de tekniska cheferna på fabriken är belagd med från sex månaders till nio års fängelse. År 1938 var 580 000 militariserade arbetare anställda inom industrier som arbetar för det nationella försvaret, och de hamnade följaktligen under denna lags föreskrifter!¹⁶

Den fascistiska staten har blåst nytt liv i ”arbetspasset”. I detta noterar myndigheterna om innehavarens uppförande har varit ”tillfredsställande ur nationell synvinkel”, och när en arbetare avskedas, antecknar arbetsgivaren om den uppsagda är kompetent eller inkompetent, pålitlig eller opålitlig.

I januari 1936 ersattes detta pass med ett annat som omfattar alla typer av aktivitet för alla medborgare över elva år, ett dokument som är oumbärligt för att få någon form av anställning.¹⁷

För att förhindra arbetskonflikter gör den fascistiska staten sin ”skiljedom” obligatorisk. Oavsett om skiljemännen är ”provinsiella mellanfackliga kommittéer” (mellan 1927 och 1931), den ”korporativa ekonomins provinskommittéer” (efter 1931), ”medlingskommittéer” för ”företag” (efter 1934), eller, högst upp, arbetsdomstolen (efter 1926), är historien densamma. Fascistiska statsfunktionärer låtsas medla opartiskt mellan arbetsgivarnas företrädare och ”arbetarrepresentanterna”, men i själva verket framför de chefernas yrkanden som skiljebeslut. I ett ögonblick av uppriktighet sa Mussolini till Industriförbundets president, ”Jag försäkrar signore Benni, att så länge jag är vid makten kommer arbetsgivarna inte ha något att frukta från arbetsdomstolarna.”¹⁸

Att motstå kapitalisternas vilja är att inte lyda staten. Arbetare som vägrar att rätta sig efter arbetsdomstolens beslut beläggs med från en månad till ett år i fängelse och böter på mellan 100 och 10 000 lire.

Slutligen sanktionerar den fascistiska staten genom sina maktbefogenheter den lön som arbetsgivarna är villiga att betala sina anställda. Korporationsdepartementet i Rom utarbetar så kallade ”fackliga avtal” i enlighet med arbetsgivarnas riktlinjer och skickar dem därefter till ”fackförenings”-funktionärerna, som bara behöver underteckna med namnet på sin organisation. Som professor Pic har sagt, är de ”inte avtal som är resultatet av fria förhandlingar, utan sannskyldiga administrativa förordningar”.¹⁹

Att tacka nej till de löner och arbetsvillkor som dikteras av cheferna är att agera som statsfiende. Varje protest, varje försök att bryta mot dessa så kallade ”avtal”, kan straffas med böter på mellan 100 och 5 000 lire.

Industrialisterna har därmed uppnått sina mål:

1) *Löner som tidigare fastställdes av fackliga avtal har ersatts med löner fastställda av företaget* – Faktum är att de så kallade ”fackliga avtal” som de har påtvingat sina arbetare genom den medlande fascistiska staten inte är nationella eller regionala avtal; snarare tillämpas alla bestämmelser på landsomfattande eller regional nivå, *utom de som gäller löner*. De avtal som tidigare ingåtts av de oberoende fackföreningarna tenderade att minska löneskillnaderna i de olika regionerna och ge arbetare i eftersatta regioner vissa av de fördelar

¹⁶ Enligt ett tal av Mussolini, *Temps*, 1 april 1938.

¹⁷ *Temps*, 1 februari 1936.

¹⁸ Citerat av Jouhaux, ”La Charte fasciste du Travail”, *Revue des Vivants*, oktober 1927.

¹⁹ Citerat av Million, *Peuple*, 2 augusti 1935.

som vunnits av arbetarna i mer ekonomiskt utvecklade regioner. Lönerna i de fascistiska "avtalen" varierar från region till region, *från företag till företag*. Arbetsgivaren är i själva verket fri att godtyckligt fastställa sina anställdas löner.

2) *Löner kan skäras ner utan minsta motstånd* – Till skillnad från de gamla avtalen som slöts av de oberoende fackföreningarna, fastställer inte de fascistiska "avtalen" löner för en viss förbestämd period; lönenivåerna kan komma att ändras när som helst. Lagen föreskriver nämligen att "Åtgärder för att etablera nya arbetsvillkor är tillåtna ... till och med före den angivna periodens upphörande, förutsatt att det har skett en märkbar förändring av omständigheter sedan avtalets ingång."²⁰ När som helst, närhelst en arbetskonflikt föreligger, kan arbetsdomstolarna fatta ett beslut som ändrar avtalsvillkoren, och tillämpa dem på alla arbetare inom yrkesgrenen i fråga.²¹

Men ofta upphäver arbetsgivarna inte ens de "avtal" som är i kraft eller får dem ändrade genom arbetsdomstolarna; allt de behöver göra är att kringgå eller bryta mot bestämmelserna öppet, med statens samverkan. De flyttar arbetare från högre till lägre klassifikationer, eller betraktar minimibestämmelser som maximala sådana, och kapar alla löner över miniminivån så snart avtalet är undertecknat. Fascistiska "fackföreningar" råder till och med sina medlemmar att acceptera villkor som är sämre än de som anges i avtalen för att inte riskera att förlora arbetet.²²

Tyskland

Långt innan den kom till makten började nationalsocialismen, inte förstöra fackföreningarna som i Italien, utan nafs på dem.

År 1928 bildade en nazist från Berlin med arbetarklassursprung, Reinhold Muchow, "nationalsocialistiska fabriksceller" (NSBO). Syftet var att konkurrera med fackföreningarna på fabrikerna och få en majoritet i valen till "fabrikskommittéerna". NSBO började med att etablera sig i de små och medelstora fabrikerna. År 1931 omorganiserades den och föresatte sig att vinna de stora fabrikerna.²³ Men trots envis propaganda under det året erhöll den i valen till fabrikskommittéerna bara 5 procent av rösterna mot 83,6 procent för de oberoende fackföreningarna. Även i mars 1933, med Hitler vid makten, fick den trots alla ansträngningar bara 3 procent av rösterna i delvalen till fabrikskommittéernas. Enligt en uppskattning – tveklöst optimistisk – hade den knappt 500 000 medlemmar den 1 mars 1933, och dessa medlemmar var tvångsinskrivna statstjänstemän eller arbetslösa som hoppades få arbete i egenskap av att äga NSBO-kort.²⁴

Nationalsocialisterna förstod att *så länge det fanns facklig frihet*, hade de ingen chans att locka industriproletariatet till sina organisationer. Tvång hade ännu inte prövats. Omedelbart efter riksdagshusbranden avskaffades i praktiken strejkrätten; varje anstiftan till strejk var belagd med fängelsestraff från en månad till tre år. Flera Folkets hus (fackföreningarnas högkvarter) ockuperades spontant av brunskjortor. I början av april vidtog den nationalsocialistiska regeringen preliminärt åtgärder som lämnade föga tvivel om avsikterna: fackföreningarnas monopol på arbetarrepresentation i Rikets ekonomiråd och arbetsdomstolarna drogs tillbaka; de privilegier och rättigheter som hittills gällt för fabrikskommittéerna, vilka representerade fackföreningarna på fabrikerna, begränsades; val sköts upp och förtroendemän kunde återkallas "av ekonomiska eller politiska skäl" och ersättas med utsedda tjänstemän

²⁰ Dekret från 1 juli 1926.

²¹ Gaddi, *La misère des travailleurs en Italie fasciste*, Paris, 1938.

²² Jfr. J. Lazard, "L'Agriculture dans l'Italie du Nord", *Correspondant*, 25 oktober 1933.

²³ Jfr. Heiden, *Geschichte des Nationalsozialismus*, 1932.

²⁴ "Fascisme", *Bulletin d'informations de la Fédération Internationale de Transports*, Amsterdam, 11 januari 1936.

(utsedda av nazisterna, förstås). Kommittéerna själva kunde upplösas av ”statsskäl”. Arbetsgivarna berättigades att avskeda alla arbetare som misstänktes vara ”statsfientliga”, utan att dessa kunde åberopa försvarsförfarandet som fanns i rikets sociallagstiftning. Samtidigt propagerade NSBO aktivt på arbetsplatserna och började tvångsrekrytera de oberoende fackföreningarnas medlemmar.

Efter första maj, som lagstadgades som en ”nationell helgdag” och firades med stora spektakel i hela Tyskland, ”samordnades” alla fackföreningar; deras byggnader ockuperades av stormtrupperna och deras ledare fängslades. ”Aktionskommittéer till skydd för det tyska arbetet” [Aktionskomitees zum Schutz der Deutschen Arbeit], under ledning av dr. Ley, Nationalsocialistiska partiets administrativa chef, tog över de nedlagda organisationernas egendomar. Överallt ockuperades Folkets hus utan motstånd och omvandlades till ”Tyska arbetets hus”. En kungörelse av dr. Ley förklarade: ”Vi drömmer inte – tvärtom – om att krossa fackföreningarna. Nej, arbetare, era institutioner är heliga och okränkbara för oss nationalsocialister!” Den 10 maj upprättades ”Tyska arbetsfronten” [Deutsche Arbeitsfront]. Den omfattade medlemmarna i alla ”samordnade” organisationer, grupperade i fjorton yrkesorganisationer.

Men vid Arbetsfrontens konstituerande kongress motsade Hitler garantierna från dr. Ley; Nationalsocialisterna, förklarade han, tog över fackföreningarna ”*inte alls för att bevara dem intakta i framtiden ...*”.²⁵ Den 8 juni i *Soziale Praxis* bekräftade Schneider-Landmann, chefen för Nationalsocialistiska kontorsanställdas förbund, detta: ”Det är uppenbart att yrkesorganisationerna hädanefter kommer att fråntas de funktioner som fram till idag har gett dem en fackföreningskaraktär.” Och den 16 maj avskaffades faktiskt strejkrätten. Den 19 maj berövades de ”samordnade” fackföreningarna enligt lag rätten att göra upp fackliga avtal. Den 29 november avskaffades rätten att uppta nya medlemmar i de fjorton yrkesorganisationerna, och mellan 1 januari och 1 oktober 1934 upplöstes de en efter en.

Nu återstår det att vidta försiktighetsåtgärder inför framtiden. ”Ingenting är farligare för en stat”, förklarar dr. Ley mycket tydligt, ”än slagna män som berövats sina försvarsorganisationer ... Sådana män blir utan tvekan offer för skrupelfria agitatorer och en ständig källa till oroligheter ... Arbetsfronten skapades för att isolera dessa skrupelfria agitatorer.”²⁶ Följaktligen kommer det hädanefter att vara Arbetsfrontens uppgift att *lamslå arbetarklassens motstånd*. Arbetsfronten blir en enorm statsapparat, med ansvar att fylla arbetarna med propaganda och övervaka dem. Dess propagandachef, Selzner, har deklarerat att syftet inte är att försvara arbetarna ekonomiskt, utan att den är en *rent politisk* organisation ”som gör det möjligt att utöka” omfattningen av den nationalsocialistiska propagandan. Dess huvuduppgift är ”att genom utbildning förbereda alla sina medlemmar för nationalsocialismen”.²⁷ Arbetsfrontens grundläggande organisationsform är hädanefter ”fabriksgemenskapen”, som omfattar alla arbetare i samma fabrik oavsett yrke. Arbetarna indoktrineras och övervakas både av arbetsgivaren – en *ex officio*-medlem av ”fabriksgemenskapen” – och av den ”nationalsocialistiska fabrikscellen”.

Arbetsfrontens förbindelser med polisen är intima. Till exempel besökte chefen för den hemliga polisen, Himmler, Arbetsfrontens högkvarter den 13 februari 1936 och konstaterade: ”SS och polisen kan säkerställa den interna säkerheten endast om folk vinnns över till den nationalsocialistiska idén, och detta är en uppgift som framför allt faller på Arbetsfronten.”

Medlemskap i Arbetsfronten är inte obligatoriskt, men i själva verket gör trycket från arbetsgivarna det mycket svårt för arbetarna att stå utanför organisationen. Allt oftare inför

²⁵ Hitler, tal, 10 maj 1933.

²⁶ Dr. Ley, artikel från 15 november 1933, tryckt i *Durchbruch der sozialen Ehre*, 1935.

²⁷ ”Fascisme”, 22 februari 1936.

arbetsgivarna i sina avtal en bestämmelse om att endast Arbetsfrontens medlemmar kan anställas.²⁸

Omvänt kan den nationalsocialistiska staten utestänga vemhelst den vill från Arbetsfronten – dvs. beröva denne sitt levebröd. *Angriff* från 14 januari 1936 kungjorde: ”Arbetsfronten är inte skyldig att ta emot alla som vill bli antagna. Den förbehåller sig rätten att avslå medlemsansökningar och utesluta medlemmar som redan har antagits.”

Den nationalsocialistiska staten nöjer sig inte bara med att rekrytera arbetarna i ”strejkbrytar”-organisationer, utan bestraffar även strängt varje självständighetsuttryck från arbetarna.

Arbetare som hotar ”ett företags sociala fred genom skadlig agitation bland anställda” ställs inför arbets-”hedersdomstolar” för ”brott mot den sociala hedern”, och drabbas inte bara av uppsägningar utan åläggs även höga böter och fängelsestraff i enlighet med lagen från 20 januari 1934. Strejkförsök undertrycks med särskild stränghet; de är, för att citera den officiella lagtolkaren, ”ett brott mot samhället”.²⁹

I det ”interna fabriksreglementet” som anslås av arbetsgivarna med statens samtycke och beskydd, utdelas alla sorters disciplinära påföljder för förtal och uppvigling av ”arbetskamrater”, ryktesspridning om förbättringar på fabriken, blottande av affärshemligheter eller till och med fabriksarbetarnas lönenivåer.³⁰ *Angriff*, Arbetsfrontens dagstidning, tvingades den 1 oktober 1936 erkänna att ”vissa fabriksreglementen påminner om strafflagar. Man kan knappt förstå vilken juridisk uppfinningsrikedom som har kunnat hopa sig i form av böter, återkallanden med varning, förbud, etc.” Det bör tilläggas att den nya tyska strafflagen gör ”industri-spionage” (t ex ”att avslöja redovisningen av produktionskostnaderna”) till ett högförräderibrott belagt med dödsstraff.³¹

Lagen från 26 februari 1935 införde, som i Italien, ett ”arbetspass” där arbetsgivaren skriver ner sitt omdöme om arbetaren när denne avslutar sin anställning, och som måste uppvisas när man söker ett nytt jobb. En av Görings förordningar säger att om en arbetare ”bryter sitt kontrakt” och lämnar sin anställning innan hans tid är slut, har arbetsgivaren rätt att behålla hans arbetspass fram till kontraktets utgångsdatum. Eftersom en arbetare inte kan arbeta någonstans utan sitt pass, är han alltså bunden till sitt jobb.

Även om arbetarna själva inte har rätt att byta arbetsgivare, har myndigheterna rätt att flytta dem från ett jobb till ett annat, oavsett deras önskemål. Görings förordning från slutet av juni 1938 gör det tillåtet att anvisa, förflytta och anställa vilken arbetare som helst till varje arbete som ”betraktas som nyttigt för nationen”, utan någon garanti för att han kommer få en lön som motsvarar den han hade i sitt tidigare arbete.³²

För att förhindra arbetskonflikter tillämpar den nationalsocialistiska staten obligatorisk ”skiljedom”. Efter att ha tagit upp tvister för medling inför Arbetsfrontens ”fabriksgemenskap”, den lokala ”arbetskommittén” och distriktets ”arbetarskyddskommission” (i de två senare organen antas båda parter ha lika representation), avgörs de i varje distrikt av statens officiella företrädare, ”arbetsintendenten”, biträdd av ett ”expertråd” (också tänkt att representera båda parter lika). Av de tretton arbetintendenterna som utsågs den 19 maj 1933, hade nio tidigare varit anställda av arbetsgivarorganisationer. Om intendenten anser att påföljder bör utdömas, tar han fallet till ”hedersdomstolen” i sitt distrikt. Förhandlingarna leds av en domare som är en återkallningsbar statsfunktionär.

²⁸ ”Fascisme”, 25 januari 1936.

²⁹ Lag som reglerar det nationella arbetet, kommentar av dr. E. Schlichting.

³⁰ ”Fascisme”, 15 december 1934, and *No. 3*, februari 1935.

³¹ *Temps*, 11 januari 1937.

³² *Temps*, 30 juni, 2 och 6 juli 1938.

Dessutom ingår en arbetsgivare och en ”representant” för arbetarna. Tillsammans fungerar de som ett domarkollektiv. Slutligen kan ”hedersdomstolens” beslut överklagas till en högsta domstol, ”Rikets hedersdomstol” i Berlin, som också består av domare, arbetsgivare och ”representanter” för arbetarna.

Vid varje steg är historien om denna ”skiljedom” densamma. Med medling mellan arbetsgivarföreträdarna och arbetarnas ”representanter” som svepskäl, tvingar nationalsocialistiska statsfunktionärer på arbetarna vad arbetsgivarna yrkar, och den som motsätter sig detta beslut anses vara en ”statsfiende” och straffas därefter.

Slutligen använder den nationalsocialistiska staten sina maktbefogenheter till att sanktionera den lönenivå som arbetsgivarna önskar betala dem de utsuger. Med arbetsintendenternas beskydd och samtycke, fastställer arbetsgivarna i de ”interna fabriksreglementena” lön, arbetstid och arbetsvillkor för sina anställda. Westfalens arbetsintendent erkände: ”På grund av det stora antalet avtal som lämnas in till mig, är det helt omöjligt för mig att kontrollera dem i varje detalj.”³³ Att inte acceptera den lön som anges i det ”interna reglementet” är ett ”brott mot den sociala hedern”, och syndarna ställs inför arbetsdomstolarna och döms där till stränga straff.

Industrialisterna har därmed nått sina mål:

1) *Fackligt fastställda löner har ersatts av företagens löner* – De nationella fackliga avtalen (som oftast var *regionala*) ersatts av lönenivåer som varierar från företag till företag. ”Tyngdpunkten (*das Schwergewicht*) ska hädanefter ligga på respektive företag”, skrev den officiella lagtolkaren.

2) *Löneskillnader är säkrade* – Arbetsgivarna kritiserade de gamla fackliga avtalen för att tenderade att utjämna löner, och därmed undertryckte alla belöningar för initiativ eller skicklighet. Hädanefter är löneskillnaderna stora. Lagen specificerar att ”Minimilönelöner måste fastställas på ett sådant sätt att de lämnar en marginal för belöning till varje anställd *i enlighet med dennes produktionsarbete*. Dessutom måste det yttersta göras för att på ett lämpligt sätt ersätta alla särskilt utomordentliga arbeten.”

3) *Löner kan sänkas utan att stöta på minsta motstånd* – Eftersom lönerna inte längre fastställs genom avtal som sträcker sig över en viss tid, utan av ”interna fabriksreglementen” – som arbetsgivaren själv utarbetar och som kan ändras med arbetsintendentens medverkan för att passa hans egna önskemål – finns det inte längre något som kan förhindra lönesänkningar.

Det måste sägas att vissa försiktighetsåtgärder måste vidtas för att få arbetarklassen att svälja dessa innovationer. Lagen från 20 januari 1934 skulle ha trätt i kraft den 1 maj, men regeringen, som fruktade en reaktion från arbetarna, förlängde de gamla fackliga avtalen för ytterligare en period. Det var först efter utrensningen den 30 juni som arbetsgivarna fick rätt att göra sig av med sina skyldigheter enligt de gamla avtalen och genomföra sina ”fabriksreglementen”.

2

Men detta geniala system för att paralysera arbetarklassens motstånd fungerar till en början inte smidigt. Det finns en mask i äpplet som måste elimineras.

Plebejerna har trängt in i de italienska fascistiska ”fackföreningarna” och i Tyska Arbetsfronten. Läsaren är redan bekant med dessa plebejer (kapitel VI). De drömmer inte på allvar om att angripa kapitalisternas privilegier, men de känner ett behov av att förlita sig på en ”social bas” för att bibehålla och öka sitt personliga inflytande inom regimen. Speciellt de

³³ *Ruhrarbeiter*, 5:e utgåvan av septembernumret 1936.

som har stakat ut sina anspråk i de fascistiska ”arbetar”-organisationerna och gjort dem till sina förläningar, förstår att de kan locka till sig och behålla arbetarna bara genom att *maskera dessa organisationer som klassorganisationer*. Därför måste de använda ett demagogiskt språkbruk och, mer eller mindre övertygande, göra sig själva till talesmän för sina anhängare.

Men denna demagogi misshagar industrialisterna, som fruktar att de fascistiska ”arbetar”-organisationerna kommer att överväldigas av sina arbetare, i stället för att tygla och övervaka desamma. De har inte stött fascismen för att klassmedvetna fackföreningar ska återfödas i en annan form. Därför kräver de att ett skoningslöst krig ska föras mot plebejerna, att byråkratin i de fascistiska ”arbetar”-organisationerna ska rensas från topp till botten, och att de sista spåren av klasskamp i dem ska undanröjas.

Italien

Innan maktövertagandet, när det fortfarande handlade om att bekämpa fackföreningarna för att kontrollera arbetarmassorna, var det nödvändigt att anförtro ledningen över de fascistiska ”fackföreningarna” till plebejiska demagoger. Därför drog den italienska fascismen nytta av ett antal tidigare revolutionära syndikalister. På tröskeln till kriget hade Georges Sorels lärjungar omvänt till nationalismen; dessa ”syndikalister” återfanns 1918-1920 i den ”Italienska arbetarunionen” (UIT), en sekteristisk syndikalistisk organisation vars program var en märklig blandning av revolutionär syndikalism och nationalism. När fascismen grundade en egen organisation 1921, lämnade Rossoni och hans vänner UIT och tog över ledarskapet för de fascistiska ”fackföreningarna”. Utnämningen av alla ”fackförenings”-funktionärer uppifrån gjorde det möjligt för Rossoni att placera ut sina hantlangare överallt. Han bemannade de lokala och regionala organisationernas sekretariat med plebejer.

När makten hade erövrats insåg ledarna för de fascistiska ”fackföreningarna” att de kunde knyta de arbetande massorna till sina organisationer om de lyckades framställa dessa ”fackföreningar” som klassorganisationer. Därför framhärdade de i sin demagogi. ”Vi säger”, skrev Rossoni, ”att klasskampen i dess olika aspekter mycket väl kan utvecklas vidare och till och med vara oundviklig.”³⁴ I slutet av 1927, omedelbart efter lirans stabilisering på en mycket hög nivå, skar industrialisterna skoningslöst ner lönerna. Det fanns ett djupt missnöje bland massorna, och Rossoni och de plebejiska ledarna upplevde att de blev överflyglade. För att behålla sina gräsrotter tvingades de, vid flera tillfällen, förespråka motstånd och låtsas motsätta sig lönesänkningarna.

De var halvt uppriktiga i sitt motstånd mot industrialisterna, vilka de inte förlät för att de genom sina olägliga krav hade försatt dem i en omöjlig situation och för att ha framställt de fascistiska ”fackföreningarna” i sina rätta färger som strejkbrytarorganisationer. Därför ägde den fascistiska ”fackförenings”-kongressen i Rom 1928 rum i en stormig atmosfär. Delegaterna tvekade inte att konstatera att enbart bossarna hade profiterat kraftigt på ”klassarbetet”.³⁵ Rossoni gick ganska långt med sin demagogi: ”Vi fascister”, förklarade han, ”brände det stämningsåtal som kommunismen försökte väcka mot ägandet. Men om de som äger inte förstår vilka deras skyldighet är, kommer de att bli våra fiender, och kanske måste vi återuppta ärendet.” Han gick för långt. Industrialisterna blev upprörda. De hade inte stött fascismen bara för att klasskampen, som de hade kastat ut genom dörren, skulle komma tillbaka in genom fönstret – bara för att låta organen som skulle övervaka arbetarna stå i spetsen för arbetarklassens motstånd, eller för att låta det fascistiska ”fackförenings”-förbundet återuppväcka det nedlagda Arbetarförbundet i annan form.

Därför tvingade de Mussolini att upplösa förbundet (dekret från 22 november 1928) och van-

³⁴ Rossoni, artikel i *Lovaro d'Italia*, citerat av Russo, *Mussolini et le Fascisme*, 1923.

³⁵ Nenni, *La Lutte de classes en Italie*, 1930.

hedra Rossoni. Efter att den centrala organisationen hade krossats återstod endast industri-föreningar, tretton till antalet. Hädanefter kunde inte de ”fackliga” ledarna, även vid den minsta arbetskonflikt, stödja sig på ett ”arbetarblock” med över två miljoner medlemmar.³⁶ I de olika industrigrenarna hade arbetsgivarna inte längre att göra med förbundet, utan bara med en industriförening, eller snarare, med ”fackliga” ledare vars sociala bas var kraftigt försvagad. Samtidigt genomfördes en genomgripande utrensning av ”fackföreningarnas” byråkrati i de lokala och regionala organisationerna. Alla plebejer som hade tillsatts av Rossoni avskedades och ersattes med underdåniga funktionärer – chefernas redskap eller unga intellektuella, nyanlända från universiteten, som inte visste någonting alls om de arbetande massorna.

Men trots dessa successiva utrensningar tvingade impulser nerifrån, trots att de var försvagade, då och då de fascistiska ”fackförenings”-byråkraterna att uppvisa motståndsvilja och tillgripa en viss mängd demagogi. T ex drev tjugonio av trettio tre talare löneökningsfrågan vid det fascistiska Industriarbetarförbundets kongress, som hölls den 30 juni och 1 juli 1936. Förvisso nöjde de sig i det här fallet med att i slutet av kongressen rösta för en resolution av tacksamhet till Il Duce, ”för allt han har gjort för de italienska arbetarna”. Men när sådan demagogi gick för långt, då slog diktaturen till och tillgrepp utrensningar.³⁷

Tyskland

För att få kontroll över de arbetande massorna utanför de oberoende fackföreningarna, fick de plebejiska ledarna för ”fabrikscellerna” före maktövertagandet driva sin demagogi mycket långt. Väl vid makten fortsatte de att göra på samma sätt. Mellan mars och juli 1933 löpte de bokstavligen amok. På varje fabrik talade ”cell”-medlemmar högt och kraftfullt. De ville säga sitt om anställningar och avskedningar, och ingrep allt mer i företagets tekniska och kommersiella verksamheter. Eftersom de flesta av ”cell”-medlemmarna också var stormtrupper, gick de så långt som till att arrestera ett antal ”antisociala” arbetsgivare.

Men till slut blev industrialisterna arga. De bråkigaste NSBO-ledarna fick sparken från sina jobb, uteslöts ur ”cellerna” och kastades i koncentrationsläger. I en kommuniké till polisen rekommenderade Göring ”energiska åtgärder mot fabrikscellsmedlemmar som ännu inte har förstått Tredje rikets verkliga karaktär”.

Till stor besvikelse för plebejerna i cellerna, ärvde inte NSBO de ”samordnade” fackföreningarna utan de övergick till en ny organisation, Arbetsfronten. NSBO degraderades till en underordnad ställning. Dess medlemmar, som hade trott att de var elitsoldater i den national-socialistiska ”revolutionen”, var tvungna att återvända till leden. I Arbetsfronten hade de inte fler privilegier än övriga medlemmar, och de förbjöds uttryckligen att blanda sig i organisationens interna liv. NSBO förlorade sitt ekonomiska oberoende, dess budget fastställdes hädanefter av Arbetsfrontens kassör. Den hade inte längre rätt att ingripa i de ekonomiska eller sociala frågorna, eller i relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare utan Arbetsfrontens särskilda tillstånd. I december 1933, när partiet sammansmälte med staten, drabbades NSBO:s medlemmar automatiskt av speciallagstiftningen, vilken var extremt sträng och utformad för partimedlemmar. I februari 1934 fick arbetsgivarna befogenhet att avsätta ”cellernas” presidenter för varje ”oansvarig” kritik. Den 22 och 25 juni förbjöds NSBO att göra insamlingar i alla former, liksom att hålla offentliga möten. Slutligen innebar 30 juni inte bara det slutgiltiga nederlaget för SA, utan också för NSBO, vars nationella president avrättades.³⁸

³⁶ Jfr. Rosenstock-Franck, *L'Economie Corporative Fasciste*, 1934.

³⁷ *Lavoro Fascista*, 1, 2 och 3 juli 1936, citerat av ”Fascisme”, 25 juli 1936.

³⁸ ”Fascisme”, 9 mars 1935.

Befriade från det extremistiska viruset, förändrades ”fabrikscellerna” fullständigt till sin karaktär. Bestående av otvivelaktigt pålitliga element, och underordnade de företagschefer som var ex officio-medlemmar, blev fabrikscellerna den nationalsocialistiska kärnan i den nya ”fabriksgemenskapen”. På fabrikerna gick de in för spionage och angiveriverksamhet.

Men plebejerna hade ännu inte kapitulerat helt. Kampen fördes nu in i Arbetsfrontens övre byråkratiska kretsar. Några av NSBO:s grundare och ledare hade efter ”cellernas” underkuvande tröstat sig med att acceptera viktiga poster inom Arbetsfronten. Och där ledde samma orsaker, om än i mindre grad, till samma resultat. Dessa plebejiska ledare kunde inte hålla sig kvar i sina nya funktioner och bibehålla eller öka sitt inflytande, såvida de inte fick stöd från en social bas. De kände trycket från massorna, trots att det var försvagat. Och de var tvungna att, med mer eller mindre övertygelse, bli massornas talesmän.

Under våren 1934 utlöste den annalkande tillämpningen av lagen från 20 januari, ”för reglering av det nationella arbetet”, en vredesvåg bland massorna. Arbetsfrontens plebejiska ledare fruktade att de skulle överflyglas. För att bevara sina gräsrotter var de tvungna att ta till ny demagogi och framstå som försvarare av arbetarnas levnadsvillkor. Men detta gjorde arbetsgivarna uppbragta, och efter den 30 juni tystades plebejerna brutalt av en veritabel slakt på stora och små ledare. Dr. Ley upplevde personligen att hans ställning äventyrades, och i Wiesbaden gick han så långt som att säga att ”chefernas arrogans fortsätter i hemlighet trots det yttre skenet”.³⁹ Denna fiendskap hade en verklig grund. Han kunde inte förlåta arbetsgivarna för att de genom sina orimliga krav hade försatt honom i en omöjlig situation, och för att ha avslöjat Arbetsfrontens rätta ansikte som en strejkbrytarorganisation.

Industrialisternas tålmod var uttömt. Redan i juli 1934 bad några av dem Hitler att avlägsna dr. Ley, ”vars demagogiska agitation fortsätter att störa affärerna”.⁴⁰ I augusti var ställningen för Arbetsfrontens chef så osäker att rykten spreds över Berlin om att han hade flytt och t o m hade begått självmord; men stärkt av Hitlers personliga stöd, lyckades han återupprätta sin ställning. I december blev han dock hotad igen. En öppen kamp bröt ut mellan honom och dr. Schacht. Dr. Schacht dolde inte sin fientlighet mot ”Arbetsfrontens socialiserande tendenser” eller sin avsikt att få bort dr. Ley.⁴¹ Arbetsfronten berövades sin dagstidning, *Der Deutsche*,⁴² och på dess kongress i Leipzig 26 till 30 mars 1935 klämtade klockan för plebejerna. Dr. Schacht talade där som herre i huset och meddelade att Arbetsfronten därefter skulle ställas under arbetsgivarnas direkta kontroll: ”En arbetsgivare kommer att utses som biträdande chef för varje arbetsfrontorgan, *närhelst organets chef inte själv är en arbetsgivare.*” Arbetsfronten kunde inte längre inspektera en fabriksanläggning utan tillstånd från bolagets chef. Dr. Ley lyckades behålla sin post endast genom att ödmjukt ta avstånd från sina misstag: ”Visst”, medgav han, ”kan det genom förekomsten av de två organisationerna [en arbetsgivarorganisation och en arbetarorganisation] ha uppstått något som liknar svunna tiders klasskamp”.

3

När den fascistiska staten har krossat fackföreningarna, lamslagit det proletära motståndet och utrotat varje spår av klasskamp från sina egna ”arbetar”-organisationer, har den uppfyllt de nödvändiga förutsättningarna för att genomföra lönesänkningar.

Italien

Enligt uppgifter som tillhandahållits av den italienska pressen,⁴³ halverades de nominella

³⁹ *Temps*, 9 oktober 1934.

⁴⁰ *Temps*, 21 juli 1934.

⁴¹ *Temps*, 22 december 1934.

⁴² *Temps*, 2 februari 1935.

⁴³ *Corriere della sera*, 19 mars 1932; *Lavoro Fascista*, 27 mars 1932.

lönerna mellan 1927 och 1932, och eftersom nedskärningarna fortsatte efter 1932 är det ingen överdrift att säga att lönerna har minskat med mellan 60 och 75 procent från 1927 års nivå. 1935 var lönerna sällan lika höga som före första världskriget. Även om de höjts två gånger med 10 procent sedan 1935, har levnadskostnaderna under tiden stigit med 30 procent.⁴⁴

Och från dessa magra löner måste diverse avdrag göras: löneskatter (som återinfördes genom ett lagdekret i november 1922), obligatoriska ”fackliga” avgifter, ”frivilliga bidrag” till arbetslöshetsunderstödet under vintertid, och skatter för socialförsäkringen, till partiet, *Dopolavoro* [fritidsorganisation], etc.

Inverkan av den så kallade ”kampanjen mot arbetslösheten” på lönenivåerna måste också tas med i beräkningen. Den fascistiska staten hushållar faktiskt med arbetslöshetsunderstödet genom att låta arbetare med jobb, som omvandlas till deltidsarbetslösa, betala för stödet till de arbetslösa. I november 1934 infördes till exempel fyrtio timmars arbetsvecka i industrin *utan att veckolönerna bibehölls. Lavoro Fascista* erkände att ”arbetsminskningen kommer att innebära en avsevärd uppoffring för de arbetare som redan har anställning”.⁴⁵ Ersättning ges endast till arbetare som försörjer stora familjer, men detta tillägg tas från andra arbetare som, utöver sänkningen av sina veckolöner, berövas ytterligare 1 procent av sin lön för ”familjeersättningen”. I vissa industrigrenar roteras arbetet; exempelvis arbetar de anställda varannan vecka, vilket ytterligare minskar deras veckolön med hälften.⁴⁶

En annan variant infördes i november 1934, då arbetsgivarorganisationen och ”fackföreningarna” undertecknade ett avtal som innebar att kvinnor och unga män kan avskedas från sina jobb och ersättas av vuxna arbetslösa män. Men arbetsgivarna betalar de nyanställda arbetarna bara de svältlöner som tidigare betalades till de unga männen och kvinnorna, och åtgärden bidrar på så sätt till lägre lönenormer.

Slutligen får de arbetslösa som anställs i offentliga arbeten lägre löner under förevändningen att dessa arbeten har ”karaktären av ett provisoriskt arbetslöshetsunderstöd”, och även detta bidrar till att pressa ner lönerna.

Hittills har bara de *nominella* lönerna beaktats. *Reall*lönerna har dock drabbats av en mycket mer akut minskning till följd av den oavbrutna levnadskostnadsökningen (kapitel IX).

Vi måste också ta hänsyn till det ökade arbetstempot och den längre arbetstiden, särskilt inom krigsindustrin, utan någon motsvarande löneökning för de extra arbetstimmarna. Italienarna kommer att övervinna alla svårigheter, förklarade Mussolini, ”om de så måste arbeta tjugofem timmar om dygnet”.⁴⁷

Tyskland

Det har uppskattats att lönerna sänktes med 25 till 40 procent mellan nationalsocialismens makttillträde (30 januari 1933) och sommaren 1935. Mer än hälften av de tyska arbetarna tjänar mindre än 30 mark i veckan.⁴⁸ *Angriff* medger att arbetarens månadslön varierar mellan 80 och 150 mark.⁴⁹ Om man ska tro de officiella siffrorna, tjänar 80 procent av arbetarna mindre än 150 mark i månaden.⁵⁰ Hitler själv måste erkänna att ”levnadsstandarden för otaliga tyskar är helt otillräcklig”,⁵¹ och den bayerska ministern Wagner att ”många tyska

⁴⁴ *Information*, 22 maj 1937.

⁴⁵ Citerat av *Temps*, 18 februari 1935.

⁴⁶ *Temps*, 20 februari 1934.

⁴⁷ Mussolini, tal, 15 maj 1937.

⁴⁸ *Temps*, 12 augusti 1935.

⁴⁹ Citerat av *Temps*, 28 januari 1936.

⁵⁰ *Temps*, 30 juli 1938.

⁵¹ Hitler, tal, 1 oktober 1934.

arbetare lider av hunger”.⁵²

Dessutom måste alla möjliga avdrag dras bort från dessa usla inkomster: löneskatter (höjda från 25 till 35 procent), kommunala ”kapitations”-skatter (mer än fördubblade), ungarlarskatter, bidrag till arbetslöshetsförsäkringen, invaliditetsförsäkring, sjukförsäkring, bidrag till Arbetsfronten, *Kraft durch Freude* [fritidsorganisation], *Winterhilfswerk* [Vinterhjälpen], luftvärnsförsvaret, arbetsolycksoffer, partiet eller Hitlerjugend, etc. Dessa olika avdrag sänker bruttolönen med mellan 20 och 30 procent. Å andra sidan har socialförsäkringsförmåner (sjukdom, invaliditet, olyckor, ålderdom, arbetslöshet) kraftigt minskats. Det ömsesidiga arbetsstödet och försäkringsföreningar har avskaffats, och deras tillgångar har förts över till privata försäkringsbolag som betalar mindre förmåner.⁵³

Inverkan på lönenivåerna av den så kallade ”kampen mot arbetslösheten” måste också beaktas. Inför den omfattande arbetslösheten, lyckas den nationalsocialistiska staten hushålla på arbetslöshetsunderstödet genom att omvandla de *arbetare som har arbete* till deltidsarbetslösa, och låta dem betala för de arbetslösa understöd. De offentliga myndigheterna eller partiet tvingar arbetsgivarna att anställa mer arbetskraft än de egentligen behöver, men kompenserar för den ökade bördan genom att antingen sänka samtliga löner eller förkorta arbetstiden för alla arbetare..

Ett annat sätt är att avskeda kvinnor och unga män från sina jobb och ersätta dem med vuxna arbetslösa män. Ett dekret från 28 augusti 1934 gav ”arbetskontoren” full maktbefogenhet att beröva kvinnor och ogifta män under tjugofem år deras anställning. Men arbetsgivarna betalar de äldre arbetarna som anställs i deras ställe bara de svältlöner som tidigare betalades kvinnorna och ungdomarna. Genom detta dekret avskedades 130 000 arbetare under tjugofem år. (Senare förlorade dekretet sin betydelse på grund av arbetskraftsbristen som följde av det intensifierade upprustningsprogrammet. År 1937 gick 370 000 kvinnor tillbaka till arbetet.)

Slutligen sänks den allmänna lönenivån eftersom de arbetslösa som sätts i arbete på olika offentliga arbetsprojekt betalas löjligt låga löner. Hela ersättningen för de arbetare som tilldelas hjälparbeten (ca. 400 000 år 1934) är arbetslöshetsbidrag plus visst understöd i form av varor. Arbetare som anvisas till motorvägsbyggen (nästan en halv miljon i mars 1936) får – trots att detta är ett ”oberoende arbete” och inte ett nödarbete för att bekämpa arbetslösheten – med arbetsintendenternas goda minne, en lön som är lägre än den gällande arbetarlönen. De arbetare som 1938 rekryterades till befästningsbyggnationer får inte den lön de fick för sina tidigare jobb.. De unga män som inkallas till *arbetsplikten* (ca. 250 000) och gör tungt arbete, får bara en soldatlön – dvs. 50 pfennig per dag. En ung flicka som tvingas tjäna *lärlingskap* under ett år i en familj eller på en gård,⁵⁴ måste slita som ”ensamjungfru” utan att hennes herre behöver betala en fast lön.

I början av maj 1936 satte Hitler ”billig arbetskraft” till Ruhr-industrialisternas förfogande i form av arbetslösa, som betalas från 1,50 mark till 2 mark per dag. ”Detta arbete”, konstaterade *Petit Parisien* den 4 maj, ”skulle göra det möjligt ... att sätta press på lönenivåerna för andra arbetarkategorier.”

Hittills har bara de *nominella* lönerna beaktats, men reallönerna sjönk mycket kraftigare till följd av den oupphörliga levnadskostnadsökningen (kapitel IX).

Slutligen måste den ökade produktionstakten och den längre arbetstiden som arbetarna utsätts för tas med i beräkningen. När *Kraft durch Freude*-rörelsen bildades, meddelade dr. Ley: ”Vi

⁵² *Temps*, 28 januari 1936.

⁵³ ”Fascisme”, 11 januari 1936.

⁵⁴ *Temps*, 26 februari 1938.

måste kraftigt öka produktionstakten.”⁵⁵ En rapport från en arbetsgivare jublar över att de nya arbetslagarna har haft en gynnsam inverkan ”för närvarande, vilket kräver en ökad intensifiering av produktionen ...”.⁵⁶ Göring konstaterar i ett tal: ”Vi måste arbeta dubbelt så hårt idag för att leda riket ut ur dekadens, kraftlöshet, skam och fattigdom. Åtta timmar om dagen är inte tillräckligt. Vi måste arbeta!”⁵⁷ En av hans förordningar ger arbetsintendenter och inspektörer rätt att införa fler timmar. Detta betyder inte extra timmar med övertidslön, utan helt enkelt en *förlängning av arbetsdagen* till tio timmar eller mer.⁵⁸ Redan 1934 och 1935 var antalet sjukdomsfall som resulterar i arbetsoförmåga 20,7 procent högre än under 1933.⁵⁹

4

Efter att ha lamslagit det proletära motståndet, krossat de oberoende fackföreningarna, utrotat varje frö av klasskamp från de egna ”arbetar”-organisationerna, och kapat lönerna under existensminimum, måste fascismen fortfarande försöka dölja sitt rätta ansikte som storfinansens diktatur för arbetarna.

Då tillgriper fascismen bluffen med den ”korporativa staten”. Vi har sett att den långt innan den tog makten (kapitel IV) försökte locka arbetarna med ”korporations”-betet. När den nu har segrat måste den göra sken av att hålla sina löften, ta på sig ”klassarbetets” mask, och inbilla arbetarna att deras herrar hädanefter behandlar dem ”på jämlik fot” och låter dem ta del i förvaltningen av ekonomin.

Men även här orsakar de fascistiska plebejerna allvarliga problem för diktaturen. Med malplacerad glöd sitter de på ”korporativismens” krigshäst. De drar den ”korporativistiska” demagogin allt för långt. Varför? Som alltid, av prestigeskäl. De vill utöka sin sociala bas till det yttersta, om möjligt göra insteg på andra områden och förvärva ytterligare inflytande och makt i regimen, och därför kan de inte låta något nationellt verksamhetsområde undgå sin kontroll. De är irriterade eftersom bara de fackliga organisationerna har ”fascifierats” *och arbetsgivarföreningarna har förblivit utanför deras grepp*. Inte för att de drömmer om att allvarligt angripa kapitalisternas privilegier, men de törstar efter att påtvinga dessa industriherrar sig själva och sina tjänster; de vill vara viktiga och ha något att säga till om när det gäller ekonomin. Därför drömmer de om att samla både kapital och arbete, både arbetsgivarföreningarna och ”fackföreningarna”, i en enda organisation – en enorm korporativ maskin där de kommer att utses till ledare..

Men industrialisterna protesterar mot detta krav. De kommer inte tillåta ”fascifieringen” att korsa gränserna för deras privata domäner. De vill förbli herrar över sina egna hus, över sina företag, karteller och trustar, och branschorganisationer. De fruktar att de i en *bland*-organisation snabbt skulle överflyglas av plebejerna. De oroar sig fortfarande för arbetarkontrollens spöke. För att driva ut dessa fantomer för alltid, och för att inte behöva se dem igen, stödde de fascismen. Så de lägger in veto mot alla korporativistiska experiment *i den mån det finns risk att plebejerna använder dem för att skada kapitalisterna*. De samtycker till en helt oförarglig, karikatymässig korporativ stat – nödvändig som rökridå – först när plebejerna grundligt har eliminerats och berövats allt inflytande.

Oärliga handlingar är inte alltid lätta att tyda. En ren lögn är alltid svår att bemöta. Man måste vädja till läsarens tålmod och omdöme hos läsaren, och läsaren måste i sin tur låta sig dras in i en labyrinth full av konstgjorda skapelser. Men vi kan inte låta bli att göra en förfinad analys

⁵⁵ Dr. Ley, tal, 27 november 1936.

⁵⁶ Rapport av Essens handelskammare för året 1935.

⁵⁷ Göring, tal i Linz, 13 maj 1938, *Temps*, 15 maj 1938.

⁵⁸ *Peuple*, 19 augusti 1937.

⁵⁹ *Wirtschaft und Statistik*, 23 november 1935.

om vi ska riva dessa korthus som uppförts på lögnaktig demagogi, om vi ska tränga bakom dess bysantinska ansikte och avslöja fascismens verkliga plan å ena sidan, och den ständigt pågående klasskampen – dvs. arbetarnas orubbliga strävan efter självförvaltning och produktionskontroll – och bossarnas orubbliga fientlighet gentemot alla försök, till och med ett karikatyrmässigt sådant, att utmana deras fullkomliga makt å den andra sidan.

Italien

Redan 1921 gav Rossoni och hans vänner de fascistiska ”fackföreningarna” namnet *corporationer*, vilket antydde deras önskan att förvandla dem till blandorganisationer som *under deras beskydd* skulle omfatta arbetsgivare och arbetare. ”Den nationella fackföreningsrörelsen”, sa det första numret av *Lavoro d'Italia*, ”omorganiserar i storslagen skala italienare från alla samhällsskikt, besjälade av en enda övertygelse.”⁶⁰ *Italienare från alla samhällsskikt* innebar arbetsgivare och anställda. Industrialisterna lät dem prata, men de aktade sig för att gå med i de fascistiska ”fackföreningarna”.

Efter marschen mot Rom krävde plebejerna att den korporativistiska principen skulle verkställas, och att de fascistiska ”fackföreningarna” skulle omvandlas till blandorganisationer. Men, som Rosenstock-Franck sa om dessa blandorganisationer: ”Industrialisterna vill inte veta av dem på några villkor, för de är övertygade om att de omedelbart skulle bli överflyglade.”⁶¹ Industrialisternas och godsägarnas motstånd var så starkt att Mussolini var tvungen att låta det fascistiska Stora rådet den 15 mars 1923 fatta beslut om att formellt fördöma principen om blandade fackföreningar. Hautecour berättar: ”Han lät Allmänna Industriförbundet och Allmänna Jordbruksförbundet existera fritt. Korporationerna fick ge upp drömmen om blandade fackföreningar ... Under ett sammanträde som Mussolini beskrev som historiskt, förklarade Allmänna industriförbundet att det var berett att samarbeta med korporationerna, men insisterade på att förbli oberoende.”⁶²

Men plebejerna vägrade erkänna sig besegrade. De hade inte gett upp tanken på att tvinga sig själva och sin auktoritet på industrialisterna och godsägarna.⁶³ Efter 1925 ökade deras djärvhet; de drömde bland annat om att i sitt gebit inrymma inte bara de ekonomiska krafterna, företagare och anställda, utan också staten själv. De krävde att den *politiska staten* skulle ersättas av den *rena korporativa staten*, och ”producenternas självstyre”, i stil med Proudhon.

Vid slutet av 1925 utsåg Mussolini en kommission som kallades ”de aderton”, för att förbereda den fackliga och korporativistiska lagstiftningen. Den extremistiska majoriteten i denna kommission föreslog följande: ”Det ska skapas en nationell korporativ organisation omfattande alla medborgare, uppdelade i *olika ordningar* beroende på deras ekonomiska verksamhet, och som ska dra in alla befintliga institutioner.”⁶⁴

Men denna idé oroade industrialisterna. Inom denna enorma korporativa maskin, fruktade de att de skulle överflyglas av plebejerna, vilka i sin tur skulle överflyglas av massorna. Industrialisterna skulle inte gå med på att undertrycka sina egna organisationer. ”Det är förståeligt”, skrev ministern Rocco, ”hur mycket tanken på en enda organisation för arbete och produktion, med en enda disciplin, skulle *skrämma* arbetsgivare om korporationen bildades utanför staten, under en regim av farlig frihet.”⁶⁵ Den reaktionära minoriteten i de adertons kommission besvarade majoriteten: ”Den korporativistiska reformen reducerar staten till en rent hierarkisk intressefederation, i klar kontrast till den moderna uppfattningen om

⁶⁰ *Lavoro d'Italia*, april 1921.

⁶¹ Rosenstock-Franck, op. cit.

⁶² Hautecour, ”Le Fascisme”, *Année Politique*, 1926.

⁶³ Modigliani, ”La Loi Syndicale Fasciste”, *Nouvelle Revue Socialiste*, 1927.

⁶⁴ Citerat av Fucile, *Le Mouvement Syndical et la réalisation de l'État corporatif en Italie*, 1929.

⁶⁵ Rocco, *La Nuova Disciplina*.

staten som en syntes av nationens alla moraliska och materiella intressen.”⁶⁶

Mussolini blev mycket besvärad. Å ena sidan ville han inte orsaka minsta svårighet för sina finansärer, och var en övertygad anhängare av den reaktionära uppfattningen om den allsmäktiga staten. Å andra sidan var han tvungen att lägga en rökridå och ge efter för sina plebejer. Därför gjorde han en grov kompromiss i lagen från den 3 april 1926 (som kompletterades genom förordningen den 1 juli 1926). *På pappret* skapade han korporationer: ”Arbetsgivarföreningarna och arbetarföreningarna kan förenas genom centrala sambandsorgan med en gemensam överordnad hierarki (artikel 3) ... De sammanfogade organisationerna utgör en korporation.” I varje fall skulle dessa företag inte existera i basen, på ett facklig plan (blandade ”fackföreningar”), utan endast i toppen, på ett nationellt plan: ”Sambandsorganen ... ska innefatta *nationella* organisationer, som representerar de olika produktionsfaktorerna, arbetsgivare och intellektuella och arbetare, inom en viss näringsgren.”

Arbetsgivarnas oberoende skyddades noggrant. Artikel 3 i lagen från 3 april 1926 fortsätter enligt följande: ”... men lämnar intakt den separata *representationen av arbetsgivare och arbetare*”.

Slutligen, långt från att upplösa den politiska staten i korporationen som plebejerna ville, beviljades inte korporationen (ifall den över huvud taget skulle skapas) något eget liv: ”Korporationen är inte en juridisk person, utan *ett statligt förvaltningsorgan*.”

Följande år, 1927, fastslog ”Carta del Lavoro”: ”Arbetaren är en aktiv samarbetspartner i det ekonomiska företaget ...” Men den tillade omedelbart: ”*för vilket ledarskapet liksom ansvaret ankommer arbetsgivaren*”. Detta är långt från ett samarbete mellan arbetare och arbetsgivare ”på lika villkor”.

Dessa ”korporationer”, som nästan tömts på allt innehåll, misshagade fortfarande industrialisterna. De begärde att deras inrättande skulle skjutas upp, eftersom plebejerna, herrarna över det fascistiska ”fackförenings”-förbundet, var för starka och skulle komma att ägna sig åt en provocerande mängd demagogi. Varje formel för en korporativ stat, även en försvagad sådan, kunde stärka deras inflytande och låta dem vända den mot arbetsgivarna. Så korporationerna sköts upp till ett senare datum; man behövde undanröja plebejerna först. Det skulle vara dags att tala om en ”korporativ stat” när utrensningen av de fascistiska ”fackföreningarna” hade fullbordats, när varje spår av klasskamp hade utrotats ur dem, och när de inte var något annat, uppifrån och ner, än en stor polisapparat. ”Vi har tid”, upprepade Mussolini gärna.

För att blidka de otåligas glöd, klistrade han överallt upp etiketten: ”*korporativ*”. Han inrättade ett *korporations*departement 1926, vars funktion var att mer noggrant kontrollera de fascistiska ”fackföreningarna”; *Korporationernas* nationalråd 1926 (omorganiserat 1930), vars medlemmar utsågs av diktatorn, och som bara var ett organ för att registrera diktatoriska beslut; och en *korporativ* deputerandekammare, som kallades så eftersom kandidaterna valdes av diktaturen från en lista som lades fram av yrkesorganisationerna, och väljarna måste vara betalande medlemmar i dessa organisationer. År 1931 förvandlade han de provinsiella inter-fackliga kommittéerna till provinsiella *korporativa* ekonomiråd. Men själva korporationerna existerade ännu inte.

Flera extremister fortsatte att kräva en fullständigt *korporativ stat* och pladdrade på om detta. Men de var inte längre farliga eftersom de saknade en samhällelig bas. För det mesta var de intellektuella, inte handlingsmän. Så Mussolini lät dem tala fritt, han till och med tillfreds-

⁶⁶ Citerat i *La Liberté syndicale: Italie*, utredning av Nationernas förbund, 1927.

ställdes dem – på ytan. År 1934 var det faktiskt mer nödvändigt än någonsin att lägga en rökriddå, för den ekonomiska krisen hade drabbat de arbetande massorna hårt och arbetslösheten ökade stadigt. ”Mysticismen”, som hade gjort det möjligt för regimen att upprätthålla entusiasmen hos sina anhängare, började bli utsliten. Därför beslöt sig Mussolini för att slå ett viktigt slag. Genom lagen från 4 februari 1934 lät han några höga funktionärer från de fascistiska ”fackföreningarna” gå in i *arbetsgivarnas* ekonomiska organisationer, som hade halvstatlig karaktär och döptes till ”korporationer”⁶⁷ för att syftet krävde det, och han meddelade med en stor fanfar att den korporativa staten äntligen hade fötts. Han grävde fram alla gamla demagogiska klichéer: ”Den fascistiska eran proklamerar människans jämlikhet i produktionen.”⁶⁷ ”Vi måste gradvis lära folket att styra över sig själva ...”⁶⁸ ”Arbetaren måste bli mer intimt bekant med produktionsprocessen och dess disciplin ...”⁶⁹ ”Arbetaren ska befrias.”⁷⁰ Korporativismen tenderar mot en ”högre samhällelig rättvisa, mot en gradvis minskning av klyftan mellan stor rikedom och stor fattigdom”, etc.⁷¹

Men skillnaden mellan ord och verklighet är enorm. ”Samarbete” mellan arbetsgivare och löntagare har inte införts i fabriken eller i ”fackföreningen”, eller på lokal eller regional nivå, eller ens i yrkesföreningen. Varken på fabriken eller i ”fackföreningen” umgås arbetaren med sin chef ”på lika villkor”; inte heller deltar han på något sätt i skötseln av ekonomin. En del fascistiska extremister insisterade förvisso på att det nuvarande systemet bara var en början. Spirito och Bottai aviserade en ”senare” etablering av den ”regionala korporationen”, eller till och med korporationen vid basen – på fabriken. Men Mussolini krossade dessa illusioner, eller avslöjade demagogin, genom att barskt förklara (för en journalist): ”Vi avser inte att återupprätta fabriksråden.”⁷² Det är ”[arbetsgivarnas] fasta föresats ... att vägra gå med på något återupplivande av de gamla interna fabrikskommittéerna”, skriver Rosenstock-Franck.⁷³

”Samarbetet” existerar bara i toppen, i de tjugotvå ”korporationerna”. Och vilket samarbete! Några av diktaturens fogliga funktionärer, som har ersatt plebejerna i spetsen för de fascistiska ”fackföreningarna” och som är tänkta att representera arbetarna mot arbetsgivarna, tillåts närvara vid dessa herrars överläggningar. Om det högst osannolika skulle inträffa att de så kallade ”arbetar”-representanterna vågar anta en demagogisk hållning vid rådsbordet, eller vågar att inte rösta med arbetsgivarna, finns tre officiella företrädare för den fascistiska staten närvarande för att rösta med cheferna och automatiskt säkra deras majoritet.

Sådan är den ”korporativa staten”!

Tyskland

Så snart de erövrat makten ropade de nazistiska plebejerna otåligt efter en ”korporativ struktur” (*Ständischer Aufbau*), för att innefatta arbetsgivar- och arbetarföreningar. Redan innan de oberoende fackföreningarna ”samordnades”, försökte de lägga vantarna på arbetsgivarorganisationerna. Den 1 april 1933 reste dr. Wagener, ledare för Nationalsocialistiska partiets ekonomiska sektion, sitt anspråk i det tyska Industriförbundet. Den 6 april upplöstes Industriförbundets verkställande kommitté, och Wagener fick den att anta namnet ”Tyska Industri-korporationen”. Han krävde att president Krupp skulle gå i pension, men den senare blev kvar som president för den nya ”Korporationen”, flankerad av två nazistiska kommissa-

* För dessa organisationers verkliga roll, se kapitel IX.

⁶⁷ Mussolini, tal, 10 november 1934.

⁶⁸ Mussolini, tal till Fransk-italienska kommitténs medlemmar, september 1933.

⁶⁹ Mussolini, tal, 6 oktober 1934.

⁷⁰ Mussolini, tal, 18 mars 1934.

⁷¹ Mussolini, tal, 8 januari 1935.

⁷² *Vu*, 9 augusti 1933.

⁷³ Rosenstock-Franck, op. cit.

rier. Under en tid styrde Wagener som han ville i arbetsgivarorganisationen. Han utsågs till ”rikskommissarie för ekonomin”, och efter att ha träffat Hitler meddelade Krupp att arbetsgivarernas ”Korporation” skulle omorganiseras efter *das Führerprinzip* (ledarprincipen). Dess tjänstemän skulle utses ovanifrån och inte längre väljas fritt.⁷⁴ ”Denna omorganisering”, konstaterade *Temps*, ”ska förbereda den nya korporativa strukturen, formad efter det fascistiska Italien, som kommer att inbegripa fackföreningarna liksom industriföreningarna.”⁷⁵ Det påstods att Führern själv hade vunnits över till korporativismen. Den 31 maj förkunnade han en lag som ger huvuddragen av den ”korporativa strukturen”.⁷⁶ Alfred Rosenberg förklarade i juni: ”Den korporativa organisationen som ska påbörjas i Tyskland kommer att representera en verklig socialism, 1900-talets socialism.”⁷⁷

En kommitté tillsattes för att utarbeta den nya korporativa statens stadgar. Varje plebej hade sin plan, och var och en hoppades att den nya ”strukturen” skulle ha hans egen variant som bas och att den skulle öka hans privilegier. Där fanns dr. Wageners plan, och dr. Rintelns plan, ledaren för ”Medelklassernas kampförbund”. Men den som verkade ha störst chans att lyckas var dr. Leys. Han drömde om inget mindre än att hela ekonomin skulle sugas upp av hans arbetsfront, både arbetarnas och arbetsgivarernas organisationer: ”Det tyska folkets korporativa struktur”, utropade han, ”är komplett i sina huvuddrag! Just idag ska jag lämna in den färdiga planen till Führern. Det kommer att bli ett av de största verk som åstadkommits av revolutionen! Det är inget mindre än upprättandet av ett organiskt band mellan arbetarna och de anställda å ena sidan, och arbetsgivarna å den andra, och deras gemensamma integrering i den ekonomiska organismen.”⁷⁸

Men industrialisterna uppfattade det inte så. I juli 1933 lade storindustrin, med Reichswehrs stöd, in sitt veto; Hitler förklarade abrupt att den nationella revolutionen var slut och dr. Wagener avsattes. Den 13 juli klargjorde den nya ekonomiministern, Schmitt, för industrialisterna att den korporativa strukturen inte skulle överges för alltid, men att den skulle skjutas upp till bättre tider. De nuvarande organisationerna, förklarade han, var inte tillräckligt mogna för ett sådant storartat ideal, och det fanns en risk att oansvariga element skulle pröva äventyrliga experiment på detta område.

Plebejerna skulle dock inte erkänna sitt nederlag. De hade inte förlorat allt hopp om att nå sina mål. Dr. Ley fortsatte att ostört förklara korporationernas tillkomst. I mitten av augusti 1933 kungjorde han: ”Arbetsfronten och den korporativa strukturen är två delar av en helhet; den ena är otänkbar utan den andra. Arbetsfronten har ingen mening om det som har uppnåtts genom skolning och utbildning inte omsätts i handling av den korporativa strukturen.”⁷⁹

Precis som Mussolini fick Hitler göra en grov kompromiss. Han tvingades lyda sina finansärer, men han behövde också lägga en rökridå. Han måste fortfarande hantera sina plebejer försiktigt. Genom lagen från 20 januari 1934 upprättade han ”konfidentiella råd” inom varje företag, vilka framställdes som korporativa embryon. De ”konfidentiella rådgivarna” skulle ”samarbeta” med arbetsgivaren och kunde kräva viss konfidentiell information av de senare, i synnerhet att få granska hans böcker. Men dessa ”konfidentiella rådgivare” – som ursprungligen underställdes arbetarna i en karikatyrsmässig omröstning, men som senare helt enkelt utsågs av chefen – var chefens ”konfidentiella rådgivare”. Samma lag föreskrev också att experter på arbetskonflikter, utsedda av Arbetsfronten, skulle utnämnas ”i samförstånd med korporationerna ... under förutsättning att en korporativ

⁷⁴ Jfr. Konrad Heiden, *Geburt des dritten Reiches*, 1934.

⁷⁵ *Temps*, 5 maj 1933.

⁷⁶ Citerat av Konrad Heiden, *Geburt des dritten Reiches*.

⁷⁷ *Temps*, 25 juni 1933.

⁷⁸ Dr. Ley, tal, maj 1933.

⁷⁹ Citerat av ”Fascisme”, 6 oktober 1934.

ekonomisk organisation har skapats.” Men korporationerna förblev hängande i luften, och arbetsgivarna framhärjade i sitt motstånd mot varje ”korporativ struktur”.

När arbetsgivarnas ekonomiska organisationer, som var halvofficiella till karaktären, gjordes till ”yrkesgrupper” genom lagen av den 27 februari 1934,^{*} släppte man därför inte ens in någon ”representant” för löntagarna; plebejerna hade fortfarande alltför mycket inflytande för att deras närvaro i dessa organisationer skulle vara ofarlig. Lagförfattaren, ministern Schmitt, uppgav specifikt: ”I de åtgärder som vidtas i nuläget är det ännu inte fråga om någon korporativ reform. Vi vet att Führern avsiktligt har skjutit upp lösningen på detta problem, för han anser med rätta att en korporativ struktur bör uppstå långsamt, i takt med händelseutvecklingen.”⁸⁰

Men plebejerna var envisa; de kämpade under varje steg. När de drivits bort från en ställning, retirerade de till en ny försvarslinje. Även om lagen från 27 februari 1934 var ett svårt hinder för dem, lämnade den vissa trumfkort i deras händer. De hade åtminstone nått framgång i att de nya arbetsgivarorganisationerna hade en uttalat statlig karaktär, och arbetsgivarna var i viss mån styrda av dem; ”ledarprincipen” tillämpades, och det fanns inte längre några rådgivande samlingar. De hoppades därför att de till viss del skulle kunna kontrollera industrialisternas verksamhet ovanifrån. En annan fördel var att de hade lyckats dela upp Industriförbundet (numera Industri-korporationen) i olika ”yrkesgrupper”. Till slut hade de fått igenom en utnämning av en man som de kunde räkna med, Kessler, som ”ekonomisk Führer”. Han verkade vara besluten att upplösa de gamla privata arbetsgivarföreningarna, som nu hade blivit överflödiga. När väl denna plan hade genomförts, när väl arbetsgivarna hade försetts med personal sin kontrollerades av partiets och den nationalsocialistiska statens plebejer, skulle det kanske till slut vara möjligt att driva in dem i den berömda korporativa ”strukturen”.

Men de gamla privata arbetsgivarföreningarna, särskilt Industriförbundet, vägrade envist att låta sig upplösas, och detta var inte en av de mindre betydelsefulla orsakerna till krisen den 30 juni 1934, efter vilken Kessler återkallades (11 juli). I sin tur försökte von der Goltz, Kesslers kollega och efterträdare, upplösa de uppstudsiga föreningarna. Men han misslyckades, och i slutet av november 1934 föll han i onåd, liksom sin föregångare. Och den 2 december fullbordade den nya ekonomiministern, dr. Schacht, förintelsen av plebejernas arbete. Han rekonstruerade Industriförbundet genom att återförenera de sju ”yrkesgrupperna” till en. Vidare återställde han en stor del av arbetsgivarnas autonomi. ”Ledarprincipen” avskaffades i ”yrkesgrupperna”, ett allmänt medlemsmöte skulle hållas minst en gång per år, och gruppledarens administration måste väljas genom sluten omröstning. ”Oberoende organ”, förklarade dr. Schacht, ”kommer alltid att vara nödvändiga för att ge råd till arbetsgivare, och *dessa organ kommer alltid att finnas.*”⁸¹ Partiets och den nationalsocialistiska statens plebejer fick ge upp hoppet om att ”samordna” arbetsgivarorganisationerna.

Men oavsett hur illa det stod till med deras sak, erkände de sig ändå inte slagna. Dr. Ley fortsatte att kräva inflytande i ekonomin. Arbetsgivarna blev indignerade. ”Låt ingen tro”, meddelade deras organ, *Deutsche Volkswirt*, den 7 december, att ”en andra organisation för den tyska ekonomin inom Arbetsfronten skulle vara möjlig.” Det var dags att ställa till rätta saker och ting, och i slutet av mars 1935, vid Arbetsfrontens kongress i Leipzig, tvingades de ”korporativa” plebejerna till slut kapitulera.

Det blev dr. Schacht själv som proklamerade slutet på den era som hade präglats av konkurrensen mellan Arbetsfronten och ”yrkesgrupperna”. En ”korporativ” konstitution som

* För dessa organisationers verkliga roll, se kapitel IX.

⁸⁰ Dr. Schmitt, tal, 13 mars 1934.

⁸¹ *Temps*, 7 september 1935.

uppfyllde samtliga arbetsgivares krav offentliggjordes. Som en rökråd föreskrevs samarbete mellan arbetsgivarna och arbetarnas ”representanter”, men bara på det *socialpolitiska* området – bara gällande löne- och arbetsvillkorsfrågor. Det *ekonomiska* området förblev arbetsgivarnas privata domän, och arbetarnas ”representanter” förbjöds formellt tillträde. Dr. Schacht bad dr. Ley att sluta blanda sig i ekonomin.

Finansexperten och politikern Dr. Hjalmar Schacht, spelade viktig roll i Nazityskland

Vid varje steg som tas av den korporativa staten representeras arbetsgivarna dubbelt. För det första, ur organisatorisk synpunkt tillhör de både sin egen ”yrkesgrupp” och Arbetsfrontens ”fabriksgemenskap”. På distriktsbasis sitter de *både* i distriktets ekonomiska kommission och i arbetskommisionen. På nationell nivå finns de representerade i *både* Rikets ekonomiråd och Rikets arbetsråd. Men i de ekonomiska organisationerna, kommissionerna och råden ryms ingen ”arbetsrepresentation”. ”Samarbete” råder endast i arbetarorganisationerna, arbetskommisionerna och arbetsråden.

Men till och med på detta sista, begränsade område, råder bara ett karikatymässigt ”samarbete”. För det första bör det framhållas att Arbetsfronten inte bara utesluts från det ekonomiska området, utan också från det *sociala*. I själva verket väljs ”arbetets” delegater till arbetskommisionerna *uteslutande* bland medlemmarna av arbetsgivarnas ”konfidentiella råd”, och är inte nödvändigtvis ansvariga inför Arbetsfronten. Arbetsfrontens sekreterare har ingen rätt att delta i dessa kommissioners arbete. Eftersom de ”konfidentiella rådens” medlemmar utses av arbetsgivarna, kan de senare vara säkra på att ha att göra med helt fogliga marionetter i arbetskommisionerna, *ännu fogligare än Arbetsfrontens funktionärer skulle vara*.⁸² Om det trots detta skulle uppstå oenighet mellan arbetsgivare och ”arbetar”-delegater i dessa arbetskommisioner, har alla försiktighetsåtgärder vidtagits: arbetskommisionerna har endast en *konsultativ* röst, och statens officiella företrädare, arbetsintendenten, kommer till arbetsgivarnas undsättning och har sista ordet.

⁸² ”Fascisme”, 7 mars 1936.

IX. Fascismen vid makten: Ekonomisk politik

Den fascistiska staten nöjer sig inte med att reducera arbetarna till slavar och möjliggöra en allmän lönemassaker. Den återställer de kapitalistiska vinsterna på annat sätt: genom diverse *ekonomiska* medel.

”Medel” är ordet. Det är inte en fråga om att vidta åtgärder för att, om än svagt, på nytt få igång kapitalismens ”normala” maskineri. Det handlar inte om att återupprätta produktionens vinster och distributionen av nya rikedomar. Det handlar helt enkelt om att återlämna intäkterna till kapitalistiska företag på konstgjord väg och på de stora massornas bekostnad.

Dessa medel är naturligtvis på intet sätt specifikt fascistiska eller nationalsocialistiska. De är likadana som de som används i andra länder, och skiljer sig bara till graden och inte till arten. Det vi ska beskriva är inte speciellt för fascismen, och det finns inte, i motsats till vad de plebejiska demagogerna säger, någon sorts ”fascistisk” eller ”nationalsocialistisk” ekonomi. Den fascistiska ekonomin är bara en tillspetsad form av den så kallade ”styrda” kapitalistiska ekonomin, vilken först prövades i Tyskland under första världskriget under benämningen *Kriegswirtschaft* (krigsekonomi).

Inte heller är dessa medel på något sätt ”antikapitalistiska”. Man måste vara naiv om man tror att fascismen är en verklig ekonomisk revolution som gör kapitalismen förlegad. Men den massiva omfattningen på dessa åtgärder drar in den fascistiska staten i högre grad än man till en början förutsett. Den måste mer och mer förkasta lösningar som anses vara ”liberala” eller ”ortodoxa”.

När fascismen tar makten, fylld av tacksamhet till de stora företag som finansierat den, andas dess ord och handlingar den renaste formen av ekonomisk laissez faire-doktrin. Den tillkännager sin avsikt att på alla möjliga sätt gynna och skydda privategendomen och enskilda initiativ. Med fasa förkastar den tanken på att staten skulle lägga sig i produktionen. Men den fascistiska staten står bara passiv så länge kapitalistherrarna begär att den inte ska blanda sig i deras privata angelägenheter. Den ålägger dem de lägsta möjliga skatterna, den svagaste sortens kontroll. Men den är alltid beredd att komma springande när dessa herrar inte kan klara sig själva. Under sådana kriser kommer staten genast till deras tjänst, ”förstatligar” deras förluster, räddar deras företag, och håller dem vid liv med sina beställningar.

Kort sagt tvingar händelseförloppet snart fascismen att ge sitt program en häftig omruskning. Hänförd av sin iver att återuppliva storföretagens vinster, ger den sig på ett enormt rustningsprogram, framför allt i Tyskland. Fascismen trasslar snabbt in sig i ett komplicerat system som omärkligt leder den från laissez faire-kapitalism till självförsörjning och krigsekonomi.

Således har fascismen, som utgick från en vilja att garantera maximal frihet för privata företag, gradvis tvingats byråkratisera ekonomin och alltmer låsa fast sig i motsättningen mellan vad den skulle vilja göra och vad den måste göra. Genom att trevande slingra sig framåt lyckas den upprätthålla det kapitalistiska systemet, men endast genom att begränsa varje enskild kapitalists rörelsefrihet, och genom att offra andra näringsgrenar på den tunga industrins altare. Endast storkapitalisterna fortsätter att dra in vinster, medan ekonomin som helhet är lamslagen och individer i varje klass utarmas eller sätts på små ransoner. Det är ett välkänt faktum bland läkare att vissa kurer under en kort tid förefaller övervinna sjukdomen; men sjukdomen tar sin hämnd. Bortdriven från ett ställe i kroppen, återkommer den på ett annat ställe eller i annan form. Genom att reparera den vinstdrivande mekanismen, verkar fascismen under ett ögonblick ha fördrivit den sjukdom som kapitalismen lider av. Men detta förvärrar bara sjukdomen. Med avsikten att rädda systemet, dömer fascismen slutligen det till världsomfattande förintelse.

Inte heller detta är något som bara utmärker fascismen. Varje medel som kapitalismen har tillgripit i andra länder har förr eller senare lett till samma resultat. Upphovsmännen till ”New Deal” i USA har således tillfälligt lyckats starta om den kapitalistiska maskinen, men enbart genom vapenköp i ännu mer gigantisk skala än i Tyskland. När freden kom tillbaka kunde den amerikanska kapitalismen bara överleva genom att förbli på krigsfot – en nukleär krigsfot – som äventyrar hela planetens framtid.

1

Så snart fascismen kommer till makten skyndar den att bevisa sin goda vilja. Denger tillbaka ett antal monopol som innehas eller kontrolleras av staten till privatkapitalismen.

Italien

Kort efter marschen mot Rom förklarade Mussolini: ”Vi måste ta ifrån staten de funktioner som den inte behärskar och som den fullgör dåligt.”¹ ”Jag tror att staten bör avstå från sina ekonomiska funktioner, framför allt sådana som utförs genom monopol, eftersom staten är oduglig i sådana frågor ...”² ”Vi måste sätta stopp för statliga järnvägar, det statliga postväsendet och de statliga försäkringarna.”³ Stora monopol återlämnades till privata företag, efter att ha blivit solventa. Tändsticksmonopolet lämnades över till ”Tändstickstillverkarnas konsortium”. Staten gav också upp driften av telefonsystemet (1925) och utförandet av diverse offentliga arbeten. Vad gäller försäkringar, hade en lag från 1912 skapat en statlig institution som skulle komma att bli ett monopol efter tio år, men genom en lag den 19 april 1923 lämnade Mussolini över livförsäkringarna till privatkapitalismen. Under socialistisk påverkan hade det kommunala ägandet utvecklats avsevärt i Italien, men il Duce beordrade att ”kommunaliseringstakten ska bromsas upp”. En fascist medger att de mäktiga elbolagen ”inte ens tar till artiga formuleringar för att dölja sin önskan att ta över – det vore bättre att säga sluka – de kommunala kraftverken”.⁴ Podestà i Pola, Turin, etc. lämnade över de lönsamma inkomstkällorna till industrialisterna.

Tyskland

Så snart nationalsocialisterna kom till makten, meddelade de att det ”kommer att bli ett slut på de senaste årens försök till förstatliganden. Statliga företag kommer återigen att omvandlas till privata företag”.⁵

År 1932 kom staten på god fot med det mäktiga bolaget Gelsenkirchen genom att köpa aktier till ett värde av 125 miljoner mark, vilket säkrade dess kontroll av trusten *Vereinigte Stahlwerke*. Men Hitler var angelägen om att visa sin tacksamhet till tungindustrimagnaterna, Kirdorf och Thyssen; så genom en serie komplicerade sammanslagningar gav staten praktiskt taget tillbaka kontrollen över affärlivet till dem⁶, och i mars 1936 återlämnade den sina aktier till *Vereinigte Stahlwerke* för 100 miljoner mark.

Efter bankkraschen 1931 hade de flesta stora bankerna hamnat under statlig kontroll. Riket hade då förvärvat 90 procent av kapitalet i *Dresdner Bank* och *Danat* (sammanslagna); 70 procent av kapitalet i *Commerz- und Privatbank*, och 35 procent av kapitalet i *Deutsche Bank und Diskonto Gesellschaft*. Men finansiärerna krävde att deras etablissemang skulle återföras till privata händer, och redan i december 1933 meddelade ekonomiministern, Schmitt, att ”riket föreslår överlämnandet av den viktiga kapitalandel i vissa stora kreditinstitut som den

¹ Mussolini, tal från 1923, citerat av Laporte, *Le Relèvement financier de l'Italie*, 1924.

² Mussolini, tal, 8 mars 1923.

³ Mussolini, tal, 20 september 1922.

⁴ Perroux, 'Économie corporative et système capitaliste', *Revue d'Économie Politique*, september-oktober 1933.

⁵ *Temps*, 12 februari 1933.

⁶ *Information*, 13 september 1933.

innehaft under två år”.⁷

För att studera saken utsågs i slutet av 1933 en utredningskommitté bestående av experter. Dr. Schacht uppgav samtidigt i London att ”riksregeringen har inte för avsikt att göra det statliga inflytandet över bankerna beständigt ...”.⁸ I februari 1934 förklarade dr. Reinhardt, ekonomisk statssekreterare och storbankir, i sin tur att ”regeringen inte tänker förstatliga bankerna ...”.⁹ Den 1 december kom så till slut utredningskommitténs rapport: möjligheten till förstatligandet av bankerna uteslöts definitivt. *Deutsche Bank*, som redan 1933 hade fått tillbaka sina aktier, värda nästan tjugo miljoner mark (i utbyte mot att ge staten en stor byggnad), kunde i mars 1937 meddela att den hade slutfört återköpet av sina aktier från riket och återigen blivit en helt privat institution.¹⁰ I augusti 1937 tillkännagavs att *Commerz- und Privatbank* hade köpt tillbaka större delen av sin aktiestock från staten,¹¹ och kort därefter offentliggjorde *Dresdner Banks* styrelsemedlemmar i ett möte att deras bank också hade blivit privat igen.¹²

Dessutom kom riket på god fot med ett antal ångbåtsbolag och skeppsvarv. I mars 1936 återlämnade det majoriteten av *Deutscher Schiff und Maschinenbaus* aktiestock till en grupp köpmän i Bremen, och i september överlät det aktier till ett värde av åtta miljoner mark (av en total kapitalisering på tio miljoner) i *Hamburg Südamerika* till ett konsortium i Hamburg,¹³ etc., etc.

Likaledes bekämpade nationalsocialismen kommunalt ägda företag. Dessa var välmående; till och med under depressionen 1932-1933 hade de gjort vinster, som uppgick till 650 miljoner mark. Därför ville privatindustrin ha dem. Samma dag som dr. Schacht tillsattes vid ekonomidepartementet, 30 juli 1934, gav han instruktioner för att påskynda avvecklingen av de kommunala företagen. Som ett första steg betungades de efter den 1 januari 1935 med en 20-procentig vinstskatt.¹⁴ Lagstiftningen den 13 december 1935 upphävde lagen från den 1919 som tillät kraftproduktionens ”socialisering”. ”En sådan organisation för elkraftsdistribution står i motsats till den nationalsocialistiska uppfattningens grundidé ...” förklarade inledningen till den nya stadgan, vars uttalade syfte var att få slut på den *oreda* som ”kommunalsocialismen” medförde för eldistributionens utveckling. Hädanefter skulle *privata* fabriksanläggningar för produktion och distribution av elkraft befrias från alla ”onödiga hinder”, uppmuntras och gynnas på varje sätt.¹⁵

2

Den fascistiska staten hjälper industrialisterna att ”göra vinst” genom att ge dem alla möjliga skattebefrielser.

Italien

Finansministern de Stefani konstaterade: ”Vi har brutit med praxisen att förfölja kapitalet. Ett finansiellt system som bygger på förföljelse av kapitalet är ett system smittat med sinnessjukdom.”¹⁶ Den nya regeringen avskaffade den 10 november 1922 skyldigheten att registrera värdepapper – en skyldighet som i viss mån hindrade kapitalister från att kringgå inkomstskatt – upplöste genom ett dekret den 19 november kommittén som skulle utreda ”krigsvinster”,

⁷ *Temps*, 13 december 1933.

⁸ *Temps*, 19 december 1933.

⁹ *Temps*, 1 mars 1934.

¹⁰ *Information*, 18 mars 1937.

¹¹ *Information*, 7 augusti 1937.

¹² *Peuple*, 24 oktober 1937.

¹³ *Correspondence Internationale*, 15 mars 1937.

¹⁴ ”Fascisme”, 26 januari 1935.

¹⁵ *Temps*, 21 januari 1936.

¹⁶ De Stefani, tal, 25 november 1922.

och avskaffade arvsskatten på testamentariska gåvor inom familjen genom lagstiftning den 20 augusti 1923.

Kapitalskatten, som inrättats 1920 och som kunde avbetalas årsvis, kallades *stupidissimo* av minister de Stefani. Genom delrabatter och välvilliga uppgörelser med finansdepartementet, avskaffades den på ett sätt som var mycket fördelaktigt för de berörda.¹⁷ I februari 1925 avskaffades tillägsskatten på säljbara värdepapper genom lag. En dekretlag den 23 juni 1927 fastställde betydande skattebefrielser som syftade till att underlätta sammanslagningar av företag. Andra fall av välvilja var avskaffandet av 10 procents skatt på investerat kapital i bankväsendet och industrin, halveringen av skatten för företagens chefer och direktörer, det utländska kapitalets befrielse från all beskattning och avskaffandet av skatten på lyxartiklar. Som katoliken don Sturzo skrev: ”Fascistiska finanser gynnar kapitalistisk rikedom.”¹⁸

Tyskland

Omedelbart efter maktövertagandet inriktade det nationalsocialistiska finansdepartementet sina insatser mot ett enda mål: att bistå kapitalet. En lag den 1 juni 1933 (som kompletterades med lagen av den 16 oktober 1934), bemyndigade industrialisterna att från sin beskattningsbara inkomst göra avdrag för alla belopp som användes för att köpa ny utrustning. Dessutom ersatte staten ägare för en del av deras kostnader för att reparera hus, fabriker eller butiker. Skattebrottslingar fick beloppet av sina obetalda skatter halverat om de investerade i lån för ”kampen mot arbetslöshet”. Familjer som anställde en piga kunde räkna henne som ett ”mindre barn” och dra nytta av den motsvarande skattesänkningen. En lagstiftning den 15 juli 1933 ordnade skattebefrielser för nya affärsföretag, för dem som begagnade nya processer eller tillverkade nya produkter, och för nybyggda bostadshus.¹⁹

I april 1934 beviljade regeringen stora skattesänkningar (c:a 500 miljoner mark) ”för att underlätta affärernas återupptagande”.²⁰ Inkomstskatten för räkenskapsåret 1934-1935 halverades jämfört med räkenskapsåret 1931-1932.²¹ Skattelagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 1935 inte bara bekräftade dessa minskningar, utan reducerade också arvsskatter.

3

Den fascistiska staten hjälper industrialisterna att på konstgjord väg höja sina försäljningspriser genom att med lagstiftning förbjuda nya industrietableringar – dvs. genom att befria dem från all ny konkurrens. Konsumenten betalar.

Italien

Dekretet den 11 mars 1926 tillät finansministern att hindra domstolarna att registrera stadgarna för nya företag med kapital som överstiger fem miljoner lire, eller möjliggöra en kapitalökning som skulle föra dem till mer än fem miljoner. Genom ett dekret den 3 november 1927 blev öppnanden av stora industrianläggningar i städerna föremål för förhandsauktorisering av regeringen, och ett dekret den 18 november 1929 utökade denna obligatoriska auktorisation till att gälla anläggningar som arbetade för det nationella försvaret. En påbudslag den 18 juli 1930 föreskrev att auktorisation också måste erhållas för nya skeppsvarv, transportföretag, etc. Dekretet den 12 juni 1932, om obligatoriska konsortier, föreskrev: ”När behoven hos vissa näringsgrenar kräver det, ska etablering av nya fabriker eller utbyggnad av befintliga fabriker som tillhör konsortiet vara föremål för regeringens auktorisation.” Slutligen bekräftades och generaliserades dessa olika skyldigheter av lagen den 12 januari 1933.

¹⁷ Marini, *L'Impôt sur le Capital en Italie*, 1928.

¹⁸ Don Sturzo, *Italia e fascismo*, 1926.

¹⁹ *Temps*, 16 juli 1933.

²⁰ *Temps*, 20 april 1934.

²¹ *Humanité*, 9 mars 1935.

Tyskland

Genom lagen den 15 juli 1933 fick ekonomiministern maktbefogenhet att ”inom ramen för en viss ekonomigren” vid behov beordra att ”skapandet av nya företag, liksom ökad användning av produktionskapaciteten i befintliga företag, ska skjutas upp under en bestämd tid eller vara föremål för hans auktorisation”. Men lagen gick ännu längre än den italienska lagstiftningen: ministern kunde till och med fastställa i vilken grad den nuvarande produktionskapaciteten i befintliga företag skulle användas.

Regeringen har dragit stor nytta av denna lag. 1933 utfärdades fem dekret och 1934 sju som innebar att förbudet mot att grunda nya företag eller öka produktionskapaciteten hos de redan existerande utvidgades till att gälla olika näringsgrenar.

4

Den fascistiska staten hjälper också industrialisterna att höja sina försäljningspriser på konstgjord väg – på konsumenternas bekostnad – genom lagstiftning som tvingar de tillverkare som faller utanför ramen att ingå ”obligatoriska avtal”. Det är väl känt att ett handelsavtal, oavsett hur många parter som deltar, nästan aldrig lyckas inbegripa näringsgrenens alla medlemmar. Men för att få en avgörande inverkan på försäljningspriserna måste minst 90 procent av den totala produktionskapaciteten i en näringsgren inkluderas.²² Och om de som står utanför inte kan övervinnas krävs statligt tvång.

Italien

I järn- och stålindustrin hade ett frivilligt avtal funnits sedan 1928-1929. Men industriägarna hade inte kunnat upprätta en allomfattande branschorganisation genom egna insatser och få övertaget över de som stod utanför. Därför skyndade sig staten att intervensera. Genom en lag den 31 december 1931 förbehöll den sig rätten att reglera ”medlen för att bilda obligatoriska föreningar för järnindustrins olika grenar, i syfte att kontrollera tillverkningen och produktförsäljningen”.²³ De obligatoriska föreningarna bildades omedelbart.

Snart utvidgades åtgärden till samtliga industrigrenar. Ett dekret den 16 juni 1932 lade grunden för ”bildandet av obligatoriska föreningar för industrialister som verkade i samma ekonomiska verksamhetsområde, med avsikt att reglera produktion och konkurrens”. Dessa obligatoriska konsortier bildades när så begärdes ”av ett antal som representerar 70 procent av de inblandade företagen och 70 procent av den genomsnittliga produktionen under de senaste tre åren”.

Tyskland

Genom en lag den 15 juli 1933 fick ekonomiministern befogenhet ”att förena företag i föreningar, karteller, pakter eller liknande fördrag, eller sammanfoga dem till redan existerande konsortier, med avsikten att reglera marknaden, då denna förening eller sammansmältning förefaller nödvändig ur företagets, den sammantagna produktionens och samhällets intressesynpunkt”.

Den tyska lagstiftningen fick omedelbart effekt. I de starkt centraliserade industrierna omorganiserades mellan juli och november 1933 trettio befintliga karteller, de som stod utanför straffades och varje medlem ålades produktionskvoter. Vad gäller de mindre centraliserade industrierna där kartellbildning var besvärligare, bildades tjugoåttan nya karteller, däribland textil-, pappers-, livsmedelsproduktion, etc.

²² Jfr. de Rousiers, *Les Cartels et les Trusts et leur évolution*, 1927; Hirsch, *Neues Werden in der menschlichen Wirtschaft*, 1926.

²³ Rosenstock-Franck, *L'Économie corporative fasciste*, 1934.

Det vore ett misstag att betrakta denna statsintervention som ”socialistisk” till sin karaktär. Den genomförs inte i samhällets intresse, utan *enbart i kapitalisternas intresse*. Dessutom är staten noga med att be om ursäkt för att lägga sig i saker som inte angår den; den avviker bara tillfälligt från sin traditionella hållning av ”icke-intervention”. Den italienska ministern Bottai fastslog specifikt i ett av sina tal att de obligatoriska konsortierna ”måste betraktas som en helt exceptionell form av producentföreningar”.²⁴ Ekonomiministern, Schmitt, hävdade också: ”I princip anser jag inte att karteller och obligatoriska priser är önskvärda. Om vi trots allt, i svåra tider, har tillåtit och till och med framtvingat bildandet av ett antal karteller – tyvärr, ett stort antal – så är det för att undvika allvarlig ekonomisk oreda.”²⁵

Men vilken diskret intervention! Det är sant att lagen i både Italien och Tyskland föreskriver en viss statlig ”kontroll”. Den italienska lagen av den 16 juni 1932 ger ministern rätt att från de företag som utgör en förening utkräva samtliga register och dokument som han anser vara väsentliga för hans kännedom, och regeringen kan utse en funktionär att närvara vid föreningens överläggningar. Den tyska lagen den 15 juli 1933 ger ministern en vag ”rätt till tillsyn och intervention”. Men dessa försök till kontroll, timida som de är, har varit verkningslösa. ”De italienska industrialisterna har alltid haft en fobi mot obligatoriska föreningar”, skriver Rosenstock-Franck. I själva verket beväpnar lagen dem enbart med ett påtryckningsmedel för att tvinga sådana som står utanför att ge efter fredligt för deras krav, utan att staten faktiskt behöver intervensera. Även i Tyskland har ekonomiministern sällan behövt använda de befogenheter som han har erhållit enligt lagen den 15 juli 1933. De flesta nya kartellerna bildades frivilligt, och lagen fungerade bara som ett påtryckningsmedel för att tvinga fram samtycke från de som stod utanför.²⁶

5

Den fascistiska staten gör storfinansens ytterligare en tjänst genom att generöst rädda sjunkande företag. Den tar över en del av aktiestocken, men istället för att gripa möjligheten att förstatliga dessa företag, bevarar den deras beskaffenhet som privatföretag och låter industrialisterna stå kvar vid rodret. Dess intervention är bara tillfällig, och – efter att ha gjort företagen solventa genom att stå för alla kostnader och anta alla risker – hoppas den kunna återlämna den aktiestock som den har tagit över till de privata ägarna.

När staten på samma sätt anser det nödvändigt (för det ”nationella försvarets” behov) att expandera industrier, eller öppna nya som innebär en affärsmässig risk som den privata industrin vägrar att ta, tar den inte tillfället i akt att skapa statliga företag. I stället skapar den blandföretag i samarbete med den privata industrin. Staten tillhandahåller sina kapitalandelar, garanterar en avkastning på privata investeringar, och står ensam för alla risker i hopp om att en dag, när lönsamma avkastningar från dessa företag är garanterade, kunna lämna tillbaka dem till den privata företagsamheten.

Italien

Mussolinis första drag när han grep makten var att konsolidera den mäktiga metalltrusten *Ansaldo*; han gav den 400 miljoner lire i bidrag. 1924 utsågs ett särskilt organ för att på statens bekostnad likvidera banker och industrier som misslyckats. Ett efter ett räddades offren för den deflationskris som började 1926 och gjordes solventa – *Banco di Roma*, *Banco di Napoli*, *Banco di Sicilia* och många andra mindre företag.

Men det var framför allt efter 1931, då världsdepressionen spred sig till Italien, som man begärde hjälp från staten. De stora affärsbankernas portföljer var fulla av nedskrivna industriella

²⁴ Citerat av Perroux, op. cit.

²⁵ Dr. Schmitt, tal, 13 mars 1934.

²⁶ K. Heiden, *Geburt des Dritten Reiches*, 1934.

värdepapper. En efter en gick de under; *Banco di Milano*, *Credito Italiano*, och till och med den mäktiga *Banca Commerciale*, och staten skyndade till deras undsättning. En efter en skapades tre ”autonoma” institutioner, som i själva verket subventionerades av finansdepartementet. De var, för att använda Mussolinis ordval, ”konvalescenthem” där staten ”betalar styrelsens räkningar”.²⁷ Den första av dessa, *Samfundet för den italienska industrins finansiering* (Sofindit), grundades i oktober 1931, med ett kapital på 500 miljoner lire, varav den största delen tillhandahölls av staten. Genom emissionen av offentliga obligationer som garanterades av staten, erhöll denna institution 4 miljarder lire, som den använde för att köpa alla industriella värdepapper som innehades av *Banca Commerciale* och andra bankrutta inrättningar. En månad senare, i november, skapades *Italienska investeringsinstitutet* (Imi), med ett kapital på 500 miljoner lire, som också tillhandahölls av staten. Imi emitterade obligationer för 5,5 miljarder lire, som garanteras av staten och förfaller efter tio år. Detta kapital lånades till privatindustrin långsiktigt (högst tio år), och varje bolag använde en del av sin aktiestock som säkerhet. Slutligen, i januari 1933, bildades *Institutet för industriell återuppbyggnad* (Iri) och emitterade obligationer på en miljard lire, som förfaller efter 15-20 år och garanteras av staten. Genom sin intervention fick staten landets största truster på fötterna igen. Till exempel räddades i slutet av 1933 det stora *Società Idroelettrica Piemontese* (Piemontes vattenkraftsbolag, ö.a.), med skulder på över 600 miljoner lire och aktier nedskrivna från 250 till 20 lire, efter att ha blivit solvent igen.²⁸ I september 1934 omorganiserades metalltrusten *Ansaldo* med ett kapital på 175 miljoner och bemyndigades att emittera obligationer till ett belopp av 100 miljoner, garanterade av staten.²⁹

Fascismen tog inte tillfället i akt att förstärka dessa företag, vilkas majoritetsaktier den hade förvärvat. ”Staten har tre fjärdedelar av den italienska ekonomin i sina händer”, utropade Mussolini. ”Om jag hade velat införa statssocialism eller statskapitalism i Italien (vilket inte är fallet), skulle jag i dag haft de nödvändiga och tillräckliga objektiva förutsättningarna för att göra det ...”³⁰ Bottai höll med om att de i Italien inte ville – tvärtom – ”påskynda den expropriationstendens som hade inletts av depressionen”.³¹

Men när massorna är missnöjda är det nödvändigt att slå litet blå dunster i deras ögon. I mars 1936 förkunnade fascismen ”nationalisering” av italienska banker. Ren bluff!

Trots att den, som vi sett, innehade en viktig andel av aktierna i de stora kreditinstitutionerna, såsom *Banca Commerciale*, *Banco di Roma*, och *Credito Italiano*, var den fascistiska staten noga med att inte nationalisera storbankerna. Den var nöjd med att kalla dem ”offentliga banker”, i kraft av att deras aktier måste registreras och ägas av enbart italienska medborgare. Inte heller *Banca d'Italia* nationaliserades; den förklarades bara vara en ”offentlig institution”, vilket innebar att dess aktier måste registreras och ägas enbart av halvstatliga institutioner eller ”offentliga” banker. Men som vi just har sett, förblev de sistnämnda privata institutioner. Tolv av de femton styrelsemedlemmarna i *Banca d'Italia* måste väljas vid ett allmänt möte för aktieinnehavarna, och detta möjliggjorde för de kapitalister som styrde de ”offentliga bankerna” att förbli herrar över den sedelutgivande banken.³²

Fascismen ställde också till mycket ståhej kring ”storindustrins förstärkning”. Vad rörde det sig om? Mussolini meddelade i ett tal i mars 1936 att ”den storindustri som arbetar direkt eller indirekt för det nationella försvaret, och även den som har utvecklats till den grad att den blivit kapitalistisk eller superkapitalistisk, kommer att organiseras i stora enheter ... [och]

²⁷ Mussolini, tal, 13 januari 1934.

²⁸ *Temps*, 9 januari 1934.

²⁹ *Temps*, 23 september 1934.

³⁰ Mussolini, tal, 26 maj 1934.

³¹ Bottai, artikel i *Critica Fascista*, citerat av *Temps*, 22 oktober 1934.

³² Dekretlagar, 12 mars 1936, *Gazzetta Ufficiale*, 16 mars 1936.

under statens inflytande anta en särskild karaktär.” I synnerhet hade han i åtanke en formel för ”blandföretaget, där staten och privatpersoner tillsammans kommer att tillhandahålla kapitalet och gemensamt organisera förvaltningen”.³³

Märkligt ”förstatligande”! Kapitalisterna går ut genom dörren och kommer tillbaka in genom fönstret. Även om staten äger 51 procent av aktierna och kapitalisterna bara innehar eller kontrollerar 49 procent, förblir de senare i praktiken företags herrar. Vad är egentligen denna stat, vars delegater nu sitter i styrelsen tillsammans med kapitalisterna? Det är den fascistiska staten, storfinansens medbrottsling. Det finns ingen indiskret inblandning att frukta från den. Staten finns där enbart för att tillhandahålla kapital och beställningar, garantera vinster och ta på sig alla risker.

Här är några exempel. År 1936 garanterade staten och den stora *Montecatini*-trusten gemensamt att betala kapitalet för *Azienda Nazionale Idrogenazione Combustibili*, ett företag som producerar syntetisk bensin. I april 1937 förvärvade *Institutet för industriell återuppbyggnad* – dvs. staten – aktier som uppgick till mer än 50 procent av kapitalet i *Ansaldo, Odero-Terni-Orlando, Cantieri Riuniti dell'Adriatico* (Adriatiska havets förenade skeppsvarv, ö.a.).³⁴ I juni bildades, under ledning av *Institutet för industriell återuppbyggnad*, ett *Finansbolag för järnindustrin*, med ett kapital på 900 miljoner lire, i vilket trusterna *Ilva, Terni, Dalmine*, etc. deltog tillsammans med staten.³⁵

Tyskland

Den nazistiska staten behövde inte rädda sjunkande industriföretag och banker; de tidigare regeringarna hade tagit hand om det. Men den tog inte tillfället i akt att förstatliga de företag i vilka den ägde majoritetsaktierna. Som vi har sett återlämnade den tvärtom dessa aktier till privatkapitalismen så fort den kunde. Riket ersatte bara det privata initiativet när det inte kunde göra något annat – till exempel när det gällde att skapa icke lönsamma företag, där privatkapitalet inte skulle investera. Liksom i Italien fick dessa företag en blandkaraktär: staten garanterade en viss avkastning på det investerade kapitalet – dvs. staten tog ensam alla riskerna. På detta sätt inrättade man *Reichswerke für Erzbergbau und Eisenhütten "Hermann Göring"* (Rikets gruv- och järnverk), ett aktiebolag med syfte att utnyttja låggradig järnmalm: både *Reich* och storindustrin tecknade sig för aktierna. *Temps* korrespondent påpekade att ”aktiebolagets rättsliga form skyddar den privata egendomsrätten”.³⁶ *Bergwerkszeitung*, den tunga industrins organ, *förvånades över att bolagsbildandet utomlands betraktades som en förstatligande åtgärd*. ”Staten”, sade den, ”besparar privatindustrin risken att investera nytt kapital och överlåter åt den ansvaret att frivilligt delta i utförandet av stora nya arbeten”.³⁷ Dessutom berättade general Hanneken, en avdelningschef vid ekonomidepartementet, för järnindustrins ”yrkesgrupp” att ”*Göring-Werke* snarast möjligt kommer att återlämnas till privat ägandeskap”.³⁸

I väntan på ”återprivatiseringens” lyckliga dag, konspirerade den nationalsocialistiska staten och storkapitalisterna som ficktjuvar i förvaltandet av de gemensamma statliga-privata företagen. En uppfattning om det nära samarbetet mellan staten och privatindustrin som skedde i ”blandföretagen”, kan fås från förvaltningsrådet för det stora *Rheinmetall-Borsig* (ett dotterbolag till *Göring-Werke*), som bestod av följande: fyra företrädare för storkapitalet (Borsig, Karl Bosch från *I.G. Farben*, en företrädare för *Deutsche Bank*, och en för *Dresdner*

³³ Mussolini, tal, 23 mars 1936.

³⁴ *Temps*, 20 april 1937.

³⁵ A. Leroux, *Populaire*, 7 juli 1937.

³⁶ *Temps*, 26 juli 1937. Noter för sidorna 219-233, 305.

³⁷ *Bergwerkszeitung*, 27 juli 1937.

³⁸ General Hannekens uttalande till den tyska pressen, 12 juni 1938.

Bank); en företrädare för den gamla aristokrati som konverterat till nationalsocialismen (hertigen av Sachsen-Coburg-Gotha); två statliga företrädare (statssekreteraren Trendelenburg och en företrädare för finansdepartementet); en företrädare för armén (general Thomas, från krigsekonomiavdelningen i krigsdepartementet); och slutligen två företrädare för *Göring-Werke* och en för *Reichskreditgesellschaft*, en halvstatlig kreditinrättning.³⁹

6

Av alla de medel som används av den fascistiska staten för att återställa kapitalistiska vinster, ska vi nu undersöka de absolut viktigaste – inte bara för att de har en avgörande inverkan på att öka de kapitalistiska vinsterna, utan också, och framför allt, *för att de drar in fascismen på en dödlig väg som gradvis leder den till självförsörjning och "krigsekonomi"*.

I både Italien och Tyskland, ställer depressionen industrialisterna inför en tvåfaldig brist. Å ena sidan saknas privatkunder p.g.a. massornas minskade köpkraft; å andra sidan undanhåller investerarna, som har fått fingrarna brända, sina besparingar från industriinvesteringar. Så den fascistiska staten skyndar att intervensera, och ersätter både de saknade kunderna och de saknade investeringarna. I Italien kom 1932 90 procent av de nya aktie- och obligationsemissionerna från halvstatliga finansinstitutioner, och endast 10 procent från privatföretag.⁴⁰ I Tyskland kom 1934 70 procent av de nya värdepappersemissionerna från staten, och endast 30 procent från privatsektorn. År 1935 "är kapitalbildningen för privatsektorns behov långt ifrån tillräckliga".⁴¹ I vissa fall uppmuntrar nationalsocialismen företag som särskilt gynnas av statliga beställningar att tillämpa självfinansiering. Således återinvesterades till exempel Kruppverkens vinster, som under 1935 steg till tio miljoner mark, helt och hållet i ekonomin.⁴²

Det är inget specifikt fascistiskt med dessa åtgärder. I alla industriländer överlever den tunga industrin, efter att ha blivit parasitisk, i dag endast tack vare statliga beställningar. Om det finns en skillnad, så finns den i disproportionen mellan nationalinkomsten och de enorma utgifter som gjorts, en disproportion som är mycket mer slående i Italien och Tyskland än på andra håll.

Det finns två sorters statliga beställningar: *stora offentliga arbeten för prestigens skull*, som i allmänhet inte ger avkastning, och *beställningar och arbeten för det "nationella försvaret"*. Det är ganska svårt att dra en tydlig skiljelinje mellan de två typerna av utgifter; men när den senare intensifieras, tenderar den första att kliva i bakgrunden. En del av utgifterna för offentliga arbeten uppstår förvisso ur det "nationella försvaret", i synnerhet motorvägs- och järnvägsprojekt.

Stora offentliga arbeten

Italien

Mellan oktober 1922 och juni 1934 lade den italienska fascismen ut 43 miljarder på offentliga arbeten, exklusive fabriker som var knutna till järnvägen, av vilka mer än 28 miljarder faktiskt betalades ut.⁴³ Merparten av dessa utgifter var improduktiva, och staten betalade dessa miljarder utan avkastning. Järnvägsunderskottet höll i sig (900 miljoner lire i april 1935), men nya linjer byggdes ständigt. Utrikeshandeln avtog, men enorma summor spenderades för att förbättra hamnar, såsom Genua, Trieste och Venedig, och för att bygga stora lyxkryssare. Motortrafiken var mycket lätt (en femtedel jämfört med Frankrike), men miljoner gick åt för att bygga storslagna motorvägar. I juni 1934 sträckte sig dessa nya vägar 544 kilometer, men

³⁹ *Deutsche Freiheit*, 7 juli 1938.

⁴⁰ Aquila, *Humanité*, 11 december 1934.

⁴¹ Reichsbanks årsrapport, *Temps*, 21 mars 1936.

⁴² *Temps*, 30 januari 1934.

⁴³ Enligt f.d. ministern de Stefani.

deras höga tullavgifter avhöll många som skulle kunna ha använt dem. Mussolini själv bekände att motorvägarna bara var ett ”ärorikt företag”.⁴⁴ Slutligen betalade den fascistiska staten ut miljoner till stadsförbättringar, till exempel ”utsmyckandet av den eviga staden” (till en kostnad av en halv miljard lire), byggnationen av luftfartsdepartementet, etc. En fascist har i en propagandapamflett erkänt att den ekonomiska avkastningen på de stora utgiftssummorna ”kommer att märkas först i en avlägsen framtid”.⁴⁵ Men *samtidigt* har dessa stora arbeten låtit några industrialister, några få cement- och järnförsäljare, bygga upp förmögenheter.

I slutändan fick utgifterna för krigsmateriel företräde framför utgifterna för offentliga arbeten. I februari 1936 berättade det fascistiska Industriarbetarförbundets chef, Tullio Cianetti, för *Matin*: ”Av ekonomiska skäl har regeringen stoppat de flesta stora arbeten.”⁴⁶

Tyskland

Omedelbart efter att de hade tagit makten inledde nazisterna ett omfattande program för offentliga arbeten som, enligt deras egen tidning *Völkischer Beobachter*, var ”icke vinstdrivande”. Den 1 maj 1933 initierade Hitler den första ”arbetsstriden” [*Arbeitsschlacht*]. Den 1 juni stiftades lagen för ”arbetsskapande”. Riket beviljade krediter till ”delstaterna”, kommunerna och andra offentliga institutioner utan räntekostnader – i många fall beviljade direkt – för stora ”stödgivande” offentliga arbeten. En miljard mark anslogs för detta ändamål, fördelade över fem budgetår.

Den 21 mars 1934 invigde Hitler den andra ”arbetsstriden”, och meddelade att ännu en miljard mark skulle uppslukas av de offentliga arbetens bottenlösa avgrund. Under samma period företog Riket bygget av ett 7 000 kilometer långt motorvägsnät till den astronomiska kostnaden av en halv miljon mark per kilometer. I december 1937 hade 2 000 kilometer byggts, och Hitler tillkännagav: ”Varje år kommer vi att färdigställa ytterligare tusen kilometer.”⁴⁷ Trots underskottet hos den tyska järnvägen (en halv miljard mark 1935), har nya linjer byggts till en kostnad av en miljard mark.⁴⁸ Depressionen lamslog flodfrakten, men 28 miljoner mark lades ut på att bygga slussar i den kanal som förbinder Elbe och Oder.⁴⁹ Slutligen betalade den nationalsocialistiska staten ut miljoner till stadsförbättringar, till exempel de nya partibyggnaderna i München, järnvägsstationen för ”partikongresser” i Nürnberg, det gigantiska flygministeriet i Berlin med 2 500 rum, etc. Staten har skuldsatt sig, men några få cement- och järngrossister har lagt beslag på enorma summor.

Gradvis har påskyndandet av upprustningen minskat de offentliga arbetenas betydelse. Redan 13 juni 1934 berättade finansministern för Leipzig *Herrenklub*: ”I framtiden ska vi inte företa oss några fler ... ’stödgivande’ arbeten för att bekämpa arbetslösheten”. När Dr. Schacht blev ekonomisk diktator, motsatte han sig envist fortsättandet av dessa subventioner som inte gav avkastning. Trots de nazistiska plebejernas starka motstånd, särskilt dr. Leys, förhindrade han att en tredje ”arbetsstrid” initierades våren 1935.⁵⁰

Beställningar och arbeten för det ”nationella försvaret”

Italien

Ända sedan den kom till makten har den italienska fascismen stöttat den tunga industrin med sina beställningar till det ”nationella försvaret”. Under sju eller åtta år spenderade den ”strunt-

⁴⁴ Citerat av red. Schneider, ‘L’Italie en Auto’, *Temps*, 18 augusti 1935.

⁴⁵ Baravelli, *Politica di lavori pubblici nel regime fascista*, Rom, år XIII.

⁴⁶ *Matin*, 14 februari 1936.

⁴⁷ Hitler, tal, 17 december 1937, *Temps*, 19 december 1937.

⁴⁸ ‘Fascisme’, 17 mars 1936.

⁴⁹ *Temps*, 22 mars 1934.

⁵⁰ ‘Fascisme’, 14 och 18 maj 1935.

summan fem eller sex miljarder lire om året för att ge landet en armé, en flotta och ett flygvapen, som inte stod i någon rimlig proportion till det nationella försvarets behov”.⁵¹ Men det var framför allt efter 1934 som rustningsprogrammet påskyndades. Industriproduktionsindexet, som var 75 för år 1934 (med 100 år 1928), steg plötsligt till 105 i april 1935 – en ökning som nästan uteslutande visade sig inom den tunga industrin. ”De industrigrenar som har möjlighet att arbeta för armén är de som visar störst tillväxt.”⁵² Kostnaden för det etiopiska kriget, har enligt de mest försiktiga siffrorna – till exempel den fascistiska professorn Arias uppgifter⁵³ – beräknats till 30 miljarder lire för räkenskapsåren 1934-1935, 1935-1936 och 1936-1937. Finansministern, Thaon di Revel, medgav i ett tal till kammaren⁵⁴ att regeringen mellan 1 juli 1934 och 31 mars 1938 hade lagt ut 36 miljarder lire på ”extrautgifter”, och han räknade med att ytterligare tolv miljarder skulle behövas för räkenskapsåret 1938-1939. Större delen av dessa belopp gick uppenbarligen till krigsbeställningar, och in i den tunga industrins kassaskåp.

Tyskland

Så snart den kom till makten slängde nationalsocialismen ut miljarder på upprustning. Medan nedgången fortsatte för de industrier som producerade konsumtionsvaror, gick den tunga industrin på full kapacitet. Exempelvis berättade herr Krupp von Bohlen den 1 maj 1935 för sina anställda att hans masugnar, stålverk, valsverk och mekaniska verkstäder arbetade på gränsen till sin kapacitet.⁵⁵ En engelsk publikation, *The Banker*,⁵⁶ beräknade utgifterna för upprustningen mellan räkenskapsåren 1933-1934 och 1936-1937, till mer än trettio miljarder mark. Statssekreteraren i finansdepartementet, Reinhardt, konstaterade offentligt att ”Tysklands ekonomiska återhämtning” hade satt henne i *skuld med mer än 40 miljarder mark*.⁵⁷

Den tunga industrins magnater drog in fantastiska vinster. ”Nya förmögenheter byggs ... marken cirkulerar; återigen uppstår lyx ...”⁵⁸ ”Återupprustningen har lagt en gigantisk andel av ekonomin för att stöda statens behov”, förklarade *Völkischer Beobachter*. ”Att leverera till armén är en välsignelse för ekonomin ...”⁵⁹

7

Helt naturligt uppstår frågan: Var finner den fascistiska staten resurserna som tillåter den att bli den tunga industrins huvudsakliga kund, att finansiera de stora offentliga statusarbetena, och framför allt att betala för beställningarna på krigsmateriel? Varifrån får den pengarna att stoppa i storkapitalisternas fickor?

Fascismen använder gamla ”knep”. Dess förfarande skiljer sig inte från regeringarna i de krigförande länderna mellan 1914 och 1918: den emitterar värdepapper och fördärvar den nationella valutan på bekostnad av alla människor som lever på fasta inkomster från investeringar, sparmedel, pensioner, statliga löner, etc. – och även arbetarklassen, vars löner förblir stabila eller sackar långt efter de stigande levnadskostnaderna.

Men denna inflation är kamouflerad. Efter första världskriget var de finansiella teknikerna förfinade; fascismen glömde inte de svåra sociala konsekvenserna av den öppna inflation som,

⁵¹ Pietro Nenni, *Peuple*, 21 december 1935.

⁵² *Temps*, 3 september 1935.

⁵³ Arias, *Popolo d'Italia*, 3 februari 1938.

⁵⁴ Thaon di Revel, tal, 18 maj 1938.

⁵⁵ *Populaire*, 5 maj 1935.

⁵⁶ Citerat av *Information*, 19 februari 1937.

⁵⁷ Reinhardt, tal vid Nürnbergkongressen, *Temps*, 16 september 1937.

⁵⁸ *Temps*, 19 december 1935 and 12 april 1936.

⁵⁹ *Temps*, 18 augusti 1935.

i Tyskland 1923, nästan drev de desperata medelklasserna mot proletariatet. Det skulle vara för riskabelt att bara låta tryckpressarna öppet rulla, för alla att se. Mussolini själv utropade sig till ”deflationist” allteftersom statens skuldsättning ökade. Tredje rikets ledare avvisade inflationen med fasa. Således förklarade dr. Dreyse, *Reichsbanks* vicepresident: ”National-socialismen kan inte upprepa bedrägeriet för knappt tio år sedan – inflation – ett bedrägeri vars offer var just massan av regeringstjänstemän, arbetare, anställda, små räntetagare, etc. På så sätt skulle den riskera att bereda vägen för kommunismen.”⁶⁰ I april 1933 deklarerade dr. Schacht: ”*Reichsbanks* politik har bara ett mål: att upprätthålla markens stabilitet.”

Den fascistiska statens enorma omkostnader framgår inte i den officiella budgeten. Den italienska budgeten kan verka balanserad eller till och med visa överskott; men det verkliga underskottet uppgick, enligt den fascistiska professorn Arias beräkningar,⁶¹ till mer än tolv miljarder för 1935-1936, och mer än sexton miljarder för 1936-1937. I Tyskland kan upprustningsmiljarderna inte synas i budgeten, av det mycket goda skälet att ingen budget har publicerats sedan räkenskapsåret 1934-1935.

Inte heller visas fascismens utgifter i sedelcirkulationen. Denna har sannerligen ökat, men betydligt mindre i förhållande till utgifterna. I Italien steg den från 13 miljarder lire den 31 december 1934 till 15,5 miljarder 30 april 1937. I Tyskland steg den från 5,5 miljarder mark i juni 1933 till 8 miljarder i slutet av september 1938.

Ett överflöd av värdepapper emitteras. Men rör sig inte om sedlar, utan företagscertifikat och kortfristiga obligationer.

Italien

Den fascistiska staten utfärdar statsobligationer som generellt förfaller efter ett år. Dessa uppgick till 10,5 miljarder lire 1934. Därutöver betalar den för sina beställningar med ”skuldebrev”, som förfaller till betalning vid ett mer eller mindre näraliggande datum, och som dess kreditorer diskonterar på bankerna. Budgetkommissionens rapport för år 1933 medgav att ”budgetbalanseringen är försenad på grund av tunga utgiftsförpliktelser, för vilka betalningen skjuts upp. Staten köper på avbetalning, och använder av en av de värsta uppfinningarna i den amerikanska inflatoriska andan.”

Tyskland

Den tyska upprustningen finansieras främst genom så kallade ”skapade arbets”-växlar, som utfärdas för en sexmånadersperiod, men kan förnyas på förfallodagen. Staten ger dessa växlar till industrialisterna, som får dem diskonterade på bankerna. Den sammanlagda summan är svår att uppskatta, men måste uppgå till omkring tjugo eller trettio miljarder mark. Systemet är praktiskt eftersom det åtföljs av minimal publicitet, men innebär allvarliga risker. När bankerna, som är överbelastade med dessa värdepapper, inte längre kan uppfylla sina åtaganden till insättarna, kommer de att tvingas rediskontera papprena på *Reichsbank*, och de cirkulerade papprena kommer plötsligt att dubblas eller tredubblas. Denna hypotes är ingalunda ogrundad. I själva verket finner vi den i en promemoria som Ruhr-industrialisterna skickade till Hitler i juni 1937.⁶²

Faran är faktiskt så verklig att riksregeringen, efter 1 april 1938, övergav systemet med ”skapade arbetets”-växlar, och i deras ställe gav finansdepartementets ut nya ”leveransväxlar”. Växlarna skulle endast utfärdas för en sexmånadersperiod och inte gälla för rediskontering på *Reichsbank*; emitteringen skulle strikt begränsas till ett belopp som kunde

⁶⁰ Dr. Dreyse, tal, *Pariser Tageblatt*, 25 april 1935.

⁶¹ Arias, op. cit.

⁶² Industrialisternas promemoria, publicerad i *Information*, 28 och 31 augusti, 7 och 9 september 1937.

återbetalas på förfallodagen från ”normala” budgetkällor; och mängden emitterade växlar skulle offentliggöras. I augusti 1938 uppgick dessa räkningar till totalt 3 miljarder mark.⁶³

Men varje gång dessa kortfristiga värdepapper förfaller, blir den fascistiska staten tvungen att stå för sin underskrift. Ju fler växlar och statsobligationer den sätter i omlopp, desto farligare blir förfallodagarna, desto större blir risken för att den helt enkelt kommer att tvingas trycka papperspengar, och desto större blir risken för att kreditinflationen – den kamouflerade inflationen – blir vanlig inflation. Därför försöker den fascistiska staten ”placera” sin flytande skuld i statsobligationer – dvs. omvandla den till en långfristig skuld och lägga bördan på framtiden. Och den lyckas med detta endast genom tvång, genom ett påtvingat lån.

För att tvinga privatpersoner att köpa sina långfristiga papper, måste staten tillämpa särskilt hård kontroll över alla finansiella inrättningar som hanterar sparmedel – sparbanker och diverse halvstatliga institutioner och banker. I både Italien och Tyskland har denna kontroll det påstådda syftet att ”skydda besparingar”; staten låtsas se till att finansinstitutionerna behåller tillräckliga likvida medel för att sköta sina åtaganden. Men statens verkliga avsikt är något helt annat. Dess rätt att övervaka institutionernas skötsel gör det möjligt att upptäcka om insättarnas alla tillgängliga medel har ställts till statens förfogande; kort sagt, den fascistiska staten tvingar personer med små eller medelstora besparingar att omvandla sina besparingar – sina tillgängliga medel – till statliga värdepapper, vars intäkter varje dag förlorar allt mer av köpkraften, och kapitalet kan försvinna i tomma luften i händelse av statsbankrutt eller en valutakris.

Detta åtagande är desto mer smärtsamt och orättvist eftersom det som av en slump bara är storkapitalet, som undviker det. I själva verket döljer tungindustrimagnaterna de enorma vinsterna som de gör från statliga krigsbeställningar i sina balansräkningar; de skyndar att omvandla dem till ”verkliga värden” genom att återinvestera dem i sina egna verksamheter och använder dem för att skaffa nya maskiner till produktionen. Härigenom kringgår de statens tvång.

Italien

Genom lagstiftning från den 10 februari 1927 omorganiserades, förenades, grupperades sparbankerna som hanterar stora pengar (ca. 34 miljarder lire 1934) i provinsiala och regionala föreningar, och sattes under statligt förmyndarskap. På liknande sätt intervenerade staten som den högsta auktoriteten i förvaltandet av så kallade självständiga institutioner, såsom Nationella försäkringsinstitutet, Institutet för arbetarnas olycksersättning, etc. Lagdekret den 7 september och 6 november 1926 tvingade bankerna att inte bara överlämna månatliga och årliga balansräkningar till *Banca d'Italia*, utan utsatte dem också för inspektioner från den senares sida. Finansministern kunde återkalla licenser från inrättningar som kringgick denna kontroll.

I slutet av 1935 var uttag av tillgångar från besparingar och affärsbanker strängt begränsade. I mars 1936 ledde behovet av att till varje pris anskaffa ”nytt kapital” till det etiopiska kriget, till att kontrollen över kreditinrättningar förstärktes, och det skapades en ”inspektionstjänst för skyddande av sparande- och kreditutvidgning.” Alla inrättningar som hanterade sparmedel och kredit sattes under denna inspektionstjänsts kontroll och var tvungna att visa sina balansräkningar och undergå återkommande inspektioner.⁶⁴

Detta system gjorde det möjligt att suga upp alla sparkonton i tvångslånet. Tvångslånen drabbade innehavarna av små och medelstora besparingar och fastighetsägare hårt, men den tunga industrin undgick dem. Visserligen beordrade ett dekret den augusti 1935 företag att

⁶³ *Temps*, 18 augusti 1938.

⁶⁴ Dekretlagar, 12 mars 1936, *Gazzetta Ufficiale*, 16 mars 1936.

investera alla vinster på över 6 procent av sina kapitaliseringar i statliga värdepapper (ett senare dekret den 20 oktober 1937 höjde gränsen från 6 till 8 procent). Men storföretagen ser till att inte utdela sina enorma krigsmaterielvinster; de döljer dem i redovisningen och kringgår på så sätt skyldigheten att omvandla en del av dem till statliga papper.

Tyskland

”Det tyska folkets alla besparingar bör sättas i upprustningens tjänst”, förklarade finansministern, Schwerin von Krosigk.⁶⁵ Sparbankerna, som förvaltade enorma summor (ca. 13 miljarder mark), sattes genom en lag antagen den 5 december 1934 under statens strikta kontroll. De var föremål för tillsyn av en ”kontrollbyrå för kreditinstitut”, med säte i *Reichsbank*, vilken kunde begära all sorts information. ”Kontrollbyrå” gav instruktioner för investeringen av de tillgångar som fanns under dess förvaltning.⁶⁶ Åtgärder vidtogs också för att förhindra sparare från att ta ut alltför stora summor.

Staten ingrep också i skötseln av påstått oberoende institutioner, såsom nationella institutioner för sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring, arbetarersättning, etc.

Vad gäller bankerna, vilkas insättningar uppgick till ca. två miljarder mark, så utsattes även de för statens strikta kontroll, genom lagen av den 5 december 1934. De var inte bara tvungna att regelbundet översända sina balansräkningar till ”kontrollbyrå”, utan också att undergå alla sorters inspektioner och kontroller. Staten övervakade noggrant varje enskilt bankkonto, hindrade uttag med våld om så behövdes, och såg till att alla tillgängliga medel i bankerna omvandlades till statspapper.⁶⁷ Rikskommissarien för bankväsendet kunde utlysa verksamhetsförbud för varje finansinstitution som inte följde de fastställda reglerna.

Det bör noteras i förbigående att dessa åtgärder förändrade de tyska bankernas karaktär i grunden: ”I stället för att som förr spela en framträdande roll i kreditfördelningen till den privata ekonomin, har de blivit veritabla förvaltningsföretag för statliga värdepapper och organ som främst är avsedda att underlätta arbetet för den offentliga statskassan.”⁶⁸

Systemet gjorde det möjligt att ta ut avgifter på tyska besparingar. När riket behövde låna för att amortera sina kortfristiga skulder, grävde det bland tillgångarna hos sparbankerna, de halvstatliga institutionerna och de stora affärsbankerna. Således in-tecknade riket framtiden kraftigt. Det har uppskattats att det årliga underhållet av dessa lån (ränta och amortering), som 1936 var 158 miljoner mark, kommer att uppgå till 1 220 miljoner år 1944, och ännu mer under de kommande åren.⁶⁹

Således mobiliserades små och medelstora sparkonton i Tredje rikets tjänst och tvingades acceptera statspapper med ett nominellt värde, medan storindustrin omvandlade sina enorma vinster till ”realvärden”. Visserligen tvingade lagen den 4 december 1934 – förlängd med tre år i december 1937 – företag att placera vinster på över 6 eller 8 procent av det inbetalda kapitalet, på ett särskilt konto i *Golddiskontbank*, för att investeras i statliga värdepapper. Men magnaterna inom den tunga industrin hade inga problem att dölja vinsterna på sina konton och kringgå lagen. Faktum är att de fortsatte enorma ”amorterings”-operationer. Utrustning som normalt skulle amorteras på tio eller femton år, skrevs av på två eller tre. Under fyra år lyckades alltså den Rhen-westfaliska gruvindustrin ”amortera” mer än halva värdet av sitt redovisade kapital. Bara under år 1937 uppgick amorteringen på *I.G. Farbens* maskiner till 28 procent av det totala maskinvärdet, trusten *Rheinmetall-Borsigs* amortering uppgick till 27

⁶⁵ Citerat av *Lu*, 20 december 1935.

⁶⁶ *La Loi du Reich sur le credit du 5 décembre 1934*, bilaga till *Bulletin Quotidien*, 19 mars 1935.

⁶⁷ G. Jeze, ‘Les Méthodes financières allemandes’, *Das Neue Tagebuch*, 13 september 1935.

⁶⁸ *Information*, 28 oktober 1937.

⁶⁹ *Information*, 30 september 1937.

procent av det totala värdet av de redovisade tillgångarna, etc. Den tunga industrin är inte naiv nog att investera sina vinster i statspapper som över natt kan förlora allt värde; den föredrar att använda sina vinster till att skaffa ny tillverkningsutrustning. Även denna kan tveklöst över en dag komma att minska i värde, men järn är alltid järn och värt mer än papper.⁷⁰ Därför är det inte förvånande att lagen den 4 december 1934 endast lyckades åstadkomma insättning av trettio miljoner mark på *Golddiskontbanks* särskilda konto 1935 och 1936, varav tolv miljoner betalades in av *Reichsbank*.⁷¹

Men att låta långfristiga lån ha flytande ränta har sina gränser; besparingar som är tillgängliga årligen är inte outtömliga. För att betala av sina kortfristiga skulder när de förfaller måste den fascistiska staten, förutom att framtvinga lån, klämma åt skattebetalarna. Både i Italien och Tyskland, plågas massorna redan av skatter, och vad de anbelangar kan inte skattetrycket ökas ytterligare utan att det innebär fara. Därför tvingas den fascistiska staten, vars enda upptagenhet fram till idag har varit att befria de besuttna klasserna från skatt, skicka skatteindrivaren på dem. Men de minst diskriminerade är fortfarande den tunga industrins magnater, vilkas vinster och mervärde döljs skickligt. Så den fascistiska staten finner sig insnärjd i ett dilemma: å ena sidan förutsätter upprustningens och självförsörjningens behov att de stora tillverkarna gör omfattande amorteringar och återinvesterar vinsterna i de egna fabriker för att öka produktionen; å andra sidan förutsätter statens behov av att få in skatteintäkter för att omedelbart och till varje pris fylla de största hålen i statskassan, att företagen inte undgår skatten. Fångad mellan dessa motstridiga krav, undviker den fascistiska staten att utöva en hård och omfattande kontroll över storindustrin, som på egen hand skulle kunna dra in all skatt på företagen.⁷²

Italien

Ett lagdekret den 19 oktober 1937 lade en 10-procentig undantagsskatt på affärsföretagens redovisade kapital och mervärde. (Denna skattesats minskade med tre fjärdedelar för bolag som uppvisade ett underskott för de tre senaste räkenskapsåren, och med hälften för dem vars senaste balansräkning visade ett underskott.) Skatten betalas i femton amorteringar mellan 10 mars 1938 och 10 juni 1940, men alla möjliga sorters dispenser och ersättningar beviljades. Hälften av skatten kunde betalas genom att överlämna en tillräcklig mängd av företagets aktier till staten, och företagen tilläts revidera sina balansräkningar (med hänsyn till lirens devalvering) och, under särskilda villkor, distribuera sina mervärden. Denna skatt kan ha inbringat tre till sex miljarder lire.

Tyskland

Inkomstskatten för företag med inkomster på över 100 000 mark, som tidigare uppgick till 20 procent, höjdes i september 1936 till 30 procent. Den 30 juli 1938 höjdes den till 35 procent för 1938, och till 40 procent för 1939 och 1940. Skatten inbringade 1 553 miljoner mark år 1937.

I augusti 1938 talades det om att införa en ny skatt kallad ”*Wehrsteuer*” (försvarsskatt), vilken skulle höja avgiften på privatinkomster till 30 procent.⁷³

Nästan alla storföretagens årsredovisningar i början av 1938 klagade på de höjda skatterna.⁷⁴ Skattetrycket, som under 1928-1929 var 18,5 procent av den tyska nationalinkomsten, nådde i själva verket 28,6 procent 1937. Med 14 miljarder mark var skatteintäkterna för 1937-1938

⁷⁰ Rud. Lang, *Deutsche Freiheit*, 21 juli and 11 augusti 1938.

⁷¹ *Information*, 2 april 1937.

⁷² Rud. Lang, op. cit.

⁷³ *Temps*, 18 augusti 1938.

⁷⁴ *Temps*, 17 februari 1938.

redan mer än dubbelt så höga som 1933-1934. Men storkapitalet har fram till idag endast behövt bära en liten andel av detta kraftigt ökade skattetryck, i förhållande till sina enorma vinster.

8

Hur varierade, geniala eller vågade de än må vara, hindrar alla dessa medel inte den politiska ekonomins gamla lagar från att ta ut sin hämnd. Gradvis ger den dolda inflationen samma effekter som öppen inflation: *pengarnas köpkraft minskas*. Men fascismen vill dölja denna värdeminskning – eller åtminstone så länge som möjligt skjuta upp tidpunkten då den framträder öppet – och så länge som möjligt upprätthålla valutans artificiella värde. Det lyckas i hög grad genom polisterror och sekretess. Men dessa extraordinära åtgärder är effektiva endast inom de nationella gränserna; de har ingen verkan utomlands. Fascismen drivs därför att tillgripa ett nytt medel: upprätta en mur runt den nationella valutan.

Italien

Efter 1934 yttrade sig valutans verkliga värdeminskning i kapitalflykt till utlandet och ett åtföljande gulduttag som ständigt minskade *Banca d'Italias* metallreserv. Reserven på 7 105 miljoner lire i slutet av februari 1934 (jämfört med 12 106 miljoner lire den 1 januari 1928) sjönk till 3 394 miljoner den 31 december 1935.

För att bibehålla det fiktiva valutavärdet tvingades fascismen bygga en mur runt valutan. Genom radikala åtgärder förbjöd den kapitalflykt. Två lagar den 27 maj 1934 upprättade en rigorös kontroll över utländska värdepapper som innehades av italienare, förbjöd alla transaktioner i utländska aktier och valutor, utom de som var nödvändiga för affärsbehoven, och förbjöd export av italienska sedlar och checkar. Dessa åtgärder förstärktes genom dekretet av den 8 december, vilket gjorde varuexporten beroende av att all utländsk valuta som erhållits som betalning leverades till staten; alla banker, bolag, företag och privatpersoner måste redovisa och ställa alla sina utländska krediter till ett "Nationellt valutainstitut" förfogande – dvs. finansdepartementet. Varje italiensk medborgare måste före den 31 december redovisa sina innehav i de banker eller företag som har sina huvudkontor utanför Italien. I maj 1935 måste alla italienska ägare av utländska värdepapper eller italienska värdepapper utgivna utomlands sätta in dem på *Banca d'Italia*. Den 28 augusti beslutades att alla utländska värdepapper som innehades av italienare skulle förvärfvas av Nationella valutainstitutet i utbyte mot 5 procent statsobligationer med förfallodatum om nio år. Ett dekret den 8 oktober förbjöd den som lämnar Italien att ta ut mer än 2 000 lire.

Dessa stränga åtgärder förhindrade dock inte minskningen av valutans köpkraft inom landet. Den 5 oktober 1936 beslutade Mussolini, som vid tiden för 1927 års stabilisering hade svurit att försvara liran "till sin sista blodsdroppe", att devalvera den till 41 procent av 1927 års kurs. Men även detta kirurgiska ingrepp misslyckades att rädda den italienska valutan. Dess reala värdeminskning fortsatte.

Tyskland

Efter 1934 visade sig också den tyska valutans reala värdeminskning i kapitalflykten utomlands och de efterföljande gulduttagen, vilka hade minskat förhållandet mellan guld till sedlar från 20 procent vid slutet av 1932 till 1,5 procent den 31 december 1934.

För att stoppa guldutflödet behövde den nationalsocialistiska regeringen förhindra kapitalflykten genom radikala åtgärder. Den började med att delvis, sedan helt, inställa räntebetalningar på den utländska handelsskulden. Efter den 1 juli 1934 förklarades ett fullständigt uppskov på alla överföringar knutna till de handelsskuldena, inklusive de som

återgår till Dawes- och Young-lånen,* och den 1 juli 1935 förlängdes detta uppskov. Ett dekret från den 2 oktober 1934 förbjöd varje tysk på utlandsresa att ta med mer än tio mark. Och slutligen kom det berömda dekretet den 1 december 1936: ”Personer lydande under tysk jurisdiktion som medvetet och med skändliga avsikter eller något annat uselt motiv skickar sin förmögenhet utomlands, eller som lämnar den där i strid med rättsliga bestämmelser och därigenom åsamkar den tyska ekonomin allvarlig skada, är föremål för dödsstraff. Hans förmögenhet ska beslagtas.” Detta dekret följdes av ett ytterligare den 15 december som gav den skyldige respit till den 31 januari 1937 för att sända hem sitt exporterade kapital.

Men dessa extraordinära åtgärder kunde uppenbarligen inte förhindra att markens köpkraft minskade innanför muren. I sin promemoria till Hitler i juni 1937,⁷⁵ uppskattade Ruhr-industrialisterna att värdeminskningen låg på 40 procent. Det måste vara minst 50 procent. Men i Tyskland vågade inte de nationella ledarna tillgripa en devalvering, som de hade gjort i Italien. De fruktade de psykologiska effekterna – p.g.a. de fruktansvärda minnena från det förflutna. År 1937 presenterade dr. Schacht stolt marken som ”den enda valutan i ett stort land som inte har devalverats”.⁷⁶ Dessutom skulle en devalvering av marken under nuvarande förhållanden inte bara orsaka allvarlig psykisk skada, den skulle också inte heller få stopp på den kontinuerliga nedgången i de tyska pengarnas köpkraft. Så länge riket avsätter enorma summor åt upprustning skulle det vara fåfängt att hoppas på att markens stabila reella värde skulle kunna upprätthållas efter devalveringen. I sin hermetiskt förseglade glasbur fortsätter marken att existera i en rent konstgjord form.

9

Användning av ett medel leder till ett annat. Fascismen tvinigas nu upprätta en mur runt, inte bara valutan, utan hela den nationella ekonomin. Att förbjuda kapitalflykt räcker inte. Det är nödvändigt att förbjuda alla gulduttag som inte motiveras av överhängande importbehov. Endast import av varor som behövs vid tillverkning av krigsmateriel och som inte produceras inom landet kan godkännas; annan import tolereras endast om de förstnämnda inte redan har uttömt den tillgängliga utlandsvalutan.

Ett sådant system leder till en strikt statlig kontroll över utrikeshandeln. Och eftersom importvaror måste ersättas av inhemska produkter blir staten tvungen att skapa surrogatindustrier, på konstgjord väg och till stora kostnader.

Utan att ha velat det tillgriper fascismen därför självförsörjning, inte den utopiska självförsörjning som utlovades före makterövrandet och som skulle ”garantera att behoven hos varje samhällsmedlem tillgodoses” och ”arbetets företrädare framför kapitalet”(kapitel IV), utan en veritabel blockad som resulterar i massfattigdom och en tendens till stigande priser, men ändå bunden till hårda och omfattande priskontroller.

Italien

År 1934 uppgick den negativa handelsbalansen i utrikeshandeln till 2,5 miljarder lire. Gulduttagen var oroväckande. I början av 1935 underkastades dessutom all utrikeshandel militärens behov: det var nödvändigt att ”nationen i händelse av krig har de oundgängliga medlen för att segra till sitt förfogande”.⁷⁷ Efter ett dekret den 18 februari 1935 krävdes statligt utfärdade licenser för import av utländska produkter. Krigsmaterielimportörer beviljades dessa licenser utan svårigheter, men de övriga behövde en importlicens från någon

* Med dessa lån omvandlade Tysklands besegrare ”skadeståndet” till en handelsskuld, vilket ålade Tyskland att betala ränta till obligationsinnehavare och att amortera av kapitalet.

⁷⁵ Industrialisternas promemoria, tidigare citerad.

⁷⁶ Dr. Schacht, tal, *Temps*, 22 april 1937.

⁷⁷ Kommuniké från ‘Högsta kommissionen för det nationella försvaret’, 20 februari 1935.

exportör som betalning för vad de hade exporterat.

Den fascistiska regeringen sade upp de handelsavtal som hade tecknats med andra länder på grundval av "mest-gynnad-nationsklausulen" och ersatte dem med ett utbytessystem. Den försökte begränsa inköp från varje land till den mängd italienska produkter som detta land skulle köpa.

Efter den 1 augusti tog staten över monopolet på utländska inköp av vissa råvaror: kol, koppar, tenn, nickel, bomull, ull, eldningsolja, etc. I början av 1936 skapades en statlig institution för utlandsvaluta med det särskilda ansvaret för att reglera importen och exporten.

Den 2 mars 1937 beslutade det fascistiska Stora rådet om "maximal tillämpning av självförsörjning vad gäller militära behov och *om nödvändigt en total uppoffring av civila behov.*" I juni 1937 mottog styrelsen av "Finansbolaget för järnindustrin", som just hade bildats, detta telegram från Mussolini: "Om någon sektor ska uppnå maximal självförsörjning, bör det vara järnsektorn!"⁷⁸ Den 11 oktober utnämnde sig den centrala korporativa kommittén, under ett möte i Rom, till den "högsta kommissionen för självförsörjning", med det uttalade syftet att "samordna, kontrollera och stimulera all verksamhet ... för att uppnå självförsörjning".⁷⁹

Kostnaden för denna "självförsörjning" är hög. En industri för tillverkning av surrogat skapades med hjälp av statligt deltagande, statliga subventioner, vinstgarantier, etc. På detta sätt garanterades ett bolag som hade bildats för tillverkning av syntetisk bensin, *Azienda Nazionale Idrogenazione Combustibili*, en avkastning på mellan 6 till 8 procent. Tre fabriker byggdes till stora kostnader för att producera syntetisk bensin från albansk asphalt, toskansk brunkol, sicilianskt glimmerskiffer, etc.

Men trots alla ansträngningar kunde inte självförsörjningen göra det möjligt för Italien, som var fattigt på råvaror, att klara sig utan den övriga världen. År 1938 producerades bara 10 procent av det konsumerade kolet, och Italien skulle knappast under några som helst omständigheter kunna producera mer än en tredjedel av sina behov. Den italienska järnindustrin är beroende av andra länder för 50 procent av sina råvaror. Mussolini erkände detta själv.⁸⁰

Bara under de första fyra månaderna 1937 tvingades Italien importera 1 300 000 ton oljeprodukter. År 1938 uppskattades bristen på vete till mellan tio och tjugo miljoner deciton. 1937 års handelsbalans visade ett underskott på sex miljarder lire, långt högre än de föregående åren.

Trots självförsörjning, nödvändiggjorde själva det faktum att importen fortfarande var stor, att alla medel tillgreps för att stimulera exporten. I en kommentar i kammaren om den ogynnsamma handelsbalansen, konstaterade minister Guarneri att importen hade reducerats till ett *absolut minimum*. Mycket lite kunde göras i så måtto som de ville skapa en gynnsam handelsbalans. Enbart exporten återstod, och ministern insisterade på det verkliga behovet av att slåss för att vinna fler marknader: "*Antingen exportera eller försvinna!*"⁸¹ Men de hjälpmedel som har beviljats exportörer tär hårt på den inhemska konsumtionen. Råvaruimporten för tillverkning av exportvaror kommer *efter* råvaruimporten för försvarsmateriel, men *före* importen för den inhemska konsumtionens behov. Efter att ha tvingats att lämna över 75 procent av den utlandsvaluta han fått för sina sändningar till staten, är exportören fri att använda de resterande 25 procenten för att importera råvaror för återexport efter att de har omvandlats till varor. Den inhemska konsumenten betjänas sist – om någon utlandsvaluta återstår.

⁷⁸ Citerat av A. Leroux, *Populaire*, 7 juli 1937.

⁷⁹ *Temps*, 28 oktober 1937.

⁸⁰ Mussolini, tal, 15 maj 1937, *Temps*, 15 maj 1937.

⁸¹ *Temps*, 27 februari 1938.

Sådana var självförsörjningens begränsningar och brister. Dessutom var självförsörjningen för de fascistiska ledarna inte ett universalmedel, utan ett *provisorium*. ”Chefen för den italienska regeringen”, skrev *Temps* Romkorrespondent, ”ser inte problemet ur en dogmatisk synvinkel.”⁸² Han skulle nöja sig med ”självförsörjningens outhärliga minimum ...”. Men fascismen var fångad i en ödesdiger kedja händelser och hade inget annat val.

Under tiden betalar folkets massor för experimentet. Levnadskostnaderna stiger, trots den diktatoriska priskontrollen, och det råder brist på förnödenheter – på konsumtionsvaror. Konsumenten får helt enkelt dra åt svångremmen.

Tyskland

År 1934 nådde Tysklands negativa handelsbalans 285 miljoner mark. Utrikeshandeln underordnades dessutom upprustningens behov. ”Ekonomiministern tvekar inte att importera metaller och råvaror som enbart är avsedda för krigsindustrin, men han begränsar den import som krävs för att livnära nationen.”⁸³ Efter 1934 började riksregeringen minska den mängd utländsk valuta som importörerna förfogade över. Lagen den 23 mars 1934 skapade en kontrollbyrå med befogenhet att bevilja eller vägra importlicenser, alltefter omständigheterna, för alla klasser av importerade produkter. Kontrollbyråer upprättades successivt för bomull, ull och hampa, icke-järnmetaller, gummi och koppar. Den 11 september beslutade dr. Schacht att öka antalet kontrollbyråer till tjugofem, så att all import undantagslöst skulle underkastas statlig kontroll. Ingenting kunde importeras utan att vederförande byrå först godkänt den nödvändiga utlandsvalutan. De godkända importerna (utom när det gällde råvaror som behövdes för det ”nationella försvaret”) var proportionella mot den utlandsvaluta som införskaffats genom exporten.

Den 26 augusti 1934 meddelade dr. Schacht att alla kommersiella överenskommelser som Tyskland slutit skulle sägas upp – eller ändras genom förhandlingar – för att överensstamma med utrikeshandels nya organisation. Tyskland skulle härnäst handla från ett land i den mån som detta importerade tyska varor.

Den 27 april 1936 fick Göring, den hårdföra mannen, högsta bestämmanderätt i alla frågor som gäller råvaror och utlandsvaluta. Vid Nürnbergkongressen i september 1936 tillkännagav Hitler en ”fyraårsplan” för att göra Tyskland oberoende av omvärlden, och i oktober utsågs Göring till ”fyraårsplanens” diktator. Han förde befäl över ”alla myndigheter, inklusive rikets högsta myndigheter, och alla partiorgan”.⁸⁴ Efter dr. Schachts avgång från departementet för nationell ekonomi i slutet av november 1937, sammanslogs förvaltningen för ”fyraårsplanen” med detta departement och uppslukade det.

Fyraårsplanens genomförande krävde investeringar på mellan sex och åtta miljarder mark.⁸⁵ Huruvida det var lönsamt eller inte beaktades inte. Som Ruhr-industrialisterna, möjligen något ironiskt, sade i sin promemoria till Hitler:⁸⁶ ”Staten ser inte på planen för råvaror ur produktionskostnadssynpunkt. Inför den farliga råvarubristen är det den rent kvantitativa frågan som är avgörande för staten.” Riket krympte faktiskt inte genom några uppoffringar. Genom att använda alla metoder – finansiella investeringar, subventioner, skattelättnader, prisgarantier, beställningar och vinster, etc. – uppmuntrade det tillverkning av surrogat. Till exempel garanterade det *Braunkolen Benzin A.G.*, som producerar syntetisk bensin från brunkol, amortering av dess utrustning på tio år och en 5-procentig avkastning på det

⁸² *Temps*, 24 mars 1938.

⁸³ *Temps*, 12 augusti 1935.

⁸⁴ *Völkischer Beobachter*, 21 oktober 1936.

⁸⁵ Industrialisternas promemoria, tidigare citerad.

⁸⁶ *Ibid.*

investerade kapitalet.⁸⁷ Elva fabriker upprättades för att göra syntetisk bensin från brunkol, kol, etc. Riket tillhandahöll också större delen av kapitalet till *Reichswerke für Erzbergbau und Eisenhütten "Hermann Göring"*, som inrättades i juli 1937 för att bearbeta låggradig järnmalm.

Men denna enorma insats mötte på allvarliga begränsningar gällande priserna. De alltför höga kostnaderna på många syntetiska produkter gjorde det svårt att i fredstid låta dem ersätta naturliga produkter. Till exempel var det lägsta priset på Leunas syntetiska bensin 140 franc per hektoliter i början av 1936, enligt General Serrigny, medan naturlig bensin kostade 22 franc per hektoliter i Hamburgs hamn.⁸⁸ Även om man medger att priset på syntetisk bensin kan ha gått ner sedan dess, är skillnaden fortfarande stor. "Om prisskillnaden förblir vad den är i dag – och den är avsevärd –" skrev *Temps* tyska korrespondent, "kommer de att begränsa sig till att tillverka små mängder av de nya produkterna, men fabrikena kommer att vara utrustade för att snabbt öka produktionen i krigstid ...".⁸⁹

Dessa febrila ansträngningar, dessa enorma utgifter, har dock inte lyckats lyfta det "utländska oket" från Tyskland, där industrin främst består av tillverkning och där de viktiga råvarorna saknas. Överste Thomas, chef för krigsdepartementets krigsekonomiavdelning, medgav under en föreläsning: "Varken genom grundlig exploatering av naturresurser, inräknat surrogat- eller syntetiska material, eller genom att begränsa landets behov till ett minimum, kan den göras oberoende till den grad att importen upphör helt och hållet."⁹⁰ År 1937 levererade den nationella produktionen endast mellan 20 och 25 procent av råvarubehovet. Med "fyraårsplanen" kommer den att kunna leverera 30 eller till och med 40 procent, men inte mer. Under de mest gynnsamma förhållandena kan produktionen av malm som mest leverera 50 procent av behovet. År 1937 var järnproduktionen bara 7 miljoner ton, medan konsumtionen var 28 miljoner ton. Produktionen av flytande bränslen (naturliga och syntetiska) levererade inte mer än 50 procent av behovet. P.g.a. dessa allvarliga brister, visade sig Tredje riket vara extremt sårbart i krigstid, trots sina segrar och resurser.

Trots dessa åtgärder visade handelsbalansen för första halvåret 1938, trots att den hade varit mer gynnsam under de tre föregående åren, ett underskott på 114 miljoner mark.

Om importen fortsatte att vara så stor, skulle handelsbalansen endast kunna göras mer gynnsam genom att öka exporten. Det var nödvändigt att till varje pris hitta utländska marknader, men detta kunde bara göras genom att på konstgjord väg skära ner priserna på tyska varor utomlands och sälja dem med förlust – m.a.o. genom att utarma landet. En lag den 1 juli 1935 tillät ekonomiministern att ta ut en årlig skatt på 720 miljoner mark från den tyska industrin som helhet till en "dumpnings"-fond, och staten lade 300 miljoner mark till denna summa. Ur denna fond betalades exportörer en bonus i proportion till sina förluster, vilket gjorde det möjligt för dem att sänka sina försäljningspriser från 25 till 50 procent lägre än de inhemska priserna. Men skatten på industrin som helhet fördes i själva verket vidare till *samtliga konsumenter*. "I industrikretsar anses det inte möjligt att göra denna stora uppoffring utan en märkbar ökning av de inhemska kostnadspriserna. Dessa kommer oundvikligen att leda till en ökning av levnadskostnaderna."⁹¹

När handelsbalansen 1938 åter blev ogynnsam beslutade ekonomiministern, Funk, att öka mängden utlandsvaluta som tilldelas exportörer för import av råvaror som behövs för deras

⁸⁷ *Temps*, 20 februari 1936.

⁸⁸ General Serrigny, *Revue des Deux Mondes*, 1 april 1936.

⁸⁹ *Temps*, 2 december 1937.

⁹⁰ Överste Thomas, föreläsning, 6 februari 1937, *Temps*, 8 februari 1937.

⁹¹ *Temps*, 3 juli 1935.

tillverkning.⁹² Liksom i Italien kom den inhemska konsumenten i sista hand vid fördelningen av utlandsvaluta.

Så blev resultatet av den tyska självförsörjningen. För att säga som det är, så betraktade dr. Schacht den aldrig som något annat än ett olustigt medel. Han upprepa ständigt att han inte tyckte om självförsörjningen som sådan, och att han föredrog vanliga och aktiva internationella relationer.⁹³ Han ansåg att det var ett ”medel man tvingas ta till under vissa omständigheter” och inte som ett ”verkligt ekonomiskt system”.⁹⁴

Liksom i Italien betalar de folkliga massorna för den slutna ekonomin. Livsförnödenheter är knappa och dyra, oftast bådadera. Till detta kommer en osynlig prisökning, som tar sig uttryck i en kvalitetssänkning på varor – en ökning som faktiskt kan uppskattas till en prisökning med 10-15 procent.⁹⁵ Bristen är särskilt markant bland de livsmedelsprodukter (smör, fetter, fläsk) som Tyskland är beroende av från främmande länder, och den import som var starkt begränsad. ”Upprustningen”, utropade Göring, ”har kostat oss enorma ansträngningar. Vi behövde råvaror som måste erhållas från utlandet. Vi var tvungna att besluta om att använda vår valuta för att köpa mineraler eller andra saker. Antingen kunde vi köpa smör och ge upp vår frihet, eller så kunde vi välja friheten och ge upp smör ...”⁹⁶ ”Låt oss dra åt svängremmen! Det kommer att göra oss gott!” rådde Goebbels den olyckliga konsumenten.⁹⁷

10

Genom att hoppa från medel till medel – inte efter någon på förhand utarbetad teori, utan på ett rent empiriskt sätt, kanske utan att ha förutsett vart vägen som de överdrivna rustningarna tvingade in den på ledde – kommer fascismen således fram till en ”krigsekonomi”, liknande den som de krigförande länderna hade mellan 1914 och 1918. Den enda skillnaden mellan igår och idag är att ekonomin under 1914-1918 var en krigsekonomi i ordets egentliga mening, medan den nuvarande fascistiska ekonomin är en krigsekonomi i fredstid.⁹⁸

Då freden efter 1919 återställdes, krävde kapitalisterna att ”krigsekonomi” skulle avvecklas, otåliga att återfå sin fulla handlingsfrihet. I Italien blev Mussolini till och med subventionerad av dem för att bedriva en kampanj i sin tidning, *Popolo d'Italia*, mot den ”statism” som ärvdes från kriget.⁹⁹ Tack vare storfinansens ekonomiska stöd, sitter fascismen idag vid makten. Och vad gör den? – eller snarare, vad är den tvingad att göra? Återuppliva ”krigsekonomi”.

Det utmärkande draget hos denna ekonomi är den ständiga utvidgningen av statliga funktioner. Staten är den högsta ledaren för hela ekonomin; staten blir industrins enda kund; staten länsar alla privata besparingar; staten monopoliserar utrikeshandeln; staten styr priserna; staten förfogar fritt över arbetskraften; staten delar ut råvaror; staten avgör inom vilka ekonomisektorer nya investeringar är nödvändiga och beslutar om ny tillverkning, etc., etc. ”Vi har nått en punkt”, utbrast Mussolini, ”att om ... staten går i dvala under tjugofyra timmar, skulle det vara tillräckligt för att orsaka en katastrof.”¹⁰⁰ Och enligt dr. Schacht gäller för Tyskland att: ”Mer än någonsin tidigare, är individer ingenting utan staten ...”¹⁰¹ ”Endast

⁹² Funk, tal, 24 maj 1938, *Temps*, 28 maj 1938.

⁹³ *Temps*, 2 februari 1937.

⁹⁴ *Temps*, 28 november 1937.

⁹⁵ Industrialisternas promemoria, tidigare citerad.

⁹⁶ Göring, tal i Hamburg, 6 december 1935.

⁹⁷ Goebbels, tal, 10 mars 1936.

⁹⁸ Jfr. Lucien Laurat, *Peuple*, 13 december 1936.

⁹⁹ Rossi, *Nascita e avvento del fascismo*, 1938.

¹⁰⁰ Mussolini, tal, 14 november 1933.

¹⁰¹ Dr. Schacht, tal i München, *Temps*, 30 januari 1935.

staten kan stå vid rodret.”¹⁰²

Staten styr ekonomin. Men vad finns bakom denna abstraktion, staten? Vem styr staten?

Den fascistiska statens byråkrati är oförmögen att lösa de nya och komplicerade ekonomiska problem som har uppstått. ”Det är”, som *Temps* säger, ”klart att om staten tar på sig att styra den nationella ekonomin, så måste den ha en oändligt mycket mer komplicerad administrativ apparat än den har i dag.”¹⁰³ Därför låter sig byråkratin, samtidigt som den uppvisar stolt självständighet, ”ta råd” av dem som är ”sakkunniga” – nämligen *de kapitalistiska magnaterna*. De blir statens ekonomiska ledning – inte längre dolt, som tidigare, utan *officiellt*. Permanenta kontakter upprättas mellan dem och den byråkratiska apparaten. De dikterar, och byråkratin utför. Det är den verkliga rollen för ”korporationerna”, som inrättades i Italien genom lagen av den 4 februari 1934, och för de ”yrkesgrupper” som inrättades i Tyskland genom lagen av den 27 februari 1934, prototyperna för Petains ”organisationskommittéer”.

Vad är det uttalade syftet med de italienska ”korporationerna”? ”Att ge råd i alla frågor som på något sätt rör det ekonomiska område för vilket det skapades, närhelst det begärs av berörda myndigheter.”¹⁰⁴ Och det uttalade syftet med de tyska ”yrkesgrupperna”? ”Att organisera systematiska kontakter mellan industrialisterna och ekonomidepartementets tjänster.”¹⁰⁵

Inom ”korporationer” och ”yrkesgrupper” bestäms de frågor som rör ”krigsekonomin” gemensamt av industrialisterna och den statliga byråkratin: uppdelning av råvarornas importkvoter för krigsmateriel, lagring av råvaror och handelsvaror för krigstid, skapande av industrier för att tillverka surrogat, exportökning, etc. Och, vilket är ganska passande, när något ska delas upp förbehåller magnaterna lejonparten åt sig själva.

Italien

1934 fick de italienska ”korporationerna” i uppdrag att bilda konsortier för att på världsmarknaden köpa råvaror som skulle fördelas mellan de olika tillverkarna.¹⁰⁶ När man efter februari 1935 började tillämpa importbegränsningar, anförtroddes det åt ”kommittéer med korporativ bas” att fördela importkvoterna och licenserna.¹⁰⁷ I början av 1936 kungjordes att ”de korporativa tekniska kommittéerna förbereder och genomför en maximal exploatering av samtliga nationella reserver och resurser ... Korporationernas arbete är fast inriktat mot dessa mål.”¹⁰⁸ Exempelvis var korporationen för metallurgi- och maskinindustrin särskilt engagerad i problemet att anskaffa specialmetaller för flygplanskonstruktion.¹⁰⁹ Den 11 oktober 1937 blev den centrala korporationskommittén, bestående av företrädare för de tjugotvå korporationerna, ”högsta kommissionen för självförsörjning” med långtgående befogenheter. Samtidigt försökte ”korporationerna” minska produktionskostnaderna för att öka exporten. ”De nya korporationerna”, skrev *Giornale d'Italia*, ”förbereder en bra grundval för den övergripande undersökning och de samordnade åtgärder som problemet [med export] kräver, i varje produktionsfas.”¹¹⁰

Tyskland

Efter september 1934 samarbetade ”yrkesgrupperna”, vars ledare ”ofta i praktiken var

¹⁰² Dr. Schacht, föreläsning i Berlin, *Temps*, 6 februari 1935.

¹⁰³ *Temps*, 21 mars 1935.

¹⁰⁴ Lag den 4 februari 1934.

¹⁰⁵ Dr. Schmitt, tal, 13 mars 1934.

¹⁰⁶ Jfr. Guillaume, *Les Corporations en Italie*, 1934.

¹⁰⁷ *Temps*, 14 juni 1935.

¹⁰⁸ *Temps*, 31 december 1935.

¹⁰⁹ *Temps*, 1 och 2 januari 1936.

¹¹⁰ *Giornale d'Italia*, 22 maj 1934.

identiska med cheferna för kartellerna”¹¹¹, nära med de olika importkontrollbyråer som inrättades vid den tiden. Genom det gemensamma arbetet fulländade staten sitt stora program för tillverkningsurrogat. När dumpningsfonden instiftades 1935 för att stimulera exporten, samarbetade ”yrkesgrupperna” både under insamlandet av denna fond och vid utdelningen av den bland exportörer. Ett av deras främsta mål var att ”snabbt och rationellt utveckla export-handeln” (enligt Kessler), att ”utveckla exporthandeln med alla medel” (enligt von der Goltz och Schacht).

11

Men några få naiva människor är fortfarande övertygade om att storkapitalisterna, under en fascistisk regim, inte har någon makt över staten, utan tvärtom att staten styr kapitalisterna med en järnhand. Varifrån kommer denna beständiga illusion? De fascistiska plebejerna ansvarar till stor del för att sprida den. Faktum är att de tar sina önskemål för realiteter, och vill att andra ska göra det också. De vill egentligen vända på rollerna och använda ”krigs-ekonomin” och ”korporationen” för att ställa kapitalismen under statens auktoritära styre – dvs. sig själva. Som ekonomins herrar skulle de besitta rikedom och makt. Även lite verbal demagogi förefaller användbart för att dämpa deras gräsrotters missnöje. Men de förmår lika litet som någon annan att behärska detta område så att de kan gå från ord till handling. Kapitalisterna försvarar sig kraftfullt mot dessa anspråk. Trogna den ekonomiska liberalismen accepterar de krigsekonomin endast under omständigheternas krav och insisterar på att få ansvaret för den. De kommer inte att låta plebejerna dra nytta av den för att stänga in dem i en ännu strängare ”statism”. De befvarar att ”korporationerna” eller ”yrkesgrupperna” kan komma att avledas från sina ursprungliga mål, som är strikt begränsade i tid och rum, så att de fångas i sin egen fälla. *Den fascistiska statens härskare fördömer och förkastar formellt alla ”socialiserande” tendenser.* De drar gränsen mellan tillfälliga åtgärder som kapitalismen kan tillgripa och de överksamma drömmarna hos vissa, som i enlighet med ett förutfattat schema, skulle förvandla denna ”statism” till ett permanent system.

Italien

Lavoro Fascista hävdade att de i det ”korporativa” systemet såg en ”antiborgerlig” och ”verkligt revolutionerande omvandling av den nationella ekonomin”.¹¹² ”Vissa fascister”, noterade *Temps* Romkorrespondent, ”såg till och med sanktionerna som ett *utmärkt tillfälle* att påskynda tillämpningen av det korporativa systemet och att vänja hela befolkningen, utan åtskillnad mellan rika och fattiga, till att böja sig för nationens intressen ...”¹¹³

Storkapitalet reagerade kraftfullt mot sådana tendenser. Industriförbundet, arbetsgivarnas privata organisation, fortsatte att existera självständigt utanför ”korporationerna”, trots att det inte hade någon rättslig status i den ”korporativa staten”. Det höll årliga kongresser, och 1934 års kongress förärades till och med av själva *il Duces* närvaro. Presidenten, Pirelli, utnyttjade tillfället till att påminna de statliga företrädarna om att staten inte får blanda sig i förvaltningen av produktionen. Utan tvekan är statlig intervention ibland nödvändigt – till exempel för att rädda ett bankrutt företag – men den ”behöver inte vara så generell ... Ekonomiska lagar får inte kränkas.” Vad gäller arbetsgivarna, så kommer de ”i vilket fall som helst” aldrig att avvika från ”principen om privategendom och individuella initiativ”.¹¹⁴

Il Duce mångfaldigade sina lugnande försäkringar. Korporationerna i Italien skulle fortsätta att enbart vara organ för kontakt mellan staten och industrialisterna – och *ingenting mer*. De

¹¹¹ *Temps*, 15 november 1936.

¹¹² Citerat av Buozzi, *Peuple*, 24 maj 1934.

¹¹³ *Temps*, 7 januari 1936.

¹¹⁴ Rom, 15 oktober 1934; jfr. *Temps*, 21 oktober 1934; ‘Fascisme’, 3 november 1934.

skulle inte användas för att behärska privatindustrin; de skulle inte själva leda produktionen. Mussolini gav sitt formella löfte: ”Måste det återigen upprepas att korporationerna inte är ett självändamål?”¹¹⁵ ”Korporationerna är statliga organ, men inte enbart statens byråkratiska organ.”¹¹⁶ ”Det är inte fråga om statssocialism, eftersom den fascistiska staten inte har för avsikt att monopolisera produktionen; inte heller försöker den undertrycka individuella initiativ, och ännu mindre skada privategendomsrätten ...”¹¹⁷ Han vägrade att gå med på en utveckling som skulle leda ”till ren statskapitalism ... byråkratisering av den nationella ekonomin”.¹¹⁸ ”Jag tror att ingen av er vill byråkratisera ekonomin – dvs. förstelna det ekonomiska livets realitet, en komplex och föränderlig verklighet ...”¹¹⁹ ”Vi har inte för avsikt att multiplicera det redan betungande antalet statligt anställda med tio.”¹²⁰

Tyskland

*Völkischer Beobachter*s plebejer ville se i bildandet av ”yrkesgruppernas” som en ”ekonomisk konstruktion styrd av tysk socialism”.¹²¹ ”Den nationalsocialistiska staten har ekonomin i sina händer ... Liberalismens dunkla ’ekonomiska lagar’ ... är inte längre giltiga; de ersätts av statens vilja och föresatser ... Efter tjugo månader vid makten har nationalsocialismen blivit herre över ekonomin.”¹²²

I slutet av 1937 trodde plebejerna att förhållandena var gynnsamma för en ny våg av ”vänsterism”. *Völkischer Beobachter* och andra nazistiska tidningar inledde en kampanj mot de enorma krigsmaterielvinsterna.¹²³ Dr. Leys Arbetsfronten, och Walter Darrés Livsmedelskorporationen gick så långt som att begära *förstatligande av krigsindustrierna*.¹²⁴

Storkapitalisternas ilska hade periodvis väckts av sådana idéer. De gick inte med på att ”yrkesgrupperna” skulle syssla med något annat än det specifika mål som de hade tilldelats. ”Dessa organisationer”, skrev *Frankfurter Zeitung*, ”får inte bli ett självändamål. Dessa gruppers byråkrati måste strängt begränsas. *Deras privilegier får inte utökas utöver vad de har varit fram till idag ...*”¹²⁵ Den ”socialiserande” statismens spöke fortsatte att störa industrialisterna: ”Industrikretsar fruktar att den nationalsocialistiska staten ska försöka få ett slut på de stora svårigheter som den står inför genom att lägga sig i den interna skötseln av företagen ...”¹²⁶ Och arbetsgivarorganet, *Der Ring*, gav ifrån sig ett nödrop: ”En sorts tvångsekonomi håller på att födas, liknande den under kriget. Verkningarna är till och med ännu mer omfattande och djupare, och *kan mycket lätt leda till en situation där privatindustrins oberoende skulle försvinna och ersättas av de statliga myndigheternas förvaltning*. Det är desto mer nödvändigt att se denna fara i vitögat, eftersom en sådan utveckling inte skulle motsvara de principer som var tongivande när det nya riket skapades.”¹²⁷

I januari 1938 fruktade industrikretsar särskilt att staten skulle nationalisera rikets vapenindustri, ”enligt vissa uppgifter är det överhängande”.¹²⁸ Deras talesman åkte för att träffa

¹¹⁵ Mussolini, tal, 8 november 1934.

¹¹⁶ Mussolini, tal, 24 mars 1936.

¹¹⁷ Mussolini, artikel i *Annales*, 10 november 1933.

¹¹⁸ Mussolini, tal, 14 november 1933.

¹¹⁹ Mussolini, tal, 13 januari 1934.

¹²⁰ Mussolini, tal, 6 oktober 1934.

¹²¹ *Völkischer Beobachter*, 14 november 1934.

¹²² *Ibid.* *Völkischer Beobachter*, 20 november 1934..

¹²³ *Fascisme*, 27 juni 1936

¹²⁴ *Völkischer Beobachter*, 7 januari 1938, citerat av *Syndicats*, 16 februari 1938.

¹²⁵ *Frankfurter Zeitung*, 14 juli 1934.

¹²⁶ *Temps*, 29 april 1935.

¹²⁷ Citerat av ‘*Fascisme*’, 11 augusti 1934

¹²⁸ *Information*, 21 januari 1938.

Hitler i Berchtesgaden, och protesterade häftigt mot alla planer på nationalisering av krigsindustrin.¹²⁹

De styrande i Tredje riket skingrade kategoriskt denna oro. Dr. Schacht förkastade alla försök att använda ”yrkesgrupperna” för att öka byråkratin eller statismen. Under inga omständigheter fick dessa grupper frånta en företagschef hans personliga ansvar. Det enskilda företaget ska i största möjliga mån arbeta oberoende och inte ledas i koppel av dussintals grupper. Varje överflödigt organisation skulle på ett ödesdigert sätt leda till att initiativandan försvann.¹³⁰ Ingen nationalisering av ekonomin. ”Privatekonomin måste fortsätta sina satsningar och sin aktivitet ...”¹³¹ ”Staten kan inte ensam ta över en mekanism som är så omfattande och delad i så många grenar som ekonomin. Stimulering av det individuella intresset är och förblir grunden för all ekonomisk verksamhet. Nationalsocialismen har fastställt principen att staten ska vägleda ekonomin, men inte själv bli entreprenör ...”¹³²

I november 1937 lämnade dr. Schacht ekonomidepartementet, men hans efterträdare, Göring och Funk, talade samma språk. I ett tal vid Königsbergmässan uppgav Funk: ”Inget kunde vara mer felaktigt än att, som vissa gör utomlands, påstå att Tyskland planerar att införa ett system med ekonomiska kontroller och statskapitalism som exkluderar privata initiativ ... Vi kan inte undvara individen kreativa kraft ... Vi utformar inte en dogmatisk ekonomisk politik, utan en framgångspolitik.”¹³³ Den 31 januari 1938 förklarade en rapport från Berlin: ”De som står general Göring nära förnekar att man överväger att förstatliga den tunga industrin ... Ett förstatligande skulle bara vara ett hinder genom att byråkratisera industrin och ta död på industrialisternas initiativ.” Den 7 februari konstaterade Funk, då han formellt antog sina funktioner som ekonomiminister: ”Fyraårsplanen får inte hämma individuella initiativ ... Den privata och den offentliga ekonomin är inte konkurrenter; de ska komplettera varandra.”¹³⁴ Det är betecknande att de militärer som deltog i ledningen av ”krigsekonomi” och ”fyraårsplanen” visserligen föredrog en strikt kontroll av industrin till *förmån för det ”nationella försvaret”*, men ogillade plebejernas ”antikapitalistiska” kampanjer och uppgav sig vara otvetydigt emot all nationalisering. Till exempel deklarerade överste Thomas, chef för krigsdepartementets krigsekonomiavdelning, kategoriskt: ”Utförandet lämnas i största möjliga mån åt privata initiativ. Den tyska krigsekonomi kommer inte att socialisera krigsindustrin ... Företagaren och köpmannen ska tjäna pengar. Det är det de är till för.”¹³⁵

12

När fyraårsplanen och självförsörjningen förverkligas, visar de tyska storindustrialisternas kretsar tecken på oro och ängslan, och brist på entusiasm. Det beror inte på att plebejernas ”socialiserings”-tendenser har någon chans att vinna; det har de fortfarande inte alls. Inte heller beror det på att de kapitalistiska vinsterna är i omedelbar fara; de som ackumulerats under de föregående åren har gett industriägarna enorma reserver, och de profiter som de fortfarande gör är mer än aktningsvärda. Deras oro har sin grund i att de fått intrycket att den regim de ville ha och satte vid makten, den regim som de ensamma har dragit fördelar från, och som de sugit märgen ur, har passerat sin glansperiod. Gradvis och omärkligt blir vinstmarginalerna allt mindre. Under de första åren översköljde regeringen dem med skattebefrielser; nu kostar krigsekonomi dem höga skatter (se ovan). Under de första åren lät regeringen dem, genom obligatoriska kartelliseringar, fastställa monopolpriser; nu tvingar

¹²⁹ *Temps*, 7 februari 1938.

¹³⁰ Dr. Schacht, tal, 4 december 1935.

¹³¹ Dr. Schacht, tal, *Temps*, 28 september 1935.

¹³² Dr. Schacht, tal, 30 november 1935.

¹³³ Funk, tal vid Königsbergmässan, *Temps*, 29 november 1937.

¹³⁴ *Populaire*, 1 februari 1938.

¹³⁵ *Temps*, 9 februari 1938.

krigsekonomins behov staten att införa en striktare kontroll över karteller och priser. De undrar hur priserna och situationen för kartellerna kommer att påverkas av att Göring-Werke börjar kasta ut stora mängder järn och stål på marknaden.* Under de första åren garanterade regimen dem profitkvoter som överträffade allt de hade upplevt sedan en lång tid tillbaka; nu garanterar deras påtvingade deltagande i surrogatindustrin (med vinstgarantier) dem en avkastning som inte är högre än marknadsgenomsnittet. De har verkligen anledning att vara sura! Och liksom för att ge påtagliga bevis för sina farhågor och de allt mindre vinstmarginalerna, började storindustrins aktier falla på Berlinbörsen i slutet av juli 1938.

Samtidigt blir de byråkratiska restriktionerna mer outhärdliga för varje dag. Ett av storkapitalets språkrör, *Deutsche Volkswirt*, utbrister: ”*Ve den industrialist som oavsiktligen inte lyckas uppfylla sina skyldigheter! Raseriet släpps lös, trots att det knappast längre är möjligt för honom att utföra de skyldigheter som kontinuerligt åläggs honom ...*”¹³⁷

Så industrialisterna börjar muttra inte bara om de plebejiska demagogerna, utan också om den man som har gjort mest för dem, som är helt hängiven dem, som utan tvekan med lätthet skulle undvika att utsätta dem för restriktioner, om han inte själv var tvungen att till varje pris säkra ”fyraårsplanens” framgång. Det blev allt vanligare med sammandrabbningar mellan dem och Hermann Göring. Den 17 december 1936 försäkrade Göring, efter att ha samlat ”ekonomins trehundra ledare”, dem om ”behovet av Tysklands omedelbara industriella mobilisering”. Enligt *Temps* Berlinskorespondent *orsakade hans uttalanden stor förvåning bland lyssnarna, och Göring tillrättavisade de närvarande industrialisterna hårt. Han förebrådde dem för deras slapphet i att genomföra den stora fyraårsplansidén.*¹³⁸ I december 1937, i tidskriften *Vierjahresplan*, skrev Göring: ”Företaget måste inse att det, i sista hand, endast existerar genom att utföra de stora uppgifter som det anförtrots och *inte genom att balansera räkenskaperna för vinster och förluster.*”¹³⁹

En annan intressekonflikt får en del av storindustrin att ogilla ”fyraårsplanen”. Exportindustrin klagar över att den har offrats. Trots subventioner från dumpningsfonden minskar den tyska exporten på samtliga utländska marknader, och detta förvärras av det faktum att världsekonomin i sig är på nedgång. I en promemoria riktad till riksskansler Hitler i juni 1937 framförde talesmännen för exportindustrin, särskilt de Rhen-westfaliska kolbaronerna, klagomål.¹⁴⁰ Exporten stryps av alla möjliga formaliteter som ”förvandlar utbytet av varor till en rent byråkratisk verksamhet”. Exportindustrin saknar råvaror: dessa är nästan helt reserverade för krigsmaterielindustrin. Den saknar kapital: den inte kan bevilja utländska kunder de stora krediter som den ökande konkurrensen gjort nödvändiga. Den saknar marknader: ett resultat av självförsörjningen är att den tyska ekonomin isoleras från världsmarknaden. ”Det har visat sig”, konstaterar promemorian dystert, ”att utrikeshandeln för de främsta länderna i världen inte nödvändigtvis är beroende av den tyska marknaden ...” Så exportindustrin kräver att kursen ska läggas om och kontakten återupptas med världsekonomin. Men – och de skräder inte orden – *det är omöjligt att få tillbaka ekonomin till världsekonomins sfär om den fungerar så att värdet på dess inhemska valuta försämras och om den enbart bedriver sådana verksamheter som upprustning och självförsörjning.*”

Dr. Schacht blev exportindustrins talesman. Den 13 april 1937 begav han sig till Bryssel och framförde där till pressen ”att han skulle vilja stabilisera valutan på en ny kurs, och att han

* Det hävdas att Göring-Werke en dag ska kunna producera sex miljoner ton icke-behandlat stål – nästan lika mycket som den största trusten, United Steel, som producerade 6 280 000 ton åren 1936-1937.¹³⁶

¹³⁶ Överste Thomas, föreläsning, *Temps*, 20 april 1936.

¹³⁷ Citerat av *Temps*, 24 april 1938.

¹³⁸ *Temps*, 21 december 1936.

¹³⁹ Citerat av *Temps*, 23 december 1937.

¹⁴⁰ Industrialisternas promemoria, tidigare citerad.

ansåg sig kunna garantera att Tyskland är berett att samarbeta i en sådan operation. Det skulle skapa handelsfrihet ...”.

Men anhängarna av ”fyraårsplanen” och den extrema självförsörjningen vann, åtminstone för tillfället, med stöd av de delar av den tunga industrin som lever på självförsörjning och ”krigs-ekonomi”, och den 26 november 1937 fick dr. Schacht lämna ekonomidepartementet, där han ersattes av Funk, Görings marionett.

Oron, både hos storindustrin i allmänhet och exportindustrin i synnerhet, har en viss koppling till den politiska krisen den 4 februari 1938 (se kapitel VII) som ledde till marskalk von Blombergs och general von Fritschs avgångar. Men krisen slutade, som vi sett, i en kompromiss. Och på det ekonomiska planet ledde det tydligen också till en kompromiss mellan ”fyraårsplanens” direkta anhängare och halvhjärtade anhängare. I slutet av november 1937 hade Dr. Schacht utsetts till minister utan portfölj, vilket lät honom fortsätta att delta i regeringens överläggningar. I mars 1938 blev han omvald till *Reichsbanks* president för en fyra års mandatperiod. Vid flera tillfällen gav Göring och Funk honom offentliga hyllningar. För att citera *Frankfurter Zeitung*, ”Schacht går ut och stannar inne”.¹⁴¹

Trots att riksregeringen fortsätter att genomföra ”fyraårsplanen”, strävar den uppenbarligen efter att blidka industrialisterna i allmänhet och i synnerhet uppfylla några av exportindustrins krav genom att öka den senares kvoter av råvaror och valutor. I juli 1938 utsåg Göring en ”medlingskommissionär”, Neumann, och gav honom i uppgift att hitta en ”kompromiss mellan krigsekonomin och exportintressena”.¹⁴²

Ståhejet efter de allmänna stridsropen tillät Hitler att förkasta Münchenpakten, och tycktes ha gett Hitler en respit från motsättningarna i den tyska ekonomin. Donau- och Balkanländerna, vars ekonomier kompletterade Tysklands, skulle bli ”Stortysklands” satelliter. Om Tyskland hade lyckats omfamna dessa länder i en enorm tullunion, skulle hon omedelbart ha erhållit de marknader som hennes exportindustri desperat behövde och de råvaror som är avgörande för hennes krigsekonomi.

Men den tyska imperialismens imperialistiska motståndare förstod till fullo den risk som en sådan förstärkning av rikets ekonomiska potential innebar. Och de föregrep den, till en början genom att – med guld – köpa Donauländernas ”vänskap”, och sedan genom att avsiktligen gå vidare till randen av en väpnad konflikt.

Hitler, å sin sida, visste att Centraleuropas marknader inte skulle räcka länge för att lyfta den tyska kapitalismen ur dess svårigheter. Han tvekade inte att plocka upp den handske som hans motståndare hade kastat, och gav sig in i på att erövravärldsmarknaden. Krigsmaskinen började rulla – och den skulle inte stanna på flera år.

13

Det bör påpekas att om storindustrin endast är måttligt entusiastisk inför självförsörjning, och en hermetiskt försluten ekonomi, så har den lätta industrin som arbetar för den inhemska konsumtionen ännu större anledning att klaga. De betalar dyrt för den tunga industrins ökade dominans, genom högre priser på maskiner, bränsle, etc. De ser hur deras marknader ständigt krymper p.g.a. massornas minskade köpkraft. Med anledning av det företräde som ges import av produkter som ska användas till krigsmateriel, lider de allvarlig brist på råvaror och genomgår en svår kris. I Italien gäller detta ylleindustrin, silkesindustrin och liknande; och i Tyskland, industrier för textilier, kläder, skinn och läder, radio, etc. Under 1937 var skinn- och läderindustrin bara igång trettio timmar i veckan, och textilindustrin tjugofyra. För den

¹⁴¹ *Frankfurter Zeitung*, 28 november 1937.

¹⁴² *Freies Deutschland*, 28 juli 1938.

senare var index för arbetstimmar (med 1929 som 100) endast 82,9, och för klädindustrin var det 84,9.

14

Vad gäller medelklasserna – just de vars missnöje satte fascismen vid makten – har de helt enkelt blivit pungslagna in på bara benen.

Precis som under det senaste kriget var det *personer med fasta inkomster* (från sparmedel, investeringar, pensioner och löner) som betalade för krigsmaterielen. Så nu betalar de för upprustningen, och deras överlevnad blir ännu svårare allteftersom den nationella valutan förlorar sin köpkraft i landet.

De *små tillverkarna och oberoende hantverkarna* lider både av råvarubrist och marknadsbrist. Tysklands Nationalsocialistiska parti lovade ”att gynna dem genom rikets, delstaternas och kommunernas beställningar”. Men det är inte längre fråga om att hålla detta löfte, av det mycket goda skälet att beställningar på krigsmateriel uteslutande går till den tunga industrin.¹⁴³ Fascismen i båda länderna lovade att ”lägga om kursen”, att gå tillbaka till en producenternas ekonomi, och strypa de stora kapitalistiska monopolen (kapitel IV). Men som vi har sett, när den kommer till makten förstärker den bara på alla möjliga sätt de monopol som den lovade att oskadliggöra (se ovan); den förstärker bara kapitalismens tendenser till koncentration och mekanisering. I Italien, efter att ha frågat sig, ”Ska vi ... krossa maskinerna ... eller begränsa deras användning?” svarade Mussolini: ”Denna lösning är barnslig ... Att gå baklänges har aldrig varit lönsamt.”¹⁴⁴ I Tyskland gjorde dr. Schacht narr av en viss ”hantverkarromantik från det förgångna”, och påminde den reaktionära småbourgeoisien om att ”spinnrocken har ersatts av spinnmaskinen, vattenhjulet av elmotorn ... En industri som inte använder dessa moderna maskinmetoder kan inte möta andra länders konkurrens på det internationella planet.”¹⁴⁵

I båda länderna är villkoren för små och medelstora industrier beklagliga. När de tjugo storföretagen i Italien med kapital på över 250 miljoner lire 1934-35 redovisade nettovinsterna på 675 miljoner lire, rapporterade 9 144 företag med kapital på mindre än en miljon nettoförluster på 95 miljoner. Samtidigt förlorade 649 företag med kapital på mindre än 10 000 lire 60,94 procent på sina investeringar, och 290 företag med kapital på mellan 10 000 och 25 000 lire förlorade 92,29 procent.¹⁴⁶

I Tyskland har antalet företag med kapital på mellan 5 000 och 1 000 000 mark minskat från 7 512 år 1931 till 3 850 år 1937.¹⁴⁷

Småhandlarna är särskilt brutalt svikna av den fascistiska ekonomiska politiken. Å ena sidan är de inte så skyddade som de hade hoppats, genom den mördande konkurrensen med varuhus. Å andra sidan är de fångade i en kniptång mellan stigande grossistpriser, som en följd av sluga sammanslagningar, och frysningen av försäljningspriserna.

Italien

Långt ifrån att ha minskat sedan fascismens ankomst, har storbutikerna i Italien hela tiden vuxit på småhandelns bekostnad. Magnaten Volpi jublar på senatgolvet åt vissa åtgärder ”som syftar till att gradvis avskaffa småhandeln och skapa stora, centraliserade, kommersiella

¹⁴³ Edmond Landau, *L'Oeuvre*, 18 januari 1938.

¹⁴⁴ 'Pas de retour en arrière', artikel i *L'Agence Économique et Financière*, 15 februari 1932.

¹⁴⁵ Dr. Schacht, tal, 30 november 1935.

¹⁴⁶ Gaddi, *La Misère des travailleurs fasciste*, 1938.

¹⁴⁷ Jfr. Landau, op. cit.

företag, som myndigheterna lättare kan övervaka”.¹⁴⁸

Småhandlarna tyngs ner av skatter, som stiger varje år. Till exempel höjdes, genom ett dekret i november 1937, momsens från 2,5 till 3 procent och det föreskrevs att all försäljning som uppgick till mer än en lira var skattepliktig, medan försäljning som understeg 10 lire tidigare var undantagen.¹⁴⁹

Småhandlarna betalar också för skillnaden mellan stigande grossistpriser och försäljningspriser, vilka på konstgjord väg hålls nere av regeringen. Ett dekret den 16 december 1926 inrättade kommunala tillsynskommissioner för att licensiera köpmän och reglera försäljningspriserna. I december 1930 beslöts om en allmän prissäskning på 10 procent, och svartskjortorna tvingade brutalt småhandlarna att ändra sina prislappar. I april 1934 upprepade den fascistiska staten åtgärden. Det fick Handelsförbundet att besluta att alla handlare som inte samtyckte till ytterligare en 10-procentig sänkning skulle uteslutas ur den förening de tillhörde. Detta verkställdes hänsynslöst genom att stänga butiker och detaljister. Mellan januari 1934 och januari 1938 ökade index för grossistpriser på de tjugo viktigaste livsmedlen från 100 till 141, medan index för försäljningspriserna på samma produkter endast steg från 100 till 129.¹⁵⁰

Tyskland

I Tyskland är de stora butikerna varken ”kommunaliserade” eller begränsade i sin verksamhet, såsom nationalsocialismen lovade. Tredje riket har nöjt sig med att förbjuda... restauranger i varuhus och bara om deras avskaffande inte äventyrar ”verksamhetens sundhet” (lag den 15 juli 1933). Senare tillät ett dekret den 1 februari 1935 återigen ”första klassens” varuhus i storstäderna att ”servera mat”.

Rudolf Hess tillkännagav, i Hitlers namn, att ”med tanke på den ekonomiska situationen, betraktar partiledningen åtgärder som skulle ruinera storbutikerna som icke önskvärda ... Den förbjuder därför NSDAP:s medlemmar att på någon sätt agera emot dem ...”¹⁵¹ På våren 1934 hävdade de nationalsocialistiska Handels- och Industriförbunden återigen att det inte var tal om att stänga storbutikerna.¹⁵² Det är inte bara så att det saknas restriktioner för storbutikernas verksamhet, utan den nationalsocialistiska staten har också kommit till deras undsättning (Karstadt, Tietz) med miljoner. Siffrorna för varuhusens och ”lågpris”-butikernas affärsverksamhet har hela tiden ökat, medan 16 000 småhandlare (7 000 bara i Berlin) har tvingats slå sina butiker.¹⁵³

Småhandlare pressas ännu hårdare än i Italien, mellan stigande grossistpriser och offentligt kontrollerade försäljningspriser. En ”prisregleringskommissionär” utsågs den 5 november 1934. Denna tillämpade strikt tillsyn över försäljningspriser, och småhandlarna som sålde för högre belopp än de fastställda priserna bötfälldes kraftigt (uppemot 1 000 mark) och fick sina butiker stängda. Samtidigt anförtröddes en stor kampanj för prissäskningar åt brunskjortorna, som gjorde mot de ”ariska” småhandlarna vad de hade gjort mot judiska köpmän 1933. I sin proklamation till Nürnbergkongressen 1935, förklarade Hitler: ”Vi kommer att agera brutalt mot de som ... försöker höja priserna, och vi kommer inte att tveka att, om så krävs, skicka dem till koncentrationsläger.”¹⁵⁴

¹⁴⁸ Volpe, tal, 12 februari 1928, citerat av Ferrari, *Il regime fascista italiano*, 1928.

¹⁴⁹ Jfr. Gaddi, op. cit.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ K. Heiden, *Geburt des dritten Reiches*, 1934.

¹⁵² *Temps*, 13 april 1934.

¹⁵³ Landau, op. cit.

¹⁵⁴ *Temps*, 12 september 1935.

Genom ”korporationerna” hamnar också de små tillverkarna och köpmännen, vilka fascismen demagogiskt hade lovat oberoende korporationer (kapitel IV), bundna till händer och fötter, i klorna på de stora monopolisterna, deras direkta fiender.

Italien

Fram till 1934 hade de små tillverkarna inte någon oberoende organisation, utan istället en federation knuten till Allmänna Industriförbundet, storindustriernas mäktiga organisation. Vad gäller småhandlarna, så var de inte organiserade för sig, utan i det fascistiska Handelsförbundet – dvs. de var inordnade direkt under storbutiksägarnas förmynderskap. Istället för att få oberoende representation organiserades de små handlarna och tillverkarna efter 1934 i de tjugotvå nya ”korporationerna”, alltefter deras näringsgren. Eftersom de bara utgjorde en liten, icke inflytelserik minoritet i dessa, var deras representanter i själva verket helt beroende av storkapitalisterna.¹⁵⁵

Exempelvis har de små tillverkarna och hantverkarna två (av trettio) representanter i Träproduktkorporationen, en (av femtio) i Textilkorporationen, två (av femtio) i Metallurgi- och maskinkorporationen, tre (av fyrtiotre) i Beklädnaskorporationen, en (av tjugotre) i Bok- och papperskorporationen, en (av tjugotvå) i Utvinningsindustrikorporationen, och två (av tjugofem) i Glas- och keramikorporationen. Handeln har bara tre arbetsgivardelegater och tre ”representanter för de anställda” i korporationerna för trä, textilier, kemiska produkter och beklädnad; fyra av varje i Metallurgikorporationen; två av vardera i Bok- och papperskorporationen och Glas- och keramikorporationen; och en vardera i Utvinningsindustrikorporationen. Och dessa handelsdelegater företräder, *utan åtskillnad*, både småhandlare och varuhusen eller butikskedjorna.

Tyskland

Två oberoende korporationer bildades i början av maj 1933 – en Detaljhandelskorporation (exklusive storbutiker) och en Hantverkarkorporation. I spetsen för båda tillsattes medelklassernas ledare, dr. Rintelen. Men dessa korporationer bibehöll inte sitt oberoende länge. Dr. Rintelen avsattes snart från ledningen korporationerna, och när hela den tyska ekonomin 1934 delades in i ”yrkesgrupper”, omvandlades Detaljhandelskorporationen till ”handels yrkesgrupp”, och Hantverkarkorporationen blev ”hantverkarnas yrkesgrupp”. Båda grupperna underordnades ekonomiministerns strikta kontroll – m.a.o. storindustrins högsta ledarskap. Dessutom innefattade hädanefter Handelsgruppen inte bara småhandlarna, *utan även varuhusen och butikskedjorna*. Styrelsen hade tre medlemmar, varav en ägde en stor butikskedja, och en annan ett stort varuhus.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Guillaume, op. cit.

¹⁵⁶ *Pariser Tageblatt*, 14 februari 1935.

X. Fascismen vid makten: Jordbrukspolitik

Som vi har sett (kapitel I) subventioneras fascismen innan makterövringen inte bara av industrialisterna, utan också av storgodsägarna. När den segrat försöker den förhindra att profiteminnska minskar såväl för de senare, som för de förra. Genom att göra så, betalar den både av sin tacksamhetsskuld till godsägarna och främjar ett annat syfte: att uppnå självförsörjning och nationens oberoende livsmedelsförsörjning. För storgodsen lämpar sig mycket bättre för intensivt, vetenskapligt och mekaniserat jordbruk än små jordlotter.

Av politiska skäl vill fascismen dessutom vid sidan av storgodsägarna skapa ett begränsat skikt av medelstora bönder, rekryterade från pålitliga regimanhängare, för att säkra en pålitlig social bas på landsbygden.

Slutligen tenderar fascismens jordbrukspolitik att förena vad den kallar ”jordbrukets intressen” och ”industrins intressen” – dvs. de stora industrialisternas och storgodsägarnas intressen – på bekostnad av fattigbönderna och stadsproletariatet. Den skyddar inte småbönderna mot kapitalismen; tvärtom fullbordar den kapitalismens invasion av jorden.

1

För att vinna småböndernas stöd tvekar inte fascismen att demagogiskt kräva uppdelningen av storgodsen. Men när den väl har segrat, bryr den sig inte om att röra dem. Om den övertar några tusen hektar för ”kolonisering”, är det bara en rökridå. Dessa åtgärder lämnar storgodsen nästan intakta; i själva verket motsätter sig fascismen en uppdelning av jorden och försöker återskapa stora och medelstora jordbruk på småböndernas bekostnad.

Italien

Den italienska fascismen trampade sina löften under fötterna. Redan i juni 1922, vid de fascistiska ”fackföreningarnas” första kongress, tonade Mussolini ner jordbruksrevolutionen.¹ Under sommaren 1922 introducerade katolikerna ett utkast till en lag för att kolonisera *latifundiet* inför Kammaren och lagen antogs. Den föreskrev expropriering, med ersättning och genom Nationella institutet för kolonisering, av vissa stora egendomar som inte var uppodlade eller som brukades dåligt av sina ägare. Men denna plan, blygsam som den var, bekämpades bittert av den fascistiska parlamentsgruppen, och efter marschen mot Rom skyndade sig Mussolini att dra tillbaka den innan den togs upp i senaten. Den 11 januari 1923 upphävde regeringen ”Visochi-dekretet” från 2 september 1919, som tillfälligt hade legaliserat ett antal fall av bondeockupation av trädesjord. Efter att först ha odlat jorden med förlust och sedan förbättrat den i sitt anletes svett, tvingades de olyckliga ockupanterna att återlämna den till de tidigare ägarna utan ersättning.²

Efter 1923 rörde fascism aldrig storgodsen. Den försökte visserligen framställa det ”allmänna jordförbättrings”-projektet som ett sätt att bana väg för en omfördelning av italiensk jord. Men det fanns en stor skillnad mellan ord och verklighet. En fascist, G.C. Baravelli, skrev i en pamflett om ämnet: ”Den fascistiska regimen tror på den grundläggande betydelsen av det privata jordägandet. Den lämnar jordägarna där den finner dem ... Den respekterar egendomsprincipen ... *med största samvetsgrannhet*.”³ När kammaren den 12 december 1934 röstade om den andra jordförbättringslagen, garanterade jordbruksministern, Acerbo, att lagen togs emot entusiastiskt av godsägarna, och att den inte gjorde någon som helst skada på den heliga egendomsrätten – ”dessa rättigheter som fascismen, efter kriget, försvarade och räddade från

¹ Jfr. Saager, *Mussolini ohne Mythos*, 1931.

² Silone, *Der Fascismus*, 1934.

³ Baravelli, *Società editrice di 'Novissima'*, Rom, 1935.

angrepp från alla håll”.⁴ De ägare som inte klarade av sin del av kostnaderna för jordförbättringarna (den andra och större delen bars av staten) skulle, enligt lagen den 24 december 1928, få hela eller delar av sin egendom exproprierad av det ”jordförbättringskonsortium” som de tillhörde, givetvis med ersättning. Men enligt Rosenstock-Franck,⁵ var exproprieringarna före 1934 inte många. De få egendomar som exproprierades lämnades över av jordägarnas konsortium, inte direkt till små bosättare, utan till spekulativa landföretag som sålde dem så dyrt som möjligt efter att förbättringarna hade gjorts. ”Expropriering genomförs inte till gagn för alla, utan för att öka vinsten hos företag med strikt begränsade intressen. Man kan inte föreställa sig ett system som står längre från varje form av socialism.”⁶

Lagen från december 1934 korrigerade utan tvekan en del av dessa missförhållanden, genom bestämmelsen att den exproprierade jorden därefter skulle förbättras och delas ut av staten själv, genom en byrå, det fascistiska Jordförbättringsinstitutet. Dessutom gjordes exproprieringar obligatoriska om ägarna inte kunde betala sin kostnadsandel för förbättringsåtgärderna. Men jordbrukskrisen drabbade småbönderna betydligt hårdare än storgodsägarna (se nedan), och det var främst de små jordbrukarna som exproprierades. Dessutom baserades ersättningen på kapitalisering som beräknades från egendomens nettoinkomst, och eftersom de ruinerade småägarnas inkomster var små eller obefintliga, köptes deras jord till ynkliga priser.

Slutligen blev förbättringarna mycket dyra – mellan 10 000 och 20 000 lire per hektar. Staten ställdes därför inför ett dilemma: antingen avyttra den exproprierade jorden till oöverkomliga priser efter att de har förbättrats, vilket omöjliggör försäljning, eller praktiskt taget ge bort den till privilegierade bosättare. Eftersom de offentliga finansernas skick inte tillät en sådan generositet i stor skala, fortsatte ”koloniseringen” att vara mycket begränsad. År 1935 skrev G.C. Baravelli, ”det fullständiga återköpet av en mycket stor del av den nationella jorden är nu bara en tidsfråga”.⁷ Detta var i själva verket en bekännelse som staten vid den tidpunkten *inte ens hade påbörjat*.⁸

I januari 1936 frågade en engelsk journalist jordbruksministern Rossoni, varför fascismen inte hade genomfört en jordreform. Denne svarade: ”Vi kan inte beslagta jordägarnas egendom. *Vi är fascister, inte socialister*.”⁹ Mussolini konstaterade i mars 1936 att ”jordbruket – till sin struktur – inte tillåter omfattande omvandlingar. Ingen betydande innovation i den italienska jordbruksekonomins traditionella form ...”.¹⁰

Inte nog med att den fascistiska staten misslyckades med att ”dela upp jorden”, dess politik tenderade också tydligt att rekonstruera stora och medelstora innehav på småböndernas bekostnad. Ända sedan slutet på den feodala regimen, hade bönderna haft rätt till kollektiv användning av vissa landområden som kom från de gamla feodala förläningarna och som fortfarande ägdes formellt av de gamla herrarnas arvingar. Lagen den 8 juni 1924 återlämnade denna jord till dess nominella ägare. På samma sätt hade bönderna haft andra rättigheter (särskilt boskapsbete) på ”kommunal jord”, såsom centrala och södra Italiens *tratturi*. Storgodsägarna hade under tidens gång gjort slut på dessa privilegier. Omedelbart efter kriget tog bondekommunerna tillbaka sina stulna landområden från inkräktarna. När fascismen var vid makten, tillägnade storgodsägarna sig dem igen i en ännu större skala.¹¹

⁴ *Gazetta del Popolo*, 13 december 1934.

⁵ Rosenstock-Franck, *L'Economie corporative fasciste*, 1934.

⁶ *Ibid.*

⁷ Baravelli, *op. cit.*

⁸ Jfr. Murat, *La Propriété agraire en Italie*, Lyon, 1936.

⁹ Rossoni, intervju i *New Statesman* och *Nation*, London, 4 januari 1936.

¹⁰ Mussolini, tal, 23 mars 1936.

¹¹ Silone, *op. cit.*

De få egendomar som användes för kolonisering, efter att de hade förbättrats, tilldelades inte små bosättare, utan delades in i medelstora jordbruk. Till exempel installerade den fascistiska staten på de dränerade Pontinska träskerna några tusen familjer av så kallade "krigsveteraner" – egentligen noggrant utvalda fascister – som fick 50 000 hektar, uppdelade på endast 2 773 jordbruk.¹²

Tyskland

Nazisterna backade också från sina löften. Hitler-regeringens första jordbruksminister var ingen mindre än Hugenberg, storgodsägarnas man. Det är värt att påpeka att det fanns ett antal framstående nazister bland junkrarna: till exempel, hertigen av Sachsen-Coburg-Gotha, från NSKK (Nationalsocialistiska motorkåren), med 10 182 hektar; prinsen av Hessen, nära vän till Göring, med 7 013 hektar; marskalk von Blomberg, med 2 345 hektar; greve Schwerin von Krosigk, finansminister, med 3 846 hektar, etc., etc.¹³ Inte överraskande, sköts uppdelningen av storgodsen upp på obestämd tid. Hitler förklarade att "de stora lantegendomarna kan få existera lagligt under förutsättningen att den verkar för alla medborgares gemensamma bästa".¹⁴ Till rikskommissarie för den inre koloniseringen utnämnde han en annan representant för junkerklassens jordägare, baron von Gayl, en före detta minister i von Papens regering. I stället för att expropriera och uppdelna storgodsen, som sedan länge hade upphört att vara lönsamma, gjorde Hugenberg dem välmående på statens bekostnad (lag den 1 juni 1933, se nedan). Hans rival och efterträdare i jordbruksdepartementet, Walter Darré, drev exakt samma politik: "Enligt en överenskommelse med kanslern", förklarade han, "ska jag inte röra någon egendom, oavsett storlek, om den är ekonomiskt sund och kan bära sig själv."¹⁵

Genom att proklamera de "ärflika jordbruken" som oförytterliga (lag den 29 september 1933) – och i vissa fall skulle storgodsen kunna dra nytta av lagen om "ärflika jordbruk" – stängde den nazistiska staten helt dörren för alla förhoppningar om en verklig "kolonisering".¹⁶ Till exempel, förklarades den 2 februari 1935 Leinfeld-egendomen i Württemberg, som tillhörde baron von Neurath, "oförytterlig och inte föremål för beslagtagande".

Men även om "koloniseringen" var död och begraven, serverades ordet fortfarande i olika såser. Den nazistiska pressen lade då och då fram glittrande och storslagna "koloniserings"-projekt, t ex den som tillkännagavs av *Grüne Woche* i januari 1934, för att skapa 190 000 nya jordbruk; och "i oktober 1934 inrättade Darré en "särskild kommitté för inre kolonisering. Men i stället för att gå framåt, gick "koloniseringen" i själva verket bakåt. Medan det 1932 fanns 9 046 nya jordbruk med en totalyta på 102 000 hektar som tilldelats små bosättare, sjönk antalet 1933 till 4 914 på sammanlagt 60 297 hektar. År 1936 var siffran 3 308 (60 358 hektar), och 1937 endast 1 785 (35 942 hektar).

Det bör tilläggas att en mycket liten del av denna jord kom från storgodsen. År 1933 uppmanade nazisterna formellt junkrarna att avsätta en viss del av sina egendomar för kolonisering, men detta "välgörande" steg var i praktiken framgångslöst. De få små jordlotter som överlämnades var i allmänhet belägna i utkanten av dessa egendomar och olämpliga, både när det gällde läget och kvalitativt, för kolonisering. Lagen om skuldavskrivning från den 1 juni 1933 föreskrev att återställandet av egendornas betalningsförmåga skulle åtföljas av att en viss andel av marken skulle doneras; men i praktiken gjorde junkrarna sig av med några landområden, av de minst värdefulla, till skyhöga priser. I själva verket kom nästan

¹² *Temps*, 19 november 1935.

¹³ *Peuple*, 19 augusti 1937.

¹⁴ *Journal du Commerce*, 29 juni 1933.

¹⁵ Walter Darré, tal, 20 juli 1933.

¹⁶ Jfr. Steinberger, *Die Agrarpolitik des Nationalsozialismus*, 1935; större delen av den information som följer är tagen från detta verk.

inga av de landområden som avsattes för kolonisering från storgodsens, utan från offentliga jordegendomar, eller så var de ödemarker eller sumpmarker som återtog till liten kostnad av ”arbetsplikten”.

Istället för att dela upp storgodsens, drev nazisterna en politik som definitivt tenderade att utvidga stora och medelstora egendomar på de små innehavens bekostnad.

De landområden som avsattes för ”kolonisering” fördelades inte till små nybyggare, utan delades upp i ett begränsat antal medelstora jordbruk. Bland de nya jordbruken var år 1933 60 procent större än tio hektar, och 1934 70 procent. Förmånstagarna av denna ”kolonisering” valdes ut bland den nazistiska regimens mest pålitliga anhängare. Det primära syftet med lagen om de ”ärftliga jordbruken” den 29 september 1933, var att bilda ett begränsat skikt av stora och medelstora bönder – en ”ny adel av blod och jord”, för att citera Walter Darré¹⁷ – som skulle garantera regimen en social bas på landet. Den 1 januari 1935 förklarades ca. 700 000 jordbruk (av ca. 5,5 miljoner i Tyskland) vara ”ärftliga jordbruk”. De förklarades vara oförytterliga och kunde ärvas av endast *en* arvinge (den äldsta eller yngsta sonen, beroende på region) – en inrättning som förhindrade delning av egendomen och reducerade arvlösa barn till proletärstatus.

För att skapa tillräckligt stora ärftliga innehav, beslagtogs nazisterna i många distrikt små jordbruk eller fråntogs fattigbönderna vissa landområden. Genom ett dekret i februari 1934 upphävde till exempel regeringen i Baden böndernas urgamla rätt – för vilken de betalade en liten skatt – att använda de kommunala landområden som kallades *Allmend* [allmänning] som betesmark. Dessa kommunala landområden, som utgjorde 17 procent av Badens yta, användes för att skapa ”ärftliga jordbruk” åt några favoriserade nazister. I Hessen exproprierade ett regeringsdekret den 27 december 1934, på samma sätt och för samma ändamål, 192 000 hektar bondejord (13,8 procent av statens yta). I Röhns sumpregion antogs en dräneringsplan, vars enda syfte var att exproprierade tiotusentals arma bönder med små innehav för att sätta ett par hundra ”ärftliga bönder” på den förbättrade jorden.

2

Den fascistiska staten hjälper godsägarna att suga ut sina arbetare. Lantarbetarna berövas sina oberoende fackföreningar, fast antal arbetstimmar garanteras inte längre, de påtvingas medeltida exploateringsformer, de utestängs från arbetslöshetsförsäkringen, och deras löner minskas under existensminimum. Resultatet är att många av dem försöker fly sina eländiga förhållanden genom att välla in i städerna, och landsbygden avfolkas. Men för dem är det strängt förbjudet att bo i tätorterna, och de drivs obarmhärtigt tillbaka till jorden. Diverse ålderdomliga system återupplivas, såsom utbetalning av lön in natura, med syftet att hårdare binda dem till jorden.

Italien

Efter kriget var lantarbetare (*braccianti*) organiserade i starka fackföreningar och förhandlade med godsägarna på lika villkor (kapitel I). Fascismen började med att förstöra dessa fackföreningar och tvingade arbetarna att gå med i fascistiska ”företagsfackföreningar” (kapitel VIII). Lantarbetarnas fackföreningar hade fått stöd från de socialistiska kommunala myndigheterna, men genom lagen den 4 februari 1926 avskaffade den fascistiska staten folkvalda kommunfullmäktige och ersatte dem med borgmästare (*podestà*) som utsågs direkt av regeringen. I varje kommun var *podestà* naturligtvis en storgodsägare eller en rik bonde. Lagen av den 30 december 1923 undantog *braccianti* från arbetslöshetsförsäkringen. De gamla fackliga avtalen upphävdes och ersattes med så kallade avtal som avskaffade alla de

¹⁷ Darré, *Neuadel aus Blut und Boden*, 1930.

förmåner som lantproletariatet tidigare hade tillkämpat sig. I många avtal återupptogs den feodala seden med en arbetsdag som varade ”från soluppgång till solnedgång”.¹⁸ Avtalet för Mantua-provinsen, angav t ex som princip att den genomsnittliga arbetsdagen ska vara åtta timmar, men föreskrev många undantag för extra timmar utan ersättning.¹⁹

De nya avtalen åstadkom också enorma lönesänkningar. Till exempel var lönerna i provinsen Milano 50 procent lägre än de var under den förfascistiska perioden.²⁰ År 1930 var den genomsnittliga lönen inom jordbruksnäringen 30 procent lägre än före kriget och 40 procent lägre än 1919. Mellan 1930 och 1938 gick de ner c:a 20 procent ytterligare. Trots att Mussolini hade förklarat att dagslönen inte under några omständigheter skulle sänkas under 8 lire,²¹ föll den lägre i flera regioner. I distriktet Ferrara föll den till 6,60 lire 1934, jämfört med 19,71 lire 1925. *Corriere Padovano* medgav: ”Villkoren för jordbruksarbetare i vår provins kan utan överdrift beskrivas som tragiska.”²² Dessutom skars lönerna ner med ytterligare 20 till 25 procent, under vintermånaderna under förevändning att ”uppmuntra jordbrukarna att anställa mer arbetskraft för att bekämpa vinterarbetslösheten”.²³ Liknande sänkningar föreskrevs för ”jordbruksmässiga och jordförbättrande företag” med det ”enda syftet att riktas in på att minska arbetslösheten”.²⁴ Slutligen, arbetade *braccianti* endast 80 till 150 dagar per år – ett faktum som gjorde deras genomsnittliga dagsinkomst nästan obefintlig. I provinsen Forlì var de faktiska inkomsterna för en lantarbetare 1 297 lire per år, eller 3,55 lire per dag.²⁵

Dessa eländiga levnadsförhållanden tvingade lantproletariatet att emigrera till städerna. Men den fascistiska staten var på sin vakt. Lantarbetare förbjöds att lämna sina byar och söka arbete på annat håll. ”Inre emigration” (flödet in till städerna) omöjliggjordes. Silone berättar om hur *carabinieri* förbjöd ”alla arbetare att komma ombord på ett tåg för att åka och arbeta någon annanstans”.²⁶ Genom lagstiftning 1928, tilläts provinsguvernörerna förhindra landsbygdsbefolkningens att emigrera, om de ansåg det fördelaktigt.²⁷ Arbetarna drevs tillbaka till landsbygden utan nåd.

För att binda lantproletariatet hårdare till jorden, återupplivade fascismen en särskilt motbjudande uråldrig sed, betalning in natura – något som alltid varit högst önskvärt bland godsägare.²⁸ ”Med mindre pengar till sitt förfogande” skulle en *bracciante*, enligt *Temps*, bli ”mindre benägen att röra sig hela tiden.”²⁹ Han skulle bli starkare knuten till sin exploatör, för vilken systemet skulle vara en ren vinst eftersom han kunde göra sig av med sina egna produkter som lön.

”Kollektivarrende”*, som fascismen har fört så mycket väsen om, och som enligt uppgift skulle ”avproletarisera” *braccianti*, var inget annat än ett återupplivande av lön in natura. Istället för dagslön, fick ett visst antal lantarbetare eller arbetarfamiljer ”dela kollektivt” på jordens avkastning. ”Kollektivarrendatorerna” upphörde därför att vara löntagare, även om de inte blev arrendatorer i egentlig mening. Delarrendatorerna hade rätt till hälften av grödorna,

¹⁸ Nicoletti, *Le Fascisme contre le paysan*, 1929.

¹⁹ Citerat av Ricardo Bottai, ‘Ou mène la domestication des syndicats’, *Révolution prolétarienne*, 25 maj 1934.

²⁰ Lachin, *La IVe Italie*.

²¹ Mussolini, tal, 18 december 1930.

²² *Corriere Padovano*, 15 november 1934.

²³ *Oeuvre*, 8 december 1934.

²⁴ Silone, *Fontamara*, 1934.

²⁵ *Lavoro Fascista*, 23 oktober 1934.

²⁶ Silone, *Fontamara*.

²⁷ Perroux, ‘Économie corporative et système capitaliste’, *Revue d'Économie Politique*, september-oktober 1933.

²⁸ Ricardo Boatti, op. cit.

²⁹ *Temps*, 28 oktober 1934.

* Här åsyftas ett system där jordägaren tillåter jordbrukare att bruka jorden i utbyte mot en viss andel av skörden
– Red

men ”kollektivarrendatorerna” hade rätt till endast en tredjedel av dem. Och denna tredjedel var inte garanterad; den var bara angiven som en ”bas”, och kunde variera beroende på jordbrukens produktivitet och organisation. I likhet med andra löntagare kunde ”kollektivarrendatorn” också avvisas när som helst av sin jordherre – varvid han skulle förlora ”rätten att dela på avkastningen, oavsett längden av hans tidigare anställningstid inom företaget”.³⁰ Kort sagt, han var nära bunden till sin herre, men förpliktelsen var helt på hans sida; han hade alla skyldigheter och inga rättigheter.

Dessutom avsatte godsägarna sina sämsta landområden för ”kollektivarrende”, de mest svårbrukade, särskilt de som just hade röjts.

Under våren 1938 utarbetade den fascistiska regeringen en ny form av slaveri för lantarbetare: den skickade dem att bruka de tyska storgodsägarnas jord. Trettiotusen av dem kallades således in, fick uniform och en polismössa, och försågs med en ”liten handbok för jordbruksarbetare utomlands”, i vilken de kunde läsa: ”*Tack vare regimen reser du i organiserad tjänst, som italienare, som soldat i den stora fascistiska arbetsarmén ...*” I Tyskland var deras löner 7,60 lire per dag!³¹

Tyskland

Efter första världskriget började lantarbetarna, som var särskilt många i de östra provinserna, uppnå sin frigörelse. De strömmade in i de oberoende fackföreningarna och vann bättre arbetsvillkor och fackliga avtal från junkrarna. Men nationalsocialismens seger medförde att de åter försattes i ett tillstånd som påminde om livegenskap. Deras fackföreningar, som ”samordnades” den 2 maj 1933, upplöstes i själva verket tillsammans med alla andra fackföreningar i mars 1934 och lantarbetarna tvångsorganiserades i ”Rikskorporationen för livsmedelsförsörjning”, vars lokala avdelningsledare var junkrarna själva. I september 1933 uteslöts lantarbetare från arbetslöshetsförsäkringen. Feodala metoder för att utnyttja dem återuppstod: junkrarna utsatte återigen sina livegna för stränga disciplinära påföljder, böter och till och med kroppsstraff. Även om längden på arbetsdagen – av arbetsåret – i teorin reglerades, skedde många avvikelser i praktiken, och övertidsarbete betalades undermåligt.³²

Efter 1 maj 1934, när lagen ”för reglering av det nationella arbetet” trädde i kraft, upphävdes eller ändrades många fackliga avtal av arbetsintendenterna. Nästan överallt sanktionerade dessa lönesänkningar så stora som 25 procent.³³ Dessutom bemyndigade de arbetsgivarna att avvika från de fastställda lönenivåerna,³⁴ och med deras medhjälp bröts eller kringgicks många avtal öppet av junkrarna, trots att de fortfarande var i kraft på pappret. Resultatet blev att de redan mycket låga lönerna föll under existensminimum. En nazistisk funktionär, Gutsmiedel, tvingades medge att ”de arbetandes löner och levnadsvillkor är katastrofala”, med löner som ofta bara motsvarade 50 till 70 procent av arbetslöshetsersättningen för industriarbetare.³⁵ ”Det är ingen hemlighet för någon”, skrev *Temps*, ”att lantarbetarna får uselt betalt på de fortfarande så talrika och stora godsen i Tyskland.”³⁶

Riksregeringen gjorde allt den kunde för att pressa ner lönerna i jordbruket. Den överlämnade nästan en halv miljon av städernas arbetslösa till junkrarna och de tvingades arbeta för nästan ingenting. Vi har sett hur lagen den 28 augusti 1934 medförde att ogifta män under tjugofem

³⁰ Enligt det typiska kollektivarrendekontraktet för provinsen Mantua (*Lavoro Agricolo Fascista*, 24 januari 1932), Ricardo Bottai, op. cit.

³¹ *Temps*, 21 april 1938.

³² Steinberger, op. cit.

³³ Jfr. *Niederdeutscher Beobachter*, 28 mars 1934.

³⁴ *Reichsarbeitsblatt*, 5 oktober 1934.

³⁵ *Der Deutsche Landarbeiter*, 3 mars 1934.

³⁶ *Temps*, 9 april 1934.

förlorade sina jobb i städerna. Dessa skickades till landsbygden som *jordbruksarbetare* och tvingades slita som djur för junkrarna. De kontantlöner som de var berättigade till, men vars faktiska utbetalning enbart berodde på arbetsgivarens godtycke, var mycket lägre än arbetslöshetsersättningen. Staten ställde också ”arbetspliktens” medlemmar till junkrarnas förfogande, liksom ungdomar som var tvungna att tillbringa ett ”år på landet” efter att ha lämnat skolan, enligt lagen den 1 april 1934. Ankomsten av de italienska *braccianti* pressade ner lönerna på jordbruket ytterligare.

Villkoren för lantproletärerna blev så dåliga att de, *även när de hade arbete*, lämnade sina byar och vällde in i städerna, i hopp om att finna en mindre eländig tillvaro. Myndigheterna kämpade mot denna utvandring, och drev tillbaka lantarbetarna till storgodsens, där de återigen var ”mer än någonsin i händerna på junkrarna som exploaterar dem”.³⁷ Till exempel förbjöd lagen den 15 maj 1934 strängeligen stadsföretag från att anställa arbetare som hade arbetat inom jordbruket under de föregående tre åren, och ett dekret från den 28 februari 1935 föreskrev att lantarbetare för vilka den tidigare lagen hade tillämpats, skulle utvisas från städerna omedelbart och skickas tillbaka till landsbygden, där de riskerade att åtalas.

För att binda lantproletariatet närmare jorden, övervägde nazisterna på samma sätt att ersätta kontantlönerna med löner in natura. En nazistisk funktionär, Kräutle, sa att ”arbetskraften måste återigen vara nära knuten till jordbruket”, och att ”överallt måste löner in natura på nytt införas”.³⁸

På samma sätt försökte de återuppliva den urgamla *Heuerlinge*-kasten, som hade överlevt i endast ett fåtal regioner. *Die Heuerlinge* var en jordbruksarbetare som storgodsägaren tilldelade en jordlapp i utbyte mot ett visst antal dagverken på godsägarens jord. Enligt böndernas ledare i Oldenburg var utvidgandet av *Heuerlinge*-systemet ”det mest effektiva sättet att stoppa flykten från landsbygden och binda lantarbetaren till jorden”.³⁹

3

Den fascistiska staten hjälper också storgodsägarna att bedriva ytterligare utpressningar mot sina små arrendatorer och kollektivarrendatorer.

Italien

Efter 1922 ökade arrendeavgifterna med 600-700 procent, en orimlig höjning som gjorde det omöjligt för små arrendatorer att fortsätta som självständiga bönder och förpassade dem tillbaka till proletariatet.⁴⁰

Kollektivarrendatorerna, som efter kriget hade lyckats förbättra sina avtal, förlorade nu allt de hade vunnit. Enligt det avtal som ingicks 1920 i provinsen Bologna behöll t ex arrendatorn mellan 60 till 70 procent av grödorna. Enligt 1929 års avtal fick han bara hälften. I vissa regioner återuppstod medeltida klausuler, som hade antagits vara borta för alltid. En sådan var följande paragraf ur avtalet för provinsen Taranto, ingånget 1935: ”Kollektivarrendatorn och hans familjemedlemmar ska vara respektfulla och lydiga gentemot godsägaren. De lovar att göra bröd, tvätta, etc., samt leverera trä, halm och andra produkter till godsägarens hus, oavsett om det är beläget på landsbygden eller i staden. Dessutom förbjuds kollektivarrendatorn strängeligen att vara på dålig fot med sina grannar.” En lag den 11 februari 1923 befriade godsägarna från försäkringsavgifter, för vilka arrendatorerna fick ansvaret. Ett dekret av den 10 september 1923 upphävde den bestämmelse som förhindrade godsägarna att avvisa

³⁷ *Temps*, 18 maj 1934.

³⁸ *Nationalsozialistische Landpost*, september 1933.

³⁹ *Nationalsozialistische Landpost*, 21 oktober 1933.

⁴⁰ *Études sur le Fascisme, Cahiers mensuels de l'Institut pour l'Étude du Fascisme*, Nr. 5-6, Paris, 1934-35.

kollektivarrendatorer från sin jord utan att det sanktionerats av en kommitté som företräder båda parter. Godsägarna återtog rätten att utdöma böter åt sina arrendatorer för triviala förseelser.⁴¹

Kollektivarrendatorerna organiserades i det fascistiska Jordbruksförbundet, som utarbetade de avtal som ålades dem. Förbundets ledare var antingen en storgodsägare eller dennes marionett. Exempelvis var storgodsägaren furst Torlonia även provinsialpresident för förbundet, och som sådan påtvingade han arrendatorerna ett avtal som själva *Lavoro Fascista* medgav var ”det mest ovetenskapliga, oekonomiska och orättvisa som man kan föreställa sig”.⁴²

Det är värt att notera att vid ett tillfälle, när Razza, president för det fascistiska Lantarbetarförbundet, försökte föra in kollektivarrendatorerna i sin organisation, lade storgodsägarna in sitt veto mot planen i senaten. Inte för att Razza drevs av något filantropiskt motiv – denna plebej försökte bara utöka sin egen ”sociala bas” – men kollektivarrendatorerna skulle ha gynnats av att grupperas tillsammans med lantarbetarna – de kunde åtminstone ha fått vissa rättigheter. Istället gav fascisterna efter för godsägarna, och den lagtext som slutligen antogs i kollektivarrendatorernas avtal föreskrev ingen löneskala och inga andra garantier som var sedvanliga i avtal för arbetskraft som betalas med kontantlön.⁴³

Den fascistiska pressen döljer inte de hårda levnadsvillkoren för kollektivarrendatorerna, som tjänar mindre än daglönare. ”Där jorden brukas lottvis”, skriver ekonomen Perdisa, ”stämmer det dessvärre att inkomsten har sjunkit så lågt att bönderna tvingas hyra ut sig som lantarbetare, trots deras starka anknytning till jorden.”⁴⁴

Tyskland

Det är sant att nazisterna har gett den lilla arrendatorn ett sken av skydd genom lagen den 22 april 1933. Men i själva verket inskränks det till följande: om hyresvärden säger upp hyresavtalet kan bonden bli vräkt först vid årsslutet. Och om bonden ligger efter i sina hyresbetalningar gäller inte ens denna bestämmelse. Lagen den 29 september 1933 som skapade de ”ärflika jordbruket” innebar dessutom ett hårt slag mot de små arrendatorerna, eftersom den särskilt föreskrev att hyrda jordbruk inte kan förklaras vara ”ärflika jordbruk”. För att dra nytta av denna lag skyndade många junkrar och rika bönder att säga upp hyresavtalen för sina jordbruk.⁴⁵

4

Den fascistiska staten ger storgodsägarna och välmående bönder allehanda förmåner – skattelättnader, subventioner, skuldlettningar, etc. – som knappast gynnar den lille bonden.

Italien

Skattelättnader – För den ägare som inte brukar sin egen jord baserade dekretet den 4 januari 1923 jordbruksinkomstskatten på nettoinkomsten – dvs. på inkomsten efter att de utbetalda lönerna hade dragits av – medan den för den arbetande bonden som är sin egen dräng baserades på bruttoinkomsten. Därför är skattesatsen som betalas av den arbetande bonden ofta högre än den som betalas av storgodsägaren (cirka 10 procent, jämfört med 5 procent).

Lagen den 7 januari 1923 föreskrev en allmän översyn av jordbeskattningen. Eftersom detta genomfördes under storgodsägarnas kontroll, blev nästan alla de registrerade måtten och uppskattade värdena för de enorma egendomarna löjligt små. Således minskade skatterna för

⁴¹ Pietro Nenni, *Peuple*, 9 april 1935.

⁴² *Lavoro Fascista*, 22 februari 1935.

⁴³ Rosenstock-Franck, op. cit.

⁴⁴ Citerat av Gaddi, *La Misère des travailleurs fasciste*, 1938.

⁴⁵ Steinberger, op. cit.

de stora ägarna kraftigt, jämfört med småböndernas skatter.⁴⁶ Genom ett dekret den 1 augusti 1927 och ett lag den 28 juni 1928, beviljades storägarna ovanpå det allehanda skattelättnader av den fascistiska staten. Enligt statistik som publicerades i en fascistisk tidning, betalade arbetande bönder i slättområden en inkomstskatt på 240 lire per hektar, medan de icke-arbetande godsägarna bara betalade 131.⁴⁷

Stöd till allmän jordförbättring – I enlighet med lagen av den 24 december 1928, som föreskrev jordförbättring, delade den fascistiska staten ut enorma subventioner till storgodsägarna. Det allmänna regenereringsprogrammet i egentlig mening (återplantering av skog, förebyggande av erosion, dränering, elkraftsdistribution, kommunikation, etc.), finansierades nästan helt av staten (dess andel var mellan 75 och 92 procent). I genomsnitt subventionerade staten egendomsförbättringar till endast 33 procent av kostnaden, även om staten kunde betala så mycket som 45 procent för elinstallation, eller till och med 75 procent för byggnation av akvedukter på landsbygden. Den 1 juli 1934 hade den fascistiska staten redan spenderat mer än 4 miljarder lire på ett arbetsprogram värt 7 miljarder.⁴⁸ Egendomsägarna bidrog med betydligt mindre än denna siffra. Rosenstock-Franck påpekade att ”en minoritet av stora latifundister” dominerade jordförbättringskonsortierna.⁴⁹ På statens bekostnad har den ”allmänna jordförbättringen” i huvudsak inneburit förbättringen av stora egendomar som tidigare bara hade brukats delvis.

Subsidier till ”Slaget om vetet” – Efter 1925 underlättade även den fascistiska staten för storgodsägarna och de rika bönderna, genom att inrätta en årlig ”nationell tävling” för veteodlare. Pristagarna fick stora kontantvinster. År 1932 fick till exempel vinnaren i klassen medelstora jordbruk 38 000 lire.⁵⁰ Under 1937 års tävling uppgick priserna sammanlagt till nästan 650 000 lire, och bland pristagarna fanns 60 ärkebiskopar och biskopar och mer än 2 000 präster.⁵¹ Men bara storgodsägarna och de rika bönderna i Italien odlar vete för marknaden; de arbetande bönderna producerar antingen bara det vetet som behövs för den egna konsumtionen och har inte möjlighet att få hög avkastning, eller så ägnar de sig åt annan verksamhet (boskapsskötsel, vinodling, oliv- eller mullbärsodling, etc.). Därför är belöningarna i den ”nationella tävlingen” inte ämnade för dem.

Tyskland

Skattebefrielse – De ”ärftliga jordbruken” som skapades genom lagen den 29 september 1933, var helt befriade från arvsskatt och egendomsskatt. Lagen den 21 september 1933 beviljade storskaliga jordbruk en skattesänkning på de totala intäkterna från de marknadsförda produkterna. En annan lag, den 16 oktober 1934, befriade grossisthandeln med jordbruksprodukter helt från denna skatt, en åtgärd som främst gynnar de stora jordbruken. Junkrarna gynnades också av skattebefrielsen på förvärv av nya maskiner, bilar, uppförande av nya byggnader, etc. (kapitel IX). De arbetande bönderna å andra sidan, betungades av nya skatter. I 11 000 kommuner, där den ännu inte hade trätt i kraft, infördes kapitationsskatten – särskilt impopulär på landsbygden. Dessutom tvingades bönderna betala alla möjliga sorters avgifter och skatter till Rikskorporationen för livsmedelsförsörjning, ett kostsamt byråkratiskt organ med monopol på att marknadsföra jordbruksprodukter.⁵²

Moratorium – Genom lagen i februari 1933 tillämpade staten för hela riket det moratorium på

⁴⁶ Silone, *Der Fascismus*, 1934. Noter för sidorna 264-276, 309.

⁴⁷ *Assalto*, Bologna, 15 oktober 1932.

⁴⁸ Baravelli, op. cit.

⁴⁹ Rosenstock-Franck, op. cit.

⁵⁰ J. Lazard, 'L'Agriculture dans l'Italie du Nord', *Correspondant*, 25 oktober 1933.

⁵¹ *Temps*, 9 januari 1938; *Information*, 11 januari 1938.

⁵² Steinberger, op. cit.

jordbruksskulder som Brüning hade utfärdat för de östra provinserna, och förlängde det till den 31 oktober 1933, då det återigen förlängdes till den 31 december. På den dagen upphävdes det slutligen. Men under tiden hade de lyckliga mottagarna av ”ärftliga jordbruk” vunnit permanent skydd mot tvångsförsäljningar, eftersom deras egendomar förklarades undantagna från beslagttagande och oförytterliga. Men snart protesterade storbankerna mot detta alltför bekväma sätt att undvika skyldigheten att betala skulder. Genom en lag i december 1936 vann de eftergiften att inget ”ärftligt jordbruk” fortsättningsvis kunde upprättas om ägarens skulder översteg 70 procent av jordbrukets värde. ”I många fall”, skrev *Temps* korrespondent, ”fick bönderna sina egendomar förklarade ’ärftliga jordbruk’, med det enda syftet att kringgå fordringsägarna. De nya reglerna syftar i första hand till att sätta stopp för dessa missbruk.”⁵³ De mest skuldsatta bönderna var därmed inte längre skyddade.

Dessutom gällde inte lagen om ärftliga jordbruk den stora massan arbetande bönder. Dessa omfattades inte längre av något moratorium. Däremot var regeringen tvungen att bevilja dem vissa undantag. Till exempel gavs de tillfälligt förmånen av ett annat moratorium – det som tillämpades på icke-agrara egendomar. Men enligt villkoren för detta senare moratorium, sköts tvångsförsäljningar upp endast under en sexmånadersperiod. När denna period löpte ut fanns inga ytterligare rättsliga hinder för tvångsförsäljning av skuldtyngda jordbruk. Visserligen försökte nazisterna underlätta övergången, men så småningom återupptogs tvångsförsäljningarna. Under de sista fyra månaderna av 1934, ökade de med 91,6 procent jämfört med samma period 1933. År 1935 var de ännu fler, och de drabbade framför allt mycket små jordbruk.

Skuldminskning – Genom lagen den 1 juni 1933, minskade riksregeringen jordbrukens skulder till två tredjedelar av jordbruks-”värdet” och sänkte räntan till 4,5 procent. Men denna lag gällde huvudsakligen stora och medelstora jordägare, eftersom de små bönderna i själva verket inte stod i skuld till bankerna, utan till hantverkare, handelsmän, släktingar, byockrare, etc. Dessutom baserade lagen ”värdet” på enhetspriset i januari 1931, vilket hade ökat med en hög andel för endast de små jordbruket. Eftersom småböndernas skuldsättning till bankerna sällan översteg två tredjedelar av det på detta sätt beräknade värdet på deras jordbruk, var skuldminskningenslagen inte till någon nytta för dem. Faktum är att den 1 juni 1934, ett år efter att den instiftades, hade lagen endast tillämpats på 60 000 jordbruk av 5,5 miljoner.

Subsidier i de östra provinserna – Till junkrarna och de rika bönderna fortsatte den nazistiska regeringen att utdela *Osthilfe*-krediter (akuta subsidier till de östra provinserna).⁵⁴ Av de 132 miljonerna som utdelades totalt, hade i december 1932, dvs innan Hitler tog makten, krediter på sammanlagt 60 miljoner beviljats till jordbruk på mer än 100 hektar. Trots att nazisterna demagogiskt hade fördömt denna skamfläck, gjorde de det ännu värre när de väl kommit till makten: den 1 november 1934 hade 213 miljoner mark betalats ut till jordbruk på mer än 125 hektar, 194 miljoner till jordbruk på mellan 7,5 och 12,5 hektar, och endast 33,5 miljoner mark till jordbruk på mindre än 7,5 hektar.⁵⁵

Subsidier för ”produktionskampanjen” – I ett försök att göra Tyskland självförsörjande på livsmedel, förde nazisterna. från slutet av 1934 och framåt, en högljudd ”produktionskampanj” där de gav stora subventioner till ökad produktion. Lagen den 1 april 1935 anslog 100 miljoner mark i 1935 års budget till att ”främja jordbruket”. Totalt tillhandahölls krediter till ett värde av en miljard mark under den tid som fyraårsplanen varade, för att förbättra jorden och odlingsmetoder. En subvention på 100 mark per hektar beviljades för att omvandla ängar

⁵³ *Temps*, 25 december 1936.

⁵⁴ Steinberger, op. cit.

⁵⁵ *Ibid.*

till åkrar. Alla möjliga sorters bonusar instiftades för ökad produktion,⁵⁶ för att främja odling av rovor, lin, hampa, etc. Men dessa talrika subventioner hamnade främst i fickorna på de stora och medelstora jordägarna, som ensamma var i stånd att expandera eller genomföra intensiv produktion av de önskade grödorna.⁵⁷

5

Fascismens jordbrukspolitik i fråga om tullavgifter och priser, gynnar storgodsägarna och de rika bönderna, nästan uteslutande på småböndernas bekostnad. I själva verket är det så att i både Italien och Tyskland ”motsvaras den tekniska produktfördelningen av en ekonomisk och politisk egendoms- och klassindelning”.⁵⁸ Eftersom storgodsägarnas och de rika böndernas innehav är större och genom att de kan använda vetenskapliga metoder, har de monopol på sädesproduktionen. Småbönderna å andra sidan, producerar nästan ingen spannmål för marknaden, utan ägnar sig åt andra verksamheter, såsom boskapsskötsel, grönsaksodling, etc. Men fascismen garanterar lönsamma priser nästan uteslutande till spannmålsodlarna. I själva verket motsätter sig industriägarna en prisökning på jordbruksprodukter som skulle kunna ha en negativ inverkan på deras kostnader. Fascismen undviker att offra jordbruket för industrin när det gäller produkter från storskaliga jordbruk, men den är mindre nitisk i försvaret av andra varor, som främst produceras av småbönder. Kort sagt använder den sig av en kompromiss som skyddar både storgodsägarnas och industriägarnas intressen, men bekostas av småbönderna.

Italien

Regeringen intresserade sig bara för spannmålsodlarna. Tullavgifterna på vete höjdes successivt från 27,50 lire i juli 1925, till 40,40 i september 1928, till 51,40 i maj 1929, till 60,60 i juni 1930, och till 75 i augusti 1931.* Detta tullskydd garanterade veteodlarna artificiellt höjda marknadspriser på konsumenternas bekostnad. Professor Mortara har beräknat att tullavgifterna från och med 1931 hade kostat konsumenterna en och en halv miljard lire. Dessutom skyddades de indirekt av ett rättsligt krav på att 95 procent inhemskt vete skulle användas i mjöl. För att upprätthålla priset, utsatte staten slutligen marknaden för ett antal regleringar som omfattade kollektiv försäljning, överskottslagring och förskott på skördar; till exempel gav jordbruksbankerna ett förskott på åttio lire till odlarna för varje deciton lagrat vete.

Även om denna protektionistiska och prisbevarande politik var mycket gynnsam för storbönderna, var den mindre fördelaktigt för de medelstora bönderna. (Eftersom småbonden inte producerar spannmål för marknaden, tar man inte hänsyn till honom.) För det första gav vissa jordbruksbanker endast förskott på lagrat vete för jämförelsevis stora mängder. Eftersom den medelstora bonden inte hade någon sådan mängd att marknadsföra, kunde han inte dra nytta av dessa framsteg och var tvungen att sälja sitt vete så snart det hade skördats, till ett mindre fördelaktigt pris. För det andra var bonden efter februari 1936 inte längre fri att göra sig av med sin egen produktion, eftersom han var tvungen att leverera den till ett statligt organ och endast kunde behålla tre deciton för personligt bruk. (Det görs försök att minska det till två deciton.)⁵⁹ Eftersom den tillåtna mängden var otillräcklig för bondens behov, tvingades han att antingen köpa sitt bröd för mer än vad det skulle kosta om han gjorde det själv, eller öka sin skörd genom stora uppoffringar. Det var naturligtvis mycket svårare för honom än för en storskalig odlare att göra detta.

⁵⁶ *Information*, 14 augusti 1937.

⁵⁷ Steinberger, op. cit.

⁵⁸ *Le Fascisme et les Paysans*, (pamflett av Comité de vigilance des intellectuels antifascistes), Paris, 1935.

* För jämförelsens skull har liran här uträknats till 1927 års stabiliseringskurs.

⁵⁹ Gaddi, op. cit.

Gaddi skrev, ”för att öka veteproduktionen i ett land där mängden obrukad jord inte är stor, är det nödvändigt att i grunden omvandla jordbruksekonomin ... och minska andra lönsamma grödor ... Avkastningen måste öka genom större användning av maskiner och kemiska gödningsmedel och genom att investera mer kapital i landet ... Den genomsnittliga avkastningen per hektar, som tidigare var tio eller elva deciton, har idag nått tretton deciton. Detta genomsnitt inbegriper dock den genomsnittliga avkastningen på åtta deciton för småbönderna på Sardinien, och en genomsnittlig avkastning på mellan tjugofem och tretton deciton för de storkapitalistiska godsägarna i Lombardiet.”⁶⁰

De små producenterna av andra varor än spannmål, behandlades som fattiga släktingar. Industrin hade länge varit motståndare till allmänna tullskydd för samtliga jordbruksprodukter. När världsdepressionen började, kollapsade priserna på jordbruksprodukter utan tillräckligt skydd (särskilt produkter från uppfödare av boskap och fjäderfä: kött, mjölk, smör, ägg och ost), och lämnade ingen vinstmarginal. År 1933 inbringade mjölk inte mer än trettio eller fyrtio centesimi per liter.⁶¹ Marknaderna för exporterade jordbruksprodukter (vin, oliver, råsilke) formligen försvann. Lirans devalvering 1927 hade redan delat ut ett hårt slag mot dessa produkter; världskrisen och den japanska konkurrensen (i fallet med silke) berövade dem deras resterande marknader. ”Den italienska jordbruksexporten faller som en sten.”⁶² En silkeskokong, till exempel, som i goda tider såldes för så mycket som 35 lire, var år 1933 värd endast 3,50.⁶³

Idag fastställer staten alla priser, men vinstmarginalen för sekundära jordbruksprodukter (särskilt från nötkreatur) är fortfarande otillräcklig. Dessutom har regeringen belagt boskap och husdjur med enorma skatter. Den årliga skatten på en get har höjts till tjugo lire, vilket resulterade i att antalet getter minskade från 3 100 000 individer 1926 till 1 795 000 år 1936.⁶⁴ Kort sagt innebär självförsörjningen att jordbruksexporten förlorar sina sista marknader.

Småbönderna är bokstavligen ruinerade, skuldsatta ”upp till öronen”.⁶⁵ I slutet av 1934 uppskattade tidningen *Terra* jordbrukens skuldsättning till tio miljarder lire.

Tyskland

Fram till 1932 skyddade Weimarrepublikens regeringar nästan uteslutande junkrarna, vetedlarna, och offrade småbönderna som i huvudsak bedrev boskapsskötsel. Nazisterna vann enkelt över småbönderna genom att lova dem samma skydd som de stora spannmålsodlarna hade. När de kom till makten måste de låtsas som att de höll sina löften. I sitt tal till riksdagen den 23 mars 1933 proklamerade Hitler: ”Vi måste fortsätta med att rädda den tyska bonden ... Utan motvikten från den tyska bondeklassen, skulle det bolsjevikiska vansinnet redan ha dränkt Tyskland ...” Och han höjde tullavgifterna på de viktigaste sekundära produkterna (ägg, ost, kött, etc.) med mellan 300 och 500 procent.

Men efter denna fina start visade sig jordbrukspolitikerna i Tredje riket vara katastrofal för de små och medelstora bönderna. Genom lagarna 13 och 26 september 1933 skapades en statlig byrå, Rikskorporationen för livsmedelsförsörjning, med syftet att ”fastställa priser” på de viktigaste jordbruksprodukterna. Regleringarna tillämpades först på veteproduktionen. ”Vårt mål”, sa Walter Darré, ”är att komma fram till ett rimligt pris på varje jordbruksprodukt, och först och främst på spannmål.” Ett ton råg, värt 152 mark i Berlin i januari 1932, steg till 172 i maj 1935; ett ton vete ökade från 185 till 212. Denna prissättningspolitik gynnar nästan

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ J. Lazard, op. cit.

⁶² A. Leroux, *Populaire*, 28 maj 1934.

⁶³ J. Lazard, op. cit.

⁶⁴ Gaddi, op. cit.

⁶⁵ Murat, *La Propriété agraire en Italie*, Lyon, 1936.

uteslutande junkrarna och de rika bönderna. Den gynnade i mycket mindre grad de medelstora bönderna. Småbonden, som inte producerar vete för marknaden, berördes inte alls av detta.

För det första fastställdes de ”fasta priserna” på spannmål månadsvis under året, på en glidande skala: ju längre tid efter skörden, desto högre pris. Men eftersom den medelstora bonden inte var i stånd att lagra sina produkter, var han tvungen att sälja sin skörd så snart den hade skördats, och till lägsta pris. Dessutom var de ”fasta priserna” bara lämpliga för en viss minimummängd (till exempel en hel vagnslast, femton ton), och den medelstora bonden, som inte kunde leverera så mycket på en gång, tvingades godta mindre fördelaktiga priser.

För det andra tvingades bonden efter juni 1934 att leverera sin skörd till Rikskorporationen för livsmedelsförsörjning. Av 1934, 1935 och 1936 års skördar fick han behålla en fast (och otillräcklig) mängd för sin egen konsumtion. En stadga den 22 juli 1937 tvingade honom dock att lämna över allt skördat spannmål lämpligt för bröd, och ytterst stränga straff (böter på upp till 100 000 mark och fängelsestraff) väntade honom om han försökte kringgå lagen. Fördelarna med de ”fasta priserna” upphävdes därmed med råge att han inte kunde använda den egna produktionen till sin familj och att utfodra sin boskap (se nedan).

I maj 1934 tillämpades systemet med ”fasta priser” även på produkter från boskapskötseln. Men situationen för de små boskapsuppfödarna – dvs. för den övervägande majoriteten av de tyska småbönderna – förbättrades inte – tvärtom.

För det första var boskaps- och mjölkbyråerna, etc., mycket mindre angelägna om att höja marknadsvärdet på de produkter för vilka de hade monopol, än att hindra att det steg. Eftersom dessa produkter utgör en så stor del i en industriarbetares budget, utövade kapitalistiska kretsar ett starkt tryck för att förhindra att prishöjningarna blev så stora att de skulle framtvunga löneökningar. Som ett resultat är prisindexet för mejeriprodukter 10 procent lägre än förkrignivån, medan den för spannmål är 15 procent högre.⁶⁶

För det andra kan mjölkbonden inte längre fritt göra sig av med sina produkter och ta dem direkt till marknaden. Före nationalsocialismens maktövertagande gjorde han vanligtvis sitt eget smör och ost, och sålde dem direkt till konsumenten. Nu får han inte längre omvandla sin egen mjölk till smör och ost, utan tvingas leverera fastställda mängder mjölk till monopolorganisationen, och de priser som han erhåller är mycket låga. En schlesisk bonde som tidigare brukade sälja mjölken direkt till sina kunder för tjugotvå pfennig per liter, får nu inte mer än fjorton pfennig, av vilka han måste överlämna två pfennig som provision för byråns administrationskostnader. Samma mjölk säljs i staden genom byrån för tjugofyra pfennig.⁶⁷

Resultatet blev att bönderna vägrade att lämna över sin mjölk. Deras motstånd var så envist att Göring, i december 1935, beordrade *Gestapo* att agera kraftfullt mot de motsträviga bönderna. ”Sabotage på mjölkleveranser av bönder”, uppgav en officiell kommuniké, ”är ett förräderi mot nationens folk. Den som uppvisar passivt eller öppet motstånd, begår ett brott mot den nationella gemenskapen.”⁶⁸

För det tredje plågades små boskapsuppfödare av den svindlande prisuppgången på boskapsfoder, som de sällan odlade själva. I Tyskland är storgodsägarna i själva verket nästan de enda som producerar foderspannmål: små boskapsuppfödare, som inte själva producerar det, måste köpa det på marknaden. Eftersom den tyska produktionen av fodergrödor var nästan ca. 1,5 miljoner ton per år – dvs. mellan 25 och 30 procent av behoven⁶⁹ – höjde regeringen 1933 tullavgifterna på importerat foder till oöverkomliga priser, både för att främja att det odlades

⁶⁶ Edmond Landau, i *l'Oeuvre*, 18 januari 1938.

⁶⁷ *Freies Deutschland*, 28 juli 1938.

⁶⁸ *Peuple*, 22 december 1935.

⁶⁹ Industrialisternas promemoria, publicerad av *Information*, 28 och 31 augusti, 7 och 9 september 1937.

och för att hushålla med valutan som den hade till sitt förfogande. Foder blev snart mycket dyrt, och priserna gick upp ännu mer när 1934 års skörd visade sig vara ovanligt dålig. Detta var en bra affär för junkrarna som odlade foder, men förödande för de små uppfödarna, vilkas boskap och fjäderfän förbrukade det. Eftersom de senare inte kunde införskaffa det nödvändiga fodret till de oöverkomliga priserna, tvingades de slakta sin boskap och ge upp skötseln av fjäderfän. Resultatet blev en kännbar nedgång i deras produktion av mjölk, smör, ägg, och senare, kött (särskilt fläsk) – dvs. deras inkomst.

De jordbrukare som också producerade vete eller råg kunde åtminstone tillgripa utfodring av sin boskap med dessa spannmål. Men förordningen den 22 juli 1937 förbjöd strängeligen utfodring med allt spannmål som kan göras till bröd, med samma stränga straff som anges ovan. Nästan samtidigt meddelades att det, p.g.a. brist på utländsk valuta, inte längre var möjligt att importera tillräckligt med utländskt foder, såsom korn och majs, för att ersätta rågen som det var förbjudet att utfodra djur med!⁷⁰

Till dessa olika anledningar till missnöje lades de svåra påfrestningar som drabbade de tyska bönderna vid genomförandet av ”fyraårsplanen”. Bönderna utsattes oupphörligen för uppfodringar och trakasserier. De beordrades att uppodla mer mark, öka sin avkastning, eller börja odla nya grödor. De misstänkliggjordes ständigt. Till exempel föreskrev dekretet den 23 mars 1937 att om ett jordbruk inte odlades på ett sätt som skulle bidra till att livnära det tyska folket, kunde de berörda myndigheterna ingripa, antingen genom att varna bonden eller genom att befalla honom att bedriva jordbruk i linje med den nationella livsmedelsförsörjningens behov. Dessutom kunde förvaltningen av jordbruket ställas under en kommissaries kontroll, eller bonden tvingas att utarrendera sin jord eller anförtro sin odling åt en erfaren person.⁷¹

Den tyska jorden är dock inte särskilt bördig; att öka avkastningen eller odla upp den dåliga jorden är mycket kostsamt. Trots de subventioner som delades ut av riket, trots den 30-procentiga prissänkningen av gödsel och den 25-procentiga minskningen av pottaska som föreskrevs i dekretet den 23 mars 1937, blev de kraftansträngningar som det tyska jordbruket krävde allt mer betungande, särskilt för de små och medelstora bönderna. En sekreterare vid jordbruksdepartementet, Backe, var i en artikel tvungen att erkänna att värdet av jordbruksproduktionen 1937 endast hade ökat med 163 miljoner mark, medan odlingskostnaderna hade ökat med 335 miljoner. Kostnaderna slukade vinsterna.⁷²

”Bönderna”, skrev *Petit Parisiens* tyska korrespondent, ”har blivit alltmer ointresserade av det dagliga arbetet sedan nazismen helt omarbetade jordbrukslagstiftningen. Det är mycket tvivelaktigt om de tyska bönderna känner stor entusiasm för den nya ordningen. Alla officiella publikationer och tal avslutas med patetiska vädjanden till jordbrukskretsar, till deras uppoffringsanda, till och med deras självförnekelse. Dessa appeller ... är nödvändiga.”⁷³

6

Fascismen ökar inte bara storgodsägarnas och de rika böndernas vinster; den öppnar ofta nya lantliga marknader för industri- och finanskapitalismen – som redan är bundna till jordägandet genom en nära intressegemenskap. För att vinna över småbönderna, lovade de fascistiska demagogerna att rädda dem från bankernas, de stora jordbruksmaskintrusternas, gödseltrusternas och krafttrusternas exploatering; de lovade att befria dem från storspekulanter och mellanhänder med monopol på jordbruksprodukter, som köper billigt från producenterna och

⁷⁰ Citerat av Loutre, *Petit Parisien*, 30 augusti 1937.

⁷¹ *Temps*, 25 mars 1937.

⁷² *Temps*, 9 januari 1938.

⁷³ Loutre, op. cit.

säljer dyrt till stadskonsumenter. Men när de kommer till makten gör fascisterna precis tvärtom och hjälper på alla sätt kapitalismen att tränga in i jordbruket.

Italien

Fascismens jordbrukspolitik (”jordförbättring”, ”Slaget om vetet” och tullskyddet för vete) ledde både till högre vinster för storgodsägarna och de rika bönderna, och till att ge industri- och finanskapitalet nya lantliga marknader. Elektrifieringen av landsbygdens berikade de stora krafttrusterna; det intensifierade jordbruket medförde att de stora maskinkonsorterna fick stora beställningar på jordbruksmaskiner; och även gödselmedelstillverkarna profiterade stort på ”Slaget om vetet”. ”Italienarna går runt och viskar”, sade Rosenstock-Franck, ”att *Montecatini* (kemiföretag, ö.a.) blev *vetestridens segrare*.”⁷⁴ I början av 1938 rapporterade en finansstidning att Montecatinis ställning fortfarande var strålande (det talades om en utdelning på elva eller tolv lire istället för tio), ”om inte annat än p.g.a. den ökade försäljningen av gödningsmedel, särskilt nitrater, varav fem miljoner deciton producerades för kampanjen 1937-1938 istället för de tre miljoner som producerades tidigare”.⁷⁵

Tyskland

Nazisternas jordbrukspolitik berikade storgodsägarna, och även de storkapitalistiska återförsäljarna av jordbruksprodukter – livsmedelsgrossisterna, jordbruksmaskins- och gödseltrusterna. Steinberger skriver: ”Hitlers regering omgav jordbruket med en praktiskt taget slutet krets av kartelliserade industrier, som gjorde böndernas marknader och produktion helt beroende av både handelsmonopol och industrikarteller.”⁷⁶ En av de främsta funktionerna hos Rikskorporationen för livsmedelsförsörjning var att garantera de kapitalistiska mellanhänderna mer omfattande produktion och marknader, *genom att tvinga bort den lilla producenten från marknaden*. Vi har sett hur detta skedde när det gällde mjölk. Men det bör påpekas att den vinst som blev resultatet av skillnaden mellan det pris som bönderna mottog och det som konsumenten betalade, inte inkasserades av Rikskorporationen för livsmedelsförsörjning, som bara fungerade som en agent, utan av de storkapitalistiska eller kooperativa mejerierna. (De senare förvaltades och finansierades i allmänhet av junkrarna.) Ett annat exempel är sockerraffineringsindustrin, där ett dekret från november 1934 anvisade varje bonde som odlade sockerbeter till ett särskilt raffinaderi, till vilket han var permanent bunden. Dessa raffinaderier köpte sockerbeter från bönderna till löjligt låga priser, sålde sockret till konsumenterna och gjorde enorma vinster.

Nazismens jordbrukspolitik öppnade nya marknader på landsbygden för de stora industrikartellerna som producerade gödselmedel och jordbruksmaskiner. Tiden är förbi då nazisterna lovade att befria bönderna från det kapitalistiska oket. I ett av sina tal, förhärligade dr. Schacht jordbruksmekaniseringen, som var så lönsam för storindustrin: ”Vi får inte glömma att den kapitalistiska industrins produkter, såsom skördemaskiner och traktorplogar, är oundgängliga för ett jordbruk som föresätter sig att livnära 65 miljoner människor. En jordbrukspolitik som förhindrar framsteg på detta område, kan inte vinna ”slaget om produktionen” eller tjäna folkets intressen.”⁷⁷

⁷⁴ Rosenstock-Franck, op. cit.

⁷⁵ *Information*, 4 januari 1938.

⁷⁶ Steinberger, op. cit.

⁷⁷ Dr. Schacht, tal, 30 november 1935.

Slutsatser: Några illusioner som måste skingras

Vi hoppas att detta studium har kastat lite ljus på fascismens verkliga natur. I de föregående kapitlen har vi försökt att rätta till flera felaktiga uppfattningar rörande ämnet. Avslutningsvis måste några särskilt farliga illusioner skingras.

1

En av dessa illusioner är att uppfatta fascismen, trots skräcken som den injar, som ett *progressivt* politiskt fenomen, som ett *övergående*, till och med *nödvändigt*, men plågsamt, stadium. Obetänksamma profeter har tio gånger, hundra gånger, bebådat den fascistiska diktaturens nära förestående och oundvikliga sönderfall i Italien eller Tyskland under den segerrika revolutionens inverkan. De har hävdad att fascismen, genom att driva klassmotsättningarna till dess högsta grad av anspänning, skyndar på tidpunkten för den proletära revolutionen, eller som en stalinist med torr humor påstod, att ”proletariatet endast skulle kunna erövra makten genom att gå igenom den fascistiska diktaturens helvete”.¹

Händelserna har dock med tragisk tydlighet visat att när arbetarklassen tillåter den fascistiska vågen att svepa över den, så börjar en lång period av slaveri och vanmakt – en lång period under vilken socialistiska, till och med demokratiska, idéer inte bara raderas från de offentliga monumentens och bibliotekens fundament, utan också, vilket är mycket allvarligare, *utrotas från de mänskliga sinnena*. Händelserna har visat att fascismen fysiskt förstör allt som motsätter sig dess diktatur, oavsett hur mildt, och att den skapar ett vakuum runt sig själv och lämnar ett vakuum bakom sig.

Denna extraordinära *förmåga att överleva* genom att tillintetgöra allt utom sig själv, att hålla stånd mot allt och alla, att hålla ut i årtal trots inre motsägelser och trots massornas misär och missnöje – vad ligger bakom det?

Diktaturens styrka vilar först och främst på dess våldsamma centralisering. En sådan regim kan inte ”till sin natur uthärda det minsta spår av federalism eller autonomi. Liksom konventet, liksom Napoleon, måste den eftersträva fullständig centralism, den logiska följden av dess system och de nödvändiga medel som krävs för att säkerställa dess kontinuitet.”² Mussolini och Hitler stärker den centrala regeringens auktoritet till det yttersta och undertrycker till och med den ringaste antydning till individualism. I Italien har befogenheterna hos provinsernas guvernörer ökat betydligt. ”Det måste stå klart”, låter ett meddelande från il Duce dem veta, ”att denna auktoritet inte kan fördelas ... Auktoriteten är enkel och enhetlig. Om den inte vore det, då skulle vi återfalla till ett oorganiserat tillstånd.”³

I Tyskland har de sjuutton ”staterna”, vars rättigheter till egna regeringar och parlament upprätthölls av Weimarkonstitutionen, blivit successivt undertryckta och förvandlade till rena riksprovinser, som direkt förvaltas av centralregeringens företrädare, *der Statthalter*. I lovprisandet av sitt centraliseringsarbete skryter Hitler med att ha ”givit folket den konstitution som kommer att göra dem starka”.⁴

Marx kunde på sin tid glädjas eftersom den verkställande makten, under det att den blev allt mer koncentrerad, samtidigt riktade sig mot alla destruktiva krafter.⁵ Och vissa av våra samtida, som Edouard Berth, med en aning för enkel syn på dialektiken, föreställer sig att

¹ Jfr. L. Magyar, ”Qu’est-ce que le Fascisme?” *Cahiers du Bolchévisme*, 15 december 1933.

² *Temps*, 17 april 1933.

³ Citerat av Volpe, *Storia del movimento fascista*, Rom, 1935.

⁴ *Temps*, 28 januari 1936.

⁵ Marx, *Louis Bonapartes adertonde brumaire*.

fascismen arbetar automatiskt för revolutionen genom att centralisera till det yttersta.⁶ De skulle ha rätt om fascismen inte, samtidigt som den centraliserar, förstör *själva de "destruktiva krafterna" på det mest radikala sätt.*

Faktum är att fascismen har frambringat den högsta perfektionsgraden för polisrepressionens metoder som används i moderna stater. Den har gjort den politiska polisen till en verkligt vetenskaplig organisation. Det italienska *Ovra*, det tyska *Gestapo* – riktiga "stater inom staten", med förgreningar i alla samhällsklasser och till och med i varje bostadshus, med enorma ekonomiska och materiella resurser, och med obegränsade befogenheter – är i stånd att redan vid dess tillblivelse bokstavligen förinta varje försök till opposition varhelst det förekommer. De kan när som helst gripa, "bortplacera" på en avlägsen ö eller i ett koncentrationsläger, till och med avrätta utan en tillstymmelse till rättegång, vem helst de vill.

Därför är det möjligt att säga att ett sådant system är ett "blankslitet granitblock på vilket ingen hand kan greppa tag".^{*} *Temps* korrespondent hade åtminstone delvis rätt när han skrev om Italien: "Oppositionen har försvunnit helt ... Med det totalitära statssystemet är ingen fiendlig propaganda möjlig."⁷ Också Goebbels när han hävdar: "Regimens fiender är fullständigt kuvade; det finns inte längre någon opposition värd namnet någonstans i hela landet."⁸

Till dessa metoder för polisrepression läggs det tillstånd av "påtvingad splittring, upplösning och hjälplöshet" som fascismen har försatt arbetarklassen i.⁹ Förvisso har den inte lyckats undertrycka klasskampen, ett sociologiskt fenomen som ingen regim, oavsett hur fulländad, tillåts göra slut på. Klasskampen fortsätter under ytan. Om den inte är synlig vid första anblicken, beror det på att den antar former som skiljer sig från de vi är vana vid. Det visar sig bland annat genom plebejernas demagogi i de "fascistiserade" eller "*gleichgeschaltet*" (likriktade, o.a.) fackföreningarna, etc., etc. Förvisso kan varken regimen i Italien eller Tyskland skryta om att ha med sig hela proletariatet, tvärtom. Mussolini själv tvingas att bekänna: "Jag kan inte säga att jag har [med mig] alla arbetare ... De är ständigt missnöjda."¹⁰ I Tyskland har valen till fabrikenas "förtroenderåd" två gånger (april 1934 och april 1935) inneburit svidande nederlag för regimen.

Enligt självaste dr. Leys senare erkännande, röstade knappt 40 procent av väljarna 1934.¹¹ Minst 30 procent av de röstberättigade avstod eller röstade emot 1935.¹² Åren 1936, 1937, och 1938 "senarelades" valen som en försiktighetsåtgärd, och i juni 1938 beslutades att "förtroendemän" inte längre skulle "väljas" utan utses av företagschefen.

Men det är nästan omöjligt för detta latent missnöje att komma till uttryck eller organisera sig. Arbetarklassen atomiseras och sönderdelas. Det är sant att proteströrelser dyker upp här och där, men de undertrycks omedelbart. De är begränsade till enstaka fabriker och kända för få arbetare utanför fabriken där de förekommer; i varje fabrik tror arbetarna att de är ensamma i sitt motstånd. Det är inte bara banden mellan arbetare i de olika fabriken som brutits, det existerar inte heller längre kontakter mellan anställda i olika avdelningar inom

⁶ Edouard Berth, "Enfin nous avons Hitler", *Révolution Proletarienne*, nr. 161-162, 1933.

* Metaforen fördes på tal av Elie Halevy i en tidningsartikel. Den återgavs till mig, men jag har inte lyckats lokalisera den faktiska källan.

⁷ *Temps*, 25 mars 1934.

⁸ *Temps*, 2-3 januari 1935.

⁹ Trotsky, *Vad härnäst?*, 1932.

¹⁰ Mussolini, uttalande till en engelsk journalist återberättat av Kerillis, "Une Enquete en Italie fasciste", *Echo de Paris*, 16 oktober 1933.

¹¹ Dr. Ley, presskommuniké, 27 april 1935.

¹² *Bulletin Quotidien*, 14 maj 1935.

stora företag, och det är mycket svårt att återupprätta dem.¹³ Även när frön till illegala fackföreningar bildas, genom heroiska insatser, krossas de nästan alltid i sin linda.¹⁴

Det finns utan tvekan militanta socialister och kommunister som sprider illegala flygblad med fara för sina liv, men de är bara en heroisk och ständigt minskande skara. Arbetarna förlorar sin passivitet först när en händelse utomlands avslöjar för dem att de inte är ensamma, att andra arbetare kämpar på andra sidan gränserna. Således fick de stora strejkerna i juni 1936 i Frankrike, trots den fascistiska pressens omsorgsfulla försök att förringa deras betydelse, en djup genklang bland arbetarna i Italien och Tyskland. Den 18 april 1937 höll Rudolf Hess ett våldsamt antikommunistisk tal i Karlsruhe, vilket *Informations* Berlin-korrespondent kommenterade så här: ”I Tyskland tenderar detta tal att sätta stopp för de diskussioner som trots censuren har uppstått bland de folkliga massorna i Riket efter Blum-ministärens utfärdande av fyrtiotimmarslagen och en ny sociallagstiftning.”¹⁵

Och medan fascismen försätter sina vuxna motståndare i en ställning där de inte kan göra någon skada, sätter den sin prägel på de unga och stöper dem i sin egen form. ”Den oförsonliga generationen kommer att elimineras genom naturlagar”, jublar Mussolini. ”Snart kommer den yngre generationen!”¹⁶ Volpe talar lustfyllt om detta ”jungfruliga material som ännu inte har berörts av de gamla ideologierna.”¹⁷ ”Vår framtid representeras av den tyska ungdomen”, förklarar Hitler. ”Vi kommer att uppta den i vårt eget liv. Om den äldre generationen inte kan vänja sig vid det så kommer vi att ta deras barn ifrån dem. ...”¹⁸ ”Vi vill inskräpa våra principer i barnen från deras mest späda ålder.”¹⁹

Och Goebbels bedyrar att så länge ungdomarna står bakom Hitler, kommer regimen att vara oförstörbar.²⁰ Vid fyra års ålder i Tyskland och vid sex i Italien, tas barnet ifrån sin familj, skrivs in i fascismens militariserade formationer, och utsätts för en intensiv propaganda. I barnets händer sätter den diktatoriska staten en enda tidning, en enda lärobok, och skolar honom/henne i en otrolig atmosfär av exalterat tillstånd och fanatism.

Denna skolning uppnår sitt syfte. I Italien var resultaten påtagliga: ”Ungdomarna kan inte längre ens föreställa sig socialistiska eller kommunistiska idéer”, skriver Gentizon.²¹ En militant arbetare, Feroci, bekräftar detta: ”En ungdom som aldrig har läst en arbetartidning, aldrig deltagit i ett arbetarmöte, och inte vet någonting om socialism och kommunism ... det är ... vad som utgör den verkliga styrkan i Mussolinis regim.”²² I Tyskland var resultaten ännu sämre.*

Utan tvekan finns det någonting som fascistisk skolning inte kan undertrycka, och som inte behöver läras ut – klassinstinkten. Oavsett hur mycket propaganda så kommer det inte någonsin att kunna förhindra att den unga arbetaren känner sig utnyttjad. Pietro Nenni, som långt ifrån att påstå att svartskjortornas ungdomar redan har lyckats frigöra sig från det fascistiska greppet, säger att i Italien ”är många unga människor socialister utan att veta om

¹³ ”Fascisme”, *Bulletin d'Information de la Fédération Internationale des Transports*, Amsterdam, 11 januari 1936.

¹⁴ Jfr. Wuppertalaffären i Tyskland, *Populaire*, 24 februari och mars 1936.

¹⁵ *Information*, 20 april 1937.

¹⁶ Mussolini, tal, 26 maj 1927.

¹⁷ Volpe, op. cit.

¹⁸ Hitler, tal, 18 juni 1933.

¹⁹ Hitler, tal, 13 september 1935.

²⁰ *Temps*, 13 juli 1933.

²¹ Gentizon, *Temps*, 25 mars 1934.

²² Feroci, *Unser Wort*, mitten av december 1933.

* Jfr. Stuart Engstrands beundransvärda roman, *Printemps Norvégien 1940* (Norsk vår 1940), som utkom på franska i London 1944.

det och utan att vilja vara det”.²³ *Il Maglio*, veckotidningen för de fascistiska fackföreningsmedlemmarna i Turin, klagar på att det bland ungdomar finns en viss brist på förståelse för den fascistiska ”fackföreningsrörelsen”: ”Det är naturligt att det bör finnas ett fåtal ungdomar som, samtidigt som man erkänner att avskaffandet av alla former av klasskamp är en absolut nödvändighet ... fortfarande tror att arbetarklassens materiella intressen bättre kan säkerställas genom strejker och de kampmetoder som använts fram till igår i arbetarkonflikter ...”²⁴

Även i Tyskland har många ungdomar, som bokstavligen trodde att Tredje riket skulle vara *deras stat* och som Tredje riket har dömt till tvångsarbete, blivit bittert besvikna. Men det är oerhört svårt för ungdomarna i något av länderna, med tanke på den mentala träning som de får, att bli av med de felaktiga föreställningar i vilka de är doktrinerade, att klarlägga sin revolt, och utan vägledning själva utföra ett sekellångt arbete av socialistisk handling och tanke. Det förvirrade uppvaknandet av deras klassmedvetande leder några av dem till fascismens eller nationalsocialismens ”vänsterflygel”; det gör dem inte till militanta revolutionärer.

Naturligtvis kan deras familjer, i viss mån, bestrida de fascistiska pedagogernas inflytande inom hemmets väggar. Men staten är på sin vakt; på fritiden tas barnet från sitt hem och hetsas systematiskt mot ”vuxna” i allmänhet och föräldrarna i synnerhet. Våldigt ofta splittras två generationer genom en tragisk konflikt – den gamla som förblivit hjärtligt trogen till de socialistiska idéerna, och den nya som revolterar mot den gamla och behandlar den som en fiende.

(Tillägg till 1964 års upplaga)

[Dessutom för fascismen i maktställning med utsökt skicklighet en politik som jag kommer att kalla ”damm i ögonen”, i brist på en bättre formulering. Denna består i att i viss utsträckning dölja eller förvränga sitt rätta ansikte för en ganska stor del av de folkliga massorna.

I de första upplagorna av denna bok, som framför allt ägnade sig åt att avslöja fascismens avskyvärda handlingar, underlät jag att nämna dessa olika typer av spel för gallerierna. I efterklokhetens ljus anser jag att denna underskattning måste rättas till, för dessa knep spelade en betydande roll för denna monstruösa regims överraskande uthållighet.

Bland de vidtagna mått och steg som gav fascismen en viss popularitet, har några redan analyserats i kapitlet om den ”fascistiska mystiken”, och det skulle vara meningslöst att redogöra för dem här.

Men det finns andra, som inte är ”idealistiska” utan snarare materialistiska, som tillät Hitlers och Mussolinis regimer att locka massorna, som annars var reserverade, om inte rent av fientliga. Dessa var:

1. Den massiva återabsorberingen av arbetslösa genom stora och obestridligen nyttiga offentliga arbeten, särskilt motorvägarna och, framför allt, vapentillverkningen.
2. Den enväldiga kontrollen över kapitalexporten och prisnivåerna – högst anmärkningsvärda tekniker med tanke på att ”vänster”-regeringarna av Folkfrontstyp visade sig oförmögna att tillämpa dem.
3. Framför allt, de gigantiska ”socialvårdsprojekten”, som ofta var ganska välutrustade och välorganiserade i att tillhandahålla kollektiv rekreation för arbetarna. (*Dopolavoro, Kraft durch Freude*).

De skräckinjagande polismetoderna som skapades av fascismen arbetade verkligen hårt för dess överlevnad. Men det vore ett misstag att betrakta den som en fullständigt impopulär

²³ Nenni, *Peuple*, 26 juni och 31 december 1934.

²⁴ Citerat av Gaddi, *La Misère des travailleurs fasciste*, 1938.

regim, som bara håller sig kvar vid makten genom terror. Visst kuvar den massorna under sitt ok, men den kramar likaledes ur dem ett visst stöd.]

(slut på tillägget till 1964 års upplaga)

2

En annan illusion om fascismens varaktighet måste skingras. Vissa personer försöker att från de ekonomiska och politiska motsättningar som har utvecklats i den fascistiska regimen dra slutsatsen att diktaturens dagar är räknade. Ett faktum är obestridligt: de välbeställda män som finansierade fascismen och förde den till makten var inte nöjda med sin skapelse.

För det första är regimen fruktansvärt dyr. Underhållet av statens, partiets och de många halvstatliga organens överdrivna byråkratier kostar oerhörda summor och bidrar till regeringens ekonomiska svårigheter. ”Alla de viktigaste administrativa statliga organen”, har *Temps* Berlinkorrespondent observerat, ”så att säga, kopieras av nationalsocialistiska partiets organ ... Partiet tränger in i ministerierna, men det bevarar också, i utkanten av de traditionella administrativa organen, sina egna organ ...”²⁵

I sin promemoria från juni 1937 till Hitler, skrev industrimännen: ”Det brukade uppskattningsvis finnas en funktionär för var tolfte person med produktivt yrke. Om de officiella partiorganisationerna och de halvofficiella och korporativa tjänsterna med sina funktionärer och anställda inkluderas, uppskattas idag att det finns en person på statens lönelista för var åttonde person med produktivt yrke.”

Författarna till promemorian övergav alla försök att ”uppskatta mängden personliga och materiella utgifter som krävs för den administrativa maskinen”, och klagade över de ”oöverskådliga förlusterna som följde av bristen på kontakt mellan de gamla och de nya myndigheterna, och de överlappande funktionerna mellan de gamla och de nya statliga tjänsterna och partiet.”²⁶

Medan staten måste bära enorma oförutsedda utgifter, måste storkapitalisterna själva också tåla ett visst antal: ”frivilliga bidrag” som utpressas från partiet och dess företaganden för ”välfärd”; diverse insamlingar; ”mutor” och överlåtanden av styrelseplatser i storföretag till ”gräddan” av de fascistiska ledarna, etc. Men denna betungande parasitism, vars betydelse inte får överdrivas, är mindre irriterande för storfinansen än den demagogiska agitation som de fascistiska plebejerna hänger sig åt, vilken aldrig upphör helt och hållet, trots utrensningar och förtryck.

För övrigt, medan storfinansen godkänner en aggressiv politik som leder till nya vapenbeställningar, är den rädd för att de fascistiska ledarna, i försöket till en avledning från folkets elände, provocerar fram ett förhastat krig som kommer att leda till att landet isoleras och lider nederlag. Det är särskilt talande att under hösten 1935 var det de fascistiska ledarna, Farinacci, Rossoni, med fler, som uppmanade Mussolini till konflikt med England, medan storbourgeoisien, generalstaben, och kronan, å andra sidan, förordade sans och försiktighet. Likaså i Tyskland, när Hitler i mars 1936 beslutade att återmilitarisera Rhenlandet, så var det den nazistiska toppbyråkratin – Göring, Goebbels, med fler – som manade honom till äventyret, medan storkapitalisterna och deras företrädare, dr. Schacht, liksom Reichswehrs generaler, var försiktiga, inte gentemot själva handlingen utan gentemot den överilade form den tog.²⁷

I slutet av december samma år påpekade general von Fritsch att varken Riket eller den tyska armén kunde vidta någon åtgärd som riskerade att leda till krig på kort sikt, och han gick så

²⁵ *Temps*, 15 februari 1938.

²⁶ Industrilisternas promemoria, publicerad av *Information*, 28,31 augusti och 7,9 september 1937.

²⁷ *Temps*, 11 mars 1936.

långt som att hota med att avsäga sig sitt befäl om hans expertråd åsidosattes.²⁸ Sedan dess har vi lärt oss att majoriteten av generalerna desperat, men förgäves, på tröskeln till andra världskriget, varnade Hitler för riskerna med det militära äventyret.

Inte heller betraktar storfinansen utan viss oro symtomen på det ”storhetsvansinne” som diktatorn allt tydligare uppvisar. Denna utveckling är faktiskt oundviklig, för i samma mån som plebejerna elimineras och partiet degraderas till en underordnad ställning, är det nödvändigt att alltmer blåsa upp ”ödets man” för att bakom hans person dölja den fascistiska statens verkliga natur: en militär och polisiär diktatur som tjänar storfinansen. Det är nödvändigt att följa Spenglers råd: ”Ingenting har längre någon mening utom den rent personlig makt som utövas av Caesar [i vilken] pengarnas allmakt försvinner.”²⁹ I Italien har således det fascistiska partiets diktatur successivt gett plats åt il Duces personliga diktatur. I Tyskland var det under den senaste valkampanjen ”mycket litet tal om nationalsocialismen och mycket – i frånvaron av nästan allt annat – om herr Hitler”.³⁰ Men diktatorn själv fångas in i denna fälla. Samma missöde drabbar honom som drabbade Louis Bonaparte: ”Först ... när han tar sin kejsarroll på allvar ... först då faller han offer för sin egen världsåskådning, den allvarliga clownen, som inte längre uppfattar världshistorien som en komedi utan sin egen komedi som världshistoria.”³¹ Mussolini och Hitler slutar genom att bokstavligen bli egomaniker. Och storkapitalisterna måste alltmer räkna med den gränslösa stoltheten, det föränderliga humöret och nyckerna hos il Duce eller Führern.

Och slutligen är fascismens ekonomiska politik, oavsett hur fördelaktig den är för dem själva, inte helt tillfredsställande för storkapitalisterna. Även om de ivrigt fyller sina fickor med vapenbeställningarnas fabulösa vinster, är de livrädda för de eventuella följderna av denna politik. De plågas av tanken på en ekonomisk katastrof som skulle utlösa ett medelklassuppror mot dem. De förebrår också den fascistiska regeringen för att öka utgifterna i ett ”oklokt” tempo. De konstaterar också med skräck att regimen som för ”krigsekonomi” ständigt ålägger dem mer betungande statliga regleringar, som för evigt tär på det heliga ”privat-initiativet”.

Därför är industrimännen inte helt nöjda, och i medvetandet hos vissa av dem börjar tanken spira om att en gång för alla kasta överbord de fascistiska plebejerna och själva deras ledare, och att fullborda den redan långt framskridna omvandlingen av den fascistiska totalitära regimen till en ren militärdiktatur.

Men de tvekar. De vågar inte helt och hållet beröva sig själva det enastående och oersättliga medlet för att tränga in i alla samhällsceller som de har i de fascistiska massorganisationerna. Framför allt tvekar de att beröva sig tjänsterna från ”ödets man”, för trots att den mystiska tron på il Duce eller Führern avtar, är den ännu inte utdöd. ”Den nuvarande ordningen i Tyskland”, förklarar *Temps*, ”existerar och fortsätter bara tack vare rikskanslerns popularitet och de tyska massornas tro på herr Hitlers handlingar ...”³² ”Der Führer är utan tvekan populärare än regimen.”³³ Hur mycket av en olägenhet ”ödets man” än må vara, är han alltså nödvändig. Till och med hans galenskap är användbar; bara han kan alltså utföra det psykologiska miraklet att vända det stora folkskiktets missnöje och elände till entusiasm och tro.

Men mest av allt är industrialisterna oroliga för att ett radikalt regimskifte, vilket de önskar, skulle kosta stor blodspillan. De fruktar ett inbördeskrig, även ett kort sådant, i vilket

²⁸ *Temps*, 11 januari 1937.

²⁹ Spengler, *Västerlandets undergång*.

³⁰ *Temps*, 29 mars 1936.

³¹ Marx, op. cit.

³² *Temps*, oktober 28 1935.

³³ *Temps*, 29 mars 1936.

”nationella” styrkor skulle ställas mot varandra; de fruktar ingenting så mycket som det man i Tyskland på förhand kallar ett ”nytt 30 juni”. Därför tvekar bourgeoisien. Men man kan inte helt förkasta hypotesen att fördelarna med en ”stark stat” utan någon Mussolini eller Hitler, en dag skulle förefalla dem uppväga nackdelarna.*

3

Om fascismen inte är progressiv *politiskt*, så är den det inte heller *ekonomiskt* – oavsett vad vissa människor tror. Fråntagen alla yttre attribut, alla motsägelser som fördunklar dess rätta ansikte, alla de underordnade aspekter som döljs från dess grundläggande karaktär, och alla de omständigheter som är utmärkande för varje enskilt land, reduceras fascismen till detta: en stark stat avsedd för att på ett konstgjort sätt förlänga ett ekonomiskt system som baseras på vinst och privat äganderätt till produktionsmedlen. För att använda Radeks målande beskrivning, är den fascistiska diktaturen *järnringen med vilken bourgeoisien försöker lappa ihop kapitalismens spräckta tunna*.³⁴ Här är dock några klargöranden nödvändiga: ”tunnan” spräcktes, i motsats till vad många tror, inte genom arbetarklassens revolutionära handlingar; fascismen är inte ”bourgeoisiens svar på en attack från proletariatet” utan snarare ”ett uttryck för den kapitalistiska ekonomins sönderfall”.³⁵ Tunnan gick sönder av sig själv.

Fascismen är utan tvekan bourgeoisiens defensiva reaktion, men ett försvar mot upplösningen av det egna systemet betydligt mer än mot någon närmast obefintlig proletär offensiv. Arbetarklassen, som var lamslagen av sina organisationer och sina ledare vid tiden för den kapitalistiska ekonomins sönderfall, visste inte hur den skulle ta makten och installera socialismen i stället för ett ekonomiskt system som är allvarligt skadat och sönderfallande enligt dess egna försvarare.

Vad gäller karaktären på denna kris, har fascismen själv inga illusioner. ”Krisen”, medger Mussolini, ”har trängt in systemet så djupt att den har blivit en systemkris. Den är inte längre ett sår, utan en kronisk sjukdom ...”³⁶ Trots det faktum att fascismen demagogiskt utlovar en minskning av arbetslösheten och att affärerna kommer att återupptas, är den i själva verket mindre ambitiös. Den försöker endast, på konstgjorda sätt, kontrollera den parasitära privatkapitalismens minskande profiter. Trots sin omständliga demagogi har den inga stora planer; den tar vecka för vecka; den strävar inte efter någonting annat än att hålla vid liv en handfull monopolister och storgodsägare, genom lönesänkningar, statliga beställningar och subventioner, beslagtaganden av små besparingar, och autarki. Och för att kunna förlänga denna oligarkis regeringstid, till priset av en begränsning av deras företagsfrihet, påskyndar den undergången för alla andra befolkningslager – lönearbetare, konsumenter, sparare, lantbrukare, hantverkare, till och med industrialister som tillverkar konsumtionsvaror.

De naiva personer som, utanför Italien och Tyskland, faller i de fascistiska demagogiska lögnernas fälla och går omkring och säger att fascismen är en ”revolution”, och att fascismen har ”gått bortom” kapitalismen, uppmanas att studera följande brev från en arbetare, utgiven av den nazistiska dagstidningen *Völkischer Beobachter* (7 juni 1936):

”Ingen som sysslar med ekonomiska frågor kan tro att det kapitalistiska systemet har försvunnit. Även om det är sant att metoderna för offentlig finansiering har antagit en annan karaktär – en karaktär av tvång – har kapitalet, eller åtminstone vad som allmänt menas med detta ord, aldrig varit så mäktigt och privilegierat som för närvarande ... Ekonomin ackumulerar enorma vinster och reserver; arbetarna uppmanas att vänta, och trösta sig själva medan de väntar genom att undergå en

* Se förordet till upplagan från mars 1945.

³⁴ Artikel av Radek, citerat av *Lu*, 12 mars 1933.

³⁵ Clara Zetkin, rapport till plenarmötet för Kommunistiska Internationals exekutivkommitté, Moskva, juni 1923.

³⁶ Mussolini, tal, 14 november 1933.

hel rad preliminära villkor. De stora gör vinster, och de små får förslag om framtiden. Om inte detta är kapitalism i ordets specifika betydelse, då skulle jag vilja veta vad kapitalismen innebär ... En grupp gör kolossala vinster på bekostnad av den övriga befolkningen. Det är vad som brukade kallas för kapitalistisk exploatering ...³⁷

”Detta är inte nationalsocialism: detta är ren kapitalism”, skrev en annan korrespondent till *Völkischer Beobachter* den 13 juni. Och det nazistiska partiets officiella organ svarade cyniskt att om regeringen hade velat dela ut de runt två miljarderna av storföretagens ökade vinst till arbetarna, då skulle den ha placerat sig ”i klar opposition till ekonomin”.³⁸

Ekonomiskt sett är alltså fascismen inte på något sätt ”progressiv”. Det går inte ”bortom” kapitalismen, utan är tvärtom en form som Lenin kallade *kapitalism i förfall*.³⁹ Fascismen använder alla tänkbara medel för att ”dra ut” på sönderfallets process.⁴⁰ Den vårdar bölden istället för att öppna den med kirurgkniven. Långt från att leda till socialism – dvs. det kollektiva ägandet av produktionsmedlen, ägnar den all sin energi och sina resurser åt att blockera den spontana rörelse som, när krisen blir långvarig, tenderar att överföra privat-ekonomin i statens händer. Det intensifierar konflikten mellan produktionens sociala karaktär och det privata ägandet av produktionsmedlen till det yttersta. Trots att den skulle kunna socialisera hela ekonomisektorer utan att förstöra, så respekterar och understödjer den privatkapitalismen så långt det går. Den leder inte till socialism, ens via en omväg; den är socialismens största hinder.

4

På det internationella planet förvärrar dessutom fascismen endast tendensen hos hela det kapitalistiska systemet till nationell isolering och autarki. Genom att lösgöra det ekonomiska systemet från den internationella arbetsfördelningen, genom att anpassa ”produktivkrafterna till nationalstatens prokrustesbädd”, frambringar fascismen ”kaos i världsrelationerna”. För det framtida arbetet med socialistisk planering, skapar det ”ytterligare kolossala svårigheter”.⁴¹

Samtidigt förvärrar och skärper fascismen till det yttersta de motsättningar som det kapitalistiska systemets ojämna utveckling resulterar i, och tidigarelägger därmed tidpunkten för en ny uppdelning av världen genom vapenmakt – tidpunkten för ”återfall i barbari” som Rosa Luxemburg förutsåg ifall proletariatet skulle vara för långsamt att fullgöra sin klassplikt och uppnå socialismen.⁴²

Ändå är det inte korrekt att säga att *fascism betyder krig*. Bela Kun attackerade denna egenlyttiga lögn för inte så länge sedan: ”Den slogan som säger att fascismen, som är *en* av de politiska formerna för borgerligt styre ... betyder krig, är... bara avsedd för att ständigt och jämt frigöra allt ansvar hos de imperialistiska maktgrupper som döljer sina krigsförberedelser bakom demokratiska former och pacifistiska fraser ... Den gamla marxistiska parollen anti-militarism – parollen om revolutionär kamp mot det imperialistiska kriget – uttrycktes på ett annat sätt: *kapitalism betyder krig*.”⁴³ Krig orsakas av det kapitalistiska systemet som helhet. Morgondagens krig kommer inte att handla om *demokratier* som motsätter sig *diktaturer*. De imperialistiska realiteterna döljs bakom ideologiska förevändningar. Morgondagens krig kommer inte att handla om *tillfredsställda* nationer, som för länge sedan har fått sina ”platser i

³⁷ *Völkischer Beobachter*, 7 juni 1936.

³⁸ *Ibid.*, 13 juni 1936.

³⁹ Lenin, *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*, 1916.

⁴⁰ Trotskij, *Sovjetunionens klasskaraktär*, 1933.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Rosa Luxemburg, *Om Spartakus*, 1918.

⁴³ Bela Kun, *Internationale Communiste*, 15 augusti 1933.

solen” och har delat upp planeten sinsemellan genom blod och järn, går mot de ”proletära” nationerna – eftersläntarna som också kommer att kräva sin del av kalaset, om det så kräver blod och järn. En grupp är redo att föra krig för att tvinga fram en ny världsuppdelning; den andra är redo att föra krig för att förhindra denna uppdelning. Detta är en grundläggande sanning som inte kan upprepas för ofta i dessa oroliga tider då antifascism, för många människor, har blivit synonymt med *chauvinism*. Fascismen ska inte bekämpas från utsidan genom ett imperialistiskt krig, utan inifrån genom proletariatets klasskamp. Det finns bara ett sätt att sätta stopp för Mussolini och Hitler: det är att hjälpa de italienska och tyska arbetarna att kämpa hemma. Och hur kan de få hjälp? Genom exempel! Genom att slåss i våra egna länder!

5

Om nationalsocialismens seger i Tyskland inte hade givit den sista illusionen en dödsstöt, så skulle den också behöva skingras: illusionen att fascismen är ett lokalt fenomen, ett ”specifikt italienskt” fenomen, eller ”utmärkande för efterblivna och övervägande jordbrukande länder”, som de stora industrialiserade nationerna, de ”stora västerländska demokratierna”, är immuna mot.

Tiden är förbi när italienaren Don Sturzo kunde skriva att ”i England, Frankrike och Tyskland finns det en stark ’politisk klass’ som motsvarar sin uppgift ...” och att vi otvivelaktigen aldrig får se ”en marsch mot London, Paris eller Berlin”;⁴⁴ eller när Nitti allvarligt kunde hävda: ”Alla fascistiska företag i de länder som har uppnått en hög grad av ekonomisk civilisation skulle bara vara fåfänga experiment ... *I Tyskland är de demokratiska partierna och republiken stabilt etablerade.*”⁴⁵

Tiden är också förbi när de tyska socialdemokraterna kunde skriva: ”I sin italienska form, motsvarar fascismen italienska förhållanden. Den tyska arbetarklassens organiserade styrka och högt utvecklade politiska skolning, liksom den relativa svagheten hos de ickeproletära massorna i Tyskland jämfört med i Italien, gör ett sådant brutalt krossande av demokratin omöjlig i vårt land ...”;⁴⁶ eller när bolsjeviken Martinov kunde säga: ”Fascismen av den rena typen kommer att vara vår huvudfiende endast i efterblivna och halvagrara länder.”⁴⁷

I Italien liksom i Tyskland var fascismen snarare den specifika produkten av den mest avancerade formen av kapitalism – den monopolistiska tunga industrin. Men i dessa två länder påskyndade vissa speciella orsaker dess utveckling; i synnerhet det faktum att dessa två länder, efter första världskriget, fann sig själva i ställningen som ”proletära” nationer, gentemot de rika länderna. Detta fick följande resultat: å ena sidan tvingades de kämpa med akuta ekonomiska svårigheter i ett mycket tidigare skede än de mer gynnade industriella makterna; å andra sidan var det mycket lättare att fylla begreppet sociala reformer med nationalism och därmed väcka de folkliga massornas fanatism.

Man kan inte utesluta möjligheten att samma djupa orsaker som drev de italienska och tyska industrialisterna till att finansiera fascistiska gäng, och sedan att föra fascismen till makten, kan ha samma verkan på andra håll. På olika platser i världen ger trusterna den ”stärkta staten”, om inte den ”starka staten”, uppgiften att återställa deras vinster. Vi bevittnar de ”demokratiska” institutionernas gradvisa urholkning och spridningen av en maskerad fascism.

När det gäller en öppet fascistisk diktatur har dock bourgeoisien, blivit klokare av Italiens och Tysklands förlagor, och den är tveksam att ta ett sådant steg. Men kan vi med säkerhet säga

⁴⁴ Don Sturzo, *Italia e fascismo*, 1926.

⁴⁵ Nitti, *Bolscevismo, fascismo, e democrazia*, 1926.

⁴⁶ Artikel av Decker i *Gesellschaft*, socialdemokraternas teoretiska organ, 1929.

⁴⁷ Martinov, vid Kommunistiska Internationals tionde plenarmöte, juli 1929.

att de har gett upp den? Det skulle utan tvekan vara både klokare och mer exakt att anta att bourgeoisien håller detta slutgiltiga trumfkort i reserv.

6

I alla avseenden är lärdomen från de italienska och tyska tragedierna att fascismen på intet sätt är förutbestämd. Den socialistiska rörelsen kunde och borde ha betvingat fascismen om den bara hade kunnat befria sig från sin förlamning och vanmakt; om den hade lyckats bättre än sin motståndare; om den hade överträffat fascismen när det gällde att vinna, eller åtminstone neutralisera, de utarmade medelklasserna; och om den hade tagit makten före fascismen – inte för att förlänga det kapitalistiska systemet till det bättre eller sämre (som alltför många regeringar förda till makten av arbetarklassen har gjort), utan för att sätta fascismens finansiärer ur spel (de tunga industrialisterna och storgodsägarna): kort sagt, om de hade socialiserat de viktigaste industrierna och konfiskerat stora jordinnehav. Sammanfattningsvis är all anti-fascism en bräcklig illusion om den begränsar sig till defensiva åtgärder och inte syftar till att krossa själva kapitalismen.

Men det är inte ”folkfronternas” perspektiv. Deras månglare klamrar sig fast vid den borgerliga ”demokratins” ruttna plankor och vänder sina infantila leenden mot de ”mindre reaktionära” kapitalistiska grupperna, för att rädda sig från de ”mer reaktionära”. De väntar på frälsningen från en Giolitti eller en Brüning, som slutligen kommer att överlämna dem, bundna till händer och fötter, till en Hitler eller en Mussolini. Om de är svaga för självmord, så är det deras ensak. Men andra, som vill leva, har redan valt mellan fascismen och socialismen.